

SOCIALINIO VERSLO PLĖTROS LIETUVOJE GALIMYBIŲ STUDIJA

Tyrimas

Darbą parengė:

Lietuvos inovacijų centras

Asociacija „Žinių ekonomikos forumas“

Tyrimą rengę ekspertai:

Dr. Artūras Jakubavičius

Dr. Edgaras Leichteris

Giedrė Stumbrytė

2016 m., Vilnius

TURINYS

Lentelių sąrašas	3
Paveikslėlių sąrašas	3
IVADAS	5
1. ES valstybių narių patirtis plėtojant socialinį verslą	7
1.1. Socialinio verslo apibrėžties ir plėtros apžvalga ES kontekste	7
1.2. ES valstybių geroji praktika, plėtojant socialinį verslą	16
1.2.1. Taikomi socialinio verslo kriterijai	17
1.2.2. Socialinio verslo veiklos sritys	25
1.2.3. Taikomi socialinio verslo modeliai	32
1.2.4. Socialinio verslo teisinis reglamentavimas	36
1.2.5. Socialinio verslo mokestinė, finansinė aplinka	41
1.2.6. Taikomos paramos socialinio verslo plėtrai priemonės	46
1.3. ES valstybių narių patirties plėtojant socialinį verslą pritaikymo Lietuvoje galimybės	53
1.4. Socialinio poveikio vertinimo metodikos ir jų taikymo Lietuvoje galimybės	56
2. Socialinio verslo būklė ir galimos plėtros kryptys Lietuvoje	63
2.1. Socialinio verslo subjektai ir jų veiklos sritys Lietuvoje	66
2.2. Socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo kryptys ir tam būtinos sąlygos	80
2.3. Lietuvoje taikomi socialinio verslo modeliai ir jų įvairovės didinimo galimybės	86
2.4. Tradicinio privatus verslo galimybės įsitraukti į socialinių problemų sprendimą	95
2.5. Nevyriausybinių organizacijų galimybės savo veikloje taikyti verslo modelius ir tapti socialinio verslo subjektais	103
2.6. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų viešųjų paslaugų pardavimo socialiniam verslui galimybės	107
3. Teisinės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai Lietuvoje	115
3.1. Šalies sąlygomis taikytini socialinio verslo kriterijai ir jų teisinio reglamentavimo problemos	119
3.2. Socialinio verslo ir socialinės įmonės sąvokų atitiktis ir skirtumai bei jų teisinio reglamentavimo problemos	125
3.3. Socialinio verslo apibrėžties reglamentavimo atskiru teisės aktu tikslumas	129
3.4. Specialaus socialinio verslo statuso suteikimo ūkio subjektams tikslumas	134
3.5. Galimos socialinio verslo teisinės veiklos formos	136
3.6. Socialinių įmonių, Viešųjų įstaigų, Nevyriausybinių organizacijų plėtros ir kitų įmonių rūšių įstatymų įtaka socialinio verslo plėtrai ir jų adaptavimo socialinio verslo plėtros poreikiams tikslumas	140
4. Ekonominės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai Lietuvoje	149
4.1. Mokestinės ir finansinės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai	149
4.2. Socialinio verslo dalyvavimo viešuosiuose pirkimuose galimybės	160
4.3. Taikomos paramos socialinio verslo plėtrai priemonės	163
4.4. Socialinio verslo subjektų galimybės dalyvauti ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos projektuose	168
4.5. Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės galimybės	190
IŠVADOS	201
REKOMENDACIJOS	209
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	216

Lentelių sąrašas

Lentelė 1. Didžiosios Britanijos organizacijų teikiamų finansinių paslaugų socialiniam verslui spektras (Šaltinis: www.britishcouncil.org)	47
Lentelė 2. Kapitalo, susijusio su socialinio verslo plėtra, pasiekiamumas Nyderlanduose pagal investuotojo tipą (Šaltinis: McKinsey&Company, 2016)	50
Lentelė 3. Galimi socialinio poveikio vertinimo metodai (Šaltinis: Karen Maas and Kellie Liket, 2011)	58
Lentelė 4. Socialinio poveikio (naudos) vertinimo metodikų lyginamoji analizė (Šaltinis: sudaryta autorių)	61
Lentelė 5. Socialinio verslo klasifikacija pagal jų orientaciją į socialinę misiją (Šaltinis: Alter, K., 2007)	87
Lentelė 6. Socialinio verslo klasifikacija pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygį (Šaltinis: Alter, K., 2007)	87
Lentelė 7. Tradicinio verslo, NVO sektorius ir socialinio verslo sektoriaus organizacijų ypatumai	96
Lentelė 8. Skirtingų instrumentų paplitimo, efektyvumo ir potencialo palyginimas (Sudaryta autorių).	101
Lentelė 9. Tinkamų socialiniam verslui perduoti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų bendrųjų socialinių paslaugų patrauklumas (Šaltinis: sudaryta autorių)	111
Lentelė 10. Tinkamų socialiniam verslui perduoti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų specialiųjų socialinių paslaugų, susijusių su socialine priežiūra, patrauklumas (Šaltinis: sudaryta autorių)	113
Lentelė 11. Tinkamų socialiniam verslui perduoti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų specialiųjų socialinių paslaugų, susijusių su socialine globa, patrauklumas (Šaltinis: sudaryta autorių)	113
Lentelė 13. Socialinio verslo plėtojimo ir skatinimo teisinio reglamentavimo alternatyvų palyginimas	133
Lentelė 14. Socialinio verslo subjektų rūšys (Šaltinis: parengta pagal EESRK)	137
Lentelė 15. Socialinio verslo subjekto galimi teisiniai statusai (Šaltinis: sudaryta autorių)	145

Paveikslėlių sąrašas

Pav. 1. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	26
Pav. 2. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas proc. pagal socialinius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	27
Pav. 3. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių kuriamos naudos gavėjų grupių pasiskirstymas (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	27
Pav. 4. Nyderlandų socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius (proc.) (Šaltinis: McKinsey & Company, 2016)	28
Pav. 5. Nyderlandų socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas proc. pagal socialinius sektorius (proc.) (Šaltinis: McKinsey & Company, 2016)	29
Pav. 6. Švedijos socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	30
Pav. 7. Švedijos socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas proc. pagal socialinius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	30
Pav. 8. Švedijos socialinio verslo įmonių kuriamos naudos gavėjų grupių pasiskirstymas (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	31
Pav. 9. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	32
Pav. 10. Nyderlandų socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai (proc.) (Šaltinis: sudaryta autorių)	34

Pav. 11. Švedijos socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)	35
Pav. 12. Socialinio verslo subjektų modeliavimas	67
Pav. 13. Veikiantys ūkio subjektai pagal darbuotojų skaičiaus grupes 2016 m.	67
Pav. 14. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius pagal savivaldybes 2016 m. sausio 1 d (Šaltinis: LR Statistikos departamentas)	68
Pav. 15. Veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje, pagal ekonominės veiklos rūšis	69
Pav. 16. Lietuvos padėtis ES, vertinant pagal situacijos atskirose srityse, veikiamose socialiai atsakingo verslo, vertinimu susijusius indeksus	70
Pav. 17. Vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis pagal ekonominės veiklos rūšis (tūkst. Eurų)	72
Pav. 18. Pagrindinės paramos teikimo sritys (procentais) (Šaltinis: LR Statistikos departamentas)	73
Pav. 19. Ūkio subjektų skirta suma paramai nuo apyvartos 2014 m. (procentais)	73
Pav. 20. Ūkio subjektų skirta suma paramai nuo bendrojo pelno 2014 m. (procentais)	74
Pav. 21. Socialinių įmonių skaičiaus dinamika (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)	74
Pav. 22. Socialinės atskirties grupėms priklausančių darbuotojų socialinėse įmonėse skaičiaus dinamika (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)	75
Pav. 23. Socialinių įmonių skaičiaus pasiskirstymas Lietuvoje pagal apskritis (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)	75
Pav. 24. Lietuvos socialinių įmonių paslaugų veiklų sričių pasiskirstymas pagal kategorijas (proc. nuo visų paslaugas socialinių įmonių, kurių pagrindinė veikla yra paslaugų teikimas) (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)	76
Pav. 25. Lietuvos socialinių įmonių gamybos veiklų sričių pasiskirstymas pagal kategorijas (proc. nuo visų paslaugas socialinių įmonių, kurių pagrindinė veikla yra gamyba) (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)	77
Pav. 26. Lietuvoje veikiantys NVO subjektai pagal teisinę formą (proc.) (Šaltinis: LR Registrų centras, 2016)	78
Pav. 27. Veikiantys Lietuvos NVO subjektai pagal darbuotojų kiekį (proc.) (Šaltinis: LR Registrų centro duomenys, 2016 m.)	79
Pav. 28. Verslo rėmimo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)	90
Pav. 29. Rinkos tarpininko modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)	90
Pav. 30. Užimtumo modelis. (Šaltinis: Alter, K., 2007)	91
Pav. 31. Atlygintinių paslaugų modelis. (Šaltinis: Alter, K., 2007)	92
Pav. 32. Kooperatyvo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)	92
Pav. 33. Rinkos ryšių modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)	93
Pav. 34. Paslaugų subsidijavimo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)	94
Pav. 35. Organizacinio palaikymo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)	94
Pav. 36. Nepelno organizacijų transformavimosi į socialinio verslo subjektus schema (Šaltinis: parengta autorių)	106
Pav. 37. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų socialinių paslaugų perdavimo socialiniam verslui dedamosios	109
Pav. 38. Europos šalių teisiniai aktai, reglamentuojantys socialinio verslo teisinę formą ar statusą	130
Pav. 39. 2014-2020 m. Lietuvai skiriami ES struktūriniai ir investiciniai fondai (Šaltinis: www.esinvesticijos.lt)	170
Pav. 40. 2014-2020 m. ES fondų lėšų pasiskirstymas (mln. eurų) (Šaltinis: www.esinvesticijos.lt)	171
Pav. 41. 2014-2020 m. ES fondų investicijos verslui (Šaltinis: www.esinvesticijos.lt)	172

IVADAS

Lietuvai siekiant kurti tvarią visuomenę, savo raidos galimybėmis bei gerovės lygiu prilygstančią pirmaujančioms pasaulio šalims ir tapti pajėgiai užtikrinti aukštą konkurencingumo lygį intensyviai besiplėtojančios globalizacijos sąlygomis, ypatingai aktualiomis tampa gyventojų užimtumo, jaunimo nedarbo ir kitos socialinės problemos bei jų sprendimo būdai.

Kadangi tradicinių - valstybės, verslo ir nevyriausybinių organizacijų sektorių institucijų gebėjimų nebepakanka efektyviai spręsti esamas visuomenės socialines problemas, socialinio verslo sektorius gali tapti priemone, gebančia užtikrinti visuomenės poreikių tenkinimą tvariau ir veiksmingiau. Augant ekonominės gerovės užtikrinimo ir socialinio saugumo poreikiams, socialinis verslas tampa save išlaikantis, rinkos poreikiais ir verslo principais grįstas veiksmingas būdas tenkinti socialinius poreikius bei spręsti esamas visuomenės problemas.

Lietuvoje socialinis verslas yra mažai išplėtotas ir žinomas. Vis dar trūksta esminių žinių apie jo teikiamą naudą ir veiklos galimybes, valdymo modelius, skatinimo ir finansinių priemonių bei socialinio verslumo mokymo galimybes. Dėl mažo žinomumo socialinis verslas dažnai yra klaidingai interpretuojamas ir yra nuolat painiojamas su socialine įmone, socialine įmonių atsakomybe ar net savanoryste. Valstybės dėmesys taip pat yra nukreiptas tik į vieną iš galimų socialinio verslo modelių – socialinę įmonę, todėl socialinis verslas dažniausiai siejamas tik su pažeidžiamų visuomenės grupės atstovų įdarbinimu, taip ženkliai susiaurinant socialinio verslo sampratą ir neišnaudojant viso jo turimo potencialo.

Tyrimo „Socialinio verslo plėtros Lietuvoje galimybių studija“ tikslas – išanalizuoti socialinio verslo būklę Lietuvoje ir remiantis užsienio šalių socialinio verslo plėtros gerąja praktika, įvertinti šalies socialinio verslo teisinio reglamentavimo problematiką, suformuluoti išvadas, išgryninti socialinio verslo kriterijus ir parengti rekomendacijas teisinės, mokestinės, finansinės aplinkos formavimo klausimais, taip pat įvardyti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamas viešąsias paslaugas, kurias tikslinga perduoti socialiniam verslui.

Šiam tikslui pasiekti, tyrime suformuoti sekantys uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti ES valstybių narių patirtį, plėtojant socialinį verslą;
- 2) Išanalizuoti socialinio verslo būklę ir galimas plėtros kryptis Lietuvoje;
- 3) Išanalizuoti teisinės aplinkos poveikį socialinio verslo plėtrai Lietuvoje;
- 4) Išanalizuoti ekonominės aplinkos poveikį socialinio verslo plėtrai Lietuvoje;
- 5) Pateikti rekomendacijas socialinio verslo plėtrai Lietuvoje.

Šis LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliktas tyrimas „Socialinio verslo plėtros Lietuvoje galimybių studija“ yra pirmasis tokios apimties bandymas visapusiškai ištirti ir įvertinti Lietuvos socialinio verslo būklę bei nustatyti tolimesnes plėtros kryptis. Tikimasi, kad tyrimo metu parengta analizė bei

įžvalgos bus naudingos ilgainiui kuriant ir vystant socialinio verslumo koncepciją Lietuvoje bei stiprinant socialinių verslų, kaip svarbių valstybės socialinių partnerių, vaidmenį.

Studijos rengėjai: ekspertai Artūras Jakubavičius, Edgaras Leichteris, Giedrė Stumbrytė, kiti - Arminas Varanavičius, Gintarė Vaikšnoraite, Rasa Ibelhauptaitė ir Raimundas Balčiūnaitis.

1. ES valstybių narių patirtis plėtojant socialinį verslą

1.1. Socialinio verslo apibrėžties ir plėtros apžvalga ES kontekste

Nors vidinius socialiai jautrius klausimus kiekviena ES valstybė narė reglamentuoja ir sprendžia savarankiškai, bendra rinka daro įtaką ES poreikio, siekti užsibrėžtų tikslų per atskirų procesų harmonizavimą, padidėjimui. Viena iš tokių jautrių sričių – socialinis verslas. ES mastu siekiama ne tik sudaryti sąlygas jo stiprinimui bei plėtrai, bet ir tinkamai sudėlioti svarbiausius akcentus (kaip yra ir turi būti suprantamas socialinis verslas, kokie požymiai jam yra būdingi, kuriuos modelius racionaliau pasirinkti, kaip tobulinti ir pan.). Socialinis verslas išeina už tradicinio verslo ribų, kur pagrindiniai aspektai yra susiję su finansinių išteklių panaudojimu tikslams, tik maža dalimi susijusiems ar nesusijusiems su visuomeniniais poreikiais (pvz. pelno siekimas, vėliau einantis dividendų paskirstymas ir pan.). Pagrindinis akcentas socialiniame versle yra socialinė dimensija. ES institucijos per socialinio verslo stiprinimą siekia ir strateginių tikslų – socialinių ir aplinkosauginių iššūkių sprendimo, tvarios plėtros ir pan. Socialiniai ES tikslai ir uždaviniai bei ES institucijų kompetencija atitinkamose srityse yra apibrėžti ir pagrindiniuose ES teisės šaltiniuose – Europos Sąjungos sutartyje (ESS) ir Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo¹ (SESV). Tarp pagrindinių ES tikslų yra ir kova su socialine atskirtimi.

Socialinis verslas yra neatsiejama socialinės ekonomikos (toliau – SE) dalis. Socialinės ekonomikos koncepcija pradėjo formuotis praėjusio amžiaus 8-ajame dešimtmetyje Prancūzijoje, kai kooperatyvams, savidraudos draugijoms ir asociacijoms atstovavusios organizacijos įsteigė Nacionalinį savidraudos, kooperatinės ir asociacijų veiklos ryšių komitetą (CNLAMCA). Šis komitetas 1980 m. birželio mėn. paskelbė Socialinės ekonomikos chartiją (*Charte de l'économie sociale*), kuriame SE apibrėžta kaip grupė ne viešojo sektoriaus organizacijų, kurios veikia demokratiškai, jų nariai turi lygias teises ir pareigas ir jos laikosi specifinio požiūrio į nuosavybę bei pelno paskirstymą, perteklines lėšas naudodamos organizacijai plėtoti ir jos nariams bei visuomenei teikiamoms paslaugoms gerinti². SE srityje veikia keturios pagrindinės organizacijų grupės: kooperatyvai, savidraudos draugijos, asociacijos bei fondai.

SE koncepciją bei jos reikšmę vietos plėtrai bei socialinei sanglaudai politiškai ir teisiškai pripažino daugelis Europos šalių, o 1989 m. Europos Komisija paskelbė visai Europai skirtą komunikatą „Verslas socialinės ekonomikos sektoriuje: Europos rinka be sienų“, kuriame pasiūlyta parengti Europos teisinį pagrindą kaip įstatus kooperatyvams, asociacijoms ir savidraudos draugijoms. Tais pačiais metais Europos Komisijos XXIII generaliniame direktorate buvo įsteigtas Socialinės ekonomikos skyrius, kuris tapo atsakingas

¹ Consolidated Version of the Treaty on European Union 2010/C 83/01.

² Europos sąjungos socialinė ekonomika. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui skirtas pranešimo santrauka. CIRIEC, 2007. ISBN 978-92-830-0866-8

už socialinės ekonomikos vystymą. Per minėtą dešimtmetį dvi Bendrijos institucijos – Parlamentas ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (toliau - EESRK) – paskelbė daug pranešimų, pasiūlymų ir rezoliucijų, kuriuose pabrėžė socialinės ekonomikos papildomą socialinę naudą. Parlamentas paskelbė pranešimus tokiomis temomis kaip antai kooperatyvų vaidmuo regioninei plėtrai (P. Avgerinos), kooperatyvų vaidmuo stiprinant Europą (K. H. Mihr) ir kooperatyvų vaidmuo vystomajam bendradarbiavimui (R. Trivelli), o E. Eyraud, L. Jospin ir M. C. Vayssade rezoliucijos pasiūlyme (1984 m.) Taryba ir Komisija buvo paragintos ištirti galimybes priimti Europos teisės aktą dėl asociacijų. EESRK kartu su Bendrijos kooperatyvų asociacijų koordinavimo komitetu paskelbė pirmąjį Europos kooperatyvų, savidraudos draugijų ir asociacijų tyrimą³.

1997 m. aukščiausiojo lygio susitikime Liuksemburge buvo pripažintas socialinės ekonomikos įmonių vaidmuo vietos plėtros procese bei kuriant darbo vietas ir pradėta bandomoji iniciatyva „Trečioji sistema ir užimtumas“, kuri buvo vienintelė socialinei ekonomikai konkrečiai skirta programa, kuria siekiama tirti ir stiprinti trečiojo sektoriaus užimtumo potencialą. Pagal šią Komisijos Užimtumo ir socialinių reikalų generalinio direktorato iki 2001 m. įgyvendintą bandomąją programą buvo pradėtas 81 projektas; bendra visų projektų lėšų suma siekė beveik 20 mln. EUR. Vėliau programa pratęsta nebuvo.

Tačiau iš tiesų Europos Komisijos dėmesys socialinei ekonomikai ir socialiam verslui išaugo tik 2011 m. Tai galima sieti su 2008 m. prasidėjusia pasauline ekonomine krize bei jos lemtais padariniais. Pastarosios krizės pasekmės aiškiai ir nedviprasmiškai atsispindi per socialinę prizmę (išaugęs nedarbo lygis, nepasitenkinimas teikiamomis socialinėmis garantijomis ir pan.). Taip pat didėjo visuomenės ir institucijų spaudimas skirti daugiau dėmesio socialinei ekonomikai. Reaguojant į tai, 2009 m. vasario 19 d. Europos Parlamentas paskelbė rezoliuciją dėl socialinės ekonomikos, kuriame SE sektorių pripažino vienu iš socialinių partnerių ir vienu svarbiausių dalyvių siekiant Lisabonos strategijos tikslų.

Ypatingą vaidmenį skatinant socialinės ekonomikos ir socialinio verslo svarbą Europoje atliko EESRK. Šis komitetas buvo įkurtas 1957 metais ir yra pagrindinis ES patariamasis organas. Komitetą sudaro darbdavių, darbuotojų ir kitų interesų (t. y. žemdirbių, vartotojų, aplinkosaugininkų, šeimos organizacijų, NVO ir kt.) atstovai ir yra svarbi platforma Europos pilietinei visuomenei išreikšti savo nuomones ES klausimais. Komitetas teikia konsultacijas svarbiausioms ES institucijoms (Europos Komisijai, Europos Vadovų Tarybai, Europos Parlamentui), todėl jis vaidina labai svarbų vaidmenį ES sprendimų priėmimo procese. EESRK daugiau nei du dešimtmečius aktyviai prisideda prie socialinės ekonomikos skatinimo ir vaidina labai svarbų vaidmenį didinant socialinės ekonomikos politinį ir teisinį pripažinimą ES. Nuo 90-ųjų EESRK buvo įkurta atskira nuolatinė socialinės ekonomikos darbo grupė, kurią sudaro 40 narių, atstovaujančių skirtingus socialinės ekonomikos dalyvius: kooperatyvus, asociacijas, fondus, socialines įmones ir pan. Pagrindiniai Komiteto tikslai, susiję su socialine ekonomika yra:

- socialinės ekonomikos integravimas į Komiteto pateikiamas nuomones;

³ Monzon, J.L. & Chaves, R. (2012): *The social economy in the European Union*. European Social and Economic Committee, Bruxelles.

- bendradarbiavimas su kitomis ES institucijomis, susijusiomis su socialine ekonomika, pvz., Europos Parlamento socialinės ekonomikos jungtine grupe arba Europos Komisijos ekonomikos augimo generaliniu direktoratu;
- ekspertinės nuomonės teikimas, atliekant ir skelbiant susijusius tyrimus, studijas ar organizuojant konferencijas aktualiomis socialinės ekonomikos temomis.

EESRK yra paskelbė daug pranešimų ir nuomonių dėl socialinės ekonomikos įmonių vaidmens siekiant įvairių viešosios politikos tikslų. 2009 m. EESRK pateikė nuomonę dėl įvairių įmonių rūšių, kurioje pripažinta socialinės ekonomikos svarba Europos raidai; 2010 m. - nuomonę dėl socialinės ekonomikos Lotynų Amerikoje (M. Cabra de Luna nuomonė), kurioje vertinamas socialinės ekonomikos vaidmuo vietos plėtrai ir socialinei sanglaudai. Pastarąjį penkmetį Komitetas taip pat vaidino didelį vaidmenį skatinant socialinį verslumą – 2011 m. paskelbė nuomonę dėl socialinio verslumo ir socialinių įmonių. Po Komisijos konsultacijų EESRK priėmė nuomones dėl Socialinio verslo iniciatyvos (G. Guerini nuomonė) ir dėl Pasiūlymo dėl reglamento dėl Europos socialinio verslumo fondų (A. Rodert nuomonė). 2008 m. ir 2012 m. Komisijos užsakymu Tarptautinis valstybinės socialinės ir kooperatinės ekonomikos tyrimų ir informacijos centras atliko tyrimus „Europos Sąjungos socialinė ekonomika“, kuriuose išanalizuota socialinės ekonomikos padėtis skirtingose ES šalyse.

Siekiant įveikti ekonominės krizės padarinius bei užtikrinti tvarų ES augimą, 2010 m. kovo 3 d. Europos Komisijos paskelbė komunikatą „2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“⁴. Strategijoje numatoma, jog pagrindinis tikslas yra siekti, kad Europa tvariai atsigautų, energingai ir ryžtingai naudodamasi visais jos visuomenės teikiamais pranašumais ir galimybėmis. Strategijoje numatyti trys pagrindiniai prioritetai: pažangus augimas (žiniomis ir inovacijomis pagrįsto ūkio vystymas), tvarus augimas (tausiau išteklius naudojančio, ekologiškesnio ir konkurencingesnio ūkio skatinimas) ir integracinis augimas (didelio užimtumo ūkio, kuriame užtikrinta ekonominė, socialinė ir teritorinė sanglauda, skatinimas). Pagal šiuos prioritetus nustatyti penki konkretūs tikslai: padidinti užimtumą nuo 69 % iki 75 %; investuoti 3 % BVP į mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą; sumažinti šiltnamio efektą, plėtoti atsinaujinančiųjų išteklių energetiką ir efektyviau vartoti energiją; sumažinti mokyklos nebaigiančių žmonių skaičių; 25 % sumažinti skurdžiai gyvenančiųjų skaičių.

Visi Europa 2020 iškelti tikslai gali būti suskirstyti į kelias atskiras kategorijas: integracija į darbo rinką, aplinkosauga, moksliniai tyrimai, švietimas ir socialinė apsauga. Neabejotina, jog prie dalies iškeltų ambicingų tikslų įgyvendinimo prisideda tradicinis viešasis bei privatus sektoriai, tačiau socialinio verslo paskirtis iš esmės tiesiogiai nukreipta į visų iškeltų tikslų pasiekimą. Nors socialinis verslas apima labai platų veiklų spektrą, ES valstybėse narėse atliktų tyrimų medžiaga parodė, jog ES dauguma socialinio verslo subjektų vykdomą veiklą koncentruoja šiose kryptyse:

⁴ Europos Komisijos komunikatas KOM (2010)2020 galutinis. 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Briuselis 2010.

- integracijos į darbo rinką užtikrinimas (siekiama per šviečiamąją - mokomąją veiklą suteikti reikiamų žinių ir įgūdžių);
- paslaugų teikimas socialiai jautrių grupių atstovams (siekiama suteikti paslaugas asmenims, kuriems labiausiai jų trūksta ir kuriems tokių paslaugų gavimas yra apsunkintas, pvz.: paslaugos senjorams, socialiai atskirtiems žmonėms ir pan.);
- prisidėjimas prie socialiai atskirtų vietovių vystymo (siekiama sumažinti atotrūkį ir jo nulemtą įtampą tarp labiausiai išsivysčiusių regionų ir kitų regionų)⁵.

2011 m. vasario 23 d. Komisija paskelbė komunikatą Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Smulkiojo verslo akto Europai apžvalga“ (COM(2011) 78 final). Juo daugiausia siekta apžvelgti Smulkiojo verslo akto taikymą ir įvertinti naujuosius Europos mažųjų ir vidutinių įmonių (toliau – MVĮ) poreikius dabartinėmis ekonominėmis aplinkybėmis.

Šiame Komunikate pastebima, jog socialinio verslo įmonės susiduria su panašiomis į MVĮ problemomis, todėl turi galimybę pasinaudoti „Smulkiojo verslo akto Europai“ (toliau - Aktas) iniciatyvomis. Akte numatyta, jog „MVĮ veikia labai įvairiomis nacionalinėmis ir vietos sąlygomis, be to, pačių MVĮ yra labai įvairių (pvz., amatininkų įmonės, labai mažos įmonės, šeimoms priklausančios ar socialinės įmonės). Todėl MVĮ poreikiams skirtoje politikoje reikia visapusiškai atsižvelgti į šią įvairovę ir tvirtai laikytis subsidiarumo principo“⁶. Subsidiarumo principas aiškiai ir nedviprasmiškai atspindi ES ir ES valstybių narių teisinio reglamentavimo santykį – šiuo atveju pirmenybė reguliuoti su socialiniu verslu susijus klausimus tenka ES valstybės narėms, o ES teisė šį reglamentavimą papildo.

„Smulkiojo verslo akto Europai apžvalgoje“ numatyta, jog „kai kurios MVĮ taiko kitus nei tradicinių kapitalo pagrindu įsteigtų įmonių verslo modelius. Šiai įmonių kategorijai, vadinamoms socialinės ekonomikos įmonėmis, priskiriamos pelno nesiekiančios asociacijos, fondai, kooperatyvai, savidraudos draugijos ir panašūs juridiniai asmenys. Siekdama reaguoti į specialius šių įmonių poreikius, Komisija Bendrosios rinkos akte paskelbė nemažai priemonių, kuriomis šioms organizacijoms ketina sudaryti vienodas veiklos sąlygas. Pasinaudojant šiomis priemonėmis būtų sprendžiami tiek su kooperatyvais, fondais ir tarpusavio paramos draugijomis, tiek su socialinius tikslus įgyvendinančiomis įmonėmis susiję uždaviniai.“⁷ Vienodų veiklos sąlygų sudarymas negali būti traktuojamas kaip tradicinių verslo formų diskriminavimas per privilegijų socialinio verslo įmonėms suteikimą. Dauguma priemonių tiesiog pašalina kliūtis, kurios atsiranda šiai kategorijai priskirtiniams ūkio subjektams.

⁵ European Commission. Growth. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Available at: http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en.

⁶ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - "Think Small First" - A "Small Business Act" for Europe. COM/2008/0394 final

⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, Economic and Social Committee and the Committee of the Regions review of the "Small Business Act" for Europe. Com/2011/0078 final

2011 m. balandžio 13 d. Komisija priėmė naują komunikatą Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Bendrosios rinkos aktas. Dvylika svertų augimui skatinti ir pasitikėjimui stiprinti. Bendros pastangos skatinti naująjį augimą“. Aštuntasis iš šiame dokumente minimų svertų yra socialinis verslumas, siejamas su socialine ekonomika. Pagal jį „skatinama plėtra įmonių, kurios siekia ne tik teisėtos finansinės naudos, bet ir visuotinės svarbos, socialinio, etinio ar aplinkosauginio vystymo tikslų⁸“.

„Bendrosios rinkos akte“ pabrėžiama, kad sėkmingai socialinės ekonomikos sektoriaus plėtrai reikalingi „specialaus teisinio statuso veiklos organizavimo modeliai“. Pagerinti socialinio verslo įmonių padėtį buvo siekiama per Europos fondo statuto priėmimą. Pastarojo projektas buvo parengtas ir pateiktas įvertinimui 2012 m. pradžioje⁹.

Siekiant bendrajai rinkai reikalingo naujo integracinio augimo, kuris sudarytų sąlygas visiems įsitraukti į darbo rinką bei atsižvelgiant į strategijos „Europa 2020“ tikslus 2011 m. spalio 25 d. Komisija paskelbė naują komunikatą Tarybai, Europos Parlamentui, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“ (COM(2011) 682 final). Šiame komunikate yra pabrėžiama, jog socialinė ekonomika ir socialinės inovacijos yra esminės siekiant teritorinės sanglaudos ir ieškant originalių visuomenės problemų sprendimų, ypač kovoje su skurdu ir atskirtimi. Šiame komunikate yra pateiktas veiksmų planas, kuriuo siekiama sutvirtinti socialinio verslumo pagrindą pagerinant galimybes gauti finansavimą, teikiant daugiau informacijos apie šį sektorių ir plačiau informuojant politikos formuotojus apie socialinių verslininkų poreikius.

Remiantis socialinio verslo iniciatyvos nuostatomis, 2012 m. Europos Komisija subūrė socialinio verslo ekspertų grupę (Groupe d'Experts de la Commission sur l'Entrepreneuriat Social), kurios pagrindinis tikslas yra vertinti komunikate numatytų priemonių įgyvendinimo pažangą bei konsultuoti EK dėl tolimesnio socialinės ekonomikos ir socialinio verslo vystymo. Prie šios grupės buvo sukurta ir atskira socialinio poveikio vertinimo sub-grupė, kurios pagrindinis tikslas yra sukurti metodinius pagrindus socialinio verslo įmonių kuriamo socialinio ir ekonominio poveikio vertinimui. 2014 m. ši ekspertų sub-grupė parengė pasiūlymus dėl socialinio poveikio vertinimo metodikos¹⁰.

Atsižvelgiant į vis didėjantį socialinio verslo ir socialinės ekonomikos vaidmenį ir siekiant platesnio ir labiau integruoto bendrosios rinkos kūrimo proceso, 2012 m. spalio 3 d. Komisija priėmė komunikatą Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „II bendrosios

⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the regions Single Market Act Twelve levers to boost growth and strengthen confidence "Working together to create new growth", COM/2011/0206 final

⁹ European Foundation Statute. Project.

¹⁰ European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Proposed approaches to social impact measurement in European Commission legislation and in practice relating to EuSEFs and the EaSI, 2014

rinkos aktas. Dvylika prioritetinių priemonių naujam augimui skatinti¹¹, kuriame yra akcentuojama būtinybė per bendrosios rinkos politikos programas pašalinti visuomenėje susiklosčiusios atskirties priežastis. Socialinei ekonomikai bei socialinio verslo įmonėms numatytas ypatingas vaidmuo – skatinti socialines inovacijas, integruotumą bei pasitikėjimą. Teisės akte pateikiamos ir galimos priemonės – banko sąskaitų prieinamumo didinimas, pasitikėjimo socialinio verslo įmonėmis skatinimas ir pan. Vienas iš svarbesnių „II bendrosios rinkos akte“ užsibrėžtų tikslų – parengti socialinio verslo įmonių teikiamos socialinės ir ekonominės naudos apskaičiavimo metodiką.¹²

Siekiant dar daugiau, dviem 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentais buvo pakeistos ir partvirtintos kelių socialinio verslo įmonėms reikšmingų paramos fondų veiklos taisyklės. Reglamente (ES) Nr. 1301/2013¹³ („Investavimo projektai“) numatyta, jog Europos regioninės plėtros fondo (ERPF) lėšomis remiami investiciniai projektai, kurių siekis – „socialinės įtraukties skatinimas, kova su skurdu bei bet kokia diskriminacija“ (5 str. 9 p.). Viena iš papunkčių (c) numatyta parama socialinio verslo įmonėms. Reglamente (ES) Nr. 1301/2013¹⁴ numatytas socialinio verslo įmonėms aktualus Europos socialinio fondo (ESF) lėšų panaudojimas: „ESF lėšomis turėtų būti gerinamos įsidarbinimo galimybės, didinama socialinė įtrauktis, kovojama su skurdu, skatinamas švietimas, įgūdžiai ir mokymasis visą gyvenimą, plėtojama aktyvios, visapusiškos ir tvarios įtraukties politika, atsižvelgiant į Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV)¹⁵ 162 straipsnyje ESF nustatytas užduotis; taip turėtų būti didinama ekonominė, socialinė ir teritorinė sanglauda pagal SESV 174 straipsnį. Pagal SESV 9 straipsnį ESF turėtų atsižvelgti į reikalavimus, susijusius su didelio užimtumo skatinimu, tinkamos socialinės apsaugos užtikrinimu, kova su socialine atskirtimi, aukšto lygio švietimu, mokymu ir žmonių sveikatos apsauga“¹⁶. Yra išvardintos ir konkrečios iniciatyvos, prie kurių ESF turėtų prisidėti: „Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė“, „Judus jaunimas“ ir „Europos kovos su skurdu ir socialine atskirtimi planas“. Taip pat remtinos atitinkamos iniciatyvų „Skaitmeninė darbotvarkė bei „Inovacijų sąjunga“ veiklos. ES valstybėms narėms numatyta pareiga skirti bent 20 proc. visų ESF lėšų teminiam tikslui – „skatinti socialinę įtrauktį, kovoti su skurdu ir visų rūšių diskriminacija“.¹⁷

¹¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Single Market Act II Together for new growth. COM/2012/0573.

¹² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Single Market Act II Together for new growth. COM/2012/0573.

¹³ Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006

¹⁴ Regulation (EU) No 1304/2013 of the European Parliament and the Council of 17 December 2013 on the European Social Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1081/2006.

¹⁵ Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2010/C 83/01.

¹⁶ Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006.

¹⁷ Ten pat.

Siekiant padidinti socialinio verslo vaidmenį kuriant konkurencingą Europą, 2014 metų sausio 16-17 buvo pasirašyta Strasbūro deklaracija, kurioje išdėstytos kartinės socialinio verslumo plėtros gairės – perėjimas prie antrojo Socialinio verslo iniciatyvos etapo tikslų įgyvendinimo: socialinio verslo teisinės bazės kūrimas ir įtvirtinimas EK, stabilaus finansavimo užtikrinimas, žinomumo skatinimas viešojoje erdvėje bei mokslo įstaigose (universitetiniame lygmenyje), didesnis dėmesys socialinio verslumo ir socialinės ekonomikos moksliniams tyrimams, didesnis tarpvalstybinis bendradarbiavimas tarp socialinių verslų siekiant užtikrinti gerųjų pavyzdžių sklaidą visuomenėje, užtikrintas bendradarbiavimas tarp sektorių.

Reaguojant į Strasbūre socialinio verslumo klausimu priimtus įsipareigojimus, EESRK 2014 m. kovo 25 d. paskelbė nuomonę dėl Europos savidraugos draugijos statuso, kuriame skatinama paspartinti Komisijos pasiūlymo dėl reglamento dėl Europos savidraugos draugijos statuto priėmimą, 2014 m. rugsėjo 11 d. savo iniciatyva paskelbė nuomonę dėl socialinį poveikį darančių investicijų, kurioje pabrėžė, jog socialinį poveikį darančiomis investicijomis turėtų būti sujungiami skirtingi įvairių sektorių ištekliai siekiant padaryti socialinį poveikį ir šios investicijos yra viena iš socialinės finansinės ekosistemos sudedamųjų dalių; o 2015 m. rugsėjo 10 d. – buvo paskelbta EESRK nuomonė dėl finansų ekosistemos kūrimo socialinėse įmonėse, kurioje raginama atnaujinti „Socialinio verslo iniciatyvos“ darbotvarkę ir kurti atitinkamai socialinio verslo plėtrai pritaikytą finansų ekosistemą, užtikrinančią socialinės ekonomikos įmonių augimą ir vystymąsi.

2016 m. liepą Mažųjų ir vidutinių įmonių reikalų vykdomoji įstaiga (EASME) inicijavo viešąjį paslaugų pirkimą „Socialinio verslumo iniciatyvos pažangos stebėjimas: socialinio verslo įmonių ir tradicinių įmonių bendradarbiavimas“¹⁸, kuriuo siekiama atlikti analitinį tyrimą bei pateikti rekomendacijas, skirtas socialinių ir tradicinių įmonių bendradarbiavimui. Taip per esamos būklės analizę bei galimų scenarijų modeliavimą siekiama optimizuoti socialinio verslo įmonių veiklą. Atlikto tyrimo rezultatus ateityje planuojama panaudoti teisinės bazės tobulinimui.

Nepaisant to, jog per pastaruosius tris dešimtmečius įvairios ES valdžios institucijos socialinei ekonomikai ir socialiniam verslui skyrė vis daugiau dėmesio, o socialinio verslo vaidmuo yra vis labiau pripažįstamas kaip lemiamas Europos socialinei ir ekonominei plėtrai, ES socialinio verslo teisinis reglamentavimas dar tik kuriamas, o turima teisinė bazė tik padėjo pamatus tolimesnėms reformoms. Bendros teisinės bazės ES lygiu kūrimą komplikuoja skirtingas Europos šalyse socialinio verslo, socialinės įmonės ir socialinės ekonomikos supratimas ir traktavimas, ženklūs šio sektoriaus išsivystymo lygiai, socialinei ekonomikai ir socialinio verslo sektoriui priskiriamų subjektų teisių formų ir statusų įvairovė.

Pačiose ES institucijų dokumentuose yra naudojamos trys tarpusavyje susijusios sąvokos – „socialinė ekonomika“, „socialinis verslas“ ir „socialinė įmonė“, kurios kartais yra naudojamos kaip sinonimai, kas sukelia nemažai interpretacijų šalių nacionaliniuose lygmenyse.

¹⁸ Belgium-Brussels: Social business initiative (SBI) follow-up: cooperation between social economy enterprises and traditional enterprises. Contract notice. Services. 2016/S 145-261231.

„Socialinė ekonomikos“ sąvoka yra pateikta Tarptautinio socialinės ir kooperatinės ekonomikos tyrimų ir informacijos centro tyrimo, atlikto EESRK užsakymu ataskaitoje, kurioje remiantis Socialinės ekonomikos principų chartijoje pateiktais socialinės ekonomikos koncepcijos principais, ji yra apibrėžiama kaip *„Grupė privačių oficialių įmonių, kurioms yra būdingas savarankiškas sprendimų priėmimas ir narystės laisvė, įsteigtų savo narių poreikiams tenkinti rinkoje gaminant prekes ir teikiant paslaugas, draudimą bei lėšas, kai sprendimų priėmimas ir bet koks pelno arba perteklinių lėšų paskirstymas nariams, kurių kiekvienas turi po vieną balsą, tiesiogiai nepriklauso nuo jų kapitalo įnašų ar mokesčių. Socialinėje ekonomikoje taip pat dalyvauja privačios oficialios organizacijos, kurioms yra būdingas savarankiškas sprendimų priėmimas ir narystės laisvė, teikiančios ne rinkos paslaugas namų ūkiams ir kurių perteklinių lėšų (jei tokių yra) negalinti nusavinti jas įkūrę, kontroliuojantys ar finansuojantys ekonominės veiklos vykdytojai.“¹⁹*

Socialinėje ekonomikoje yra išskiriami du subsektoriai: i) rinkos arba verslo subsektorius ir ii) ne rinkos gamintojų subsektorius.

Rinkos arba verslo subsektoriui priskiriami kooperatyvai, savidraugos draugijos, socialinės ekonomikos organizacijų kontroliuojamos verslo grupės, kitos įmonės, ne pelno institucijos ir pan. Iš esmės skiriamasis socialinės ekonomikos rinkos subsektoriuje veikiančių organizacijų bruožas yra tas, jog jos yra rinkos gamintojos, todėl didžiąją dalį produkcijos jos parduoda rinkoje ekonomiškai reikšmingomis kainomis.

Socialinės ekonomikos ne rinkos gamintojų subsektorių didžiąją dalimi sudaro asociacijos ir fondai bei kitos organizacijos, kurios didžiąją dalį savo produkcijos teikia nemokamai arba ekonomiškai nereikšmingomis kainomis.

Tačiau abiem šioms subsektoriams yra būdingi šie bruožai:

- jie yra privatūs, kitaip tariant, nepriklauso viešajam sektoriui ir nėra jo valdomi;
- jie yra oficialūs, t. y. paprastai turi tam tikrą teisinį subjektiškumą;
- jie savarankiškai priima sprendimus, t. y. savo nuožiūra skiria ir atleidžia savo valdymo organus, kontroliuoja ir organizuoja visą savo veiklą;
- narystė juose yra laisva, kitaip tariant, į juos stoti nėra privaloma;
- bet koks galimas pelno ar perteklinių lėšų paskirstymas nariams vartotojams yra proporcingas ne narių kapitalo įnašams ar sumokėtiems mokesčiams, o jų veiklai arba sudarytiems sandoriams toje organizacijoje;
- jie užsiima savarankiška ekonomine veikla, kurios tikslas – tenkinti asmenų, namų ūkių ar šeimų poreikius. Jos veikloje *naudoja* kapitalą ir kitus nepiniginius išteklius, tačiau dirba ne *dėl kapitalo*;
- tai – demokratinės organizacijos. Išskyrus kai kurias savanorių organizacijas, kurios teikia ne rinkos paslaugas namų ūkiams, socialinės ekonomikos pirminio lygmens arba pirmosios pakopos organizacijos sprendimus paprastai priima vadovaudamosi principu „vienam asmeniui

¹⁹ Monzon, J.L. & Chaves, R. (2012): *The social economy in the European Union*. European Social and Economic Committee, Bruxelles.

vienas balsas“ nepriklausomai nuo narių kapitalo įnašų ar mokesčių. Sprendimų priėmimo procesai jose visada yra demokratiniai ir dalyvaujantieji²⁰.

Atsižvelgiant į socialinių verslo subjektų esamą rūšių įvairovę bei dydžius, skirtingus juridinius statusus, Europos Komisija nepateikia norminės socialinio verslo/socialinės įmonės apibrėžties, kuri būtų privaloma visoms ES šalims ir kuria remtųsi bendrasis reglamentavimas²¹. Europos Komisija pasiūlė socialinį verslą/socialines įmones apibūdinti remiantis bendromis ypatybėmis, tokiomis kaip orientacija į socialinius tikslus, pelno reinvestavimas, teisinių formų įvairovė ir suinteresuotųjų subjektų dalyvavimas.

2011 m. Socialinio verslo iniciatyvoje EK socialinio verslo ir socialinės įmonės sąvoką vartoja kaip sinonimus. Socialinis verslas/socialinė įmonė yra ta:

- kurios komercine veikla iš esmės siekia socialinio arba bendrojo visuomenės intereso tikslo, ir jų komercinei veiklai dažnai būdinga aukšto lygio socialinė inovacija.
- kurių pelnas paprastai reinvestuojamas į to socialinio siekio įgyvendinimą.
- ir kurių organizavimo tvarka arba nuosavybės struktūra atspindi jų misiją, remiasi demokratiniais ar dalyvavimo principais arba orientuota į socialinį teisingumą²².

Komunikate pateikiamas ir socialinės įmonės apibrėžimas: tai „tokia įmonė, kurios pagrindinis siekis yra socialinis poveikis, o ne pelno savininkams ar akcininkams siekimas. Ji veikia rinkoje tiekdamą prekes ir paslaugas verslui įprastu ir inovatyviu būdu, tačiau perviršį pirmiausia naudoja socialiniams tikslams. Ji valdoma atsakingai ir skaidriai – įtraukiant darbuotojus, klientus ir jos komercine veikla suinteresuotas šalis“²³. Komunikate numatytas veiklų sąrašas, kurių vykdymas leidžia vertinti, ar konkretus subjektas gali būti priskirtas socialinių verslo įmonių kategorijai. Tai įmonės, kurios (užtenka atitikimo bent vienam iš pateiktų variantų):

- teikia socialines paslaugas arba kuria socialines gėrybes ir (arba) pažeidžiamai visuomenės daliai skirtas paslaugas ar gėrybes (būsto, sveikatos priežiūros, pagalbos pagyvenusiems ar neįgaliems asmenims, pažeidžiamų grupių įtraukties, vaikų priežiūros, įdarbinimo ir apmokymo, priklausomybės vadybos ir t. t.);
- gamina prekes arba teikia paslaugas tokiu būdu, kad būtų siekiamas socialinio pobūdžio tikslas (socialinė ir profesinė integracija suteikiant galimybę dirbti asmenims, kurie atsidūrė

²⁰ Monzon, J.L. & Chaves, R. (2012): *The social economy in the European Union*. European Social and Economic Committee, Bruxelles

²¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Social Business Initiative creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation. COM/2011/0682 final.

²² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Social Business Initiative creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation. COM/2011/0682 final.

²³ Ten pat

nepalankioje padėtyje dėl atskirtį ir atstūmimą lemiančios menkos kvalifikacijos ar socialinių arba profesinių problemų), nors tų įmonių veikla apima ne tik socialines prekes ir paslaugas²⁴.

Komunikate pažymima, jog jame vartojamas socialinės įmonės apibrėžimas nėra griežtas, o išvardinti požymiai nėra baigtiniai.

Po socialinio verslo iniciatyvos sekė EESRK nuomonė dėl šio komunikato, kurioje EESRK rekomendavo ES institucijoms nuosekliai vartoti socialinės įmonės sąvoką tiek teikiant politinius pasiūlymus, tiek komunikacijos lygmeniu²⁵. Svarbu pažymėti, jog, EESRK nuomone, „socialinės įmonės“ sąvoka yra platesnė ir apima „socialinio verslo“ sąvoką²⁶. Tačiau iki šiol ES lygiu nėra išaiškinimo dėl socialinio verslo ir socialinės įmonės skiriamųjų bruožų, todėl tai sukuria prielaidas įvairioms šių terminų interpretacijoms, ypač nacionaliniu lygmeniu.

Taigi, apibendrintai galima teigti, jog ES socialinio verslo reglamentavimas dar tik kuriamas, o turima teisinė bazė tik padėjo pamatus tolimesnėms reformoms. Svarbiausiame ES teisės akte – Socialinio verslo iniciatyvoje – socialinis verslas yra suprantamas kaip įmonė, kurios pagrindinis siekis yra socialinis poveikis, o ne pelno savininkams ar akcininkams siekimas, ir kuri veikia rinkoje tiekdamą prekes ir paslaugas verslui įprastu ir inovatyviu būdu, tačiau perviršį pirmiausia naudoja socialiniams tikslams. Ji valdoma atsakingai ir skaidriai – įtraukiant darbuotojus, klientus ir jos komercine veikla suinteresuotas šalis. ES pateikiamas socialinio verslo apibrėžimas bei kriterijai nėra griežti ir turi tik rekomendacinį pobūdį, kadangi ES lygiu yra siekiama nesudaryti formalių kliūčių įvairių formų ūkio subjektams vystyti socialinį verslą.

1.2. ES valstybių geroji praktika, plėtojant socialinį verslą

Dalyje ES teisės aktų, įskaitant „II bendrosios rinkos aktą“, įtvirtinti EK planai 2014 m. pradžioje įvertinti padarytą pažangą skatinant socialinio verslo įmonių veiklą bei prisidėjimą prie strateginių tikslų įgyvendinimo. Vertinimo rezultatų aptarimo pagrindu turėjo būti parengtos naujos, į socialinio verslo skatinimą nukreiptos, priemonės.

Vienas iš vertingiausių šaltinių, leidžiančių nustatyti kiekvienos šalies atskirų jurisdikcijų situaciją – analitinės ataskaitos, parengtos gavus medžiagą iš atitinkamų ES valstybių narių²⁷. Daugumos valstybių ataskaitos buvo pateiktos bei tapo viešai prieinamos. 2014 m. surinkti duomenys parodė, jog tik dalyje ES valstybių narių socialinėms verslo įmonėms suteiktas specialus statusas. Šios valstybės – Lietuva, Suomija,

²⁴ Ten pat

²⁵ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“ COM(2011) 682 final

²⁶ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Socialinio verslumo ir socialinių įmonių (tiriamoji nuomonė), 2011 m. spalio 26 d., Briuselis

²⁷ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. European Commission, 2015.

Danija, Slovakija ir Slovėnija. Daugumoje ES valstybių narių atskira socialinio verslo įmonių verslo teisinė forma nėra įtvirtinta, o pagal vykdomas socialines veiklas vertinami kitų formų ūkio subjektai (pvz. kooperatyvai, visuomeninės organizacijos ir pan.).

Analizuojant socialinį verslą atskirose jurisdikcijose ypatingo dėmesio sulaukia Jungtinės Karalystės, Nyderlandų Karalystės ir Švedijos Karalystės nacionaliniai teisiniai reglamentavimai. Socialinio verslo įmonės šiose valstybėse vaidina svarbų vaidmenį, nepaisant jų gaunamos mažesnės paramos iš viešojo sektoriaus. Šių valstybių reglamentavimo ir praktikos analizė parodė, jog jos susiduria su analogiškais kitoms ES valstybėms narėms būdingomis problemomis ir negali pasigirti išskirtinėmis sąlygomis.

Dažnai ES valstybėms narėms kyla nemažų problemų pateikiant turimų socialinio verslo įmonių skaičių – dalyje jų nėra atskiros socialinio verslo įmonių teisinės formos, o socialinėmis verslo įmonėmis laikomos įmonės, kurios atitinka joms taikomus kriterijus. Švedijoje socialinio verslo įmonės dažnai tapatinamos su darbo integracijos socialinėmis įmonėmis. Tačiau yra nemažai ūkio subjektų, kurie tenkina ES numatytus socialinio verslo įmonių kriterijus. Darytina išvada, jog skirtingų ES valstybių narių pateikiamų duomenų apie socialinio verslo įmonių skaičių palyginimas būtų nekorektiškas.

Žemiau atskleidžiami Jungtinės Karalystės, Nyderlandų Karalystės ir Švedijos Karalystės socialinio verslo reglamentavimo ir praktikos ypatumai.

1.2.1. Taikomi socialinio verslo kriterijai

Iš esmės visose ES valstybėse socialinis verslas bendrąja prasme suprantamas vienodai. Tai – verslas, kurio pagrindinė misija ir tikslas yra nukreipti į visuomeninių ir socialinių poreikių tenkinimą. Tokie verslai gali turėti ir papildomų tikslų, tačiau jie negali dominuoti palyginus su socialiniais, į visuomenę ir jos grupes nukreiptais, tikslais. Tiesa, ne visada skirtingose valstybėse sutariama dėl atskirų kriterijų. Atskiri kriterijai neretai detalizuojami tik tiek, kiek tuo siekiama užtikrinti socialinio verslo skaidrumą. Tačiau skirtumai tarp atskirų kriterijų traktavimo yra būdingi ne tik skirtingoms valstybėms narėms, bet pasireiškia ir kiekvienos valstybės viduje. Tokią situaciją neišvengiamai lemia skirtingų suinteresuotų grupių buvimas, šalių vykdoma socialinio verslo plėtros politika, skirtingų šalies socialinio verslo įmonių administravimą vykdančių institucijų tikslų.

Jungtinė Karalystė

JK socialinio verslo sektorius pasižymi jame veikiančių subjektų, jų teisinių formų ir statusų gausa ir įvairove. Šis sektorius JK apima kooperatyvus, plėtros fondus, bendruomenių įmones, socialines įmones, labdaros fondus, draugijas, bendruomenės interesų įmones ir pan. Dėl tokios subjektų įvairovės bei poreikio juos visus atspindėti socialinio verslo paradigmoje, JK nėra vieningo socialinio verslo/socialinės įmonės apibrėžimo. Priklausomai nuo poreikių išskirti vieną ar kitą socialinio verslo subjekto dimensiją (verslumo, socialinės misijos, valdymo aspektų) siekiant tam tikrų tikslų, dažnai išskiriami skirtingi socialinio verslo

kriterijai, kurie iš esmės papildo skirtingų institucijų pateikiamą socialinio verslo apibrėžimą, išlaikant pagrindinę EK pateiktą rekomendacinių socialinio verslo/socialinių įmonių bruožų esmę.

Priklausomai nuo socialinio verslo sąvokos naudojimo konteksto, JK yra skiriami keturi pagrindiniai socialinio verslo/socialinės įmonės apibrėžimai:

1. Bendruomenės interesų įmonės teisinės formos apibrėžimas. Ši specifinė teisinė forma buvo specialiai sukurta socialinio verslo subjektams, todėl šiems subjektams keliami kriterijai atitinka JK socialinio verslo/socialinėms įmonėms keliamus kriterijus. Bendruomenės interesų įmonės kontekste socialinio verslo įmonės apibrėžimas pilnai atitinka EK pateikiamą socialinio verslo įmonės apibrėžimą.
2. JK Vyriausybės pateikiamas socialinio verslo apibrėžimas yra suformuluotas remiantis plačiu konsensusu ir pasižymi abstraktumu. Socialinis verslas, anot JK vyriausybės, yra „pirminius socialinius tikslus turintis verslas, kurio grąža dažniau reinvestuojama į analogiškus tikslus turinčius verslus ar į bendruomenę, nei į poreikius padidinti jo akcininkų ir savininkų naudą“²⁸. Apibrėžimas yra gan platus ir gali apimti nemažą dalį veiklų, kurių pirminis tikslas yra socialinių poreikių tenkinimas. Kartu jis padeda išgryninti kelis esminius socialinio verslo elementus:
 - tai neišvengiamai yra verslo forma (veiklos teisinė forma nėra detalizuojama, todėl ji gali apimti platų kitus kriterijus tenkinančių ūkio subjektų ratą);
 - ši verslo forma privalo turėti socialinę misiją (kiti tikslai, motyvai ir veiklos rezultatai yra galimi, tačiau nelaikytini pagrindiniais);
 - ši verslo forma turi reinvestuoti didžiąją dalį savo pelno, siekiant užsibrėžtos socialinės misijos (svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog reinvestavimas galimas ir į kitus analogiškus tikslus)²⁹.
3. JK nacionalinės socialinio verslo narystės organizacijos „Social Enterprise UK“³⁰, kuri per įvairias iniciatyvas kelia pasitikėjimą socialinio verslo įmonėmis, įtakoja su socialiniu verslu susijusius politinius procesus, skelbia kasmetinius socialinio verslo apdovanojimus, kuruoja su socialiniu verslu susijusias programas (pvz., „Social Enterprises Places“, kuri leidžia identifikuoti labiausiai prie socialinio verslo plėtros prisidedančius JK miestus bei kitas vietas), dirba su stambiais verslais bei potencialiais investuotojais, prisidedančiais ar galinčiais prisidėti prie socialinio verslo plėtros ir pan., pateikiamas apibrėžimas. Remiantis juo, socialinio verslo įmonės turi:
 - turėti aiškią, jų vidiniuose veiklos dokumentuose įtvirtintą, socialinę ar / ir aplinkosauginę misiją;
 - generuoti didžiąją dalį savo pajamų iš ekonominės veiklos;

²⁸ Department for Business, Innovation and Skills (2011) A Guide to Legal Forms for Social Enterprise

²⁹ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: United Kingdom. European Commission, 2014.

³⁰ Social Enterprise UK, Available at: <http://www.socialenterprise.org.uk/>.

- reinvestuoti didžiąją dalį gauto pelno;
- būti nepriklausomos nuo valstybės;
- turėti socialinę misiją, veikti visuomenės interesams;
- būti atskaitingomis ir skaidriomis³¹.

Atkreiptinas dėmesys į tam tikrus anksčiau nepaminėtus kriterijus – „Social Enterprise UK“ išskiria nepriklausomumą nuo valstybės institucijų. Tai reiškia, jog priimant sprendimus socialinio verslo įmonės turi veikti savarankiškai.

4. Socialinės verslo įmonės prekės ženklo bendrovės taikomi kriterijai įmonėms, kurios nori būti sertifikuotos kaip socialinio verslo įmonės. Remiantis šiuo apibrėžimu, socialinio verslo subjektais laikomos įmonės, turinčios aiškią socialinę ar aplinkosauginę misiją, kurios atspindi nuostatose, ne mažiau nei pusę pajamų turi būti generuojama iš komercinės veiklos, daugiau nei 50 proc. pelno turi būti reinvestuojama į socialinius/aplinkosauginius tikslus. Socialinio verslo įmonėms taikomas turto užrakto principas, kai nutraukus ekonominę veiklą likęs turtas turi būti panaudotas socialinei/aplinkosauginei misijai. Socialinio verslo įmonė taip pat turi būti nepriklausoma nuo viešojo ar privataus sektoriaus organizacijų ir turėti savivaldos teises³².

Apibendrinant pateiktus JK socialinio verslo įmonių apibrėžimus, galima išskirti bendrus kriterijus, kuriuos turi atitikti socialinio verslo įmonės:

- Ekonominės veiklos vykdymas. Šis kriterijus yra išskiriamas visuose pateiktuose apibrėžimuose, tačiau skiriasi reikalavimai socialinio verslo pajamų daliai, kuri gali būti gaunama iš dotacijų ir subsidijų (pvz. JK vyriausybė numato, jog ši dalis gali sudaryti ne daugiau kaip 75 proc., „Social Enterprise UK“ ir Socialinės verslo įmonės prekės ženklo bendrovė numato ne daugiau nei 50 proc., Bendruomenės interesų įmonėms apribojimų nėra numatyta, tačiau nurodoma, jog socialinio verslo vykdyti ekonominę veiklą). Nei viename iš apibrėžimų socialinės verslo įmonės neprivalo gauti pajamas tik iš tos srities, kurioje yra siekiama socialinės misijos (jos gali vykdyti bet kokią teisėtą verslą).
- Socialinė misija socialinio verslo subjektui privalo būti esmine. Skirtinguose apibrėžimuose skiriasi tik pareiga šią misiją pagrįsti steigimo dokumentuose (pvz. „Social Enterprise UK“ apibrėžimas).
- Pelno reinvestavimas į socialinę misiją taip pat yra esminis socialinio verslo subjektams taikomas kriterijus. Apibrėžiant socialinio verslo įmonių kriterijus, JK dažniausiai yra taikomas reikalavimas ne mažiau nei 50 proc. pelno reinvestuoti į socialinę misiją, išskyrus Bendruomenės interesų

³¹ What makes a social enterprise a social enterprise? Available at: http://www.socialenterprise.org.uk/uploads/files/2012/04/what_makes_a_social_enterprise_a_social_enterprise_april_2012.pdf.

³² Social Enterprise Mark Company. Social Enterprise Mark -Eligibility Criteria; 2016

įmonės teisinės formos apibrėžime nustatytą socialinio verslo įmonėms taikomą kriterijų, remiantis kuriuo ši dalis turi siekti ne mažiau kaip 65 proc.

- Kai kuriuose iš paminėtų socialinio verslo įmonių apibrėžimų (Bendruomenės interesų įmonės teisinės formos ir Socialinės verslo įmonės prekės ženklo bendrovės apibrėžimuose) socialinio verslo įmonėms yra taikomas turo užrakto kriterijus. „Social Enterprise UK“ apibrėžime yra numatoma, jog turto užrakto principas yra ypatingai svarbus socialiniam verslui, kuris yra grindžiamas viešuoju turtu ar paslaugomis, tačiau pripažįsta, kad tai gali būti neįgyvendinama privačiomis investicijomis grįstose socialinio verslo įmonėse. Turto užrakto kriterijus taip pat yra netaikomas JK vyriausybės pateikiamame socialinio verslo įmonių apibrėžime. Reikia atkreipti dėmesį, jog šis kriterijus EK nėra išskiriamas kaip esminis socialinio verslo įmonių kriterijus.
- Organizacinė autonomija yra labai svarbus kriterijus Socialinės verslo įmonės prekės ženklo bendrovės, „Social Enterprise UK“ bei Bendruomenės interesų įmonės teisinės formos apibrėžimuose. JK vyriausybės pateikiamame socialinio verslo įmonės apibrėžime šis kriterijus nėra išskiriamas.
- Demokratinio ir/arba dalyvaujamojo valdymo sprendimų priėmimo procese reikalavimas menkai atspindėtas visuose JK socialinio verslo įmonių apibrėžimuose, tačiau „Social Enterprise UK“ nustato, jog socialinio verslo įmonė privalo būti valdoma ir kontroliuojama remiantis į socialinę misiją nukreiptais interesais. Bendruomenės interesų įmonės yra įpareigosotos į savo veiklą įtraukti suinteresuotas bendruomenės šalis ir pateikti tai įrodančias metines veiklos ataskaitas.

Skirtingų apibrėžimų ir kriterijų naudojimas atsispindi ir JK socialinio verslo įmonių apskaitoje, kai socialinio verslo subjektų skaičius dažnai yra pateikiamas atskirais pjūviais (pvz., kartais pateikiamas tik skaičius įmonių, kurių pagrindinis veiklos tikslas – integracija į darbo rinką). Nors dar 2012 m. buvo laikoma, kad socialinio verslo įmonių požymius galėjo atitikti maždaug 284 tūkst. ūkio subjektų (maždaug 6 proc. visų registruotų verslo subjektų), oficialiai laikyta, jog ES numatytus kriterijus atitiko maždaug 10 tūkst. įregistruotų bendruomenės interesų bendrovių³³ bei maždaug 71 tūkst. ūkio subjektų, kurie save identifikavo kaip socialinio verslo įmones³⁴. Tiesa, virš 213 tūkst. tokių įmonių neturėjo darbuotojų, o beveik 57 tūkst. – turėjo iki 9 darbuotojų. Tačiau pamatinius kriterijus tenkino maždaug 80 tūkst. subjektų³⁵.

³³ Regulator of Community Interest Companies Annual Report 2014/2015. Available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/445334/cic-15-15-annual-report-14-15.pdf.

³⁴ Durkin Ch., Hazenberg R., Field M., Bajwa-Patel M. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in England: A National Report, 2014.

³⁵ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: United Kingdom. European Commission, 2014. Drencheva A., Stephan U. The State of Social Entrepreneurship in the UK. SEFORIS Country Report, 2014.

Tyrimai atskleidė, kad dauguma socialinio verslo įmonių rinkoje sėkmingai veikia solidesnį laiko tarpą – daugiau nei 67 proc. socialinio verslo įmonių veiklą vykdė ilgiau nei 10 metų, 23 proc. – 4-10 m., 3 proc. – iki 3 m.³⁶ 2015 m. buvo atliktas tyrimas³⁷, kurio rezultatai rodo, jog:

- net 73 proc. JK veikiančių socialinio verslo įmonių uždirbo daugiau nei 75 proc. pelno iš ekonominių veiklų;
- net 52 proc. socialinio verslo įmonių padidino apyvartą per pastaruosius 12 mėnesių.

Nyderlandų Karalystė

Lyginant su JK, socialinis verslas, kaip alternatyva tradiciniam verslui, Nyderlandų Karalystėje (NK) visuomenės ir politikų dėmesio sulaukė gan nesenai. Didėjantį visuomenės ir politikų susidomėjimą socialinėmis inovacijomis ir socialiniu verslu nuo XXI a. paskutinio dešimtmečio lėmė kelios svarbios priežastys. Pirmiausiai tai buvo susiję su NK multikultūrine visuomene, augančiu poreikiu jai įsitraukti sprendžiant svarbius valstybės klausimus, stiprėjanti asimiliacijos politika. Svarbiu katalizatoriumi tapo ir vis augančios gyventojų senėjimo tendencijos, lemiančios pokyčius socialinio draudimo bei sveikatos apsaugos paslaugų sektoriuose, sisteminė kaita švietimo, skurdo, maisto, darnaus vystymo srityse. Šie iššūkiai visada buvo svarbūs, tačiau ekonominės krizės laikotarpiu sumažinus šioms sritims skirtą valstybės finansavimą, socialinis verslas tapo dar aktualesnis. Įsivyravo nuostata, jog piliečiai privalo būti ne anonimiškais gerovės paslaugų vartotojais, bet tapti atsakingais ir pradėti vadovautis „padaryk tai pats“ principais. Taip pat labai svarbia socialinio verslo tolimesnio vystymo priežastimi tapo ir politinės galios decentralizacija bei gerovės paslaugų sektoriaus privatizavimas.

„Socialinio verslo“ terminas NK pirmą kartą žiniasklaidoje pasirodė 1997 m. ir iš esmės buvo skirtas apibūdinti dideles įmones, taikančias socialinės atsakomybės politiką bei vykdančias kultūrinius ir socialinius projektus. 2000 m. įmonių socialinės atsakomybės principai persikėlė ir į asmeninį darbuotojų lygį. Tai buvo vertinama kaip priemonė, suteikianti papildomą prasmę darbuotojams per daromą socialinį ar aplinkosauginį poveikį. Tai lėmė didėjantį ambicingų profesionalų skaičių, kuriems finansinė nauda ar karjeros augimas buvo mažiau svarbūs nei darbdavio vykdomos socialinės atsakomybės politikos sutapimas su asmeniniais socialinio pobūdžio tikslais. Tokiu būdu „socialinio verslo“ sąvoka išsiplėtė už įmonės socialinės atsakomybės apibrėžimo ribų. 2005 m. socialinės atsakomybės politikos principai pamažu įsigalėjo ir smulkių ir vidutinių įmonių sektoriuje, kas lėmė augančias diskusijas apie smulkaus ir vidutinio verslo galimą ir kuriamą socialinį poveikį.

2003 m. NK buvo priimtas Socialinių įmonių įstatymas.

Pirmą kartą „socialinio verslo“ sąvoka, taip, kaip ji suprantama ir šiandien, NK pasirodė 2006 m. ir apibrėžė įmones, kuriose pelnas yra investuojamas į socialinius tikslus siekiant pridėtinės vertės³⁸. Tačiau

³⁶ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: United Kingdom. European Commission, 2014.

³⁷ State of Social Enterprise Survey 2015. Social Enterprise UK. Available at: <http://socialenterprise.org.uk/uploads/editor/files/Publications/FINALVERSIONStateofSocialEnterpriseReport2015.pdf>.

nepaisant didelio susidomėjimo socialiniu verslu, NK nėra aiškaus ir oficialiai patvirtinto „socialinio verslo“ apibrėžimo. Apibūdinant socialinio verslo įmones šalyje, yra vadovaujamosi EK Socialinio verslo iniciatyvoje rekomenduojama „socialinio verslo“ sąvoka.

Anot Nyderlandų nacionalinio socialinių verslininkų tinklo „Social Enterprise NL³⁹“, socialinio verslo įmonėms priskirtini šie požymiai:

- turi socialinį tikslą ir poveikį;
- įgyvendina socialinę misiją kaip nepriklausoma įmonė, teikdama paslaugas ar produktus;
- yra finansiškai savarankiškos, vykdo ekonominę veiklą ar kitas vertės mainų formas (mažiausiai 50 proc. pajamų turi būti generuojama iš šių veiklų), ir yra nepriklausomos nuo subsidijų ar dotacijų;
- kurios valdymas yra:
 - skaidrus;
 - pelnas yra galimas, tačiau socialiniai tikslai yra aukščiau finansinių, nors dalininkai ir turi galimybę gauti dalį pelno;
 - suinteresuoti asmenys turi subalansuotas teises dalyvaujant strategijos įgyvendinime bei valdyme;
 - socialinio verslo įmonės yra teisingos visų atžvilgiu;
 - socialinio verslo įmonės supranta savo ekologinį pėdsaką.

NK apibūdinant socialinio verslo subjektus, dažnai vartojami terminai „socialinės įmonės“, „socialinės firmos“, „socialiniai kooperatyvai“. Vartojamas ir „socialinių organizacijų“ terminas, tačiau pastarasis apima labai platų ūkio subjektų ratą. Pagal teisinės verslo formas socialinio verslo įmonės Nyderlanduose pasiskirstė taip: uždarnosios akcinės bendrovės (2250-4500), asociacijos (55-110), kooperatyvai (75-750), fondai (100-1000), darbo integracijos socialinės įmonės (90-100). Didelės skaičių paklaidos rodo, kad tyrimo metu buvo apžvelgti rezultatai, išryškinant skirtingus socialinio verslo įmonėms taikomus kriterijus. 2013 m. duomenimis socialinio verslo įmonių pamatinius kriterijus tenkino tik maždaug 6,5 tūkst. ūkio subjektų⁴⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog 2011 m. „McKinsey & Company“ atlikto tyrimo metu buvo suskaičiuota 4-5 tūkst. socialinio verslo įmonių (jos įdarbino 26 tūkst. asmenų), iš kurių tik dalis atitiko visus joms keliamus kriterijus. Minėtų ūkio subjektų apyvarta siekė 1,4 mlrd. eurų. Buvo prognozuota, jog per artimiausią dešimtmetį jų skaičius padvigubės, o įdarbintų asmenų skaičius išaugs keturis kartus⁴¹.

³⁸ Roel During, Pat van der Jagt and Natasha de Sena. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in The Netherlands: A National Report, 2014

³⁹ Social Enterprise NL, Available at: <https://www.social-enterprise.nl/english>.

⁴⁰ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Netherlands. European Commission, 2014.

⁴¹ During R., van der Jagt P., de Sena N. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in The Netherlands: A National Report, 2014. Opportunities for the Dutch Social Enterprise Sector. McKinsey & Company.

Švedijos Karalystė

Švedija ilgą laiką buvo visuotinai pripažįstama kaip šalis, turinti labiausiai išplėtotą stipriai centralizuota valdžia grįstą gerovės valstybės modelį. Tačiau per pastaruosius tris dešimtmečius Švedijoje vis labiau ėmė įsigalėti liberalios pažiūros, lėmusios išaugusias individualias laisves ir augančią gerovės paslaugų teikimo decentralizaciją. Iki to laiko už didžiąją dalį gerovės paslaugų teikimą išskirtinai buvo atsakingos centrinės valdžios ir vietinės valdžios institucijos.

Kaip ir daugelyje šalių, socialinė ekonomika ir socialinis verslumas Švedijoje išaugo kartu su poreikiu spręsti augančias socialines problemas bei tuo pačiu ieškoti naujų ekonomikos skatinimo būdų. Padidėjęs žiniasklaidos dėmesys socialiniam verslui ir socialinėms inovacijoms, dotacijos, politinės ir visuomeninės diskusijos padidino socialinio verslo reikšmės suvokimą ir žinias. Tačiau besikuriančios naujos su socialiniu verslumu susijusios platformos, forumai, inkubatoriai, mokymo programų rengėjai ir finansiniai investuotojai susidūrė su formalaus teisinio socialinio verslo apibrėžimo, oficialios statistikos ir į socialinį verslumą nukreiptų politinių programų trūkumu.

Todėl nepaisant to, jog Švedijoje šiandien nėra oficialiai pripažinto socialinio verslo apibrėžimo, bandymų tai padaryti buvo nemažai. Pvz. 2007 m. Švedijos Įmonių ministerijai į darbotvarkę įtraukus socialinį verslą ir nesant aiškaus sąvokų išaiškinimo, socialinis verslas buvo traktuojamas dvejopai. Pirmiausiai socialinis verslumas buvo traktuojamas kaip bet kokia iniciatyva, nukreipta į socialinių iššūkių sprendimą. Iš kitos pusės, socialinis verslas buvo naudojamas apibūdinti darbo integracijos socialines įmones, kurių pagrindinis tikslas yra teikti įsidarbinimo galimybes ilgalaikiams bedarbiams.

2010 m. darbo integracijos socialinės įmonės Švedijos Vyriausybės veiksmų plane yra apibūdinamos kaip tokios įmonės, kurios:

- vykdo tam tikrą ekonominę veiklą (gamybą, produktų ar paslaugų prekybą);
- kurių pagrindinis tikslas yra žmonių, turinčių reikšmingų sunkumų gauti ar išlaikyti vietą darbo rinkoje ar visuomenėje, integracija;
- sukuria sąlygas darbuotojams dalyvauti įmonės valdyme, ir tai yra įteisinama sutartiniu ar kitų dokumentų pagrindu;
- reinvestuoja didžiąją dalį savo pelno į savo ar susijusias veiklas.
- yra organizaciškai nepriklausoma nuo viešojo sektoriaus⁴².

2012 m. Švedijoje priėmus inovacijų strategiją, buvo pasiūlyta socialinio verslo sąvoka palikti platesnę, t.y. netaikyti griežto apibrėžimo: "Socialinės inovacijos ir socialinis verslumas apibūdina procesus, kuriais siekiama išspręsti socialines problemas inovatyviais būdais, taikant naujas idėjas ir metodus pramonės, viešojo sektoriaus ir pilietinės visuomenės sankirtoje"⁴³.

⁴² Regeringsbeslut N2010/1894/ENT (Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag). Internetinė prieiga: <http://www.samordningsforbundetstrasodertorn.se/getfile.ashx?cid=277849&cc=3&refid=26>.

⁴³ Swedish Ministry of Enterprise, Energy and Communications, The (2012) Swedish innovation strategy. p.40.

Palyginus su kitomis ES valstybėmis narėmis, oficialus socialinio verslo įmonių skaičius Švedijoje yra pakankamai mažas – tesiekia 350⁴⁴. Pastarosios įdarbina virš 10 tūkst. asmenų (tiesioginis įdarbinimas, galimybės dirbti susijusiuose ūkio subjektuose suteikimas, dalyvavimas susijusiose iniciatyvose). 2013 m. buvo suskaičiuotos 310 darbo integracijos socialinės įmonės⁴⁵. Dar 2012 m. turėtais duomenimis socialinio verslo įmonių kriterijus galėjo tenkinti maždaug 80 tūkst. ūkio subjektų, iš kurių 271 sudarė darbo integracijos socialinės įmonės⁴⁶.

Atkreiptinas dėmesys, jog Švedijoje veikia įvairių dydžių socialinio verslo įmonės: turinčios nuo kelių iki kelių šimtų darbuotojų, kurių metinės pajamos siekia nuo 30 tūkst. iki 30 mln. Švedijos kronų⁴⁷.

Dauguma Švedijos socialinio verslo įmonių turi nemažą darbo patirtį⁴⁸. 2010 m. atliktų tyrimų metu buvo nustatyta, kad 44 proc. socialinio verslo įmonių jau veikė ilgiau nei 10 metų, 29 proc. – 5-10 metų, 27 proc. – buvo jaunesnės nei 5 metai. 2014 m. duomenys rodo jaunesnių socialinio verslo įmonių skaičiaus augimą. 2010 m. duomenimis 52 proc. visų socialinio verslo įmonių turėjo iki 10 darbuotojų, 11 proc. – virš 50 darbuotojų ir tik 3 proc. – 250 ir daugiau darbuotojų. 2014 m. duomenys atskleidė, jog auga skaičius socialinio verslo įmonių, turinčių tik 1-2 darbuotojus. 2010 m. duomenimis vidutinės socialinio verslo įmonių pajamos siekė 476 390 eurų (40 proc. įmonių turėjo pajamas, viršijančias 1 mln. eurų). Pastarųjų metų rezultatai rodo pajamų didėjimo tendenciją.

Vienas iš sėkmingų pavyzdžių – nepriklausoma organizacija „Ung Företagsverksamhet“, besirūpinanti verslumo skatinimu švietimo sistemos lygmenyje (studentams suteikiama galimybė ugdyti ir tobulinti verslumo įgūdžius). Ši organizacija remiama iš viešųjų fondų bei privataus sektoriaus. Pagrindinis jos rėmėjas – Švedijos Vyriausybė – 2014 m. iniciatyvoms palaikyti skyrė 11 mln. Švedijos kronų⁴⁹.

Apibendrintai galima konstatuoti, kad nepaisant to, jog socialinis verslas apima įvairų ir platų ūkio subjektų ratą, o socialinio verslo kriterijai skirtingose šalyse skiriasi, galima identifikuoti socialinio verslo skiriamuosius požymius, kurie yra bendri visoms analizuotoms šalims: a) socialinio verslo pagrindinis tikslas turi būti nukreiptas į socialinę misiją; b) jis turi vykdyti ekonominę veiklą ir pelno dalį reinvestuoti į pagrindinius tikslus; c) būti finansiškai ir instituciškai nepriklausomas nuo viešojo sektoriaus; bei d) skaidrus ir atsakingas.

⁴⁴ Thomas H., Persson R., Hafen N. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in Sweden: A National Report, 2014.

⁴⁵ Alamaa Ch. The State of Social Entrepreneurship in Sweden SEFORIS Country Report, 2014.

⁴⁶ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Sweden. European Commission, 2014.

⁴⁷ Thomas H., Persson R., Hafen N. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in Sweden: A National Report, 2014.

⁴⁸ Alamaa Ch. The State of Social Entrepreneurship in Sweden SEFORIS Country Report, 2014.

⁴⁹ Thomas H., Persson R., Hafen N. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in Sweden: A National Report, 2014.

1.2.2. Socialinio verslo veiklos sritys

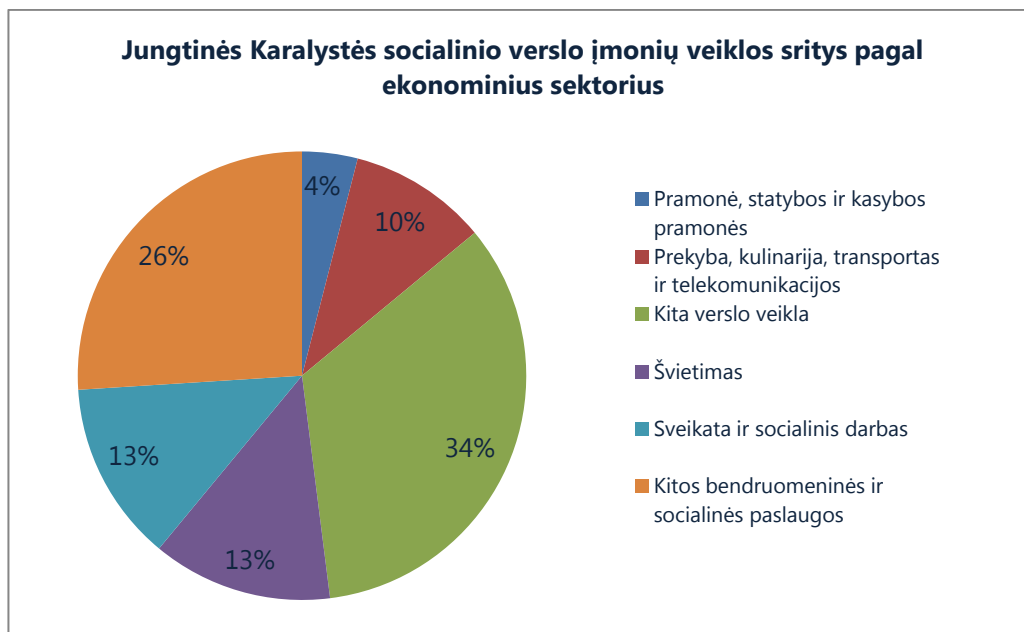
Socialinio verslo įmonių užsienio šalyse veiklos kryptis apsprendžia dvi dedamosios: i) siekiamo socialinio poveikio / misijos kryptis bei ii) vykdomos ekonominės veiklos sektorius. Socialinių verslo įmonių ekonominė veiklos sritis nebūtinai sutampa su siekimo socialinio poveikio sritimi (pvz. ekonominės veiklos sritis gali būti susijusi su bet kokia pramonės šaka, o socialinio poveikio sritis – aplinkos apsauga ar žiedinės ekonomikos vystymas). Toliau pateikiamų užsienio šalių socialinio verslo įmonių veiklos kryptys bus analizuojamos remiantis šiais dviem aspektais.

Jungtinė Karalystė

2016 m. SEFORIS tyrimų konsorciumas atliko JK socialinio verslo tyrimą⁵⁰, remiantis kuriuo buvo nustatyta, jog JK socialinio verslo įmonės turi vidutiniškai stipriai išreikštus socialinius tikslus, susijusius su gerovės visuomenei kūrimu, socialiniu teisingumu ir / ar aplinkosauginiais tikslais. Socialinio verslo įmonių socialiniai tikslai yra glaudžiai susiję ir su ekonominės naudos siekimu, t.y. ekonominiais tikslais. JK socialinės verslo įmonės daugiausiai fokusuojasi į socialinius pokyčius vietiniame ir individualiame lygmenyse, tačiau pastaraisiais metais pastebima, jog JK atsiranda socialinis verslas, kurio tikslas yra prisidėti prie globalinių sisteminių pokyčių.

JK daugiau nei trečdalis (34 proc.) socialinio verslo įmonių veikia „Verslo veikla ir paslaugos verslui“ ekonominiame sektoriuje. 26 proc. socialinio verslo įmonių JK pagrindinė veikla yra „Kitos bendruomenės ir socialinės paslaugos“, t.y. kitos paslaugos nei švietimas, sveikatos priežiūra ar socialinis darbas. Minėtuose sektoriuose veikia vienas ketvirtadalis JK socialinio verslo įmonių – 13 proc. vykdo su švietimo susijusias veiklas, 13 proc. veikia „sveikatos priežiūra ir socialinis darbas“ ekonomikos sektoriuje. Likusios socialinio verslo įmonės JK veikia gamybos, didmeninės prekybos ir panašiuose pramonės sektoriuose.

⁵⁰ SEFORIS research consortium, *Country report UK*, 2016. Internetinė prieiga: <https://static1.squarespace.com/static/56d2eebbb654f9329ddb20e/t/57e5a6622e69cf798a507151/1474668141961/Country-Report-UK-FINAL.pdf> (žiūrėta 2016.11.03)

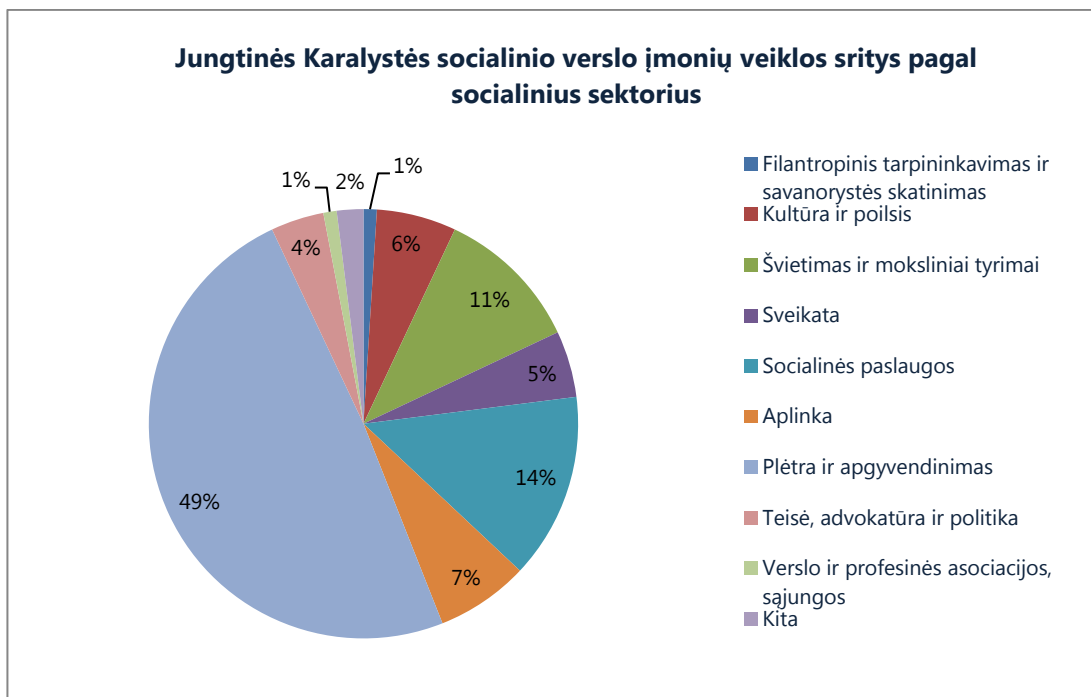

Pav. 1. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių veiklą pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius (proc.)
(Šaltinis: SEFORIS, 2016)

Didelės socialinio verslo įmonės (250 ir daugiau darbuotojų) daugiausiai orientuotos į plataus masto viešųjų paslaugų, tokių kaip būsto rūpybos (33 proc.), socialinių paslaugų (26 proc.) ir sveikatos priežiūros (22 proc.), teikimą. Daugiausiai socialinio verslo įmonių JK yra orientuotos į paslaugų teikimą (73 proc.), produktus teikia 13 proc., o produktus ir paslaugas – 14 proc. socialinio verslo įmonių. Penktadalis visų kaimo vietovėse įsikūrusių socialinio verslo įmonių teikia paslaugas, o prekes ir paslaugas teikia net 37 proc. tokių verslo įmonių.

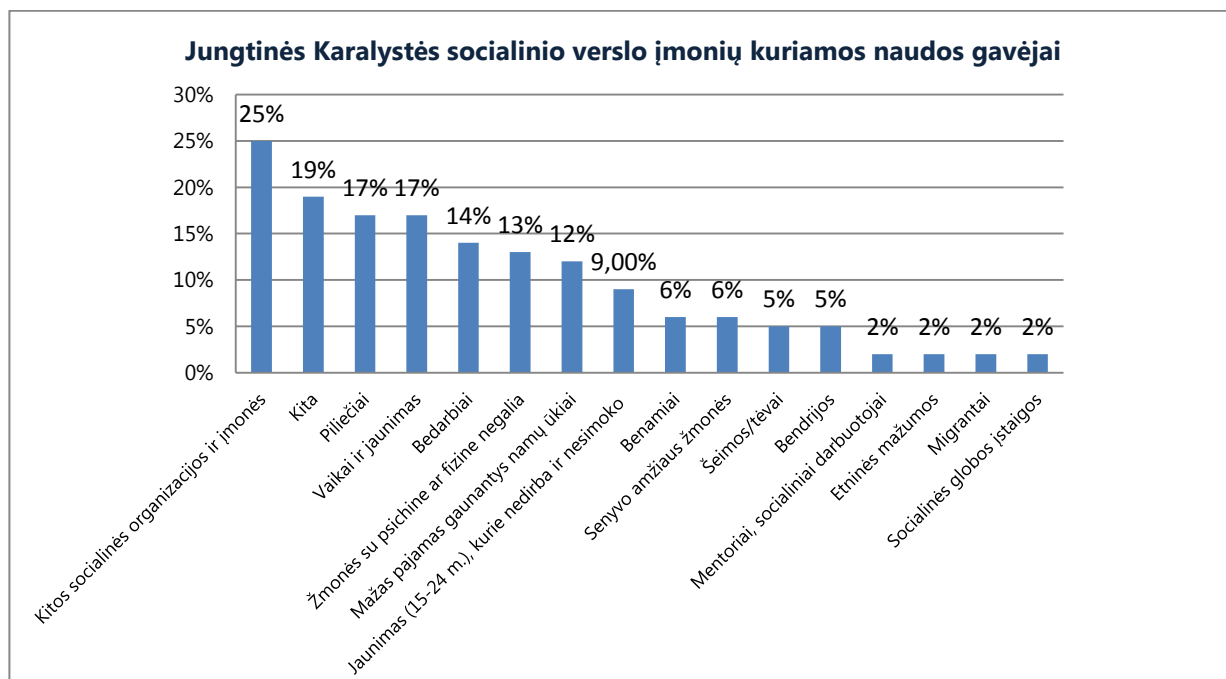
Remiantis Tarptautiniu ne pelno siekiančių organizacijų klasifikatoriumi⁵¹, JK 25 proc. socialinio verslo įmonių veikia tokiame socialiniame sektoriuje kaip „ekonominis, socialinis ir bendruomenių vystymas, įskaitant aprūpinimą būstu“, 19 proc. – „Užimtumas ir mokymai“. Socialinės verslo įmonės, veikiančios tokiose socialinėse srityse kaip „Socialinės paslaugos“ ir „Kitas švietimas“ sudaro 21 proc. visų socialinio verslo įmonių JK. Apie 6 proc. socialinio verslo įmonių veikia "Kultūra ir poilsis" ir 7 proc. - "Aplinkos apsaugos" sektoriuose.

⁵¹ <http://www.statcan.gc.ca/pub/13-015-x/2009000/sect13-eng.htm>

Pav. 2. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas proc. pagal socialinius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

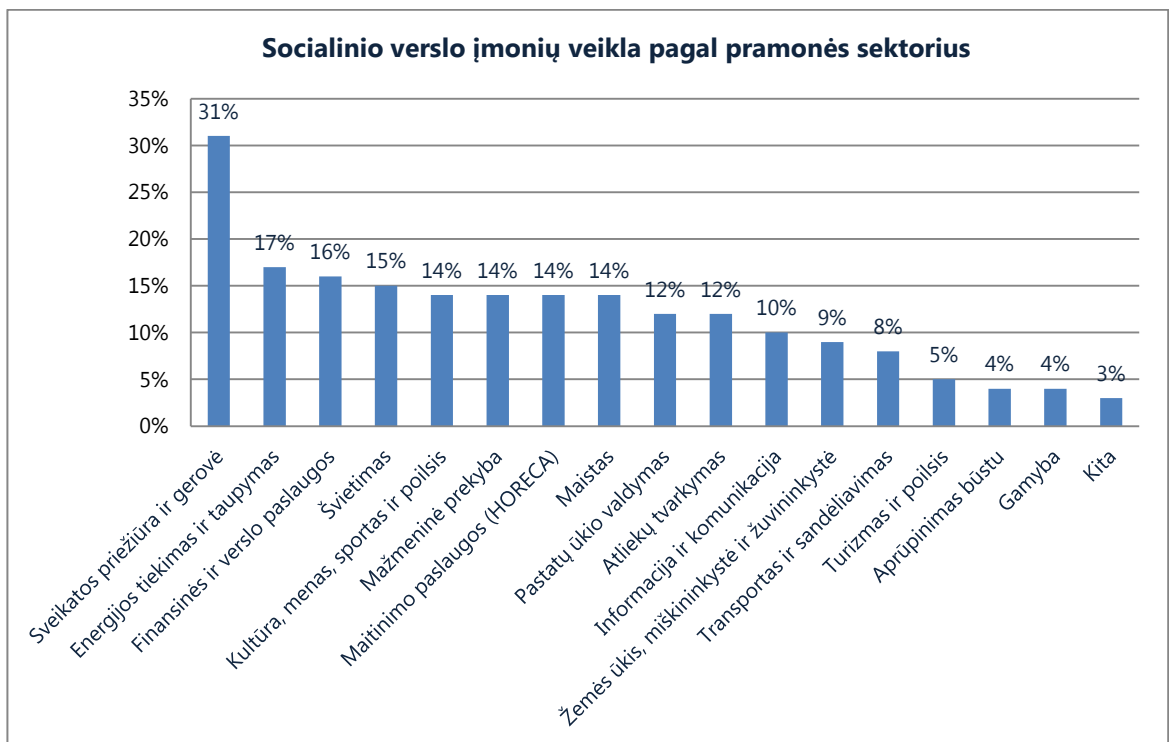
JK socialinės įmonės siekia teigiamo poveikio atskiriems asmenims, bendruomenėms ir visuomenei bendrai. Didelė dalis (25 proc.) JK socialinio verslo įmonių siekia naudoti kitoms socialinėms organizacijoms ar įmonėms. 17 proc. socialinio verslo įmonių pagrindinis naudos gavėjas yra visuomenė, 17 proc. - vaikai ir jaunimas, 14 proc. socialinių verslo įmonių naudos gavėjai yra bedarbiai.

Pav. 3. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių kuriamos naudos gavėjų grupių pasiskirstymas (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

Nyderlandų Karalystė

Nyderlandų socialinio verslo įmonių pagrindinės veiklos sritys pagal sektorius yra⁵²: sveikatos priežiūra ir gerovė (31 proc.) Socialinio verslo subjektų vykdomos sveikatos ir gerovės sektoriaus veiklos yra mažiausiai diversifikuotos ir dažniausiai jas vykdo globos organizacijos., energijos tiekimas ir taupymas (17 proc.), finansinės ir verslo paslaugos (16 proc.), švietimas (15 proc.), kultūra, menas , sportas ir poilsis, mažmeninė prekyba, maitinimo paslaugos ir maistas (14 proc.). Mažiausiai socialinio verslo įmonių Nyderlanduose veikia Turizmo ir poilsio, aprūpinimo būstu ir gamybos srityse.

Pav. 4. Nyderlandų socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius (proc.) (Šaltinis; McKinsey & Company, 2016)

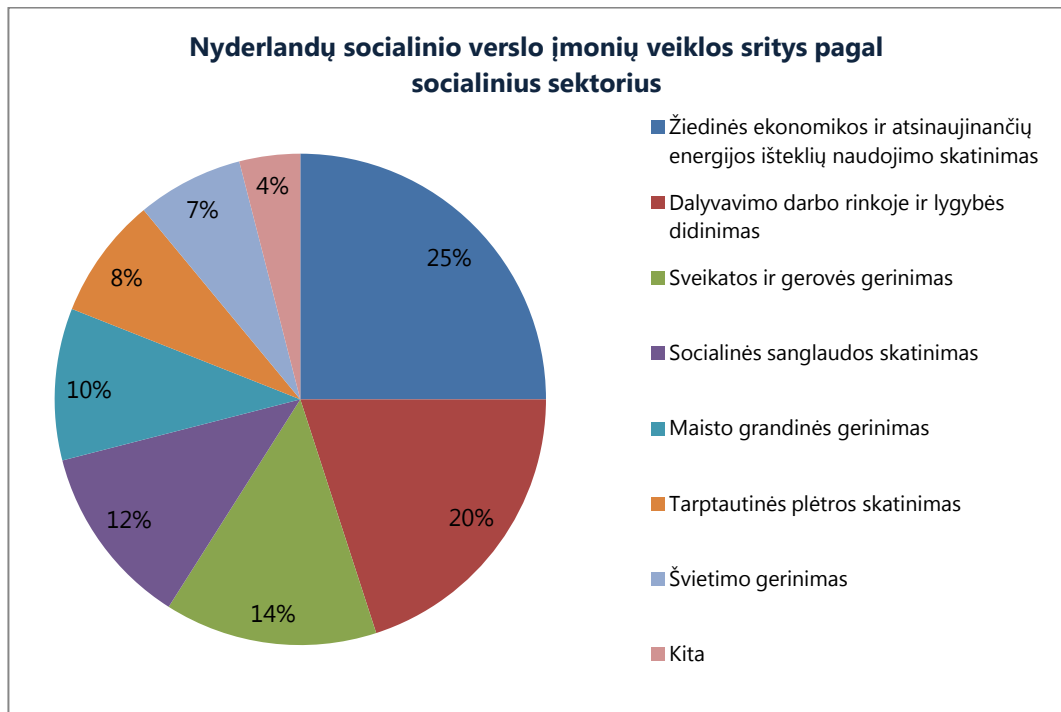
2013 m. atliktas socialinių verslo įmonių monitoringas atskleidė, jog ketvirtadalis Nyderlandų socialinio verslo įmonių tiekia vartojimo produktus (pvz. tvaraus dizaino produktus, tekstilės ar maisto produktus, tokie kaip dviračiai, knygos ar dovanos), o vienas penktadalis veikia paslaugų verslui sektoriuje (IT, konsultacinės veiklos). Pusiau viešos organizacijos daugiausiai veikia sveikatos apsaugos, švietimo ar būsto paslaugų srityse.⁵³

Nyderlanduose socialinio verslo įmonės, vertinant pagal jų socialinius tikslus, daugiausiai sieki poveikio tokiose socialinėse srityse kaip „Žiedinės ekonomikos skatinimas“ (25 proc.) bei „Dalyvavimo ir lygybės darbo rinkoje skatinimas“ (20 proc.). 14 proc. socialinio verslo įmonių Nyderlanduose veikia sveikatos ir gerovės

⁵² Scaling the impact of the social enterprise sector. McKinsey & Company, 2016

⁵³ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Netherlands. European Commission, 2014.

gerinimo srityje, 12 proc. – socialinės sanglaudos skatinimo srityje, 10 proc. – maisto grandinės gerinimo srityje. Mažiausiai socialinio verslo įmonių socialinis poveikis yra susijęs su tarptautinės plėtros skatinimu ir švietimo paslaugų gerinimu.

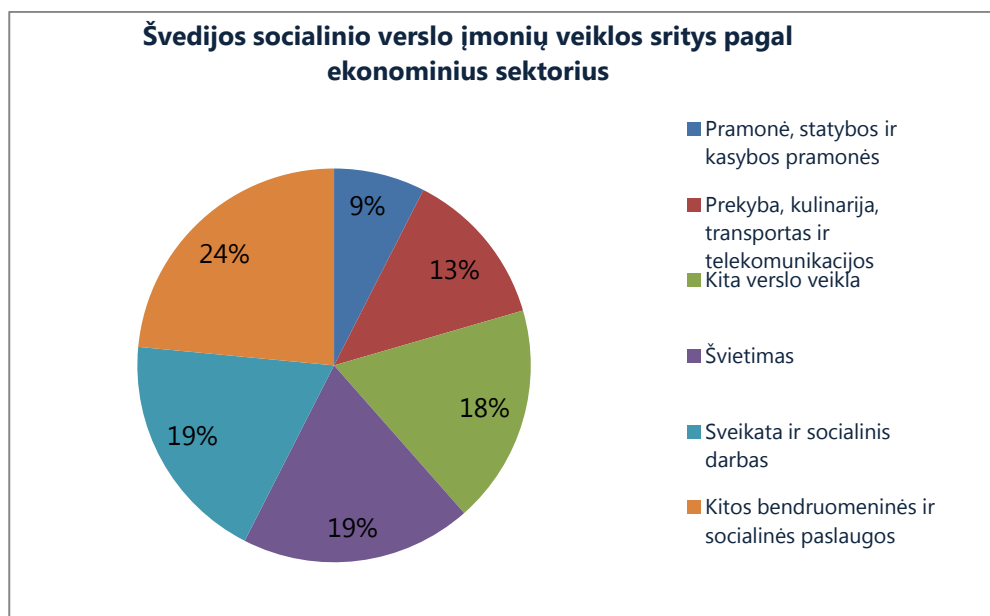
Pav. 5. Nyderlandų socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas proc. pagal socialinius sektorius (proc.)
(Šaltinis: McKinsey & Company, 2016)

Švedijos Karalystė

2016 m. SEFORIS tyrimų konsorciumo atlikto Švedijos socialinio verslo tyrimo duomenimis⁵⁴, Švedijoje socialinio verslo įmonės turi aiškiai išreikštus socialinius tikslus, atspindinčius visuomenės gerovės, socialinio teisingumo ir / arba aplinkosauginius siekiuose. Socialinio verslo įmonės dažniausiai veikia regioniniame ir nacionaliniame lygmenyse, siekdamos teigiamo poveikio vietos bendruomenėms ir konkrečioms visuomenės grupėms.

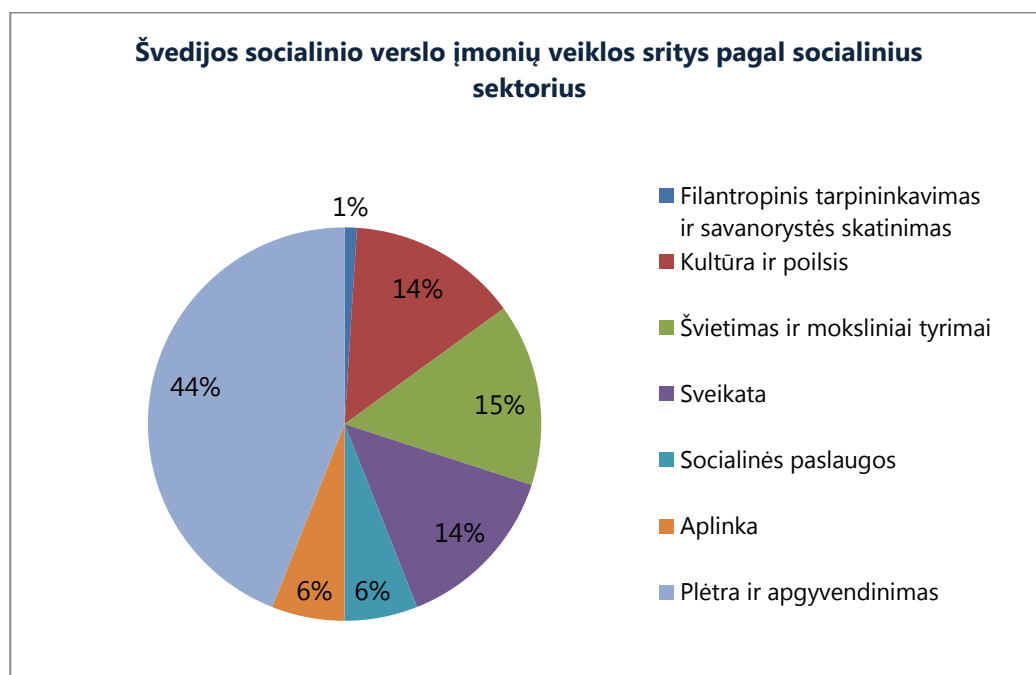
Švedijos atveju, didžioji dauguma socialinio verslo įmonių veikia trijose ekonominiuose sektoriuose – švietimo (vaikų darželiai, mokyklos ir kitos švietimo paslaugos), sveikatos priežiūros ir socialinio darbo bei su verslu susijusios paslaugos (pvz. konsultacijos, teisinės ar reklamos paslaugos). Taip pat nemaža dalis socialinio verslo įmonių veikia viešbučių ir restoranų sektoriuje, teikia kitas bendruomenės ir socialines paslaugas (pvz. susijusias su naryste asociacijose, partijose, bažnyčių veikla, muziejais, bibliotekomis, sporto klubais).

⁵⁴ SEFORIS research consortium, *Country report Sweden*, 2016. Internetinė prieiga: <https://static1.squarespace.com/static/56d2eebbb654f9329ddb20e/t/57e5a5ff20099e6ecb73213f/1474668036018/Country-Report-SE-EN-FINAL.pdf> (žiūrėta 2016.11.03)

Pav. 6. Švedijos socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

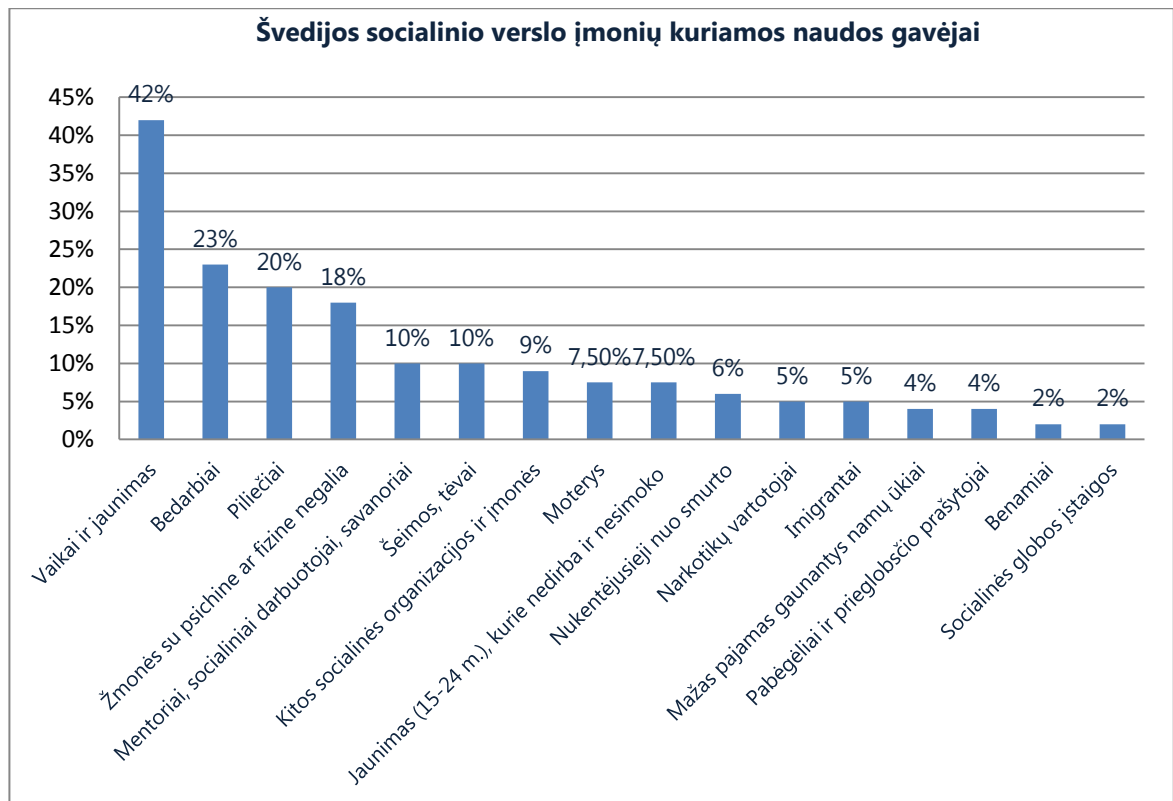
Remiantis Tarptautiniu ne pelno siekiančių organizacijų klasifikatoriumi⁵⁵, Švedijos atveju daugiau nei puse socialinio verslo įmonių veikia tokiuose socialiniuose sektoriuose kaip "Plėtra ir aprūpinimas būstu" (44 proc.) ir "Švietimas ir moksliniai tyrimai" (15 proc.). Taip pat nemaža socialinio verslo įmonių dalis veikia tokiuose socialiniuose sektoriuose kaip "Užimtumas ir mokymas" (pavyzdžiui, integracijos į darbo rinką socialinės įmonės) – 27 proc. ir "ekonominis, socialinis ir bendruomenių vystymas" – 14 proc.

Pav. 7. Švedijos socialinio verslo įmonių veiklų pasiskirstymas proc. pagal socialinius sektorius (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

⁵⁵ <http://www.statcan.gc.ca/pub/13-015-x/2009000/sect13-eng.htm>

Švedijoje pagrindinių socialinio verslo įmonių kuriamos naudos gavėjų grupės yra labai įvairios, tačiau didžiausias dėmesys yra nukreiptas į vaikus ir jaunimą (beveik 42%), bedarbius (beveik 23%) ir žmones, turinčius psichikos ar fizinės negalias (beveik 18%). Didelis dėmesys šioms socialinėms grupėms lemia tai, jog didelė dalis Švedijos socialinio verslo įmonių veikia švietimo ir užimtumo sektoriuose. Beveik 20% šalyje veikiančių socialinio verslo įmonių siekia kurti naudą piliečiams ir visuomenei bendrai, neišskiriant konkrečių visuomenės grupių.

Pav. 8. Švedijos socialinio verslo įmonių kuriamos naudos gavėjų grupių pasiskirstymas (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

Apibendrintai galima teigti, jog visose analizuotose šalyse socialinio verslo subjektų vykdoma ekonominė veikla dažniausiai yra susijusi su sveikatos priežiūros ir socialinio darbo paslaugomis, švietimu bei paslaugomis verslui. Nyderlanduose, dėl strateginės šalies orientacijos į aplinkosauginius tikslus, išsiskiria ir socialinio verslo subjektų skaičius, veikiantis energijos tiekimo ir taupymo srityje. Vertinant socialinių įmonių veiklos kryptis pagal socialinius sektorius, galima daryti išvadą, jog visose analizuotose šalyse daugiausiai socialinis verslas veikia bendruomenių vystymo, aprūpinimo būstu, dalyvavimo ir lygybės darbo rinkos skatinimo ir švietimo srityse. Nyderlanduose, dėl strateginės šalies orientacijos į aplinkosauginius tikslus, išsiskiria ir socialinio verslo subjektų skaičius, veikiančių energijos tiekimo ir taupymo srityje bei turinčių žiedinės ekonomikos skatinimo socialinius tikslus. Daugiausiai socialinio verslo įmonės orientuojasi į paslaugų teikimo veiklas.

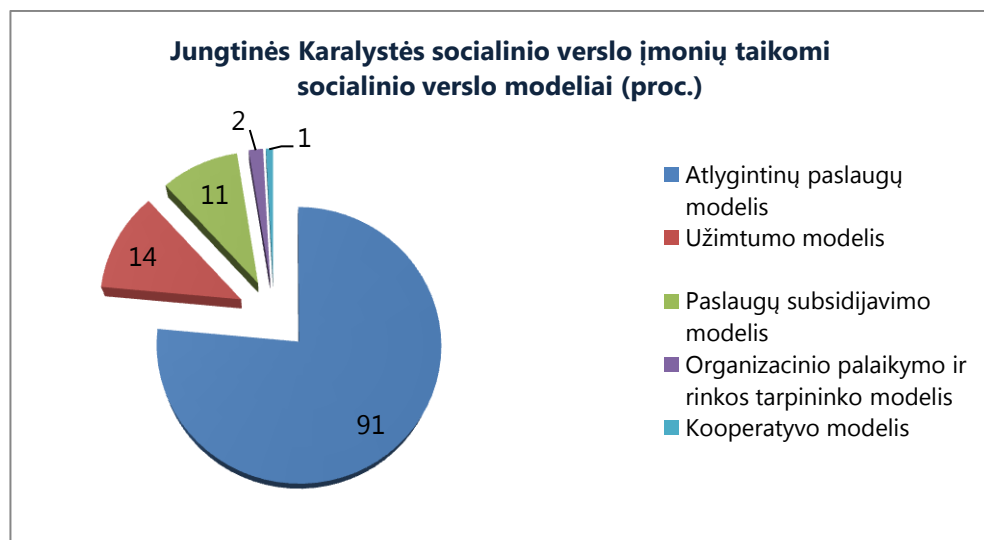
1.2.3. Taikomi socialinio verslo modeliai

Skirtingose šalyse socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai priklauso nuo konkretaus subjekto pasirinktų veikimo principų, būdų, kaip organizacijos apjungia socialines vertybes ir tikslus su komercine verslo praktika ir kaip jose yra suderinami nuosavybės modeliai, pajamų ir naudos gavimo strategijos, unikalios valdymo ir paslaugų sistemos, skirtos didinti socialinę vertę ir pan. Praktikoje, pagal socialinio verslo veiklos konfigūracijas, naudojamas kuriant socialinę vertę (išmatuojamą poveikį) ir ekonominę vertę (pajamas) yra skiriami 8 pagrindiniai socialinio verslo veiklos modeliai: verslo rėmimo modelis, rinkos tarpininko modelis, užimtumo modelis, atlygintinių paslaugų modelis, kooperatyvo modelis, rinkos ryšių modelis, paslaugų subsidijavimo modelis, organizacinio palaikymo modelis (plačiau socialinio verslo veiklos modeliai yra pristatomi šios studijos 2.3 skyriuje).

Jungtinė Karalystė

Kadangi JK socialinio verslo įmonėse tiek socialinis poveikis/misija tiek ir ekonominės veiklos tikslų siekiai yra glaudžiai susiję, visoje socialinio verslo įmonių aibėje nėra aiškaus vieno kurio nors iš tikslų dominavimo kito atžvilgiu. Tai rodo ir socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai.

Net 91 proc. socialinio verslo įmonių JK taiko atlygintinių paslaugų modelį, remiantis kuriuo socialiniai verslai komercializuoja savo socialines paslaugas ir po to parduoda jas tiesiogiai tikslinėms grupėms, įmonėms, bendruomenėms, arba trečiosioms šalims. Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per mokesčius už paslaugas. Tokį modelį dažniausiai naudoja narystės organizacijos ir profesinės asociacijos, mokyklos, muziejai, ligoninės, klinikos ir pan.

Pav. 9. Jungtinės Karalystės socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

14 proc. socialinio verslo įmonių JK taiko socialinio verslo užimtumo modelį. Užimtumo modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia įsidarbinimo galimybių ir profesinio mokymo paslaugas tikslinėms gyventojų grupėms ar žmonėms, turintiems sunkumų su įsidarbinimu, t.y. neįgaliesiems, benamiams, rizikos

grupėms priklausantiems jaunuoliams, buvusiems nusikaltėliams ir pan. Toks socialinis verslas veikia kaip verslo įmonė, kurioje dirba jos klientai ir kuri parduoda savo produktus ar paslaugas atviroje rinkoje. Verslo pagrindas yra darbo vietų, tinkamų klientams, sukūrimas. Socialinio verslo veiklos apima tokias paslaugas kaip darbuotojų įgūdžių lavinimas, fizinės terapijos, psichikos sveikatos konsultavimo paslaugos, įsidarbinimo mentorių paslaugos, laikino apgyvendinimo ir panašios paslaugos, kurios kuria palankią darbo aplinką klientams. Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per savo produktų ir paslaugų pardavimą. Gautos pajamos naudojamos apmokėti kasdienes veiklos išlaidas, susijusias su verslu ir papildomas socialines išlaidas įdarbinant savo klientus.

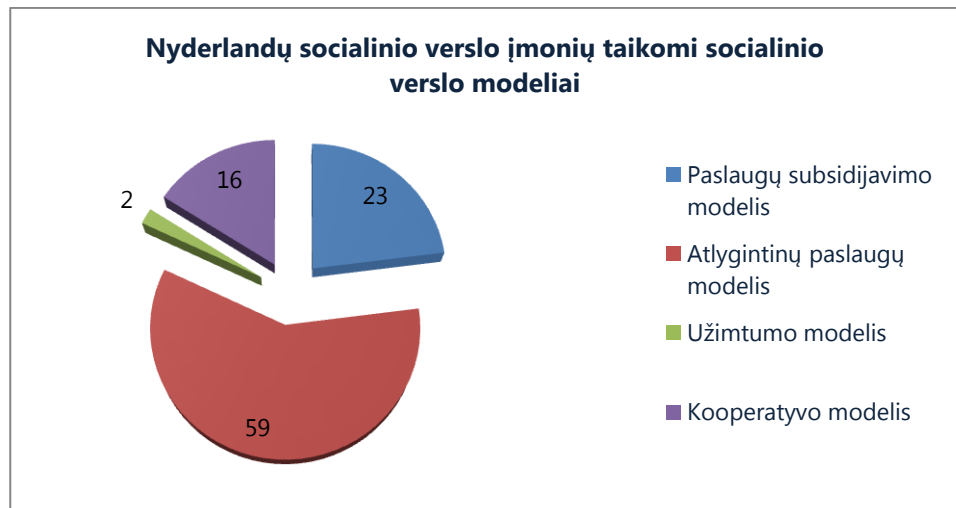
11 proc. socialinio verslo įmonių JK taiko socialinio verslo paslaugų subsidijavimo modelį. Paslaugų subsidijavimo modelį atitinkantys socialiniai verslai parduoda produktus ar paslaugas išorės rinkose ir naudoja gautas pajamas savo socialinių programų finansavimui. Tokį socialinio verslo modelį taikančiuose socialiniuose versluose ekonominė veiklos ir socialinė misija yra atskirtos.

2 proc. socialinio verslo įmonių JK taiko organizacinio palaikymo ir rinkos tarpininko modelius. Organizacinio palaikymo modelio socialiniai verslai yra įkuriami ne pelno siekiančių motininių organizacijų kaip papildomas verslas ir finansavimo mechanizmas. Toks sėkmingai veikiantis socialinis verslas iš dalies ar pilnai padengia motininės organizacijos sąnaudas. Rinkos tarpininko modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia tikslinėms gyventojų grupėms ar smulkiems gamintojams (asmenims, įmonėms ar kooperatyvams) paslaugas, padedančias pasiekti rinkas. Tokios paslaugos apima produkto vystymo, gamybos ir rinkodaros konsultacijų, kreditavimo paslaugas. Rinkos tarpininkas superka kliento pagaminamus produktus tiesiogiai arba priima juos konsignacijos pagrindais, kuriuos vėliau parduoda rinkoje su atkainiu.

Ir tik 1 proc. socialinio verslo įmonių JK taiko socialinio verslo kooperatyvo modelį. Kooperatyvo modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia tiesioginę naudą tikslinei grupei - sąjungos/asociacijos/kooperatyvo nariams per narystės paslaugas: rinkos informaciją, techninės paramos/plėtros paslaugas, kolektyvinio derėjimosi galią, bendrus pirkimus, prieigą prie produktų ir paslaugų, prieigą prie išorės rinkų ir pan.

Nyderlandų Karalystė

Kadangi Nyderlanduose socialinio verslo koncepcija atsirado pakankamai neseniai, iki šiol nėra atlikta analizių ar tyrimų dėl šalyje taikomų socialinio verslo modelių. Taip pat Nyderlanduose nėra renkama socialinio verslo statistika. Tačiau atsižvelgiant į Nyderlandų esamas socialinio verslo teises formas, kurios iš dalies lemia verslo modelių pasirinkimą, įvertinus jų proporcinį pasiskirstymą bei išanalizavus jų vykdomą veiklą, galima teigti, jog Nyderlanduose daugiausiai taikomi atlygintinų paslaugų, paslaugų subsidijavimo ir kooperatyvo modeliai:

Pav. 10. Nyderlandų socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai (proc.) (Šaltinis: sudaryta autorių)

Nyderlanduose atlygintinų paslaugų verslo modelį naudoja 59 proc. socialinio verslo įmonių. Tokios įmonės savo savarankiškumą užsitikrina finansinį savarankiškumą parduodamos paslaugas / produktus rinkoje. Nyderlanduose tokių įmonių apyvarta 2015 m. sudarė 3,5 mlrd. EUR, t.y. 0,3 proc. Nyderlandų BVP.

23 proc. socialinio verslo įmonių Nyderlanduose veikia taikydamos paslaugų subsidijavimo modelį. Dažniausiai tai yra socialinio verslo subjektai, įkuriantys ne pelno siekiančias bei labdaros organizacijas, kurioms Nyderlanduose yra sukurta palankesnė teisinė ir mokestinė aplinka.

16 proc. socialinio verslo subjektų veikia taikydami kooperatyvo modelį. Kooperatyvai Nyderlanduose turi labai senas tradicijas - nuo 19 a. vidurio jie buvo pradėti vystyti kaip priemonė, galinti prisidėti prie gyvenimo sąlygų ir ekonominės aplinkos tobulinimo. Jiems reglamentuoti Nyderlanduose jau 1855 m. buvo priimtas Asociacijų laisvės aktas. Šiandien Nyderlanduose yra registruota 7500 kooperatyvų bei 110 000 asociacijų, iš kurių 860 atitinka socialinio verslo subjektui keliamus pagrindinius kriterijus.

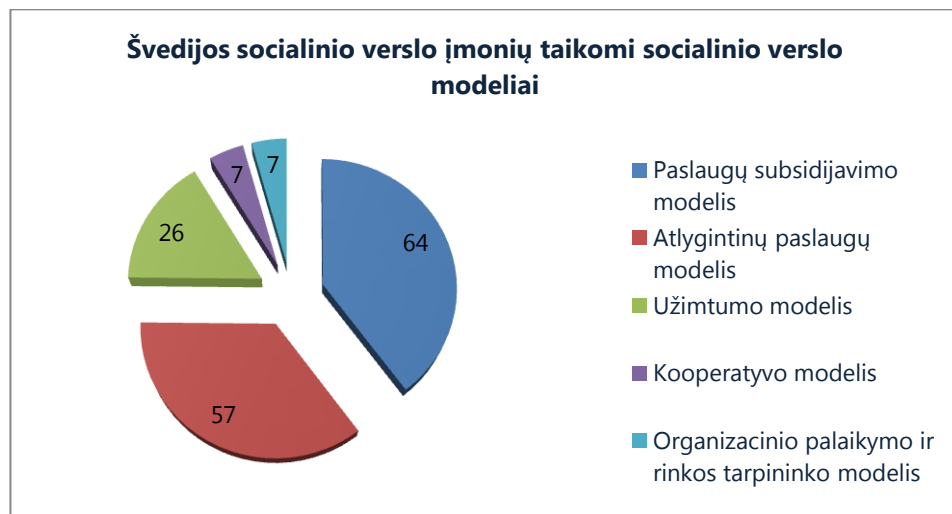
Nyderlanduose tik 2 proc. socialinio verslo įmonių taiko užimtumo verslo modelį.

Švedijos Karalystė

Švedijoje socialinio verslo įmonės turi aiškiai išreikštus socialinius tikslus, atspindinčius visuomenės gerovės, socialinio teisingumo ir / arba aplinkosauginius siekiuose, kurie dominuoja virš ekonominės naudos siekimo tikslų. Tai atspindi ir Švedijos socialinio verslo taikomuose modeliuose.

Daugiau nei pusė (64 proc.) socialinio verslo įmonių Švedijoje taiko socialinio verslo paslaugų subsidijavimo modelį. Tik modelį taikančiose socialinio verslo įmonėse ekonominės verslo veiklos yra integruotos, t.y. ekonominės verslo veiklos ir socialiniai siekiai dalinai sutampa, yra dalinamasi išlaidomis, turtu, veiklomis, pajamomis ir pan. Pvz. ne pelno siekiančios organizacijos, kurios vykdo socialinio verslo veiklas remiantis paslaugų subsidijavimo modeliu, pagrinde naudoja savo materialųjį (pastatus, žemę ar įrangą) arba nematerialųjį turtą (metodikas, know-how, ryšius ar prekės ženklus) kaip ekonominių verslo

veiklų pagrindą. Teikiamų socialinių paslaugų komercializavimas lemia ekonomines verslo veiklas, kurios savo prigimtimi yra artimos organizacijos socialinei misijai.

Pav. 11. Švedijos socialinio verslo įmonių taikomi socialinio verslo modeliai (proc.) (Šaltinis: SEFORIS, 2016)

57 proc. socialinio verslo įmonių Švedijoje taiko atlygintinių paslaugų modelį, kuriame socialinio verslo veikla yra sukoncentruota į socialinę misiją, t.y. socialinių paslaugų teikimą srityse, kuriose veikia socialinis verslas, pvz.: sveikatos ar švietimo. Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per mokesčius už paslaugas.

Švedijoje socialinio verslo įmonių tarpe yra plačiai paplitęs užimtumo modelį, kurį taiko net 26 proc. socialinio verslo įmonių (kas yra beveik dvigubai daugiau nei JK). Šį modelis yra plačiai naudojamas neįgaliųjų ir jaunimo organizacijų, taip pat socialinių paslaugų organizacijų, teikiančių paslaugas mažas pajamas gaunančioms pažeidžiamoms visuomenės grupėms (pvz. moterims, buvusiems narkomanams, benamiams ir pan.).

7 proc. socialinių verslo įmonių Švedijoje taiko kooperatyvo modelį. Tokią sąlyginiai didelę procentinę dalį (lyginant su JK ir Nyderlandais) lemia tai, jog švedai turi ilgametes kooperatyvų tradicijas, kurie vaidina svarbų vaidmenį tiek visuomenėje, tiek ir ekonomikos vystyme.

7 proc. Švedijos socialinio verslo įmonių taiko organizacinio palaikymo ir rinkos tarpininko modelius.

Taigi, apibendrintai galima teigti, jog skirtingose šalyse taikomus socialinio verslo modelius apsprendžia socialinio verslo įmonių socialinių ir ekonominių tikslų santykis. JK socialinis verslas, kuriam ekonominiai tikslai yra tiek pat svarbūs kaip ir socialiniai, daugiausiai taiko atlygintinių paslaugų modelį, kuriame pajamos yra uždirbamos teikiant mokamas socialines paslaugas. Švedijoje socialiniai tikslai dominuoja virš ekonominių, todėl labiau paplitęs yra paslaugų subsidijavimo modelis, kuriame ekonominių veiklų tikslas yra užtikrinti socialinių tikslų įgyvendinimą. Tačiau abiejų šių modelių dominavimas, lyginant su kitais modeliais, parodo, jog nagrinėtų valstybių socialinio verslo įmonės sėkmingai operuoja rinkoje bei sugeba pritraukti pelną per teikiamas paslaugas ir parduodamas prekes.

1.2.4. Socialinio verslo teisinis reglamentavimas

Jungtinė Karalystė:

Iš visų trijų nagrinėjamų šalių, JK socialinio verslo teisinis reglamentavimas yra labiausiai išplėtotas tiek strateginiame, tiek ir socialinio verslo subjektų veiklos, statuso, teisinės formos nustatymo lygmenyse. Jau 2002 m. JK Socialinio verslo padalinys prie Prekybos ir pramonės departamento parengė ir pristatė socialiniam verslui palankios aplinkos kūrimui ir gerinimui skirtą strategiją, kurioje buvo išskirti 3 tikslai:

- sukurti įtraukią aplinką (pagrindiniai įrankiai – teisinis reglamentavimas bei socialinių vertybių propagavimas);
- pagerinti socialinio verslo įmonių verslumo rodiklius (pagrindiniai įrankiai – paramos ir mokymų sistemos tobulinimas);
- sukurti socialinio verslo įmonių vertę (pagrindiniai įrankiai – švietimas, žinomumo didinimas, informacijos apie sėkmingus pavyzdžius sklaida).

Tai rodo, jog JK yra viena iš pirmaujančių valstybių, kurioje socialinio verslo įmonių vertė ir kuriama nauda yra suprantama kaip galimybė spręsti visuomenės problemas, bei prisidėti prie ekonomikos konkurencingumo skatinimo. Strategijoje pristatytomis priemonėmis buvo siekiama papildomai akcentuoti socialinio verslo įmonių indėlį į socialinę sistemą bei paskatinti pasitikėti socialinę misiją turinčiais ūkio subjektais. Minėta strategija kelis kartus buvo atnaujinama ir tobulinama. Pavyzdžiui, 2006 m. socialinio verslo įmonių veiksmų plane (angl. „Social enterprise action plan: Scaling new heights“) numatyti šie strateginiai veiksmai:

- sektoriaus aukšto lygio mokymų skatinimas;
- specialaus finansavimo, leisiančio pagerinti paramą socialiniam verslui, atsiradimas;
- investicinio fondo atsiradimas;
- mokymų, nukreiptų į palengvintą prieigą prie finansų, atsiradimas;
- tarpžinybinio plano, turinčio paskatinti bendradarbiavimą tarp valdžios institucijų ir visuomeninių organizacijų, parengimas⁵⁶.

Išvardintos priemonės buvo nukreiptos į bendradarbiavimo skatinimą, finansinį stiprinimą bei „know-how“ perdavimą. Būtent pasidalinimas žiniomis turėjo padėti socialinio verslo atstovams savarankiškai funkcionuoti rinkoje.

2010 m., pasaulinės ekonomikos krizės įtakoje, JK pradėjo „Big Society“ iniciatyvą, kurios esmė yra paskatinti sprendimus priimti labiau lokaliai, piliečius prisiimti daugiau atsakomybės, bendruomenes spręsti problemas savarankiškai ir padėti pačioms sau. Šia iniciatyva yra siekiama:

⁵⁶ Office of the Third Sektor. Social enterprise action plan. Scaling new heights. London, 2006

- palengvinti labdaros, socialinio verslo įmonių, savanoriškų organizacijų padėtį (siekiama peržvelgti teisinį reglamentavimą, mokestinę bazę ir pan.);
- pritraukti daugiau resursų šiam sektoriui, sustiprinti jo nepriklausomumą ir atsparumą (per sektoriaus savarankiškumo stiprinimą stengiamasi prisidėti prie jo vertės, kaip nepriklausomai veikiančio ūkio subjekto, didinimo);
- palengvinti šio sektoriaus atstovų bendradarbiavimą su valdžios institucijomis (per administracinės naštos ir biurokratinių priemonių mažinimą)⁵⁷.

2012 m. JK priėmė Viešųjų paslaugų (socialinės vertės) aktą⁵⁸, kuris numato, jog viešosios įstaigos turi vertinti, kaip jų vartojamos ar įsigyjamos paslaugos gali pagerinti ekonominį, socialinį ar aplinkosauginį gerbūvį tam tikroje srityje. Šio įstatymo tikslas – užtikrinti, jog viešojo sektoriaus perkamoji galia būtų nukreipta į socialinės ir ekonominės naudos siekimą bei finansinį efektyvumą.

JK taip pat yra aibė kitų norminių teisės aktų, reglamentuojančių atskiras socialinio verslo subjektų teises formas. Socialinio verslo subjektai JK gali būti įvairių teisinių formų – asociacijos, akcinės bendrovės, kooperatyvai, labdaros fondai, bendruomenės interesų bendrovės, draugijos ir pan. Daugiausiai socialinio verslo įmonių JK yra ribotos atsakomybės bendrovės, kurių teisinis reglamentavimas yra nustatomas JK Įmonių įstatymo (2004 m.).

Labdaros fondai JK, kurie taip pat gali būti priskiriami socialiniam verslui, veikia reguliuojami 2011 m. priimto Labdaros įstatymo, kuris numato labdaros teikimo reguliavimą.

JK socialinio verslo subjektai taip pat gali turėti pramonės ir savidraudos draugijų teisinį statusą (Industrial and Provident Societies), kuris yra reglamentuojamas JK Pramonės ir savidraudos draugijų įstatymo (1965 m.) bei Kooperatyvų ir savidraudos draugijų įstatymo (Co-operative and Community Benefit Societies Act) (2014 m.). Tokią teisinę formą turinčios organizacijos gali būti dviejų rūšių – kooperatinės draugijos ir Bendruomenės naudos draugijos (Community Benefit Societies), kurių pagrindinis tiesioginis tikslas yra siekti naudos bendruomenei.

2005 m. JK buvo įtvirtinta atskira socialinio verslo subjektų teisinė forma – Bendruomenės interesų bendrovė (Community Interest Company), kuri iš esmės yra viena iš galimų ribotos atsakomybės bendrovių formų. Šio teisinės formos bendroves reglamentuoja JK Bendrovių (audito, tyrimų ir bendruomenės įmonių) įstatymas (The Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act) (2004 m.), Bendrovių įstatymas (The Companies Act) (2006 m.), Bendruomenės interesų bendrovės reglamentas (The Community Interest Company Regulations) (2005 m.).

Bendruomenės interesų bendrovės turi tokią pat struktūrą kaip ir tradicinės įmonės, tačiau joms yra taikomi papildomi reikalavimai. Pagal šią teisinę formą veikiančios organizacijos turi atitikti sekančius kriterijus:

⁵⁷ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78979/building-big-society_0.pdf

⁵⁸ Public Services (Social Value) Act 2012.

- siekti socialinių tikslų;
- gebėti laisvai vykdyti bet kokią ekonominę veiklą;
- riboti pelno paskirstymą;
- taikyti turto "užrakto" mechanizmą;
- į veiklą įtraukti bendruomenės suinteresuotas šalis;
- kasmet pateikti ataskaitą apie tai, kaip organizacija įgyvendino socialinius tikslus.

Bendruomenės interesų bendrovė gali pasirinkti vieną iš trijų bendrovių formų:

- uždarojo tipo ribotosios atsakomybės bendrovės, kurių dalininkai atsako jų pačių duotomis garantijomis be akcijų dalies;
- privačios uždarojo tipo ribotosios atsakomybės bendrovės, kurių dalininkai atsako tik turimų akcijų ribose (Private company limited by shares);
- viešosios, t.y. atvirojo tipo ribotosios atsakomybės kompanijos, kurių dalininkai atsako tik turimų akcijų ribose (Public company limited by shares).

Nyderlandų Karalystė

Nyderlanduose nėra specialiai socialinio verslo plėtrai skirtų strateginių politinių dokumentų ar programų, taip pat kaip ir atskiro socialinio verslo teisinio statuso. 2008 m. Nyderlandų vyriausybė pasiūlė atskirą socialinio verslo teisinę formą, kuri turėtų būti privatinės teisės reglamentavimo dalis. Buvo pasiūlyta sukurti formalią teisinę struktūrą, labiausiai tinkančią švietimo, sveikatos priežiūros ir socialinio būsto sektoriuose veikiančioms organizacijoms, siekiant paskatinti vis didėjantį privataus sektoriaus įsitraukimą į pusiau viešų organizacijų veiklą. Šis pasiūlymas būtų leidęs išplėsti socialinio verslo įmonių sąvoką, tačiau po aštrios kai kurių suinteresuotų šalių bei politinių partijų kritikos dėl pernelyg plataus socialinio verslo įmonių traktavimo ir tai lemiančias skirtingas interpretacijas, 2011 m. šis pasiūlymas buvo atšauktas.

2014 m. Nyderlanduose įsigaliojo naujasis Rinkos ir Vyriausybės įstatymas (De Wet Markt en Overheid), kuris yra Konkurencijos įstatymo dalis, nustatantis valstybinio sektoriaus ir privataus sektoriaus dalyvavimo komercinėse veiklose sąlygas. Remiantis šiuo įstatymu yra ribojamos valstybės įstaigų protegavimas dalyvaujant rinkoje, joms yra uždrausta naudoti valstybinėmis duomenų bazėmis (pvz. siunčiant komerciniu pasiūlymus), tie patys asmenys negali teikti ir viešojo administravimo ir komercinių paslaugų ir pan. Visa tai sudaro palankesnes ir konkurencingesnes sąlygas viešųjų paslaugų teikime dalyvauti platesniam ratui privačių įmonių ir apriboja valstybinių įmonių dalyvavimą teikiant komercines paslaugas, kas skatina socialinio verslo plėtrą.

Darbo integracijos socialinių įmonių sektorių reglamentuoja 1968 m. priimtas ir 2008 m. patikslintas Neįgaliųjų užimtumo įstatymas, kuris reguliuoja socialinio užimtumo įmonių veiklą. 2004 m. buvo priimtas Užimtumo ir socialinės paramos įstatymas, remiantis kuriuo, ilgalaikių bedarbių bei absolventų integracijos kompetencijos buvo atiduotos vietos valdžios institucijoms. 2014 m. Neįgaliųjų užimtumo įstatymas ir Užimtumo ir socialinės paramos įstatymas bei kiti panašūs teisės aktai buvo sujungti į vieną Dalyvavimo

įstatymą, kuris nustatė visapusišką vietos valdžios institucijų atsakomybę už darbo integracijos socialines įmones.

Kitas socialinio verslo įmonių teisinės formos, tokias kaip kooperatyvai, asociacijos, fondai, privačios ribotos atsakomybės bendrovės, viešojo intereso organizacijas reglamentuoja Nyderlandų Civilinis kodeksas bei Prekybos registro įstatymas.

Naujausi socialinio verslo plėtros teisinio reglamentavimo pokyčiai Nyderlanduose buvo inicijuoti 2014 m. gruodžio 16 d. dviem politinėms partijoms pateikus pasiūlymą Parlamento atstovų rūmams dėl socialinio verslo įmonių galimybių pasinaudoti mokesčių lengvatomis. Šis pasiūlymas buvo motyvuotas tuo, jog socialinio verslo įmonės kuria naudą visuomenei, tame tarpe ir prisidedant prie neįgaliųjų ar socialinę atskirtį patiriančių visuomenės grupių įtraukties didinimo per naujų darbo vietų kūrimo. Kaip reakciją į pateiktą pasiūlymą, vyriausybė iniciavo tyrimą dėl galimų finansinių paskatų socialinio verslo sektoriaus plėtrai, kurio rezultatai gali paskatinti imtis teisinio reglamentavimo pokyčių.

2015 m. viduryje Nyderlandų socialinių reikalų ir užimtumo ministerijos užsakymu Nyderlandų socialinių ir ekonominių reikalų Taryba parengė rekomendacijas dėl galimo savivaldybių vaidmens skatinant socialinį verslumą, apimančias tiek atskirų miestų galimybes tiek ir viešųjų pirkimų programų tobulinimą. Remiantis šiomis rekomendacijomis 2016 m. atskiros Nyderlandų savivaldybės sieks spręsti iššūkius, susijusius su socialinio verslo plėtra.

Švedijos Karalystė

Švedijoje skirtingų socialinio verslo subjektų formų institucionalizacijos lygis išlieka labai žemas. Socialinio verslo įmonių teisinis reglamentavimas nesiskiria nuo kitų įmonių ir jos veikia pagal tuos pačius teisės aktus, kaip ir kitos organizacijos, pvz. Švedijos ekonominių asociacijų įstatymas, Akcinių bendrovių įstatymas ir pan.

Darbo integracijos socialinės įmonės Švedijoje turi atskirą statusą, oficialiai pripažįstamą Švedijos vyriausybės ir šios socialinės įmonės yra registruojamos atskiroje internetinėje platformoje (www.sofisam.se). Tačiau darbo integracijos socialinės įmonės neturi išskirtinės teisinės formos ir taip pat yra reglamentuojamos kaip ir bet kurios kitos įmonės.

Siekiant paskatinti darbo integracijos socialinių įmonių plėtrą, 2010 m. Švedijoje buvo patvirtintas nacionalinis darbo integracijos socialinių įmonių veiksmų planas. Šiame plane yra nustatytos priemonės, kuriomis pirmiausia siekiama skatinti bendradarbiavimą tarp įvairių suinteresuotųjų šalių, įskaitant ir suinteresuotus dalyvius iš finansinio ir darbo rinkos sektorių. Šuo bendradarbiavimu siekiama palengvinti darbo integracijos socialinių įmonių prieigą prie finansavimo šaltinių. Šiame plane taip pat yra įtvirtintas siekis sutvarkyti darbo integracijos socialinių įmonių teisinį reglamentavimą, siekiant paskatinti tokių įmonių plėtrą ir tolimesnį vystymąsi. Svarbu pažymėti tai, jog šiame plane pirmą kartą buvo pateiktas oficialus darbo užimtumo socialinių įmonių apibrėžimas, aprašomas šios studijos 1.2.1. skyriuje.

2010 m. siekiant išryškinti pilietinės visuomenės svarbą sprendžiant aktualias visuomenės problemas, Švedijos parlamentas priėmė aktą „Pilietinės visuomenės politika“. Akte numatoma, jog pagrindinio tikslo – piliečių įtraukimo – būtina siekti per pilietinės visuomenės verslo iniciatyvas ir per socialiniam verslui būdingų veiklų pristatymą bei propagavimą. Tačiau nepaisant to, jog šiame akte akcentuojama būtinybė skatinti socialinį verslumą bei jo plėtrą, šiai problematikai skirta dalis atspindi darbo integracijos socialinių įmonių iššūkius ir tikslus. Minėtame teisės akte socialinio verslo įmonė yra prilyginama darbo užimtumo socialinėms įmonėms: „socialinėms įmonėms yra būdingas verslumas, kurio tikslas yra nukreiptas į asmenų, turinčių sunkumų įsitvirtinti darbo rinkoje ar visuomenėje, integraciją“⁵⁹. Toliau akte socialinio verslo įmonės yra apibūdinamos kaip:

- inicijuotos piliečių grupių arba viešojo sektoriaus per pilietinę visuomenę ar susijusias organizacijas;
- įgalinančios darbuotojus dalyvauti jų veikloje;
- kurios reinvestuoja gautą pelną į savo ar su pilietine visuomene susijusių organizacijų veiklą;
- yra nepriklausomos nuo viešojo sektoriaus⁶⁰.

Švedijos socialinio verslo sektoriaus veiklos plėtrai taip pat didelę įtaką daro šie teisės aktai - Viešųjų pirkimų įstatymas (Lagen Om Offentlig Upphandling, LOU) ir Pasirinkimo laisvės įstatymas (Lagen Om Valfrihet, LOV).

Pasirinkimo laisvės įstatymas, patvirtintas 2009 m. užtikrina teisę pasirinkti gerovės paslaugų teikėją iš galimų viešųjų, privačių ar ne pelno siekiančių organizacijų. Nėra jokių apribojimų paslaugų tiekėjų skaičiaus pasirinkimui, kas reiškia, jog bet kuri paslaugas teikianti organizacija neturi garantijų, jog klientas būtinai ją pasirinks. Privatūs paslaugų teikėjai taip pat turi teisę teikti papildomas paslaugas rinkos kainomis, jas papildant savivaldybių subsidijuojamų paslaugų dalimi (taip daryti savivaldybėms, kaip paslaugų teikėjams, yra draudžiama). Šis teisės aktas iš esmės suteikia daug galimybių socialinio verslo subjektų plėtrai bei skatina šio sektoriaus vystymąsi.

Švedijos viešųjų pirkimų įstatymas reglamentuoja valstybės institucijų ir kitų organizacijų, kurios yra viešai finansuojamos, pirkimus. Įstatymas, įsigaliojęs 2008 metais, įpareigojo valstybės ir savivaldybės institucijas rinktis gerovės paslaugų teikėjus remiantis kainos ir kokybės kriterijais, kas leido labiau decentralizuoti socialinių paslaugų teikimą bei atvėrė šią rinką privatiems tiekėjams. Tačiau nepaisant šios galimybės, tai nepadarė didelio poveikio Švedijos socialinio verslo plėtrai, kadangi socialinio verslo įmonės vis dar negali rinkoje lygiavertiškai konkuruoti su didelėmis įmonėmis, kadangi lyginant su didelėmis įmonėmis, socialinis verslas dažniausiai yra smulkaus ir vidutinio verslo subjektai, kuriems dažnai trūksta finansinių resursų, teisinių kompetencijų interpretuoti įstatymų nuostatas ir pan. Be to socialinių kriterijų taikymas

⁵⁹ <http://www.regeringen.se/contentassets/e7c7d467b3e141f8b87ec4589c201fd5/a-policy-for-civil-society>

⁶⁰ <http://www.regeringen.se/contentassets/e7c7d467b3e141f8b87ec4589c201fd5/a-policy-for-civil-society>

viešuosiuose pirkimuose Švedijoje vis dar yra pakankamai retas, o taikymo atvejais yra koncentruojamasi į darbo integracijos socialines įmones bei jų teikiamas paslaugas.

Apibendrintai galima teigti, jog nagrinėtose šalyse socialinio verslo teisinis reglamentavimas yra labai nevienodas – vienoje šalyje socialinio verslo plėtrai paskatinti ir šiam sektoriui sustiprinti tinkamos sąlygos yra kuriamos tiek strateginiame, tiek ir atskirų priemonių įgyvendinimo lygmenyse, kitose šalyse, tokiose kaip Nyderlandai arba Švedija, socialinio verslo reglamentavimas daugiausiai yra susijęs su darbo integracijos socialinių įmonių reglamentavimu ar apsiriboja tik bendru ūkio subjektų teisiniu reglamentavimu.

1.2.5. Socialinio verslo mokestinė, finansinė aplinka

Jungtinė Karalystė

Nors socialinio verslo įmonės JK sudaro 7 proc. visų smulkaus ir vidutinio verslo subjektų sektoriaus įmonių, tačiau jos patiria sunkumų didinant rinkos poreikį savo teikiamoms paslaugoms. Socialinio verslo įmonės, labiau nei kitos smulkios ir vidutinės įmonės, yra įsitraukusios į veiklas, susijusias su bendruomenių vystymu bei tarpusavio pagalbos teikimu, kultūros ir laisvalaikio veiklomis, ekonominės gerovės skatinimu, apgyvendinimo ir mokymo paslaugų teikimu. Nepaisant to, socialinio verslo sektorius JK sukuria 5 proc. visų darbo vietų šalyje, kas yra daugiau nei darbo vietų sukuria IRT ar finansinių bei draudimo paslaugų sektoriai. Taigi, galima teigti, jog socialinio verslo sektorius JK darosi vis tvaresnis, kuriam yra reikalingos tinkamai suprojektuotos mokesčių lengvatos bei kitos mokestinei ir finansinei schemos, kurios galėtų paskatinti investicijas į šį sektorių.

Palanki finansinė aplinka socialinio verslo įmonėms JK buvo ir yra kuriama per specializuotų fondų steigimą. Šiuo metu didžiausi JK fondai yra Socialinio inkubatoriaus fondas, Investicijų ir sutarčių rengimo fondas, Didysis visuomenės kapitalo fondas, Socialinio poveikio rezultatų fondas ir kt.

JK pagrindines Įmonių investicines schemas ir Rizikos kapitalo fondų schemas reguliuoja 2007 m. patvirtintas Pajamų mokesčio įstatymas. Tačiau šios schemas sudaro sunkumų taikant jas socialinio verslo investicijoms. Abi šios schemas yra sutelktos skatinti individualius investuotojus teikti rizikos kapitalą mažesnėms nekotiruojamoms prekybos įmonėms. Šios schemas nėra pritaikytos korporacijoms. Įmonių investicinės schemas yra palankios asmenų, ketinančių įsigyti naujų didelės rizikos akcijų įmonėje, o Rizikos kapitalo fondų schema skirta asmenims įsigyti akcijas. Kapitalas tada investuojamas į lengvatinių mokesčių bendroves (holdingus). Įmonių pradinio kapitalo investicijų schema veikia tais pačiais principais, kaip ir Įmonių investicinė schema, tačiau su didesniais lengvatų tarifais, ir yra skirta paskatinti investicijas į naujai įsteigtas didesnės rizikos įmones⁶¹.

⁶¹ <https://www.cityoflondon.gov.uk/business/economic-research-and-information/research-publications/Documents/research-2013/the-role-of-tax-incentives-in-encouraging-social-investment-WebPDF.pdf>

Socialinėms verslo įmonėms yra sudėtinga pasinaudoti tiek įmonių investicinėmis, tiek ir rizikos kapitalo fondų schemomis dėl kelių priežasčių. Pirmiausia remiantis minėtomis schemomis investicijos yra galimos tik į tas įmones su akciniu kapitalu. Tačiau JK dalis socialinio verslo veikia kaip labdaros organizacijos, kurios turi fondų ar uždarojo tipo ribotosios atsakomybės bendrovės, kurių dalininkai atsako jų pačių duotomis garantijomis be akcijų dalies teisines formas. Kita kliūtis yra grupinės struktūros. Nemaža dalis ne pelno siekiančių organizacijų turi dukterines įmones, kurios yra uždarojo tipo ribotosios atsakomybės bendrovės, kurių dalininkai atsako jų pačių duotomis garantijomis be akcijų dalies. Tačiau abi minėtos investicinės schemos reikalauja, jog dukterinės įmonės būtų akcinės bendrovės. Taip pat yra įvairių kitų reikalavimų, kurie iš esmės eliminuoja atskirų socialinio verslo subjektų galimybes pasinaudoti schemų teikiamomis galimybėmis.

2012 m. JK patvirtino Bendruomenių investicijų mokesčio lengvatų (Community Investment Tax Relief) schemą, remiantis kuria Bendruomenės interesų bendrovės gali gauti netiesiogines mokesčių lengvatas. Organizacijos gali pasinaudoti mokesčių lengvatomis investuojant į Bendruomenių vystymo finansines institucijas (finansines ir mikrokreditų institucijas), kurios savo ruožtu investuoja į sunkumus patiriančių bendruomenių verslus ar įmones. Remiantis šia schema individualūs asmenys ar įmonės gali gauti 25 proc. mokesčių lengvatą per penkerių metų laikotarpį. Šios mokesčio lengvatos tikslas – pritraukti į socialines įmones privačias investicijas ir yra pagrindinė paskata turėti Bendruomenės interesų bendrovės teisinę formą.

2015 m. JK taip pat turi ir Socialinių investicijų mokesčių lengvatų schemą, kurios pagrindinė paskirtis – paskatinti individulius asmenis remti socialinio verslo įmones, o pastarosioms – pasiekti naujus finansavimo šaltinius. Asmenys, atitinkamai investavę į socialinio verslo įmones, gali sumažinti 30 proc. nuo investicijų sumos savo sumokamą pajamų mokestį už metus, kuriais buvo investuota arba už praėjusius metus.

Nyderlandų Karalystė

Nepaisant vis labiau augančių socialinio verslo iniciatyvų, Nyderlanduose finansinė ir mokestinė aplinkos nėra palankios išskirtinai socialinio verslo vystymui ir plėtrai, tačiau esančios atskiros schemos ar išimtys, kuriomis gali pasinaudoti tam tikrų socialinio verslo teisinių formų subjektai, iš esmės daro teigiamą poveikį socialinės ekonomikos sektoriaus augimui.

Nyderlandai turi patrauklią mokesčių sistemą, pritaikytą ne pelno siekiančioms bei labdaros organizacijoms. Nyderlanduose ne pelno ir labdaros veiklas dažniausiai vykdo organizacijos, kurių teisinė forma yra fondai ar asociacijos. Pagrindiniai reikalavimai tokioms organizacijoms yra tai, jog jos negali turėti akcininkų ar dalininkų, veiklos tikslai turi būti nurodyti įstatuose, o valdymo funkcijas atlieka valdyba. Asociacijos turi turėti ne mažiau kaip du narius ir gali būti nuostata įtraukti suinteresuotų šalių atstovus į organizacijos valdymą. Fondai ar asociacijos, kurie atitinka šiuos kriterijus ir yra priskiriamos viešosios naudos organizacijoms, gali pasinaudoti taip vadinamu Viešosios naudos organizacijoms ("algemeen nut beogende instelling") schema. Viešoji nauda iš esmės apima kultūros, švietimo, mokslo, mokslinių tyrimų, gyvūnų gerovės, religijos ir sveikatos priežiūros pagalbos sritis. Tačiau neįtraukia asmeninės ar verslo naudos.

Pagrindinis reikalavimas norint pasinaudoti šia schema yra tas, jog organizacijos tikslas ir veikla turi būti ne mažiau kaip 90 proc. ar daugiau susijusi su viešosios naudos paslaugų teikimu (pagal teisinius aktus ar faktiškai). Viešosios naudos organizacijos gali neturėti pelno motyvų ir yra draudžiama kaupti nuosavą kapitalą, o tai reiškia, kad tokių organizacijų nuosavas kapitalas neturėtų pernelyg viršyti pagrįstai reikalingos veiklos tęstinumui sumos. Be to, viešosios naudos organizacijų valdybos nariai ar politikai negali laisvai naudotis nuosavu kapitalu. Tai iš esmės reiškia, kad nė vienas asmuo ar subjektas negali turėti organizacijoje lemiamo balso. Komerčinė veikla yra leidžiama tuo atveju, jei ji yra antraeilė ir pagalbinio pobūdžio, o taip pat turi būti numatyta, kad pajamos iš tokių komercinės veiklos yra pilnai naudojamas visuomenei naudingiems tikslams.

Viešosios naudos organizacijos gali pasinaudoti atitinkamomis mokesčių lengvatomis. Minėtos organizacijos yra atleistos nuo Nyderlandų dovanų ar paveldėjimo mokesčių (kurie siekia nuo 30 iki 40 proc.), jei tokios lėšos yra naudojamos veiklai, skirtai visuomenės labui. Dotacijos, kuras skiria viešosios naudos organizacijos taip pat yra neapmokestinamos dovanų mokesčiu.

Pagal Nyderlandų pelno mokesčio teisinį reglamentavimą, viešosios naudos organizacijos yra apmokestinimo subjektas tik tuo atveju, jei jos vykdo ekonomines veiklas. Tačiau netgi tuo atveju, viešosios naudos organizacijos gali pasinaudoti mokesčių lengvata – metams atleidimo nuo pelno mokesčio, jei metinė pelno suma nesiekia 15 tūkst. Eur (arba 75 tūkst. Eur einamaisiais metais ir per keturis praėjusius metus, neskaitant nuostolingų metų).

Nyderlanduose viešosios naudos organizacijos taip pat gali prašyti susigrąžinti sumokėtus energijos mokesčius.

Nyderlanduose individualūs asmenys, kuriems taikomi fizinių asmenų pajamų mokesčio reikalavimai, gali dovanoti viešosios naudos organizacijoms didesnės vertės dovanas be apmokestinimo, bet suma neturi būti didesnė nei 10 proc. metinio apmokestinamojo pelno (neatskaičius dovanos). Kultūros srityje veikiančiose viešosios naudos organizacijose ši suma gali būti 25 proc. didesnė, tačiau maksimaliai gali siekti 1250 Eur. Nuolatinės dovanos, sudarytos iš pastoviųjų anuitetų išmokų už fiksuotą laikotarpį (mažiausiai 5 metų) gali būti visiškai atskaitomos.

Nyderlandų įmonės, kurioms taikomas pelno mokestis, gali atskaityti iš privalos sumokėti sumos dovanų viešosios naudos organizacijoms sumą, tačiau ne didesnę kaip 50 proc. savo metinio pelno sumos (arba eurai – 100 tūkst. Eur).

Nepaisant to, jog viešosios naudos organizacijos gali pasinaudoti minėtomis lengvatomis, tačiau šios galimybės nepritaikytos didelei daliai socialinio verslo įmonių, kurių teisinė forma yra kooperatyvai, uždarnosios akcinės bendrovės ir kt.

Nyderlanduose socialinio verslo sektoriaus plėtrai taip pat neigiamą įtaką daro ir sudėtingas priėjimas prie finansinių bei rizikos kapitalo šaltinių. Nyderlanduose bankai yra nelinkę finansuoti rizikingų investicijų, todėl dažniausiai neteikia daug finansavimo galimybių socialinio verslo subjektams. Vienas iš Nyderlandų

bankų - ABN AMRO, 2013 m. įkūrė socialinio poveikio fondą, kuris yra skirtas tiesioginėms socialinio verslo ir tvarių įmonių investicijoms. Siekiant gauti finansavimą įmonės turi turėti konkurencingą ir inovatyvių verslo modelį, išmatuojamą socialinį poveikį bei teikti inovatyvias paslaugas ar produktus. Kiti investuotojai, kurie teikia finansavimo galimybes socialiniam verslui Nyderlanduose yra Triodos bankas, Toniik, Nyderlandų žaliųjų technologijų fondas, PYMWYMIc, Nyderlandų socialinio poveikio rizikos kapitalo fondas, Noaber fondas, privatūs šeimos fondai ir kt. Tačiau ne visos socialinio verslo įmonės gali tikėtis gauti finansavimą, kadangi daugelis iš jų neatitinka kriterijų, pagal kuriuos privatūs investuotojai teikia finansinę paramą. Investuotojus atbaido ir tai, jog toli gražu ne visos socialinio verslo įmonės sugeba planuoti savo veiklą bei ją tinkamai pristatyti besikreipiant finansinės paramos. Pažymėtina, kad šios problemos yra būdingos daugumai socialinio verslo įmonių Nyderlanduose.

Švedijos Karalystė

Švedijos mokestinė ir finansinė aplinka yra palanki socialiniam verslui, kurio teisinės formos yra fondai, pelno nesiekiančios asociacijos ir registruotos religinės bendruomenės. Švedijoje socialinis verslas, kurio teisinis statusas yra fondas, priklausomai nuo vykdomos veiklos, gaunamų pajamų pobūdžio, valdymo struktūros, gali pasinaudoti trijų lygių pajamų mokesčių lengvatomis – 1 lygio, kai organizacija yra pilnai atleidžiama nuo visų pajamų mokesčių, 2 lygio – kai organizacija yra atleidžiama nuo visų mokesčių, išskyrus pajamus iš nekilnojamojo turto ir 3 lygio, kai organizacija yra atleidžiama nuo pajamų mokesčių, išskyrus pajamas, gaunamas iš komercinės veiklos ar nekilnojamo turto.

Ne pelno siekiančios asociacijos esant tam tikroms sąlygoms taip pat gali pasinaudoti pajamų mokesčio lengvatomis. Šios organizacijos privalo sumokėti pajamų mokestį tuo atveju, kaip pajamos gaunamos iš verslo veiklų, susijusių su nekilnojamu turtu ar ekonomine veikla. Tačiau yra numatytos ir išimtis ekonominės veiklos apmokestinimui, jei ji yra susijusi su viešąja nauda.

Asociacijos yra atleista nuo apmokestinimo nuolatinių pajamų, gaunamų iš kapitalo ir kapitalo prieaugio, narystės mokesčių, įnašus už viešosios naudos veiklas, aukos ir palikimus. Asociacijos, norėdamos pasinaudoti šiomis mokesčių lengvatomis, turi atitikti keturis pagrindinius kriterijus:

1. Pagrindinis asociacijos tikslas turėtų būti susijęs su: a) vaikų priežiūra ir auklėjimu; b) pagalba mokymui ir švietimui; c) labdaringa veikla nepasiturintiems; d) mokslinių tyrimų skatinimu; e) Šiaurės šalių bendradarbiavimo skatinimu; f) stiprinti Švedijos gynybą bendradarbiaujant su karinėmis struktūromis ir valdžios institucijomis. Arba jų veikla turi būti susijusi su viešosios naudos teikimu religijos, labdaros, socialinėje, politinėje, sporto, meno ar kultūros srityse.
2. Vykdoma asociacijos veikla turi būti išimtinai ar beveik išimtinai skirta vykdyti aukščiau nurodytiems tikslams, kurie yra tinkami siekiant gauti mokesčių lengvatas. Nesusijusi veikla gali būti tik papildanti pagrindinę veiklą ir negali sudaryti daugiau nei 50-10 proc. nuo visų veiklų.
3. Asociacijos pajamos turi būti skirtos aukščiau nurodytų tikslų pasiekimui. Asociacija privalo 75-80 proc. savo pajamų skirti viešosios naudos tikslams.

4. Asociacijos turi būti atviros. Tai reiškia kad nei viena asociacija negali atsisakyti priimti į narius bet kurį norintį asmenį be konkrečių priežasčių, kuris nori prisidėti prie asociacijos tikslų ir įsipareigoja laikytis organizacijos įstatų.

Švedijoje fondai, asociacijos ir religinės bendruomenės taip pat gali nemokėti Nacionalinio nekilnojamojo turto mokesčio ir vietos nekilnojamojo turto mokesčio lengvatomis, jei joms priklausantis nekilnojamas turtas yra naudojamas visuomenės naudos tikslams ar jis yra klasifikuojamas kaip specialiosios paskirties pastatas, t.y. ligoninė, slaugos namai, viešoji pirtis, sporto ir laisvalaikio pastatai, mokyklos, kultūros pastatai.

Švedijoje taip pat vis labiau plėtojasi ir socialinio verslo paramos sistema. Didėja organizacijų, kurios atlieka tarpininkų vaidmenį, skaičius. Šių organizacijų funkcijos – suvesti socialinio verslo įmones su potencialiais investuotojais ar finansuotojais, kurti tinklus, platformas, organizuoti seminarus, padėti socialiniam verslui vystyti tvarius verslo modelius, vykdyti inkubatorių programas, vertinti socialinį poveikį. Tai padeda socialinio verslo sektoriui tapti labiau pilnaverčiu ir skatina jo plėtrą. Paprastai tokie tarpininkai specializuojasi konkrečioje srityje – padedant socialinio verslo įmonėms parduoti savo paslaugas viešajam sektoriui (pvz. Inkludera Invest), kuriant atskirus tematinius socialinio verslo tinklus, tokius kaip dėvėtų daiktų parduotuvės (pvz. Ideell Second Hand), kuriant inkubatorių programas labai jaunoms socialinio verslo įmonėms (pvz. CSES), padėti kuriant verslo veiklų modelius ar socialinio poveikio rodiklius (Social Initiative). Daugelį tarpininkų organizacijų sudaro universitetai, verslo konsultantai ir skėtinės organizacijos (pvz. LUSIC, Sfinx, Tillväxtfaktor-X, Glokala folkhögskolanare ir kt.).

Švedijoje finansų rinkoje socialinę veiklą vykdančioms ūkio subjektams taikomos tos pačios sąlygos, kaip ir kitoms įmonėms. Vos keli specializuoti bankai siūlo palankesnes sąlygas tokioms įmonėms. Iš jų išskirtini *Ekobanken* (paskolos ekologinėms, socialinėms bei kultūrinėms iniciatyvoms paremti) ir *JAK Banken* (finansavimas narystės lėšomis).

Dalis socialinio verslo iniciatyvų gali tikėtis finansinės paramos iš Švedijos paveldimo turto fondo (angl. The Swedish Inheritance Fund⁶²). Pastarojo biudžetas tradiciškai pildomas per asmenų, neturinčių kam palikti savo palikimo, testamentus. Šis fondas skiria lėšas visuomenei reikšmingoms iniciatyvoms paremti bei socialinėms įmonėms. Dalis socialinio verslo įmonių Švedijoje sulaukė paramos iš privačių fondų, tačiau visoje socialinio verslo grandinėje tai – santykinai maža dalis.

Apibendrinant išnagrinėtą užsienio šalių praktiką, galima teigti, kad dauguma šalių taikomų finansinių mechanizmų yra nukreipti į palankios aplinkos socialinio verslo plėtrai kūrimą (švietimą, kvalifikacijos kėlimą, mokestines lengvatas ir pan.), o ne į konkrečių socialinio verslo įmonių palaikymą.

⁶² Available at: <http://www.arvsfonden.se/>.

1.2.6. Taikomos paramos socialinio verslo plėtrai priemonės

Ypatinga misija, deklaruojami tikslai bei didelis suinteresuotų asmenų ratas leidžia socialinio verslo įmonėms naudotis plačiu paramos spektru: kitų ūkio subjektų parama, nacionaline parama, ES parama ir pan.

Parama socialiniam verslui teikiama įvairiais lygmenimis (per viešuosius, privačius subjektus, pavienius asmenis). Pastaraisiais metais yra daugiau investuojama į atitinkamus aukštojo mokslo mokyklų modulius. Taip siekiama parengti aukštos kvalifikacijos specialistus, gebančius savo žinias pritaikyti plėtojant socialinį verslą.

Jungtinė Karalystė

Iš daugumos ES valstybių narių JK išsiskiria savo solidžia socialinio verslo subjektų paramos sistema. Pastaroji vertikalčiai apjungia skirtingus lygius – nuo lokalaus, regioninio iki nacionalinio. Čia sėkmingai veikia ne tik valdžios institucijoms atstovaujantys subjektai, bet ir privačių rėmėjų sukurti paramos tinklai. Parama socialiniam verslui teikiama ne tik jo užuomazgų metu, tačiau jos gali tikėtis jau įsteigtas ir veiklą vykdančias verslas.

Pastaraisiais metais JK daug dėmesio socialinio verslo įmonių plėtrai ankstyvosiose vystymosi stadijose – nuo pradinės koncepcijos inicijavimo iki pradžios investicijų. Dažniausiai tokią paramą teikia inkubatoriai, kurie dirba su individualiais asmenimis, turinčiais socialinio verslo idėją ir teikia paramos paslaugas, kurios padeda įkurti socialinio verslo įmonę. Kai kurie inkubatoriai taip pat teikia nuolatinę paramą pradedančiosioms socialinio verslo įmonėms. Kadangi pinigų kiekis, skirtas socialinėms investicijoms, JK kasmet auga, tačiau socialinio verslo gebėjimai pasinaudoti didelėmis investicijų sumomis nėra pakankami, kai kurios inkubavimo programos yra skirtos „pasiruošimo investicijoms“ gebėjimų stiprinimui.

Kai kurios ankstyvojo socialinio verslo įmonės vystymosi etapo programos teikia ir tiesiogines investicijas, kaip sudėtinę paramos priemonių paketo dalį. Pvz. Bethnal Green Ventures suteikia galimybę suteikti investicijas už dalį nuosavo verslo kapitalo, panašiai kaip tradicinis privataus sektoriaus akceleratoriaus. Kitas pavyzdys - Wayra, bendra UnLtd ir Telefónica įmonė, siūlo konvertuojamų paskolų investicijų formą. Pradedančiosioms socialinio verslo įmonėms JK taip pat yra teikiamos kompetencijų tobulinimo, rizikos kapitalo, skatinimo, bendrų darbo patalpų suteikimo ir kitos paslaugos. Pagrindiniai paramos teikėjai šioje srityje JK yra: Impact Hubs, The School for Social Entrepreneurs, Social Incubator North, UnLtd Do It Awards, ClearlySo Angel ir kt.

Organizacija	Dotacijos	Ilgalaikis kapitalas	Paskolos	Obligacijos	Pusiaus nuosavas kapitalas	Nuosavas kapitalas	Tarpininkai
The Social Investment Business	X	X	X				
Social Finance				X			X
Finance SouthEast			X		X		
Key Fund	X	X	X		X	X	

Bridges Ventures					X		
Big Issue Invest			X		X	X	
CAF		X	X		X	X	
Esmée Fairbairn	X				X		
Break Through	X						
Impelus	X						
UnLtd	X						X
Charity Bank			X				
Merism Capital					X		
Resonance					X		X
ClearlySo							X
cdfa			X				
Triodos			X				
Allia				X			
Unity Trust			X				
privateequity	X						

Lentelė 1. Didžiosios Britanijos organizacijų teikiamų finansinių paslaugų socialiniam verslui spektras

(Šaltinis: www.britishcouncil.org)

Didžioji dalis JK pelno siekiančių įmonių (55 proc.) bankrutuoja per pirmus penkis metus, todėl tinkama parama pirmaisiais įmonės gyvavimo metais yra labai svarbi įmonės tvarumui. JK yra aibė programų, skirtų socialinio verslo įmonių vystymui. Tokios programos yra labai panašios į tradicinio verslo sektoriui skirtas programas, skirtumas yra tik tas, jog jos yra įgyvendinamos tikslinių organizacijų arba pasitelkiami ekspertai, turintys specifines socialinio verslo vystymo žinias. Tokių programų pavyzdžiai yra „Deloitte pionieriai“, „Business in the Community (BiTC) Arc“ programa, Santander vystymo apdovanojimai, Lloyds Bank socialinių verslininkų programą ir kt. Škotijoje ir Velse tokios programos yra dar labiau išplėtos, kadangi jos yra dalinai finansuojamos ES fondų.

JK vyriausybė taip pat įkūrė Investicijų ir sutarčių pasirengimo fondą (Investment and Contract Readiness Fund), kuris valdo 10 milijonų svarų sterlingų. Šis fondas suteikia dotacijas (nuo 50 iki 150 tūkst. svarų sterlingų) ambicingoms socialinio verslo įmonėms. JK veikia ir kiti privatūs fondai bei finansavimo organizacijos, tokie kaip, CAN Breakthrough, UnLtd ir kt.

JK taip pat yra keletas programų, skirtų socialinio verslo įmonių lyderystės skatinimui, kurios skirtos ugdyti socialinio verslo lyderių kompetencijas, socialinio poveikio matavimo žinias, kitus gebėjimus ir pan. (pvz. Clore socialinės lyderystės programa, Nacionalinė socialinio verslumo lyderystės programa, Socialinio verslo akademija ir pan.).

JK taip pat yra aibė organizacijų, tiek privačių, tiek ir valstybinių, kurios teikia socialiniam verslui finansavimo priemones.

JK vyriausybė taip pat siekia plėtoti socialinių investicijų rinką. Vienas iš svarbiausių iniciatyvų yra 2002 m. finansinės institucijos - Big Society Capital - steigimas. Tai yra nepriklausoma finansinė institucija, įsteigta

JK vyriausybės, su tikslu paskatinti socialinių investicijų rinką. Ši finansinė institucija turi du finansavimo šaltinius – pasyvių banko sąskaitų ir iš keturių didžiausių JK bankų, kurie įsipareigojo per pirmuosius penkerius veiklos metus investuoti po 50 mln. svarų sterlingų. Į finansinę instituciją nefinansuoja tiesiogiai socialinio verslo, tačiau teikia paramą tiesiogiai socialinio verslo įmonėms paskolas teikiančioms organizacijoms.

Taigi iš esmės galima teigti, jog socialinio verslo įmonės JK turi prieigą prie įvairių finansavimo šaltinių – nuo dotacijų iki paskolų socialinėms investicijoms. Dauguma jų buvo sukurta siekiant suderinti tiek socialinio verslo subjektų, tiek ir finansinių institucijų komercinius ir socialinius tikslus. Nepaisant to, daugeliui socialinio verslo įmonių vis dar sunku pasiekti jiems reikiamus finansus. Dažna to priežastis yra ta, jog finansai yra prieinami netinkamoje vystymosi stadijoje.

Nyderlandų Karalystė

Nyderlanduose taikomos paramos socialinio verslo plėtrai priemonės yra daugiausiai nukreiptos į „minkštąsias“ paramos priemones, tokias kaip konsultacijos, informavimo veiklos, švietimas, kompetencijų kėlimas ir pan., t.y. pagrindinis dėmesys yra nukreiptas į socialinio verslo įmonių savarankiškumo stiprinimo iniciatyvas.

2014-2020 m. laikotarpio Europos regioninės plėtros fonde ir Europos socialinio fonde, kuriais disponuoja Nyderlandai, nėra numatyta priemonių, kurios prioritetiškai būtų skirtos socialinio verslo įmonėms. Tokią situaciją lemia tai, jog Nyderlanduose dėl sukurto verslo mikroklimato, valdžios institucijų nuomone, socialinio verslo įmonėms neturėtų būti suteiktos išskirtinės sąlygos paramai gauti. Tokios įmonės turi visas galimybes naudotis verslo įmonėms numatytais instrumentais. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, jog socialinio verslo įmonės yra užmirštos. Priešingai – dauguma iniciatyvų yra nukreipta į palankios aplinkos socialiniam verslui kūrimą bei kompetencijų ugdymą.

Pastaruoju metu Nyderlanduose ypač aktyviai prie socialinio verslo plėtros prisideda ir įvairios paramos priemonės, esama ir kuriama infrastruktūra, švietimo veiklos ir pan. pastaruoju metu daugėja ir įvairių priemonių, skirtų socialinio verslo įmonių mikrofinansavimui, rizikos kapitalui, paskoloms ir pan.

Investuotojo tipas	Pavyzdžiai		Finansavimo tipas	Investicija EUR (tūkst.)
Vyriausybė	Olandijos Gero Augimo fondas (Dutch Good Growth Fund)	Šis fondas skatina finansų teikimą įmonėms augančiose rinkose ir besivystančiose šalyse. Pagrindinis dėmesys skiriamas jauniems verslininkams/-ėms ir įmonėms iš nestabilių valstybių.	Dovanos, paskolos, garantijos	15-2,000
Europos Sąjunga	Užimtumo ir Socialinių Inovacijų Programa (EaSI)	Vienas iš EaSI tikslų yra padidinti prieinamumą ir mikrofinansavimo galimybes pažeidžiamoms gyventojų grupėms ir mikroįmonėms bei padidinti finansavimo galimybes socialinio verslo įmonėms.	Garantijos	500-1,500

	Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)	Teikia regionams įvairių finansinę paramą. Tokiu būdu siekia sustiprinti ekonominę ir socialinę Europos Sąjungos sanglaudą bei sumažinti skirtumus tarp regionų.		
	Europos socialinis fondas (ESF)	ESF yra pagrindinė Europos priemonė, skatinanti užimtumą, padedanti žmonėms gauti geresnį darbą ir užtikrinanti visiems ES piliečiams sąžiningas galimybes įsidarbinti.		
Privataus ir rizikos kapitalo fondai	ABN AMRO Socialinio Poveikio Fondas	Tai Nyderlandų banko "ABN AMRO" atidarytas fondas, kuris naudojamas investuoti tiesiogiai į įmones, užsiimančias socialine ir tvaria veikla.	Dalyvavimas valdant kapitalą	500-5,000
	SHIFT Invest	Ankstyvos vystymosi stadijos rizikos kapitalo fondas, kuris investuoja į inovacijas, darančias poveikį aplinkai ir sveikatai kartu su finansine grąža.		
	Socialinio poveikio rizikos kapitalas	Socialinio poveikio kapitalo fondai teikia augimo ir rizikos kapitalą Nyderlandų socialinio verslo įmonėms.		
Bankai	"Triodos" bankas	Bankas skolina pinigus tik toms organizacijoms ir verslams, kurie užsiima tik pozityvia socialine, kultūrine ir aplinkos apsaugos veikla.	Paskolos	250-2,500
	Žalieji fondai (AS, ING ir pan.)	Tai mokesčių lengvatų sistema, kuri leidžia individualiems investuotojams investuoti pinigus į žaliuosius projektus, kurie yra naudingi gamtai ir aplinkai.		
	Rabobank poveikio paskola	Ši paskola skirta tam, kad paskatinti Olandų MVĮ socialinę atsakomybę, daryti tvarias investicijas.		
Privatūs fondai	Stichting doen fondas	Doen fondas kasmet remia daugiau nei 200 iniciatyvų per subsidijas, kapitalo investicijas ir paskolas. Pagrindinis dėmesys yra skiriamas verslininkams, kurie skatina socialinio verslo įmonių steigimąsi.	Dovanos, paskolos, dalyvavimas valdant kapitalą	50-3,000
	Fondas 1818	Fondas 1818 remia įvairių sričių (paveldo, kultūros, švietimo, meno, aplinkos, gamtos, sporto, sveikatos ir gerovės) socialinius projektus Hagos regione, Nyderlanduose. Taip pat remia ir socialinio verslo įmones.		
	Anton Jurgens Fondas	Šis fondas orientuojasi į socialinio verslo įmonių įsikūrimo skatinimą bei profesionalizacijos svarbą, siekiant didinti jų poveikį visuomenei.		

Verslo angelai	PYMWYMIC (Put your money where your meaning is community)	Organizacijos tikslas yra padėti finansuoti bendroves, kurios daro teigiamą poveikį planetai ar žmonėms.	Dovanos, paskolos, dalyvavimas valdant kapitalą	25-1,000
	Individualūs asmenys	Kitaip žinomi kaip verslo angelai, neformalūs, privatūs investuotojai, rėmėjai. Tai yra pasiturintys fiziniai asmenys, kurie teikia kapitalą verslui pradėti ir padeda jam "pereiti" sunkumus ankstyvose vystymosi stadijose.		
Sutelktinio finansavimo platformos	"One planet crowd"	Tai yra Europoje pirmaujanti tvari sutelktinio finansavimo platforma. Tai yra būdas surinkti pinigų projektams ir verslui finansuoti. Šiuo būdu lėšų rinkėjai, naudodamiesi internetinėmis platformomis, gali rinkti pinigus iš daugybės žmonių. Tokie projektai prisideda prie pasaulio gerinimo - turi stiprų teigiamą poveikį žmonėms ir planetai, kadangi apima platų temų spektrą (energetika, sveikatos apsauga, socialinė sanglauda, tvarus maistas ir mada). Ši platforma leidžia jau esantiems ir pradedantiems verslininkams gauti finansavimą.	Dovanos, paskolos	10-2,000
	"Crowd about now"	Tai yra viena iš pirmųjų sutelktinio finansavimo platformų Nyderlanduose. Ji padeda verslininkams surasti ir aktyvuoti savo tinklą tam, kad realizuoti savo planus.		
Viešasis - privatus bendradarbiavimas	Socialinio poveikio obligacijos	Tai yra inovatyvi finansinė priemonė, skirta spręsti socialines problemas. Ją sudaro vyriausybės, socialiniai verslininkai, investuotojai, vertintojai ir tarpininkai.	Paskolos	500-1,000

Lentelė 2. Kapitalo, susijusio sus socialinio verslo plėtra, pasiekiamumas Nyderlanduose pagal investuotojo tipą

(Šaltinis: McKinsey&Company, 2016)

Bendra kapitalo suma, kuria gali pasinaudoti socialinis verslas Nyderlanduose 2016 m. sudaro 1,704 mln. Eur, tačiau ne visada šiomis galimybėmis yra pasinaudojama. Iš kitos pusės, kai kurie profesionalūs, į poveikį orientuoti finansuotojai dalį šio kapitalo skiria ne vien socialiniam verslui, bet ir kitoms įmonėms, kurios nėra socialinis verslas, bet veikiančioms aplinkosaugos, socialinio poveikio srityse ir pan.

Priešingai nei daugumoje ES valstybių narių, Nyderlandų socialinio verslo įmonės nemažos dalies paramos sulaukia iš privačių fondų. Dažnai tai būna:

- pasirengimo veiklai pagalba;

- pagalba didinant žinomumą;
- į socialinį verslumą nukreipta šviečiamoji veikla;
- parama verslui;
- finansiniai instrumentai;
- prieigos prie infrastruktūros užtikrinimas;
- žinių perdavimas, tinklaveika.

Nyderlanduose taip pat yra nemažai į socialinio verslo plėtrą orientuotų platformų, iš kurių didžioji dalis socialiniam verslui siūlo „minkštąsias“ paramos priemones (pvz. renginius, mokymus, konsultacijas ir pan.), tačiau yra ir platformos, kurios socialiniam verslui teikia finansavimą ar darbo vietas. Dauguma Nyderlandų socialinio verslo platformų, taip pat kaip ir akseleratoriai bei inkubatoriai, fokusuojasi į pradedančiąsias socialinio verslo įmones.

Viena iš svarbiausių socialinio verslo platformų Nyderlanduose yra Nyderlandų nacionalinis socialinių verslininkų tinklas „Social Enterprise NL“, kuris vykdo šias veiklas⁶³:

- „Prisijungimas ir parama“ (verslo paramos bei verslo pradžios programos, socialinio verslo įmonių tinklaveika ir pan.).
- „Palankios verslo aplinkos kūrimas“ (lobistinė veikla, patariamasis balsas, vietinių valdžios institucijų švietimas, žinių perdavimas ir pan.).
- „Įkvėpimas ir skatinimas“ (informacijos apie socialinį verslą sklaida, dalinimasis geraisiais pavyzdžiais ir pan.).

Per įvairaus pobūdžio pagalbą Nyderlandų socialinio verslo įmonės skatinamos savarankiškai generuoti pelną bei jį reinvestuoti į socialinius tikslus. Tačiau pastebėtina, kad, pavyzdžiui, Nyderlanduose beveik 57 proc. švaros technologijų srityje veikiančių socialinio verslo įmonių yra priklausomos nuo subsidijų. Kur kas didesnės finansinės injekcijos reikalauja savo veiklą su sveikata ir gerove siejančios socialinio verslo įmonės⁶⁴. 2014 m. „Social Enterprise Monitor“ atliktos apklausos metu paaiškėjo, jog iš respondentų (115 socialinės įmonės) tik 1 / 3 socialinio verslo įmonių pritraukė išorinį finansavimą⁶⁵.

Švedijos Karalystė

Nepaisant išskirtinės socialinio verslo įmonių misijos, Švedijoje socialinio verslo įmonėms taikomos tokios pačios taisyklės, kaip ir kitiems ūkio subjektams.

Švedijoje dalis paramos socialiniam verslui buvo suteikta ir per kryptingai plėtojamus projektus. Vienas iš tokių projektų – RESA. 2009 m. Vyriausybė kartu su keliomis susijusiomis institucijomis ėmėsi iniciatyvos, nukreiptos į 50 tūkst. asmenų, turinčių psichologinių problemų bei neturinčių vietos darbo rinkoje, reabilitaciją. Šiems žmonėms buvo suteikta galimybė įsitraukti į procesus, iš kurių jiems teko pasišalinti dėl

⁶³ Social Enterprise NL, Available at: <https://www.social-enterprise.nl/english>.

⁶⁴ During R., van der Jagt P., de Sena N. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in The Netherlands: A National Report, 2014.

⁶⁵ Ten pat

vienų ar kitų psichologinių problemų. Švedijos viešojo įdarbinimo tarnyba (Arbetsförmedlingen) taip pat plėtojo du Europos socialinių fondų projektus SIGRID (tikslas – plėtoti ir tobulinti metodus, leidžiančius efektyviau spręsti ilgalaikio nedarbo problemas) ir SPRING (tikslas – tobulinti darbo integracijos socialinių įmonių veiklą). Pastarojo projekto tikslinė auditorija – darbo dėl ligos netekę ar turėję atsisakyti asmenys.

Švedijoje socialinės įmonės gali tikėtis šių paramos rūšių:

- Pagalbos didinant informacijos apie socialinio verslo įmonių veiklą sklaidą.
- Mokymų socialinio verslo tematika.
- Paramos prieš pradėdant veiklą ir tik pradėjus veiklą (konsultacijos, finansinės injekcijos, pagalba dėl infrastruktūros ir pan.).
- Paramos vykdant veiklą (pagalba planuojant ir administruojant verslą, finansinė parama, mokymai ir pan.).
- Finansinį raštingumą skatinančios paramos, įskaitant paramą rengiant tinkamas paraiškas finansavimui gauti.
- Prieigos prie reikalingos infrastruktūros.
- Bendradarbiavimo ir prieigos prie rinkų.
- Dalyvavimo tinkluose, žinių sklaidos ir pan.

Išskyrus tiesioginę finansinę paramą, didžioji dalis kitos paramos rūšių yra nukreipta į socialinio verslo įmonių atstovų edukaciją, švietimą. Tokiomis priemonėmis įgyvendinamas vienas iš pagrindinių socialinio verslo įmonėms keliamų reikalavimų – jų savarankiškumas, tiksliau, jo stiprinimas. Mokymais siekiama suteikti reikiamų žinių bei išugdyti būtinas kompetencijas, leisiančias savarankiškai pritraukti lėšas bei jas skirti ir reinvestuoti siekiant socialinių tikslų. Atsižvelgiant į tai, jog didelė dalis socialinio verslo įmonių yra darbo integracijos socialinės įmonės, neretai šis tikslas yra – nedarbo mažinimas per socialiai jautrių grupių atstovų integraciją. Nuolatinių mokymų poreikį sąlygoja mažesnis socialinio verslo įmonių atstovų, palyginus su tradicinėmis įmonėmis, kurių pagrindinis tikslas yra pelno siekimas, verslo procesų išmanymas. Dar 2009 m. tarp pagrindinių tikslų į nacionalinę verslo ir švietimo strategiją Vyriausybė įtraukė į verslumo skatinimą orientuotus mokymus. Bendrojo pobūdžio mokymus klausyti gali įvairių sektorių, įskaitant ir socialinio verslo įmones, atstovai. Atkreiptinas dėmesys, jog dažna finansavimo negavimo priežastis – prastai parengtas verslo planas. Dalis konsultavimo ir mokymo veiklos nukreipta į šios problemos sprendimą.

Pastaraisiais metais pastebimas ir aukštojo mokslo institucijų suaktyvėjimas socialinių inovacijų srityje. Aukštosios mokyklos rengia specialistus, orientuotus į socialinį verslą arba darbą su šiais ūkio subjektais.

Specializuoti tinklai prisideda prie socialinio verslo įmonių plėtros. Pavyzdžiui, Socialinio verslo įmonių plėtros partnerystė (angl. The Partnership for the Development of Social Enterprises), Švedijos nepelno siekiančių sveikatos ir socialinių paslaugų teikėjų asociacija (angl. The Swedish Association for Non-Profit Health and Social Service Providers), Nacionalinė socialinio darbo kooperatyvų asociacija (angl. The National

Association for Social Work Cooperatives) ir kiti. Minėti tinklai per bendradarbiavimą ir jo sąlygotus procesus suteikia galimybes keistis gerąja praktika, sulaukti kompetentingos kitų narių pagalbos ir pan.

Apibendrinant išanalizuotą užsienio šalių praktiką, galima daryti išvadas, jog labiausiai yra išplėtota JK socialinio verslo subjektų paramos sistema, tuo tarpu kitose šalyse socialinio verslo subjektai paramos priemonių atžvilgiu nėra išskiriami iš kitų ūkio subjektų rato. Visose šalyse su socialinio verslo plėtra susijusios paramos priemonės yra daugiausiai nukreiptos į socialinio verslo įmonių savarankiškumo stiprinimą bei gebėjimų didinimą.

1.3. ES valstybių narių patirties plėtojant socialinį verslą pritaikymo Lietuvoje galimybės

Kaip ir dauguma ES valstybių narių, Lietuva susiduria su dalimi tipinių socialiniam verslui būdingų problemų⁶⁶. Viena iš tokių problemų – skirtingas terminui „socialinė įmonė“ įvairių interesų grupių suteikiamas turinys. Dalyje ES valstybių narių vartojamas gana platus socialinio verslo apibrėžimas, o dalyje – siauresnis, kartais net tapatinant socialinio verslo įmones su darbo integracijos socialinėmis įmonėmis. Diskusijas dėl socialinio verslo įmonių apibrėžimo bei turinio taip pat skatina ir skirtinguose Lietuvos teisės aktuose pateikiami skirtingi socialinės įmonės (2004 m. priimto ir kelis kartus keisto Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatyme) ir socialinio verslo (2015 m. LR Ūkio ministro įsakymu patvirtintoje socialinio verslo koncepcijoje) apibrėžimai (plačiau sąvokų atitikties ir skirtumai yra analizuojami studijos 3.2 skyriuje).

Remiantis Lietuvoje galiojančiomis Socialinio verslo koncepcijos nuostatomis, socialinio verslo kriterijai apima keturias sritis, kurios savo esme atitinka EK rekomenduojamus kriterijus:

- i) nuolatinės ekonominės veiklos vykdymas;
- ii) socialinė misija yra pagrindinis organizacijos tikslas;
- iii) gauto pelno reinvestavimas į socialinius tikslus;
- iv) atskaitingas, skaidrus ir įtraukus valdymas;
- v) organizacinė autonomija.

Remiantis Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, reglamentuojančiomis socialinės įmonės sąvoką ir jai taikomus kriterijus, tik vienas kriterijus sutampa su EK rekomenduojamais kriterijais, t.y. jog socialinė įmonė turi kurti socialinio pobūdžio naudą.

Remiantis išnagrinėtais socialinio verslo apibrėžtį ir plėtrą apimančiais ES dokumentais, reiktų atsižvelgiant į EK rekomendacijas bei Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonę, suvienodinti ir kalbant apie socialinį verslą ir socialines įmones nuosekliai vartoti „socialinės įmonės“ sąvoką, kuri turėtų iš esmės atitikti EK rekomenduojamus socialinio verslo kriterijus.

Remiantis gerąja JK nagrinėta patirtimi, kuri demonstruoja, jog gali būti keli socialinio verslo įmonių apibrėžimai, kuriems iš esmės yra taikomi visi pagrindiniai esminiai EK rekomenduojami kriterijai, tačiau

⁶⁶ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Lithuania. European Commission, 2014.

kriterijų reikšmės (pvz. dėl privalomos reinvestuoti pelno dalies, dėl galimos pajamų dalies iš ekonominės veiklos) gali skirtis, priklausomai nuo siekiamo tikslo ar poveikio masto, Lietuvoje reiktų suvienodinti ir taikyti visiems socialinio verslo subjektams esminius privalomus kriterijus, tačiau kriterijų reikšmės gali būti nustatomos skirtingos – pvz. siekiant paskatinti socialinio verslo subjektų steigimąsi, pajamų iš ekonominės veiklos kriterijus gali būti nustatytas ne mažesnis kaip 50 proc., tačiau ateityje siekiant, pavyzdžiui, paskatinti esamų ir jau išsivysčiusių socialinio verslo subjektų plėtrą, šis kriterijaus reikšmė gali būti nustatom konkrečios priemonės atžvilgiu didesnė (pvz. pajamos iš ekonominės veiklos turi sudaryti ne mažiau nei 75 proc. visų veiklos pajamų).

Remiantis gerąja Švedijos patirtimi, kuri rodo, jog socialinės verslo įmonės, kurių pagrindinis tikslas yra susijęs su žmonių ar socialinių grupių, turinčių reikšmingų sunkumų gauti ar išlaikyti vietą darbo rinkoje ar visuomenėje, integracija, turi taip turi atitikti EK rekomenduojamus socialinio verslo kriterijus, Lietuvoje reiktų perkelti šią praktiką ir socialinių įmonių atžvilgiu taikyti visus esminius socialinio verslo kriterijus *in corpore*, nedarant išimčių subjektams, veikiantiems pagal minėtą socialinio verslo veiklos modelį.

Išanalizavus socialinio verslo veiklos kryptis užsienio šalyse, galima teigti, jog daugiausiai socialinis verslas veikia paslaugų, susijusių su švietimo, sveikatos priežiūros bei socialinio darbo ir su verslu susijusių paslaugų teikimo srityje. Pagal socialines misijas socialinio verslo subjektai daugiausia siekia prisidėti prie bendruomenių plėtros, dalyvavimo ir lygybės darbo rinkoje skatinimo, sveikatos ir gerovės skatinimo, visuomenės švietimo ir pan. Tačiau Nyderlanduose, kurios pagrindinė strateginė šalies plėtros kryptis yra konkurencingumo skatinimas per žaliąją ekonomiką, daugiausiai socialinio verslo įmonių siekia socialinių tikslų, nukreiptų į žiedinės ekonomikos skatinimą, o ekonominės veiklos yra susijusios su energijos tiekimu ir taupymu. Tai rodo, jog socialinio verslo plėtrą atitinkamose kryptyse gali paskatinti valstybės nustatomos prioritetinės kryptys, bei tikslingai į jų pasiekimą nukreiptos pastangos ir investicijos. Atitinkamai Lietuva taip pat galėtų identifikuoti prioritetines socialinio ar aplinkosauginio šalies vystymo kryptis (pvz. senėjanti visuomenė, jaunimo įveiklinimas, kova su skurdu ir pan.), kuriose kryptingai būtų skatinimas socialinio verslo kūrimasis ir plėtra.

Šiuo metu Lietuvoje vyrauja socialinio verslo užimtumo modelis, kuriuo remiantis, šį modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia įsidarbinimo galimybes tikslinėms gyventojų grupėms ar žmonėms, turintiems sunkumų su įsidarbinimu, t.y. neįgaliesiems, benamiams, rizikos grupėms priklausantiems jaunuoliams, buvusiems nusikaltėliams ir pan. Toks socialinis verslas veikia kaip verslo įmonė, kurioje dirba jos klientai ir kuri parduoda savo produktus ar paslaugas atviroje rinkoje. Verslo pagrindas yra darbo vietų, tinkamų klientams, sukūrimas. Šio modelio dominavimą Lietuvoje lemia valstybės intervencija, nukreipta į socialinių įmonių, kurių tikslas yra pažeidžiamų visuomenės grupių integracija į darbo rinką, rėmimą. Tačiau, remiantis užsienio šalių patirtimi, pastebima, jog be jau minėto modelio, daugiausiai socialinio verslo subjektai savo veiklose sėkmingai taiko atlygintų paslaugų, paslaugų subsidijavimo bei kooperatyvo modelius. Todėl Lietuvoje, siekiant paskatinti socialinio verslo plėtrą, be užimtumo modelio yra būtina skatinti ekonomiškai

tvarius socialinio verslo modelius, kurių pagrindinė veikla yra socialinių paslaugų komercializavimas bei pardavimas rinkoms ar tikslinėms grupėms.

Lietuvoje strateginiuose ir programiniuose valstybės dokumentuose aiškiai atsispindi siekiai kurti sumanią visuomenę bei spręsti socialinius iššūkius, pasitelkiant socialinį verslą, o jo vystymasis nagrinėtuose dokumentuose yra įvardijamas kaip vienas iš esminių tikslų (plačiau apie tai nagrinėjama 3.1. skyriuje). Tačiau, nepaisant socialinio verslo svarbos įvardinimo strateginiame lygmenyje, Lietuvoje socialinis verslas *de facto* vis dar nėra pripažįstamas kaip sektorius, kurio kuriama vertė ir nauda gali būti efektyvia priemone spręsti visuomenės problemas bei prisidėti prie šalies konkurencingumo skatinimo. Šioje srityje reiktų atsižvelgti į JK patirtį, kuri yra sukūrusi ir pasitvirtinusi atskirą socialiniam verslui palankios aplinkos kūrimui ir gerinimui skirtą strategiją su konkrečiais tikslais, nukreiptais į įtraukos aplinkos kūrimą, socialinio verslo įmonių verslumo rodiklių gerinimą bei socialinių įmonių žinomumo didinimą. Taip pat reiktų atkreipti dėmesį ir į tai, jog JK, kartu su deklaruojamus tikslus pagrindė ir atitinkamomis finansinėmis priemonėmis ir naujais instrumentais, kas iš esmės leido įgyvendinti pokyčius. Kaip vienas iš gerųjų socialinio verslo plėtrą paskatinusių JK teisės aktų yra veikiantis Viešųjų paslaugų (socialinės vertės) teisės aktas, kuris sudarė sąlygas suaktualizuoti socialinį viešojo sektoriaus įsigyjamų ar naudojamų paslaugų aspektą (ne vien tik ekonominį naudingumo kriterijų) bei vertinti socialinį, ekonominį ir aplinkosauginį poveikį. Lietuvoje tokio principo įgyvendinimas, taip pat suteiktų postūmį socialinio verslo sektoriaus plėtrai, kadangi jo kuriama vertė ir teikiamos paslaugos daro didesnį socialinį poveikį nei tradicinio verslo sektorius ir generuoja didesnę ekonominę naudą nei NVO sektorius.

Kitas teigiama užsienio šalių praktika yra Nyderlandų Rinkos ir Vyriausybės įstatymas, kurio principus yra tikslinga įgyvendinti Lietuvoje, t.y. nustatyti lygias valstybinio ir privataus sektoriaus dalyvavimo komercinėse veiklose sąlygas, kas užkirstų kelią valstybinėms įmonėms dalyvauti rinkoje turint pranašumus (pvz. dėl gaunamo valstybinio finansavimo, panaudos sutarčių, subsidijų ir pan.) prieš analogiškas nevalstybines organizacijas, tame tarpe ir socialinio verslo subjektus.

Lietuvoje kuriant socialiniam verslui palankią mokestinę ir finansinę aplinką ateityje būtų galima pasiremti JK gerąja praktika kuriant specializuotas socialinių ar bendruomenių investicijų mokesčių lengvatas, sudarančias tinkamas sąlygas individualiems asmenims ar organizacijoms, investuojantiems į socialinius verslus, gauti atitinkamas mokesčių lengvatas. Lietuvoje, remiantis Nyderlandų ir Švedijos pavyzdžiais, taip pat būtų galima svarstyti mokesčių lengvatas organizacijoms, kurių veiklos yra tiesiogiai susijusios su viešosios naudos teikimu.

Paramos socialiniam verslui priemonių kontekste, remiantis gerąja užsienio šalių praktika, tikslinga yra ypatingą dėmesį skirti socialinio verslo ankstyvajai vystymosi stadijai, kada parama yra pati aktualiausia ir kuri apimtų pagalbą nuo pradinės socialinio verslo koncepcijos ar idėjos iniciavimo iki pradžios investicijų. Tai pat svarbu, atsižvelgiant į Nyderlandų ir Švedijos gerąją praktiką, ypatingą dėmesį skirti „minkštosios“ paramos

priemonėms, nukreiptoms į socialinio verslo įmonių savarankiškumo stiprinimą, kompetencijų ugdymą, tikslaveiką ir pan.

1.4. Socialinio poveikio vertinimo metodikos ir jų taikymo Lietuvoje galimybės

Bet kurios verslo formos sėkmė priklauso nuo jos vykdytojų ar į ją kitais pagrindais įsitraukusių asmenų siekiamų rezultatų. Socialinio verslo įmonių vertinimo atveju ne visada lengva pasiektą rezultatą ar turimą poveikį pamatuoti. Įprastai sėkmingu socialinio verslo įmonės veiklos rezultatu turi būti laikoma visuomenei suteikta nauda. Ji gali būti išreikšta tiek abstrakčiomis kategorijomis, tiek ir konkrečiais vienetais (pvz., sukurtų darbo vietų skaičius ir pan.). Visuomenei suteiktai naudai įvertinti gali būti naudojamos įvairios priemonės ir metodikos.

Socialinio poveikio vertinimas nukreiptas į intervencijos į visuomenei jautrias gyvenimo sritis įtakos ir pasekmių įvertinimą. Nuo socialinio verslo įmonėms sudarytų veiklos sąlygų priklauso:

- ar socialinio verslo įmonių veikla atitinka joms keliamus tikslus;
- ar socialinio verslo įmonėms taikomas reglamentavimas atitinka realijas;
- ar taikomos finansavimo schemos yra veiksmingos;
- ar taikomos lengvatos yra racionalios ir prisideda prie socialinių tikslų įgyvendinimo.

Tai tik maža dalis klausimų, į kuriuos leidžia atsakyti socialinio poveikio įvertinimas. Vertinimu siekiama palyginti kelis skirtingus laikotarpius – pradinį atskaitos tašką bei per numatytą laikotarpį pasiektus rezultatus.

Socialinio poveikio metodikų naudojimas gali būti naudingas:

- pačioms socialinio verslo įmonėms (atliekamos savianalizės, skaidrumo užtikrinimas);
- socialiai jautrių grupių atstovams (pasitikėjimas socialinio verslo įmonėmis);
- už socialinio verslo įmonių veiklos priežiūrą atsakingoms institucijoms (ar nepiktnaudžiaujama lengvatomis ir pan.);
- investuotojams (reputacija, gebėjimas veikti rinkos sąlygomis ir pan.);
- susijusioms valstybės institucijoms (ar pasirinktas tinkamas teisinis reglamentavimas, ar mokestinė politika pasiteisino ir pan.).

Šių subjektų sąrašas nėra baigtinis. Akivaizdu, jog socialinio verslo įmonių demonstruojami veiklos rodikliai aktualūs plačiam subjektų ratui. Socialinio verslo įmonių stebėseną gali leisti apsispręsti dėl naujų verslų steigimo („pasiteisinę pavyzdžiai užkrečiami“), o pateikta informacija užtikrinti skaidrumą.

Socialinio poveikio vertinimas apima stebėjimo, analizės, administravimo procesus siekiant identifikuoti socialines pasekmes atlikus vieną ar kitą veiksmą. Klaidingai manoma, jog visais socialinio poveikio vertinimu siekiama vien teigiamų rezultatų gavimo. Jis taip pat plačiai naudojamas nustatant priemones, kurių geriau vengti.

Specialios vertinimo metodikos poreikis yra akcentuotas Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2012 m. liepos 12 d. nuomonėje „Dėl pagrindinių veiksmų siekiant Bendrosios rinkos akto II“⁶⁷: „Komitetas pabrėžia būtinybę išsamiau supažindinti su socialinių įmonių vaidmeniu ir jų sklaida siekiant pabrėžti jų tikrąjį poveikį bendruomenei. Tam prireiks sukurti tokio poveikio įvertinimo metodiką. Tokio vertinimo reikės ir steigiant Europos socialinio verslumo fondą“.

Europos Komisijos iniciatyva buvo parengtos Poveikio vertinimo gairės (Gairės)⁶⁸, kuriose nurodoma, jog būtina įvertinti politikos galimybes per jų ekonominį, socialinį ir aplinkosauginį poveikį. Vienas iš klausimų, į kurį būtina atsakyti vertinimo metu, susijęs su 2 esminiais elementais – konkrečiu poveikiu (pvz. socialinis) ir tais, kuriems bus padarytas poveikis.

Rengiant galimą socialinio poveikio metodiką išskirtina GECES poveikio vertinimo subgrupė, parengusi dalines socialinio poveikio vertinimo rekomendacijas⁶⁹. Manytina, jog pateiktomis rekomendacijomis galima bent iš dalies vadovautis, kol nėra patrauklesnių alternatyvių pasiūlymų.

Socialinio verslo rūšių ir veikimo būdu įvairovė neleidžia apsiriboti viena ar keliomis socialinio poveikio vertinimo metodikomis. Jų pasirinkimas priklauso to kas, ką ir kokiam tikslui nori įvertinti. Atitinkamai ir kiekvienoje atskiroje ES valstybėje yra naudojamos skirtingos socialinio poveikio vertinimo metodikos. Toliau pateikiama keletas galimų socialinio poveikio vertinimo metodų:

Nr.	Socialinio poveikio matavimo metodai
1.	Įžvalgos rodiklių sistema
2.	Atkinsono kompasas vertinimas investuotojams (ACAFI)
3.	Subalansuotos veiklos rodikliai (BSc)
4.	Geriausio labdaringos veiklos pasirinkimai (BACO)
5.	BoP Poveikio vertinimo sistema
6.	Labdaros veiklos rezultatų vertinimo metodas (CHAMP)
7.	Pamatinių investicijų burbulinė diagrama
8.	Hewlett Fondo tikėtina grąža
9.	Vietos ekonomikos multiplikatorius (LEM)
10.	Poveikio vertinimo sistema (MIF)
11.	Tūkstantmečio vystymosi tikslo nuskaitymas (MDG-scan)
12.	Poveikio matavimo priemonių rinkinys
13.	Socialinio poveikio nuolatinis vertinimas (OASIS)

⁶⁷ Key Actions towards the Single Market Act II (exploratory opinion requested by the European Commission), 2012.

⁶⁸ Guidelines on Impact Assessment. Better Regulation. European Commission, Available at: http://ec.europa.eu/smart-regulation/guidelines/ug_chap3_en.htm.

⁶⁹ Proposed Approaches to Social Impact Measurement in European Commission legislation and in practice relating to: EuSEFs and the EaSI. GECES Sub-group on Impact Measurement, 2014, Available at: http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/expert-group/social_impact/140605-sub-group-report_en.pdf.

14.	Dalyvaujamojo poveikio vertinimas
15.	Skurdo socialinio poveikio vertinimas (PSIA)
16.	Viešosios vertės rodikliai (PVSc)
17.	Robin Hood fondo naudos ir sąnaudų santykis
18.	Socialinio suderinamumo analizė (SCA)
19.	Kaštų - naudos analizė (CBA)
20.	Socialinė kainos efektyvumo analizė (ASCEA)
21.	Reitingavimu paremta metodika
22.	Socialinis e-vertintojas
23.	Socialinis pėdsakas
24.	Socialinė apskaita ir auditas (SAA)
25.	Socialinio poveikio vertinimas (SIA)
26.	Socialinės grąžos vertinimas (SRA)
27.	Socialinė investicijų grąža (SROI)
28.	Socioekonominio vertinimo priemonių rinkinys (SEAT)
29.	Vertės kūrimas akcininkams (SVA)
30.	Socialinių priemonių rinkinys, skirtas analizuoti tvarias įmones besivystančiose šalyse
31.	Wellventure monitorius

Lentelė 3. Galimi socialinio poveikio vertinimo metodai (Šaltinis: Karen Maas and Kellie Liket, 2011)

Nepaisant didelio skaičiaus esamų socialinio poveikio metodikų, dažniausiai yra taikomos tik keletas iš jų ar jas modifikavus yra sukuriami nauji poveikio matavimo būdai. Labiausiai paplitusios socialinio poveikio metodikos yra⁷⁰:

1. **Kaštų-naudos analizė⁷¹ (angl. Cost-Benefit Analysis – CBA).** Įprastai ši metodika taikoma darbo integracijos socialinėse įmonėse ir turi tikslą įvertinti naudą, kurią tokių įmonių veikla teikia viešiesiems subjektams ir asmenis, kurių įsidarbinimo galimybės yra apribotos (pvz., neįgaliesiems asmenims). Ši metodika paremta patirtų išlaidų ir jų sąlygotų rezultatų įvertinimu ir labiau orientuota į finansavimo mechanizmų įvertinimą. Įprastai gilesnis socialinis kontekstas neličiamas, tačiau neretai būna atsižvelgiama į gerovės indeksą. Vertinimas gali būti atliekamas 2 lygmenimis: a) kaštų-naudos analizė organizaciniu lygmeniu; b) kaštų-naudos analizė kiekvieno kriterijus atitinkančio (pvz. turinčio negalią) įdarbinto asmens atžvilgiu. Gauti rezultatai naudingi įvertinant socialinio verslo įmonių veiklą bei jiems skiriamo finansavimo panaudojimo

⁷⁰ Policy Brief on Social Impact Measurement for Social Enterprises. Policies for Social Entrepreneurship. EU / OECD, 2015.

⁷¹ http://www.careclimatechange.org/files/CBA_Simple_Guidance_ENG_FORMATTED.pdf

efektyvumą. Metodikos minusai – turimos gauti ir apdorojamos informacijos apimtys, ne visos socialinio verslo įmonės pajėgios ją atlikti savarankiškai, nenagrinėjama dalis svarbių išorinių veiksnių (pagamintas socialinis kapitalas, nauda negalią turinčio asmens šeimai ir pan.).

2. **Reitingavimu paremta metodika (A Rating Approach).** Le comptoir de l'innovation (CDI) paremta metodika siekiama įvertinti skirtingų socialinių verslų efektyvumą bei veiklos rezultatus. Ji yra kur kas kompleksiškesnė nei išlaidų-naudos analizės metodika ir leidžia atsižvelgti į kiekvienos verslo rūšies ypatumus. Metodika paremta prielaida, jog socialinis verslas turi būti atspindėtas per finansinę naudą ir socialinius tikslus. Dėl atskiro fokusavimosi į finansinių rezultatų įvertinimą metodika patraukli privatiems investuotojams. Smulkiai analizuojamos ir vertinamos šios kategorijos: pozicija rinkoje, veiklos išlaidos, sprendimų adekvatumas, socialinis veiksmingumas, socialinės inovacijos.
3. **Socialinė apskaita ir auditas (Social Accounting and Auditing – SAA).** Ši metodika paremta socialinėms grupėms teikiamo poveikio įvertinimu. Ji padeda ir pačioms socialinio verslo įmonėms išgryninti savo tikslinių grupių poreikius. Kartu yra įvertinamas ir pačios socialinio verslo įmonės veiklos efektyvumas bei labiau atsižvelgiama į įvairių suinteresuotų šalių poreikius (ankstesnės metodikos atveju buvo atsižvelgiama į finansavimą teikiančių asmenų poreikius)⁷². Ši metodika yra plačiai paplitusi JK. Šioje šalyje yra susikūręs netgi Socialinio audito tinklas, kuris yra ne pelno siekianti organizacija, kuri skatina keitimąsi informacija ir patirtimi praktiškai taikant socialinės apskaitos ir audito metodą vertinant socialinį poveikį (naudą). Ši organizacija taip pat vykdo socialinių auditorių sertifikavimą.

Toliau pateikiama minėtų metodikų pagrindiniai principai, taikymo sritys, privalumai bei trūkumai:

Metodika	Taikymo sritis	Pagrindiniai principai	Privalumai	Trūkumai
Kaštų-naudos analizės metodas	Tai yra vienas iš pagrindinių metodų, skirtų vertinti ir analizuoti viešųjų intervencijų santykinį veiksmingumą ir efektyvumą. Ši metodika leidžia palyginti įvairių projektų, programų ar politinių priemonių investicinę grąžą siekiant nustatyti, kuri iš intervencinių priemonių duoda didesnę naudą, palyginti su investuotų lėšų kiekiu. Iš esmės ši metodika leidžia atsakyti į klausimus: - ar intervencija sąlygojo tikėtus pokyčius, lyginant	Metodika apima šiuos esminius etapus: 1) Siekiamų bendrųjų rezultatų identifikavimas; 2) Siekiamų bendrųjų rezultatų kiekybinių reikšmių nustatymas; 3) Intervencijos ir kontrafakto įvertinimas; 4) Poveikio kiekybinių reikšmių nustatymas;	Ši metodika leidžia lyginti viešąsias investicijas, įskaitant tiesiogines ir netiesiogines sąnaudas, susijusias su socialiniu poveikiu (pvz. sąnaudas, atsirandančias dėl sunkumus patiriančių tikslinių grupių integracija).	Kadangi poveikio vertinimas taikant tokią metodiką reikalauja didelio duomenų kiekio iš skirtingų veikėjų surinkimo, todėl yra gan brangi ir reikalaujanti didelių laiko sąnaudų, ypač jei nėra tam skirto

⁷² http://www.socialauditnetwork.org.uk/files/2913/2621/3469/Thinking_it_through_-_Prove_Improve_Account_The_New_Guide_to_Social_Accounting_and_Audit_Sample.pdf

	su investiciniais kaštais? - ar su esamais resursais buvo galima pasiekti didesnio rezultato, jei būtų buvusi pasirinkta kita strategija? - Ar ateityje reiktų pasirinkti tobulinti intervencijų kryptį ar pasirinkti kitą metodą?	5) Poveikio monetarinės vertės nustatymas; 6) Piniginių srautų analizė ir diskontavimas.	Ši metodika gali būti taikoma norint išmatuoti poveikį tiek viešąją intervenciją įgyvendinančių institucijų atžvilgiu, tiek ir asmenis ar jų grupes, kuriems ši intervencija yra taikoma. Šis modelis gali būti taikomas įvairiuose kontekstuose, įvairioms programoms ir įvairiems projektams.	instrumento, leidžiančio surinkti kelių metų duomenis. Šis metodas taip pat neleidžia įvertinti kitų poveikio kriterijų, tokių kaip pagerėjusi gyvenimo kokybė, sukurtas socialinis kapitalas ir pan.
Reitingavimu paremta metodika	Metodika skirta privatiems ir viešiesiems investuotojams vertinti socialinio verslo investicinę grąžą, t.y. ar skirtos investicijos padeda socialiniam verslui didinti socialinį poveikį. Metodus leidžia privatiems ir viešiesiems investuotojams gauti ir palyginti socialinio poveikio rodiklių duomenis, remiantis kuriais yra nustatomas, kuris socialinis verslas yra efektyvesnis ir kuriam finansavimas gali būti naudingiausias. Šioje metodikoje naudojami rodikliai priklauso nuo konkretaus naudojamo instrumento bei siekiamo matuoti konteksto, bet dažniausiai yra naudojami kokybiniai ir kiekybiniai finansiniai išmatuojami kriterijai, atsižvelgiant tiek į skirtingas socialinio verslo teisinės formas, tiek ir į skirtingas veiklos sritis / sektorius (sveikatos apsauga, ekonominė įtrauktis, švietimas, sąžininga prekyba	Metodika apima šiuos esminius etapus: 1) Vertinamų dimensijų, sektorių ar sričių nustatymas; 2) Kriterijų, tinkamų vertinamam subjektui bei atitinkamai dimensijai, sektoriui ar sričiai atrinkimas; 3) Vertinamojo subjekto kriterijų reikšmių identifikavimas; 4) Gautų rezultatų palyginimas su visa vertinamų subjektų aibe ar nustatytų optimaliomis kriterijų reikšmėmis.	Šios metodikos privalumas yra tas, jog ji yra tiksli, praktiška ir lengvai pritaikoma. Taip pat ši metodika vertina ne tik socialinio verslo poveikį, bet ir finansinius rodiklius, kurie leidžia įsitikinti, jog socialinis poveikis bus ilgalaikis.	Ši metodika leidžia vertinti socialinio verslo efektyvumą, o potencialiems investuotojams – rezultatus. Tačiau ši metodika neleidžia išmatuoti poveikio visuomenei, kuri lemia socialinio verslo veiklą. Įmonių veiksmų. Ši metodika labiau yra skirta finansiniam socialinio verslo aspektams matuoti.

	ir pan.)			
Socialinė s apskaitos ir audito metodika	Šis metodas leidžia identifikuoti socialinio verslo socialinės misijos, socialinių tikslų ir veiklų poveikį visuomenei bei vykdyti poveikio stebėseną per tam tikrą laiko tarpą. Šis metodas leidžia identifikuoti socialinio verslo veiklas, kurių poveikis buvo didžiausias. Ši metodika leidžia pagrįsti socialinio verslo socialinius siekius per socialinio poveikio grupių perspektyvą, patobulinti esamas veiklas ir atsiskaityti už rezultatus. Taip pat leidžia įvertinti tikslinių grupių pasitenkinimą socialinio verslo vykdoma veikla.	Metodika apima šiuos esminius etapus: 1) Socialinio verslo socialinės misijos, tikslų, uždavinių išgryninimas; 2) Socialinio poveikio srities bei tikslinių naudos grupių identifikavimas; 3) Tikslinių grupių atstovų įtraukimas į socialinio poveikio vertinimą; 4) Naudojamos informacijos ir indikatorių socialinio poveikio vertinime reikšmingumo nustatymas; 5) Rodiklių per nustatytą laiko tarpą palyginimas; 6) Socialinės apskaitos audito atlikimas; 7) Socialinio proceso apskaitos ir audito įtvirtinimas praktikoje.	Ši metodika leidžia socialiniam verslui labiau susikoncentruoti į tikslinių grupių poreikius. Tikslinių grupių atstovų įtraukimas į socialinio poveikio nustatymo procesą, laidžia socialiniam verslui būti skaidresniam, atsakingesniam ir demokratiškesniam. Komunikacija su suinteresuotomis šalimis yra leidžia suprasti socialinį poveikį ir prireikus padeda jį padidinti ar pakeisti.	Šios metodikos trūkumas – duomenų surinkimo apribojimai. Socialinio verslo subjektai dažniausiai turi tik dalį duomenų, kurie gali parodyti poveikį individualiu lygmeniu ir nėra galima nustatyti, ar poveikio rezultatai yra pasiekti tik dėl konkrečios socialinio verslo veiklos.

Lentelė 4. Socialinio poveikio (naudos) vertinimo metodikų lyginamoji analizė (Šaltinis: sudaryta autorių)

Būtina atkreipti dėmesį, jog nei viena iš šių metodikų neturi baigtinio kriterijų sąrašo. Pastarieji analizuojami ar neanalizuojami priklausomai nuo vertinamo subjekto rūšies, vykdomos veiklos ir kitų požymių, t. y. vertinimas yra individualizuojamas. Neretai naudojami veiklos vertinimai atitinkantis kelių metodikų instrumentarius (mišrioji metodika).

Įvertinimas pagal bet kurią iš paminėtų metodikų reikalauja ne tik laiko, bet ir didelių apimčių informacijos gavimo ir apdorojimo. Neretai socialinio verslo įmonės skundžiasi, jog vidinėmis jėgomis tokią analizę atlikti sunku, o jos atlikimas atitraukia turimus resursus nuo pagrindinių tikslų siekimo. Todėl tokios analizės dažniau atliekamos pagal poreikį, nei yra įprasta praktika. Galima atlikti ir įvertinimą dėl informacijos poreikio – kuri yra būtina norint nustatyti, o kuri yra renkama tik dėl statistikos ar numanomo panaudojimo ateityje.

Nyderlanduose beveik pusė socialinio verslo įmonių nematuoja savo socialinio poveikio (naudos). Tos socialinio verslo įmonės, kurios siekia išmatuoti ir įvertinti kuriamą socialinę naudą, daugiausiai naudoja specifinius poveikio rodiklius ir / arba naudoja socialinio verslo organizacijos pasiekimus kaip socialinio poveikio rodiklius. Pavyzdžiui, tipiškas rodiklis užimtumo rėmimo socialinėse įmonėse yra įdarbintų žmonių skaičius, į aplinkosauginius socialinius tikslus orientuotų socialinio verslo įmonių – CO2 kiekio sumažinimas ir pan. Tik nedidelė dalis socialinio verslo įmonių Nyderlanduose naudoja tam tikras metodikas. Dažniausiai yra naudojama socialinių investicijų grąžos skaičiavimo būdas, kuris yra paremtas kaštų-naudos analizės metodu, kuris leidžia išmatuoti socialinę ar aplinkosauginę vertę naudą vertinant per investicinių kaštų prizmę⁷³.

Pastaraisiais metais JK socialinio verslo kuriamo socialinio poveikio (naudos) vertinimas tampa vis svarbesniu. JK vyriausybė, komisijų nariai, investuotojai vis daugiau dėmesio skiria socialinio verslo sektoriaus poveikio įrodymams, todėl vis dažniau socialinio verslo įmonės yra prašomos pagrįsti savo kuriamą vertę. Šis viešojo sektoriaus susirūpinimas kyla iš augančio visuomenės spaudimo įrodyti viešojo sektoriaus išlaidų veiksmingumą ir efektyvumą. Socialinės vertės akto priėmimas paskatino JK vyriausybę ieškoti įvairių būdų, kaip išmatuoti socialinės vertę, pasitelkiant tradicines metodikas.

JK socialiniams investuotojams yra daromas spaudimas vis plačiau naudoti poveikio vertinimo metodikas, siekiant įrodymų apie socialinio verslo sektoriaus kūrimą socialinį poveikį bei finansinę grąžą. Šiuo metu plačiausiai naudojama socialinio poveikio (naudos) vertinimo metodika JK yra socialinių investicijų grąžos skaičiavimo būdas, paremtas kaštų-naudos analizės metodu. Šis būdas apima socialinių, aplinkos ir ekonominių veiksnių analizę, siekiant nustatyti kiek socialinio verslo įmonės sukuria vertės ar jos sumažina. Tada kiekvienam išmatuojama rezultatui yra priskiriama piniginė vertė, kuri leidžia atlikti jų lyginamąją analizę. JK taip pat yra gan dažnai naudojami ir socialinės apskaitos ir audito metodika paremtus būdus (pvz. šiuo pagrindu yra paremtas socialinio poveikio „Prove It!“ vertinimo būdas).

Švedijoje socialinio poveikio metodikų taikymo paplitimas yra labai įvairus. Dauguma švedų socialinio verslo įmonių naudoja paprastai išmatuojamus kiekybinius rodiklius (pvz. apmokytų asmenų skaičius, įdarbintų asmenų skaičius, asmenų skaičius, kuriems buvo suteikta parama ir pan.), remiantis kuriais yra pranešama apie savo socialinio tikslo įgyvendinimą. Tik nedaugelis socialinio verslo įmonių taiko tam tikras metodikas (dažniausiai socialinių investicijų grąžos skaičiavimo būdas, paremtas kaštų-naudos analizės metodu)⁷⁴.

Taigi, apibendrintai galima teigti, jog trijose analizuotuose užsienio šalyse, plačiausiai socialinio poveikio vertinimo metodikos yra naudojamos JK ir dažniausiai tai yra kaštų - naudos analizės metodo ir socialinės apskaitos ir audito metodo principais paremti būdai. Kitose šalyse socialinio verslo subjektai naudoja socialinio verslo organizacijos kiekybiškai išmatuojamus pasiekimus kaip socialinio poveikio rodiklius.

⁷³ <https://www.social-enterprise.nl/files/6714/4181/6376/Opportunities.pdf>

⁷⁴ https://static1.squarespace.com/static/56d2eebbb654f9329ddb20e/t/5773e6f146c3c49f04588a6e/1467213555183/Contry_Report_Sweden.pdf

Lietuvos atveju, pavyzdžiui, LR socialinių įmonių įstatymo atžvilgiu, kuris numato socialinio verslo užimtumo modelį, galimas visų išvardintų metodikų pritaikomumas. Tačiau atsižvelgiant į deklaruojamą tikslą („įdarbinant <...> asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją ir mažinti socialinę atskirtį“⁷⁵), vis tik racionalu būtų kalbėti apie kaštų-naudos analizės metodą.

Lietuvos socialinio verslo įmonių pajėgumai gali būti kliūtis visapusiškai socialinio poveikio vertinimo analizei atlikti. Todėl nerekomenduotina prisirišti prie vienos metodikos. Sprendžiant finansavimo klausimą galima apsiriboti išlaidų-naudos analize. Tačiau būtina apsvarstyti ir išsamios analizės atlikimui reikalingos pagalbos tokioms įmonėms teikimą. Pastaroji reikšminga ne tik vertinant socialinį poveikį bet ir vertinant esamą teisinį reglamentavimą. Socialinio poveikio vertinimas būtinas ir užtikrinant skaidrumo reikalavimą.

Apibendrintai galima teigti, jog socialinio poveikio vertinimas yra svarbus socialinio verslo plėtrai, o jo būtinumas yra pabrėžiamas Europos lygiu. Tačiau socialinio verslo rūšių ir veikimo būdu įvairovė neleidžia apsiriboti viena ar keliomis socialinio poveikio vertinimo metodikomis. Jų pasirinkimas priklauso to kas, ką ir kokiam tikslui nori įvertinti. Labiausiai paplitusios yra išlaidų-naudos analizės metodas, reitingavimu paremta metodika bei socialinė apskaita ir auditas. Lietuvoje socialinių įmonių, taip kaip jos šiandien dienai yra apibrėžiamos LR socialinių įmonių įstatymo, atžvilgiu tikslingiausia yra taikyti kaštų – naudos analizės metodiką. Tačiau vertinat socialinį verslą plačiąja prasme, nerekomenduotina prisirišti prie vienos metodikos bei taikyti jas pagal tai, kuri iš jų geriausiai atitinka siekiamą poveikio vertinimo tikslą.

2. Socialinio verslo būklė ir galimos plėtros kryptys Lietuvoje

Socialinio verslo būklės ir galimų plėtros krypčių įvertinimui svarbu apibrėžti vertinamą objektą – socialinį verslą. Pažymėtina, kad šiuo klausimu Lietuvoje situacija nėra vienareikšmiška. Europos Komisijos 2015 m. atliktoje studijoje⁷⁶ pažymima, kad socialiniam verslumui vystyti palanki teisinė ir programinė bazė yra sukurta tik 7 Europos Sąjungos šalyse (Bulgarija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Slovėnija, Švedija ir Jungtinė Karalystė). Lyginant Lietuvą su šioje srityje pažangiomis šalimis matyti, kad Lietuvoje socialinio verslo subjektai yra apibrėžiami ir suprantami santykinai siaurai.

Didelę įtaką tam daro Socialinių įmonių įstatymas (2004 m. birželio 1 d. Nr. IX-2251), kuris įstatymo lygiu apibrėžia tik vieną iš socialinio verslo subjektų rūšių. Socialinių įmonių įstatymo 3 str. apibrėžia dvi sąvokas „socialinė įmonė“ ir „neįgaliųjų socialinė įmonė“, kurios turi tenkinti specialias sąlygas (pvz. ne mažiau kaip 40% įdarbinamųjų turi priklausyti įstatyme numatytoms tikslinėms grupėms, neįgalieji sudaryti ne mažiau kaip 50 % darbuotojų, steigimo dokumentuose nurodytos veiklos susijusios su tokių asmenų

⁷⁵ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas. Žin., 2011, Nr. 155-7352.

⁷⁶ European Commission. *A map of social enterprises and their ecosystems in Europe, 2015*

įdarbinimu, įmonė nevykdo veiklų, įtrauktų į neremtinų veiklų sąrašą ir pan.). Plačiau socialinių įmonių problematika nagrinėjama 3.2 skyriuje.

Kadangi ilgą laiką šis įstatymas buvo vienintelis šaltinis, kuriame yra bent kiek apibrėžiami socialinio verslo subjektai, tai suformavo visuomenėje suvokimą, kad socialinis verslas ir socialinės įmonės gali būti vartojami kaip sinonimai. Toks požiūris iškreipia socialinio verslą paradigmą, realizuojamą pasaulinėje praktikoje.

Situacija socialinio verslo interpretavime ėmė keistis, kai Europos Komisija 2011 m. pradėjus įgyvendinti Socialinio verslumo iniciatyvą, kurios metu 2013 m. 12-oje šalių buvo atrinktas 21 pilotinis projektas, siekiant padėti šalims narėms sukurti reikiamus finansinius instrumentus ir priemones. Taip pat šalims narėms buvo išplatinti oficialūs Europos Komisijos ir Europos Parlamento komunikatai, skatinantys spręsti problemą (Europos Komisijos 2011 m. spalio 25 d. komunikatas Nr. (2011) 682 „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“ ir Europos Parlamento 2012 m. lapkričio 20 d. rezoliucija „Socialinio verslo iniciatyva“).

Lietuva nepateko į pilotinių šalių sąrašą, tačiau vykdoma Europos Komisijos ir Europos Parlamento komunikacija socialinio verslumo tematika paskatino Lietuvos bendruomenę taip pat pradėti diskusijas apie socialinio verslumo sampratą ir plėtros problemas Lietuvoje. Šių diskusijų rezultatas atsispindėjo 2014 m. organizuotame Socialinio verslumo forume ir Europos Komisijos 2014 m. situacijos Lietuvoje ataskaitoje (EK, 2014). Forumo metu buvo suformuota pirminė Socialinio verslumo koncepcijos versija, kurią toliau vystė specialiai sudaryta LR Ūkio ministerijos darbo grupė.

Darbo grupė parengė Socialinio verslumo koncepciją (toliau – Koncepcija), kuri buvo patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207⁷⁷.

Koncepcijoje socialinis verslas apibrėžiamas kaip verslo modelis, pagal kurį, išnaudojant rinkos mechanizmą, pelno siekimas susiejamas su socialiniais tikslais ir prioritetais, remiamasi socialiai atsakingo verslo bei viešojo ir privataus sektorių partnerystės nuostatomis, taikomos socialinės inovacijos. Socialinis verslas apima tris pagrindinius aspektus: verslumo (nuolatinė ūkinė komercinė veikla), socialinį (socialinių tikslų siekimas) ir valdymo (ribotas pelno paskirstymas, skaidrus valdymas).

Pagal Koncepciją Socialinis verslas turi būti tiesiogiai susijęs su nuolatine ūkine komercine veikla:

- teikiant paslaugas ir (arba) prekes, skirtas socialinėms reikmėms (būsto, sveikatos priežiūros, pagalbos pagyvenusiems asmenims ar neįgaliesiems, pažeidžiamų grupių socialinės įtraukties, vaikų priežiūros ir t. t.);
- gaminant prekes arba teikiant paslaugas tokiu būdu, kad būtų siekiamas socialinio pobūdžio tikslas (socialinė ir profesinė integracija, suteikiant galimybę dirbti asmenims, kurie atsidūrė nepalankioje padėtyje dėl atskirtį ir atstūmimą lemiančios menkos kvalifikacijos ar socialinių arba profesinių problemų ir t. t.).

⁷⁷ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR Ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207

Jis taip pat turi atitikti keturis pagrindinius kriterijus:

- pagal savo įstatus ar kitą įstatymų nustatytą juridinio asmens steigimo dokumentą vykdoma nuolatine ekonomine veikla siekiama pagrindinio tikslo – išmatuojamo ir teigiamo socialinio poveikio;
- gautas pelnas reinvestuojamas pagal iš anksto apibrėžtas pelno paskirstymo procedūras ir taisykles, kad būtų pasiekti pagrindiniai tikslai;
- socialinis verslas yra valdomas atskaitingai ir skaidriai, įtraukiant į valdymą suinteresuotuosius subjektus ar jų teisėtus atstovus, kuriems daro poveikį vykdoma veikla;
- socialinis verslas yra nepriklausomas nuo valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, viešojo sektoriaus ir kitų organizacijų.

Koncepcija taip pat apibrėžė teisinių formų, verslo modelių ir galimų finansinių šaltinių įvairovę. Pagal koncepciją socialinį verslą gali vykdyti pelno siekiančios įmonės, kurių ekonominės veiklos pagrindinis tikslas – socialinė nauda, ir pelno nesiekiančios organizacijos, savo veikloje taikančios verslo modelius. Socialinis verslas gali būti įvairių teisių formų: bendrijos, bendrovės, kooperatyvai, savitarpio draudimo įmonės, asociacijos, susivienijimai, fondai ir kitos. Socialiniam verslui būdinga verslo modelių įvairovė: atlygintinų paslaugų modelis, paslaugų subsidijavimo modelis, užimtumo modelis, kooperatyvo modelis, organizacinio palaikymo ir kiti modeliai. Konkretus socialinio verslo modelis parodo, kaip kuriama socialinė ir ekonominė vertė, panaudojant organizacinę struktūrą, turimus socialinius, ekonominius ir žmogiškuosius išteklius, atsižvelgiant į išorinės aplinkos komponentus – naudos gavėjus, klientus ir veiklos partnerius. Socialiniam verslui gali būti pritaikyti ir tam tikri kelių verslo modelių principai pagal veiklos pobūdį, tikslinę grupę ar uždavinius. Socialiniame versle naudojami įvairūs finansiniai ištekliai – ekonominės veiklos pajamos, paskolos, subsidijos, narystės mokesčiai ir t. t. Taip pat yra naudojamos aukos ir nepiniginiai ištekliai – tokie kaip savanoriškas darbas.

Tokiu būdu koncepcija dalinai išsprendė ne tik paties socialinio verslo apibrėžimo klausimą, tačiau parodė visą spektrą teisių formų, verslo modelių ir finansinių išteklių įvairovės, kuris labai praplėtė iki tol egzistavusį Lietuvoje socialinio verslo suvokimą ir priartino jį prie Europos Komisijos ir pažangių ES šalių naudojamos sampratos.

Tačiau liko neišspręsti trys esminiai klausimai trukdantys tolimesnei koncepcijos plėtrai:

1. tolimesnio koncepcijoje numatytos sampratos įtvirtinimo bendroje Lietuvos teisės aktų sistemoje klausimas (pvz. santykis su minėtu Socialinių įmonių įstatymu – socialinės įmonės yra viena iš socialinio verslo rūšių, tačiau yra apibrėžta aukštesnio hierarchinio lygmens teisės aktu negu bendresnė socialinio verslo sąvoka);
2. visuomenės suvokimo didinimo ir interpretavimo klausimas (dėl savo kompleksiskumo ir tarpsektorinio požiūrio socialinis verslas dažnai painiojamas su socialiai atsakingu verslu, su socialinėmis įmonėmis, su nevyriausybinėmis organizacijomis);

3. Nėra aiškumo koks yra socialinio verslo sektoriaus realus potencialas ir Lietuvai tinkamiausi verslo modeliai (dėl ko sunku planuoti tolimesnes finansines ir kitokias priemones bei keisti visuomenės požiūrį).

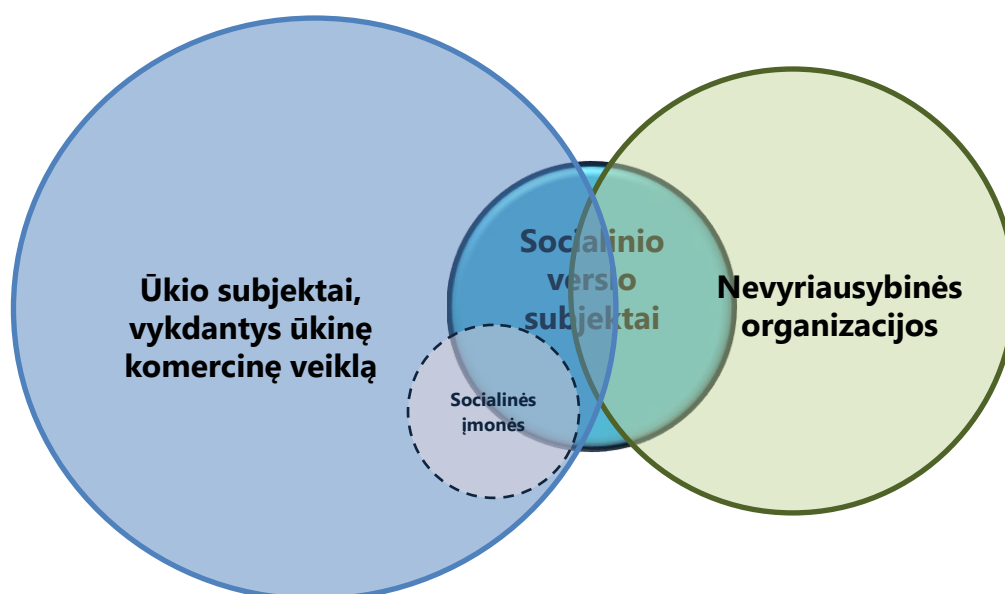
2.1. Socialinio verslo subjektai ir jų veiklos sritys Lietuvoje

Šiuo metu Lietuvoje socialinio verslo subjektų (bendroja prasme) statistika nėra vedama. Nežiūrint to, socialinio verslo subjektų aibę galima identifikuoti modeliuojant tris subjektų aibes (Pav. 12):

- ūkio subjektai vykdantys ūkinę-komercinę veiklą;
- socialinės įmonės;
- nevyriausybinių organizacijų.

Šių trijų subjektų aibių pasirinkimą modeliuojant galimą socialinio verslo subjektų aibę Lietuvoje apsprendė šie elementai: (i) bazinis potencialas plėtoti ūkinę komercinę veiklą ir potencialas / interesus / galimybes vykdyti socialinę misiją arba (ii) bazinis potencialas vykdyti socialinę misiją ir potencialas / interesus / galimybes plėtoti ūkinę komercinę veiklą. Šiame kontekste:

- ūkio subjektai, šiuo metu vykdantys ūkinę-komercinę veiklą, jau ir taip *in corpore* demonstruoja atitinkamą potencialą vykdyti ūkinę-komercinę veiklą, o jų potencialą / interesus / galimybes vykdyti socialinę misiją suponuoja (1) socialiai atsakingo verslo raiška jų tarpe ir (2) jų dalyvavimas labdaros ir paramos iniciatyvose;
- socialinės įmonės, turėdamos atitinkamą statusą, vykdo ūkinę-komercinę veiklą ir turi atitinkamą potencialą / interesus / galimybes vykdyti socialinę misiją, sietiną su socialinės atskirties asmenų įdarbinimu;
- nevyriausybinių organizacijų turi bazinį potencialą vykdyti socialinę misiją ir indikuoja potencialą / interesus / galimybes plėtoti ūkinę komercinę veiklą.

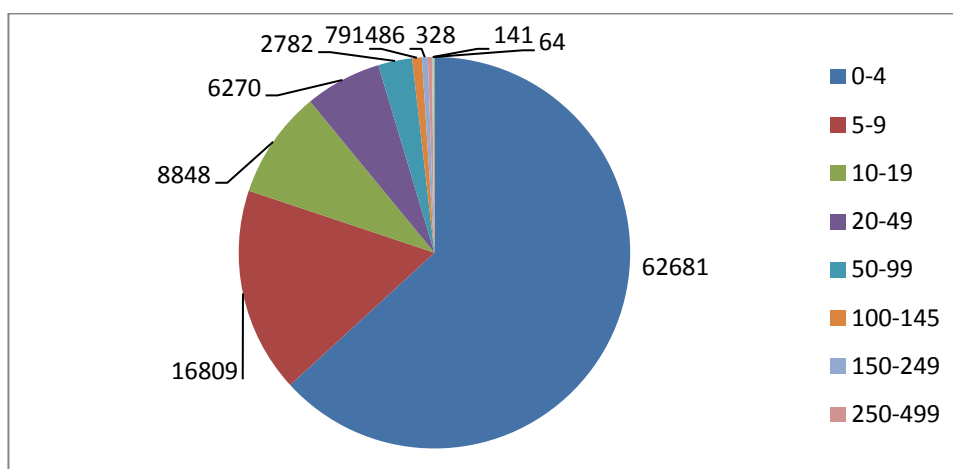

Pav. 12. Socialinio verslo subjektų modeliavimas

Ūkio subjektų, vykdančių ūkinę-komercinę veiklą, dedamoji socialinio verslo subjektų aibėje.

LR Statistikos departamento⁷⁸ duomenimis, 2016 m. pradžioje įregistruotų ūkio subjektų skaičius, palyginti su 2015 m. pradžia, padidėjo 2,5 proc. (2015 m. – 220044 vnt. ; 2016 m. – 225544 vnt.). 2016 m. pradžioje veikiančių ūkio subjektų skaičius, palyginti su 2015 m. pradžia, padidėjo 6,6 proc. (2015 m. – 93017 vnt. ; 2016 m. – 99200 vnt.). Veikiantys ūkio subjektai yra Juridinių asmenų registre įregistruoti, vykdančys ekonominę veiklą, turintys darbuotojų ir (arba) pajamų subjektai.

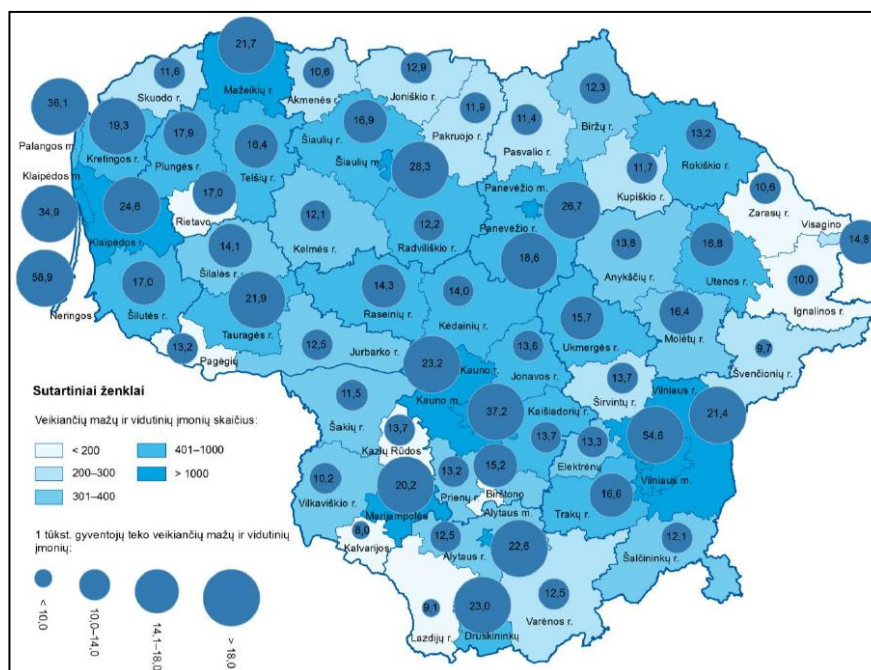
2016 m. pradžioje veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius, palyginti su 2015 m. pradžia, padidėjo 4,5 proc. Ūkio subjektai, turintys nuo 0 iki 9 darbuotojų, sudarė 80,1 proc. visų veikiančių ūkio subjektų, ūkio subjektai, kuriuose dirba daugiau kaip 250 darbuotojų, – 0,5 proc. (Pav. 13).

Pav. 13. Veikiantys ūkio subjektai pagal darbuotojų skaičiaus grupes 2016 m.

⁷⁸ <https://osp.stat.gov.lt> žr. 2016-09-12

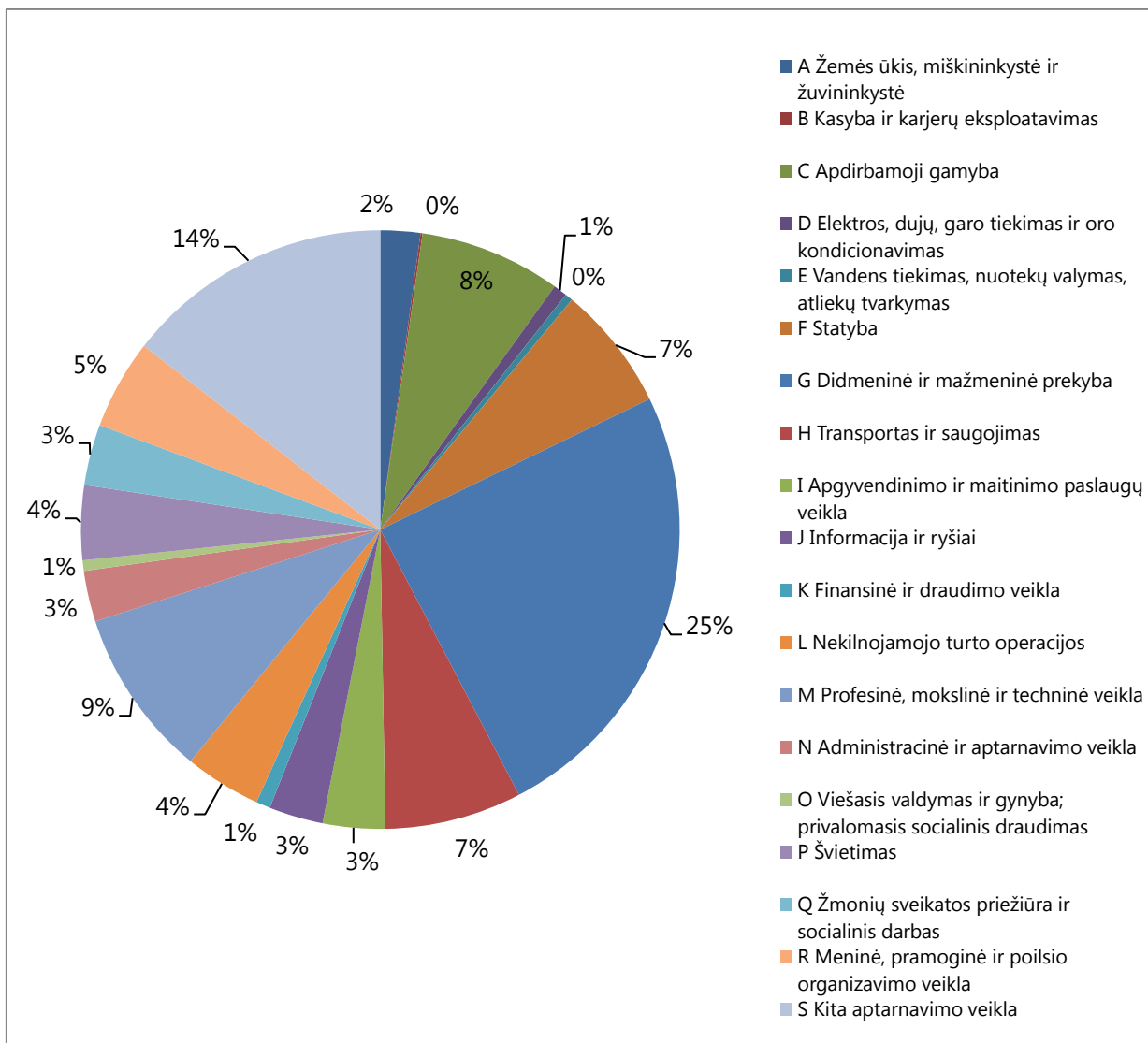
Daugiausia apdirbamosios gamybos įmonių yra didžiuosiuose šalies miestų savivaldybėse – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje (Pav. 14).

Pav. 14. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius pagal savivaldybes 2016 m. sausio 1 d (Šaltinis: LR Statistikos departamentas⁷⁹)

Didžioji dalis veikiančių įmonių visose apskrityse ir miestų savivaldybėse užsiima didmenine ir mažmenine prekyba, variklinių transporto priemonių ir motociklų remontu, transporto ir saugojimo veikla (Pav. 15). Toks ūkio subjektų pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis jau daugelį metų išlieka beveik nepakitęs.

⁷⁹ <https://osp.stat.gov.lt> žr. 2016-09-12

Pav. 15. Veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje, pagal ekonominės veiklos rūšis

Socialinio verslo subjektų potencialą bendroje ūkio subjektų aibėje galima vertinti ekstrapoliuojant:

- socialiai atsakingo verslo raišką Lietuvoje⁸⁰;
- ūkio subjektų dalyvavimą labdaros ir paramos iniciatyvose.

Socialiai atsakingo verslo paradigma yra itin kompleksiška, apimanti skirtingas veikimo sritis, prielaidas bei rezultatus. Dėl šios priežasties socialiai atsakingo verslo lygmens matavimai yra itin sudėtingi bei varijuojantys, priklausomai nuo pasirinktų vertinimo aspektų. Vertinant socialiai atsakingo verslo principų taikymą Lietuvos įmonėse, galima remtis 2012 m. atliktos Eurobarometro apklausos apie socialiai atsakingo verslo įtaką visuomenei duomenimis. Šis Eurobarometro tyrimas atliktas apklausiant respondentus visose ES šalyse, o taip pat palyginimui apklausos darytos ir JAV, Indijoje, Brazilijoje, Kinijoje ir Turkijoje. Apklausų rezultatai leidžia įvertinti Lietuvos pažangą SAV srityje. Šiuo aspektu Lietuva (kartu su Latvija bei Estija) gali būti laikoma viena iš ES lyderių. Net 50 proc. apklausos respondentų atsakė, kad dabar įmonės socialiai

⁸⁰ Socialiai atsakingas verslas: kur link judame? Tematinio tyrimo ataskaita. Visionary analytics 2015 m.

atsakingai veiklai skiria daugiau dėmesio nei prieš 10 metų (5-a vieta ES). Tai puikus įvertis, lyginant su ES respondentų vidurkiu (40 proc. visų apklaustųjų įvardijo teigiamą pastarųjų 10 metų pažangą SAV srityje). Tačiau atsižvelgiant į piliečių nuomonę apie verslo daromą įtaką, Lietuvos situacija gali būti vertinama tik vidutiniškai. Lietuvos respondentų nuomonė beveik nesiskiria nuo visų ES respondentų atsakymų vidurkio. 52 proc. respondentų Lietuvoje įvardijo, kad verslas daro teigiamą įtaką, o 38 proc. – neigiamą (lyginant su visų ES apklaustųjų vidurkiu 52 proc. – teigiama ir 41 proc. – neigiama įtaka). Tai rodo, kad Lietuvoje socialiai atsakingas verslas vertinamas panašiai kaip ir visos ES mastu. Tačiau gerokai daugiau Estijos ir Latvijos respondentų įvardijo jaučiantys teigiamą verslo daromą įtaką (60 proc. Latvijoje, 70 proc. Estijoje). Atotrūkis nuo kaimyninių valstybių rodo, kad Lietuvos verslas visuomenėje suvokiamas kaip duodantis mažiau naudos.

Socialiai atsakingo verslo padarinių valstybės mastu tiksliai įvertinti yra neįmanoma. Nėra objektyvių kriterijų, kurie leistų atskirti, kiek kaita įvairiose srityse yra paveikta SAV principų raidos, o kiek – kitų lygiagrečiai veikiančių veiksnių. Dėl šios priežasties, optimalus variantas, siekiant įvertinti socialiai atsakingo verslo paradigmos raišką yra įvertinti konkrečiose srityse vykdomų tyrimų ir pasauliniu mastu sudaromų indeksų apžvalgą sintezę (meta-analizę) (Pav. 16).

SAV veikimo sritis	Rinka				Organizacija				Visuomenė				Aplinkosauga	
Rodiklis	(1a) 2014 m. Korupcijos suvokimo indeksas		(1b) privataus sektoriaus audito bei ataskaitų standartų galia		(2a) Darbo sąlygų lankstumas		(2b) Darbuotojų ir darbdavių bendradarbiavimas		(3a) Etiškas įmonių elgesys		(3b) Mažumų interesų išpildymas		(4) Aplinkosaugos kokybės indeksas	
Šalis	Bendra vieta	Įvertis	Bendra vieta	Įvertis	Bendra vieta	Įvertis	Bendra vieta	Įvertis	Bendra vieta	Įvertis	Bendra vieta	Įvertis	Bendra vieta	Įvertis
Lietuva	39	58	59	4,9	8	71	87	4,1	46	4,3	89	3,9	49	61,2
Latvija	43	55	40	5,2	21	59	35	4,8	58	3,6	87	3,9	40	64
Estija	26	69	24	5,5	18	65	28	4,9	56	4,1	49	4,4	20	74,6
Lietuvos vieta (ES-28)	18	-	21	-	8	-	18	-	15	-	21	-	27	-

Šaltiniai: (1a) Transparency International 2014, (1b), (2b), (3a) ir (3b) World Economic Forum, 2014 (2a) Eurofound 2015, (4) Environmental Performance Index 2014.

Pav. 16. Lietuvos padėtis ES, vertinant pagal situacijos atskirose srityse, veikiuose socialiai atsakingo verslo, vertinimu susijusius indeksus⁸¹

Vertinant įvairių pasaulinių indeksų rezultatus, galima teigti, kad pastaraisiais metais įmonėse vyksta socialiai atsakingo verslo principų plėtra. Nežiūrint to, kad per pastarąjį dešimtmetį verslo įmonės tapo socialiai atsakingesnės, tačiau nėra fiksuojama pakankama verslo daroma teigiama įtaka ir atsiliekama nuo ES vidurkio. Socialiai atsakingo verslo raiškos stygius atitinkamai sąlygoja ir socialinio verslo potencialą Lietuvoje.

Ūkio subjektų dalyvavimas labdaros ir paramos iniciatyvose iliustruoja faktinį verslo įsitraukimą į socialinių problemų sprendimą teikiant finansinę paramą/labdarą. Labdara – tai labdaros teikėjų savanoriškas ir neatlygintinas pinigų, materialinių vertybių ar paslaugų teikimas labdaros gavėjams nustatytais tikslais ir

⁸¹ Socialiai atsakingas verslas: kur link judame? Tematinio tyrimo ataskaita. Visionary analytics 2015 m.

būdais. Labdaros teikėjai – Lietuvos Respublikoje registruoti labdaros ir paramos fondai, asociacijos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, tarptautinių visuomeninių organizacijų skyriai (padaliniai). Parama – paramos teikėjų savanoriškas ir neatlygintinas pinigų, materialinių vertybių ar paslaugų teikimas paramos gavėjams nustatytais tikslais ir būdais, įskaitant tuos atvejus, kai paramos dalykai perduodami anonimiškai ar kitu būdu, kai negalima nustatyti konkretaus paramos teikėjo. Labdarą ir paramą Lietuvoje reglamentuoja LR Labdaros ir paramos įstatymas (1993 m. birželio 4 d. Nr. I-172)⁸². Verslas gali būti arba registruoto labdaros ir paramos fondo, viešosios įstaigos dalininkas arba asociacijos narys. Finansinės paramos/labdaros projektai – populiariausia Lietuvoje verslo dalyvavimo sprendžiant socialines problemas forma.

LR Statistikos departamento duomenimis⁸³ 2014 m. Lietuvoje buvo suteikta 116,1 mln. EUR paramos – tai 3,8 proc. daugiau nei 2013 m.. Lietuvos juridiniai asmenys suteikė 79,1 mln. EUR, arba 68,2 proc. visos suteiktos paramos, užsienio šalių juridiniai asmenys – 25,2 mln. EUR, arba 21,7 proc., Lietuvos ir užsienio šalių anoniminiai teikėjai bei fiziniai asmenys – 11,8 mln. EUR, arba 10,1 proc.

2013 ir 2014 m. didžiausią dalį – atitinkamai 69,9 ir 73,7 proc. – paramos teikėjai skyrė ne pelno institucijoms, teikiančioms paslaugas namų ūkiams. Valdžios sektoriui teko 19,6 proc. visos 2014 m. suteiktos paramos (2013 m. – 22,4 proc.).

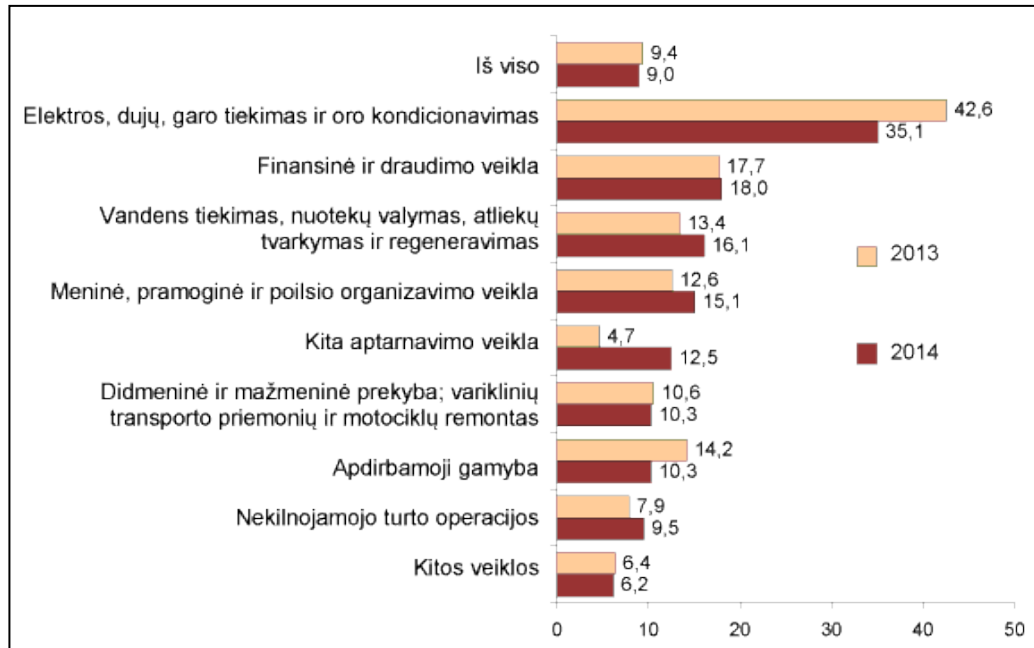
2014 m., kaip ir 2013 m., didžiausią suteiktos paramos dalį – 78,1 proc. – sudarė parama piniginėmis lėšomis (2013 m. – 76 proc.). Parama materialinėmis vertybėmis sudarė 20,3 proc. (2013 m. – 22,4 proc.), o paslaugos sudarė mažiausią paramos dalį – 1,6 proc. (2013 m. – tiek pat). 2014 m. paramoje, suteiktoje materialinėmis vertybėmis, didžiausią dalį (18,1 proc.) sudarė ryšių įrengimai bei aparatūra – 4,3 mln. EUR, maisto produktai ir gėrimai (16,8 proc.) – 4 mln. EUR, medikamentai ir vaistai (10,7 proc.) – 2,5 tūkst. EUR.

Daugiausia paramos 2014 m. suteikė įmonės, turinčios 10–49 darbuotojų – 22,5 mln. EUR, arba 28,5 proc. visos šalies juridinių asmenų suteiktos paramos. Įmonės, turinčios 50–249 darbuotojus, suteikė 20,8 mln. EUR, arba 26,3 proc., paramos, turinčios 250 ir daugiau darbuotojų – 20,4 mln. EUR, arba 25,7 proc., turinčios 0–9 darbuotojus – 15,5 mln. EUR, arba 19,5 proc.

Vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis 2014 m., palyginti su 2013 m., sumažėjo 4,7 proc. ir sudarė 9 tūkst. EUR (2013 m. – 9,4 tūkst. EUR). Didžiausias vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis 2014 m. buvo 250 ir daugiau darbuotojų turinčių įmonių grupėje – 70,2 tūkst. EUR, mažiausias – 0–9 darbuotojus turinčių įmonių grupėje – 4,2 tūkst. EUR. (Pav. 17).

⁸² LR Labdaros ir paramos įstatymas, patvirtintas 1993 m. birželio 4 d. LR Seimo nutarimu Nr. I-172

⁸³ <https://osp.stat.gov.lt> žr. 2016-09-12

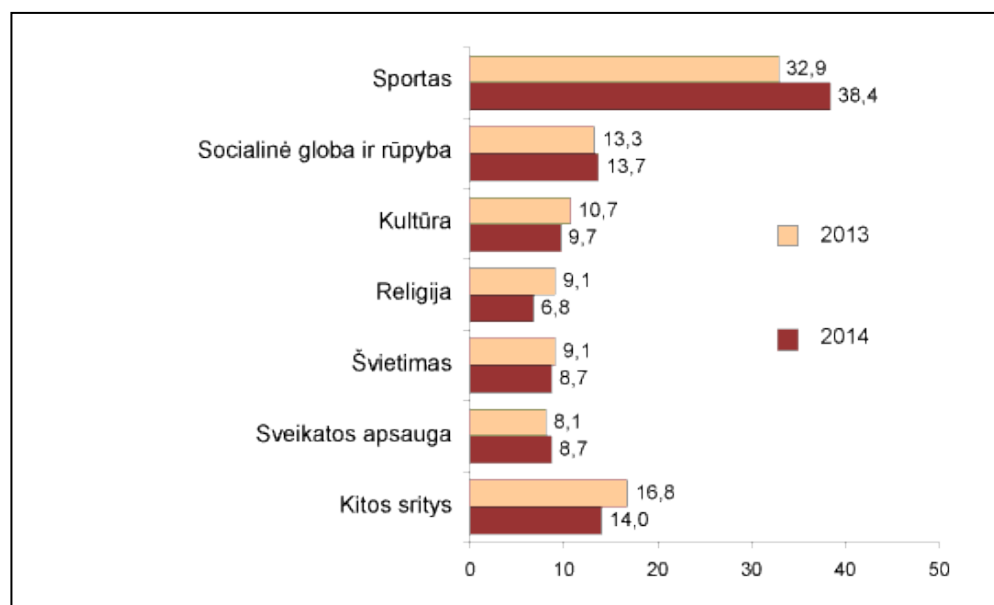
Pav. 17. Vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis pagal ekonominės veiklos rūšis (tūkst. Eur)⁸⁴

2013 ir 2014 m. daugiausia paramos suteikė didmeninės ir mažmeninės prekybos įmonės – atitinkamai 27,3 ir 26,6 mln. EUR, arba 33,7 ir 32,8 proc. visos šalies juridinių asmenų atitinkamais metais suteiktos paramos. Antroje vietoje pagal suteiktos paramos dydį buvo apdirbamosios gamybos įmonės, suteikusios atitinkamai 16,9 ir 12,5 mln. EUR, arba 20,8 ir 15,4 proc. paramos. Didžiausias vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis 2014 m. buvo elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo įmonių grupėje ir siekė 35,1 tūkst. EUR (2013 m. – 42,6 tūkst. EUR), palyginti su 2013 m., jis sumažėjo 17,6 proc.

Daugiausia paramos 2014 m., kaip ir 2013 m., suteikė Vilniaus apskrities juridiniai asmenys – atitinkamai 39,5 ir 41,5 mln. EUR, arba 49,9 ir 51,3 proc. Kauno apskrities juridiniai asmenys suteikė 24,2 proc. visos 2014 m. juridinių asmenų suteiktos paramos (2013 m. – 26,5 proc.). 2014 m. ir Vilniaus ir Kauno apskrityse daugiausia paramos suteikė prekybos įmonės (atitinkamai 42,1 ir 33,4 proc. visos šios apskričių įmonių suteiktos paramos). Didžiausias vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis buvo Vilniaus apskrityje ir 2014 m. jis siekė 11,9 tūkst. EUR (2013 m. – 12,3 tūkst. EUR).

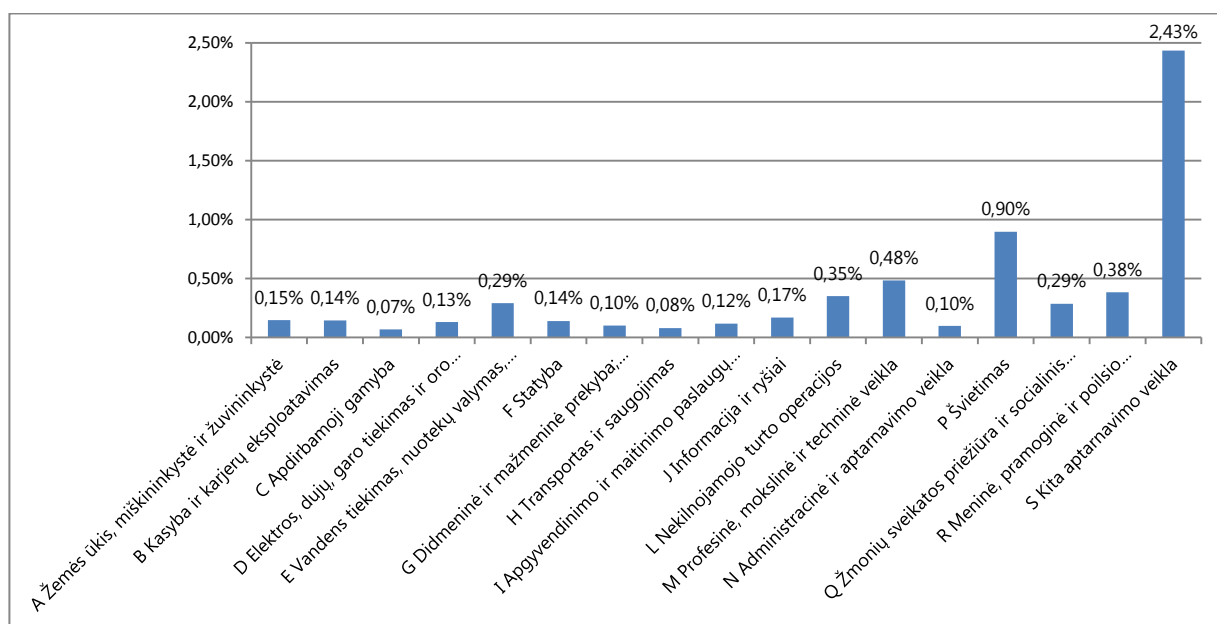
2014 m., kaip ir 2013 m., didžioji paramos dalis (2014 m. – 32,9 proc., 2013 m. – 38,4 proc.) buvo skirta sportui remti, palyginti su 2013 m., ji sumažėjo 5,5 procentinio punkto. Pagrindiniai šios srities rėmėjai – Lietuvos juridiniai asmenys (2013 m. jie skyrė 93,5 proc. visos atitinkamais metais sportui skirtos paramos, 2014 m. – 92,9 proc.). Antroje vietoje – parama socialinei globai ir rūpybai, kuriai 2014 m. rėmėjai skyrė 13,3 proc. visos paramos, trečioje vietoje – parama kultūrai (10,7 proc. visos paramos) (Pav. 18).

⁸⁴ <https://osp.stat.gov.lt> žr. 2016-09-12

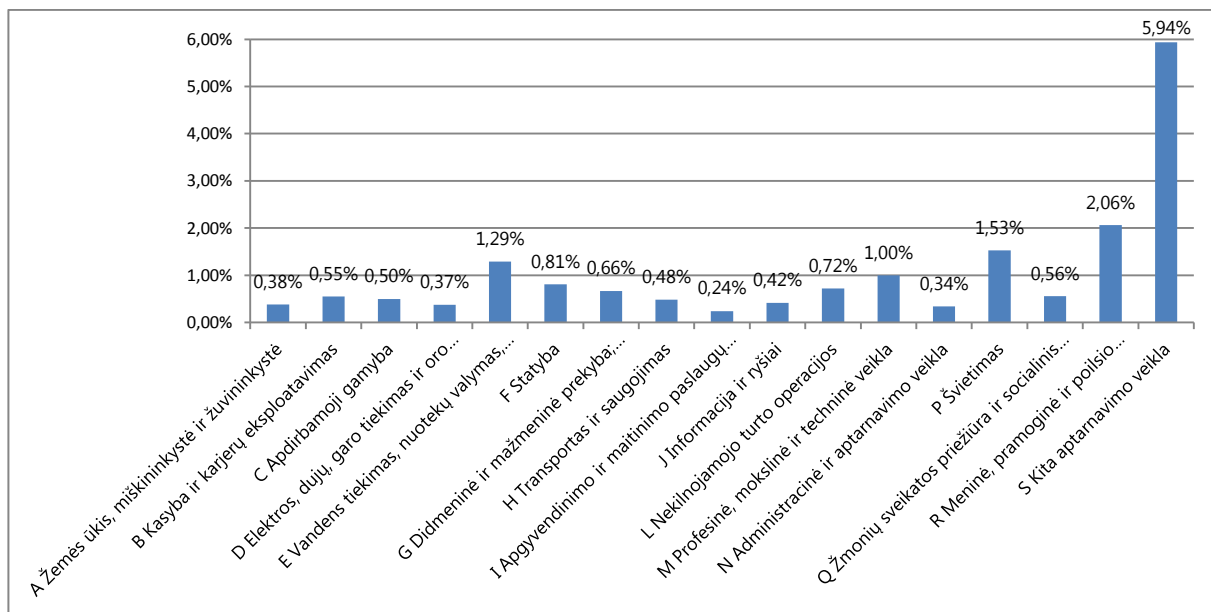
Pav. 18. Pagrindinės paramos teikimo sritys (procentais) (Šaltinis: LR Statistikos departamentas⁸⁵)

Vertinant verslo dalyvavimo aktyvumą sprendžiant socialines problemas Lietuvoje, plėtojant finansinės paramos/labdaros projektus, galima identifikuoti atitinkamus ūkio sektorius, kuriuose veikiantys ūkio subjektai finansinės paramos/labdaros projektų įgyvendinimui skiria ženkliai didesnę pajamų/pelno dalį, nei kituose sektoriuose (Pav. 19, Pav. 20).

Pav. 19. Ūkio subjektų skirta suma paramai nuo apyvartos 2014 m. (procentais)

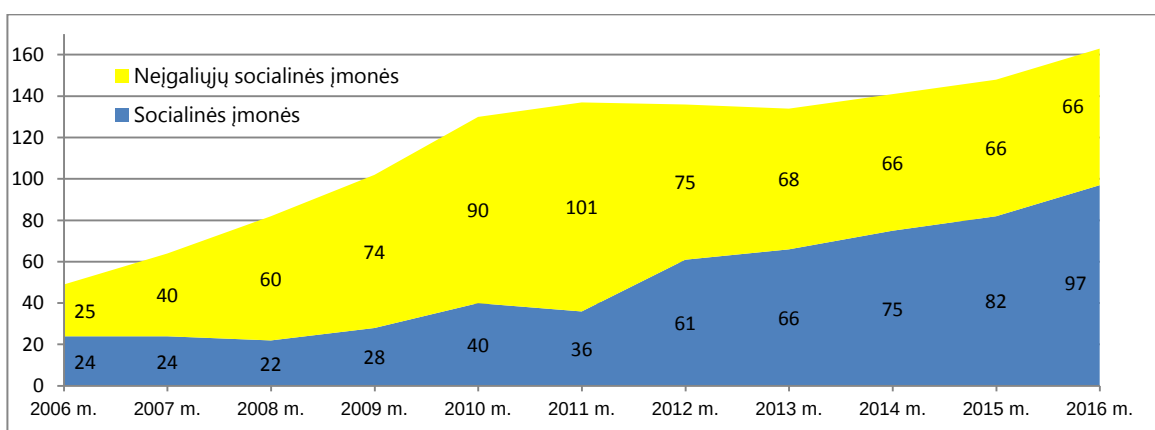
⁸⁵ <https://osp.stat.gov.lt> žr. 2016-09-12

Pav. 20. Ūkio subjektų skirta suma paramai nuo bendrojo pelno 2014 m. (procentais)

Socialinių įmonių dedamoji socialinio verslo subjektų aibėje.

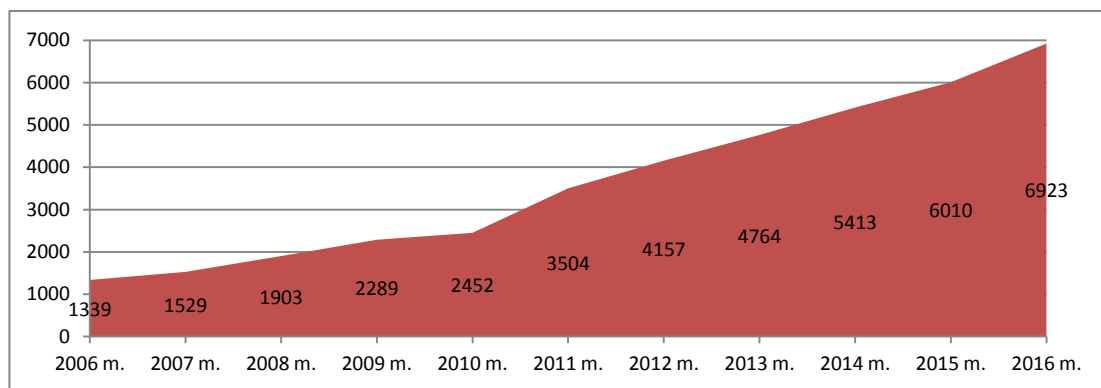
Remiantis Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2016 m. socialinių įmonių, atitinkančių LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatas Lietuvoje yra 158, iš jų - 66 neįgaliųjų socialinės įmonės⁸⁶. Socialinė įmonė - tai SVV subjektas, kuriame ne mažiau kaip 40 proc. darbuotojų yra nedirbantys neįgalieji, turintys I, II ar III invalidumo grupę; ilgalaikiai bedarbiai; asmenys, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus likę ne daugiau kaip penkeri metai; tėvai, vieni faktiškai prižiūrintys ir auklėjantys vaikus iki 8 metų bei asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų ir kurio pagrindinis veiklos tikslas yra susijęs su šių tikslinėms grupėms priklausančių asmenų įdarbinimu, jų darbinių ir socialinių įgūdžių lavinimu bei socialine integracija.

Pav. 21. Socialinių įmonių skaičiaus dinamika (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)

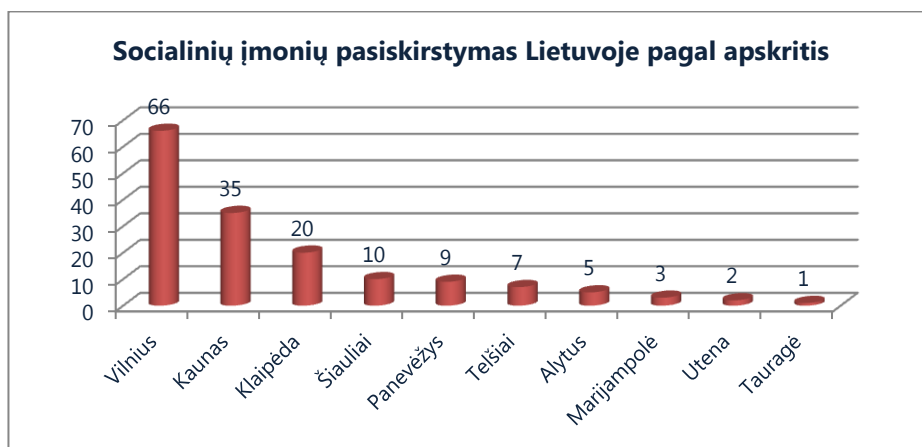
⁸⁶ http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/soc_imones_sarasas.aspx

Analizuojant socialinių įmonių skaičiaus dinamiką, fiksuojamas jų ir socialinės atskirties grupėms priklausančių darbuotojų skaičiaus jose augimas (**Pav. 21** ir Pav. 22). Tačiau tokį jų skaičiaus augimą pagrindė sąlygoja ne jų ekonominės-komercinės veiklos potencialas (apvyartos augimas ir pelningumas), leidžiantis aktyviau plėtoti socialinę misiją – įdarbinti didesnį kiekį socialinę atskirtį turinčių asmenų, o tiesioginė valstybės pagalba socialinę atskirtį turinčių asmenų įdarbinimui.

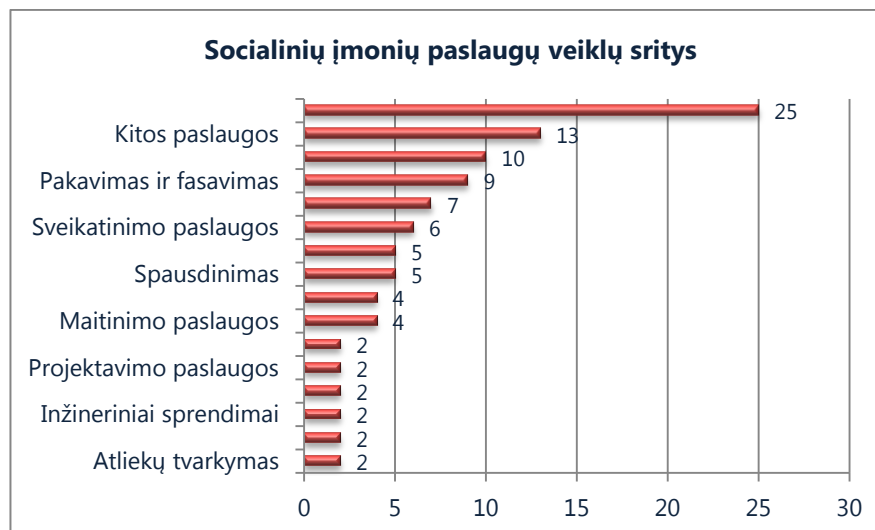
Pav. 22. Socialinės atskirties grupėms priklausančių darbuotojų socialinėse įmonėse skaičiaus dinamika (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)

Pagal regioninę pasiskirstymą, daugiausiai socialinių įmonių yra įregistruota Vilniuje ir Kaune (Pav. 23).

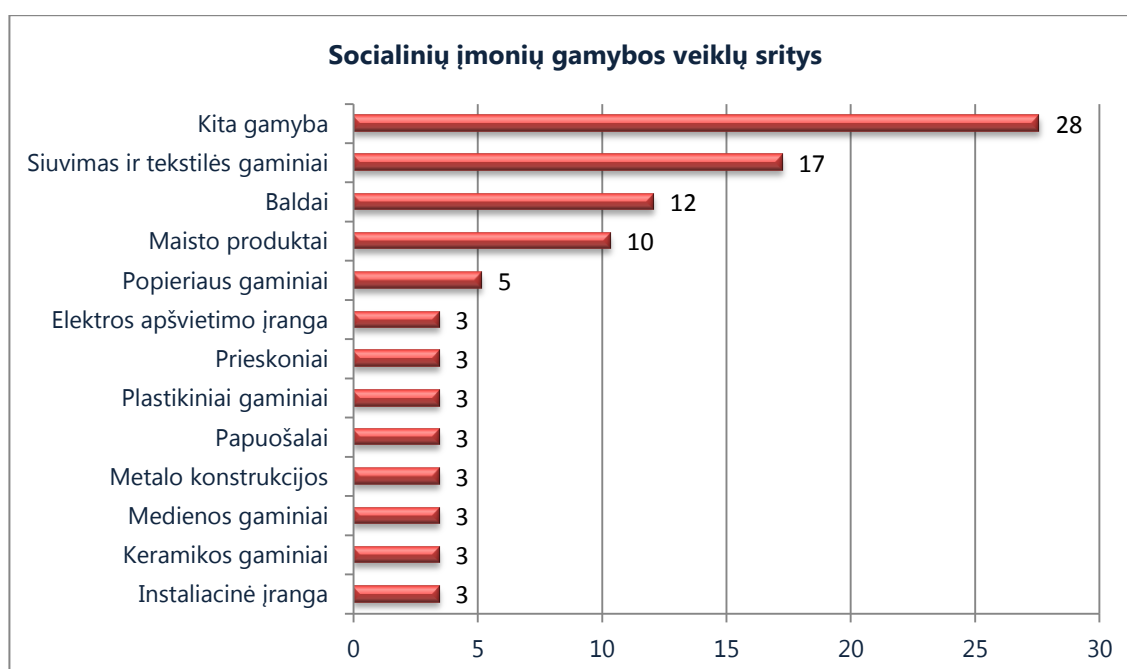
Pav. 23. Socialinių įmonių skaičiaus pasiskirstymas Lietuvoje pagal apskritis (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)

Didžiosios dalies, t. y. 63,3 proc. visų socialinių įmonių pagrindinė veikla yra susijusi su įvairių paslaugų teikimu (konsultacine veikla, maitinimo paslaugomis, kompiuterių aptarnavimu, valymo paslaugomis, spausdinimo paslaugomis ir pan.). Didžiosios dalies paslaugas teikiančių socialinių įmonių pagrindinė veikla yra susijusi su valymo paslaugomis (25 proc.), konsultacinėmis paslaugomis (10 proc.), pakavimo ir fasavimo paslaugomis (9 proc.), pagalbinių statybos darbų ir apdailos paslaugomis (7 proc.), sveikatinimo paslaugomis (6 proc.) (Pav. 24). Paslaugas teikiančiose socialinėse įmonėse yra įdarbinta 67,83 proc. visų socialinėse įmonėse dirbančių tikslinėms grupėms priklausančių asmenų (didžioji jų dauguma yra riboto darbingumo lygio ar turintys specialiuosius poreikius asmenys).

Pav. 24. Lietuvos socialinių įmonių paslaugų veiklų sričių pasiskirstymas pagal kategorijas (proc. nuo visų paslaugų socialinių įmonių, kurių pagrindinė veikla yra paslaugų teikimas) (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)

36,7 proc. socialinių įmonių pagrindinė veikla yra susijusi su gamyba (siuvimo ir tekstilės gaminių, maisto produktų, baldų, popieriaus gaminių ir pan.). Didžiosios dalies gamybinių socialinių įmonių pagrindinė veikla yra susijusi su siuvimu ir tekstilės gaminiais (17 proc.), baldų gamyba (12 proc.), maisto produktų gamyba (10 proc.), popieriaus produkcijos gamyba (5 proc.) (Pav. 25). Gamybinėse socialinėse įmonėse yra įdarbinta 32,17 proc. visų socialinėse įmonėse dirbančių tikslinėms grupėms priklausančių asmenų (didžioji jų dauguma yra riboto darbingumo lygio ar turintys specialiuosius poreikius asmenys). Tai, jog dauguma socialinių įmonių veikia paslaugų teikimo srityje yra priežastis to, jog dauguma neįgalųjų ribotai gali dirbti fizinį ar rizikingą sveikatai darbą.

Pav. 25. Lietuvos socialinių įmonių gamybos veiklų sričių pasiskirstymas pagal kategorijas (proc. nuo visų paslaugas socialinių įmonių, kurių pagrindinė veikla yra gamyba) (Šaltinis: parengta autorių pagal Lietuvos darbo biržos duomenis)

Tačiau svarbu įvertinti tai, jog negalima visų socialinių įmonių laikyti socialinio verslo subjektais. Remiantis socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, socialinės įmonės statusas gali būti suteiktas bet kuriai Lietuvoje ar kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsteigtai įmonei ar jos filialui, išskyrus valstybės ir savivaldybių institucijas, viešąsias įstaigas, profesines sąjungas, religines bendruomenes (bendrijas) bei asociacijas, kuri iš esmės privalo atitikti tik vieną iš socialinio verslo subjektams būdingų kriterijų – pagrindinis tikslas turi būti susijęs su socialiniu tikslu, t. y. tikslinėms grupėms priklausančių asmenų įdarbinimu, jų darbinių ir socialinių įgūdžių lavinimu bei socialine integracija⁸⁷. Kiti kriterijai, kurie leidžia išskirti socialinio verslo subjektus nuo kitų tradicinių pelno siekiančių subjektų nėra vertinami. Tai reiškia, jog dalis socialinių įmonių gali veikti ne kaip socialinio verslo subjektai, tačiau kaip tradicinės pelno siekiančios organizacijos, kurių pagrindinis tikslas nors ir yra susijęs su socialiniais tikslais, tačiau nėra tenkinami likę kriterijai (pelno reinvestavimo reikalavimai, nepriklausomumo, skaidrumo ir atsakomybės reikalavimai ir pan.).

Nevyriausybinių organizacijų dedamoji socialinio verslo subjektų aibėje

Remiantis 2013 m. gruodžio 19 d. patvirtintu LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymu Nr. XII-717, nevyriausybė organizacija (toliau - NVO) apibrėžiama kaip nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra pelno ar politinės valdžios siekimas arba vien tik religijos tikslų įgyvendinimas. Valstybė ar savivaldybė, juridiniai asmenys, kuriuose valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 1/3 balsų visuotiniame dalyvių susirinkime, negali turėti daugiau kaip 1/3 balsų nevyriausybines organizacijos visuotiniame dalyvių susirinkime. Nevyriausybinėmis organizacijomis nėra laikoma:

- 1) politinės partijos;
- 2) profesinės sąjungos bei darbdavių organizacijos ir jų susivienijimai;
- 3) įstatymų nustatyta tvarka steigiamos organizacijos, kuriose narystė yra privaloma atitinkamos profesijos atstovams;
- 4) pelno siekiančių juridinių asmenų susivienijimai;
- 5) bendrijos (daugiabučių namų savininkų, individualių gyvenamųjų namų savininkų, garažų savininkų, sodininkų, poilsio namų savininkų, kūrybinių dirbtuvių savininkų ir kitų negamybinių pastatų patalpų savininkų ir pan.) ir kitokios bendro nekilnojamojo turto valdymo tikslu įsteigtos bendrijos;
- 6) šeimos.⁸⁸

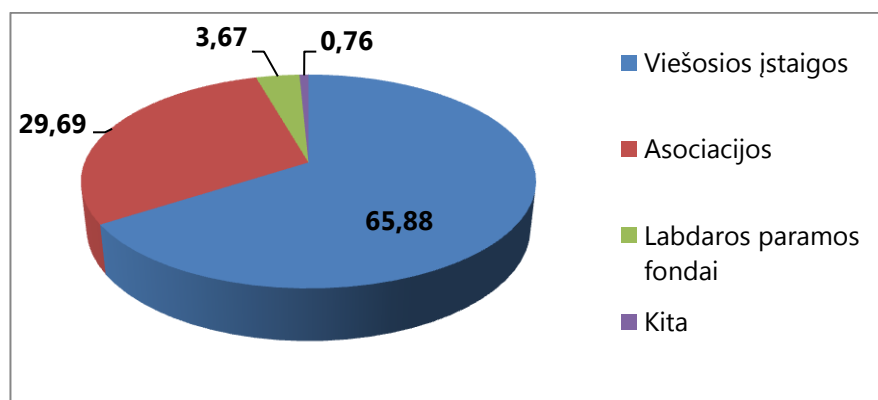
⁸⁷ 2004 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-225 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“

⁸⁸ LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas Nr. XII-717, 2013 m. gruodžio 19 d.

Jau keliolika metų Lietuvoje NVO sektorius auga ir stiprėja, tvirtėja NVO bendradarbiavimas su valdžios institucijomis, gerėja NVO gebėjimai paslaugų srityje, tobulėja NVO teisinis veiklos reglamentavimas, daugėja iš valstybės ir savivaldybių biudžeto NVO teikiamos finansinės paramos⁸⁹.

Šiuo metu Lietuvoje remiantis LR Registrų centro duomenimis yra registruotos 874 viešosios įstaigos, 1190 asociacijos, 126 labdaros ir paramos fondai, 109 užsienio juridinio asmens ar kitos organizacijos atstovybės. Kiek iš jų būtų galima būti priskirti nevyriausybinių organizacijų sektoriui tikslios informacijos nėra. Pvz., Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro duomenimis, Lietuvoje yra priskaičiuojamos 1642 nevyriausybines organizacijos⁹⁰, „Transparency International“ Lietuvos skyriaus administruojamame Lietuvos nevyriausybinių organizacijų registre „NVOatlasas.lt“, kuriame, kaip teigiama atlaso duomenų valdytojo, organizacijos yra atrinktos pagal aiškią metodologiją ir kurios atitinka LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme bei kituose teisės aktuose numatytus kriterijus⁹¹, šiuo metu yra priskaičiuojamos 29629 organizacijos⁹². Iš jų net 120637 organizacijų neturi nei vieno darbuotojo, todėl darytina prielaida, kad tokios organizacijos yra neveikiančios arba jų veikla yra laikinai sustabdyta. Be to, 74 subjektai yra ligoninės ar klinikos, 20 universitetų, 24 gimnazijos, 75 profesinio mokymo ar konsultavimo centrai, 8 verslo klasteriai ir pan. Todėl iš NVO atlase pateikiamo NVO sąrašo eliminavus organizacijas, kurios iš esmės negali būti tokiomis laikomos, preliminarus NVO skaičius yra 6481 organizacija (į šią aibę įeina ir pvz. tokios VŠĮ, kuriose, pvz., valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 1/3 balsų organizacijos visuotiniame dalyvių susirinkime arba kurių tikslai yra susiję su pelno siekimu ir pan.). Dėl tokio duomenų apie NVO skaičių Lietuvoje neatitikimo, toliau pateikiami duomenys yra sąlyginiai.

Lietuvoje NVO sektorius organizacijų aibėje dominuoja viešosios įstaigos – 4270, asociacijos – 1924, ir labdaros ir paramos fondai – 238 (Pav. 26)

Pav. 26. Lietuvoje veikiančios NVO subjektai pagal teisinę formą (proc.) (Šaltinis: LR Registrų centras, 2016)

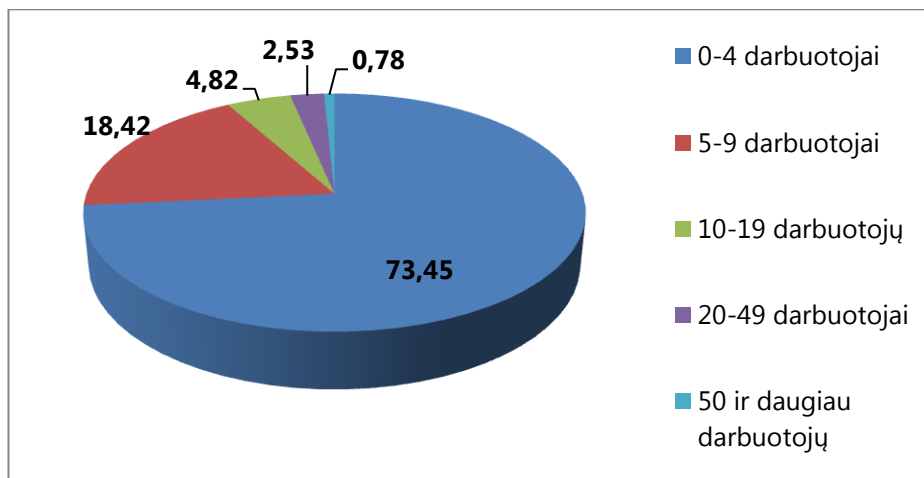
⁸⁹ Nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių plėtros 2014–2016 metų veiksmų planas, patvirtintas 2014 m. balandžio 2 d. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-179

⁹⁰ <http://www.3sektorius.lt/trecias-sektorius/nvo-duomenu-baze/>

⁹¹ <https://nvoatlasas.lt/kategorija/d-u-k/>

⁹² <https://nvoatlasas.lt/filtravimas/>

Nepaisant to, jog Lietuvoje skaitlinis NVO potencialas yra pakankamai ženklaus, didžiąją dalį NVO sektoriaus sudaro organizacijos, kuriose dirba iki 4 darbuotojų (daugiau kaip 73 proc.) (Pav. 27)

Pav. 27. Veikiantys Lietuvos NVO subjektai pagal darbuotojų kiekį (proc.) (Šaltinis: LR Registrų centro duomenys, 2016 m.)

Analizuojant Lietuvos NVO sektoriaus įplaukų struktūrą, jau daugiau kaip dešimtmetį pastebima tendencija jog pagrindinė NVO įplaukos yra gaunamos iš nacionalinio ir struktūrinio fondų biudžetų, gaunamos paramos bei narystės mokesčių. Komercinių pajamų dalį NVO įplaukų, skirtingi tyrimai fiksuoja skirtingai. Pavyzdžiui, Nevyršausybinio sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimo⁹³ duomenimis, NVO pajamos už paslaugas sudaro 34,9 proc., tačiau panašiu laikotarpiu atlikto Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimo⁹⁴ metu identifikuota, kad bendruomeninių organizacijų pajamos bendroje įplaukų struktūroje sudaro tik 2 proc. Šiuos skirtingus tyrimų rezultatus iš esmės apsprendžia tyrimo NVO segmento struktūros imtys (pavyzdžiui, ar į tyrimą yra įtraukiamos tokios viešosios įstaigos, kaip medicinos centrai, ambulatorijos, verslo asociacijos, klasteriai ir kt.). Analizuojant LR Statistikos departamento⁹⁵ duomenis, iliustruojančius ūkio subjektų apyvartą – pajamas iš tipinės veiklos, gautas per ataskaitinį laikotarpį už parduotas prekes ir suteiktas paslaugas, kai kitos veiklos, finansinės ir investicinės bei ypatingosios veiklos pajamos neįskaitomos, kai tyrimo populiaciją sudaro akcinės ir uždarnosios akcinės bendrovės, valstybės ir savivaldybės įmonės, užsienio įmonių filialai, žemės ūkio ir kooperatinės bendrovės, individualiosios įmonės, viešosios įstaigos fiksuojama, kad NVO aibėje viešosios įstaigos, kurios daugiau nei pusę veiklos sąnaudų padengia uždirbtomis pajamomis skaičiuojamos tik dešimtimis.

Apibendrinant socialinio verslo subjektus ir jų veiklos sritis Lietuvoje, galima daryti išvadą, jog faktinę socialinio verslo subjektų aibę Lietuvoje formuoja trys subjektų grupės: (i) ūkio subjektai vykdančys ūkinę-komercinę veiklą; (ii) socialinės įmonės; (iii) nevyriausybinių organizacijos. Socialiai atsakingo verslo principų

⁹³ Nevyršausybinio sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimas. UAB „Factus“, 2011 m.

⁹⁴ Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas, BGI Consulting, 2011

⁹⁵ <https://osp.stat.gov.lt> žr. 2016-09-12

raiška Lietuvos verslo įmonėse yra ženkliai mažesnė nei kitose ES valstybėse. Žemas socialiai atsakingo verslo lygis Lietuvoje atitinkamai sąlygoja ir socialinio verslo potencialą ir apimtis. Ūkio subjektų dalyvavimas labdaros ir paramos iniciatyvose iliustruoja faktinį verslo įsitraukimą į socialinių problemų sprendimą, teikiant finansinę paramą/labdarą. Vertinant pagal ūkio subjektų paramai/labdarai skiriamų lėšų santykį su jų apyvarta ir grynuoju pelnu didesnis socialinio verslo potencialas fiksuojamas ekonominės veiklos sektoriuose, priskirtinuose paslaugų sferai: "S Kita aptarnavimo veikla"; "R Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla"; "P Švietimas". Ūkio subjektų dalyvaujančių labdaros ir paramos iniciatyvose aibė laikytina potencialiausia socialinio verslo plėtros dedamoji Lietuvoje, esant palankesnėms pelno skyrimo labdaros ir paramos sąlygoms. Socialinių įmonių dedamoji socialinio verslo subjektų aibėje turi stagnuojantį pobūdį, nes jų raišką ir plėtra iš esmės yra sąlygojama tik valstybės finansinių paramos priemonių. Nesant valstybės finansinių paramos priemonių, socialinių įmonių aibė turėtų nykstantį pobūdį. Nevyriausybinių sektoriaus organizacijos (asociacijos, labdaros ir paramos fondai, viešosios įstaigos ir pan.) turi socialinių pobūdžio paslaugų teikimo potencialą, tačiau didžioji dauguma iš jų neturi pajamų iš ūkinės komercinės veiklos generavimo potencialo ir tradicijų. Nevyriausybinių sektoriaus organizacijų aibėje tik pavieniai subjektai šiuo metu yra pajėgūs daugiau kaip 50 proc. įplaukų generuoti iš ūkinės komercinės veiklos. Nežiūrint to, nevyriausybinių sektoriaus organizacijos, ypač viešosios įstaigos ir asociacijos, jose įdiegus atitinkamus verslo modelius, galėtų tapti pilnateisiais socialinio verslo subjektais ir turėtų konkurencinį pranašumą prieš kitus ūkio subjektus (privačius juridinius asmenis) dėka galimybės pritraukti paramos lėšas teikiamų socialinių paslaugų plėtrai.

2.2. Socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo kryptys ir tam būtinos sąlygos

Socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo kryptių aibę Lietuvoje galima identifikuoti modeliuojant tris dedamąsias:

- socialinio verslo raiškos ir plėtros potencialą;
- socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo kryptių raiškos gerąją praktiką užsienyje;
- socialinės problematikos įvairovę ir raiškos mastą.

Vadovaujantis studijos 2.1 skyriuje pristatytų tyrimų rezultatais, socialinio verslo raiškos ir plėtros potencialas yra ribotos apimties ir yra formavimosi stadijoje, tačiau pakankamas tam, kad, esant adekvačiai paskatų sistemai, įgautų augimo pagreitį ir galėtų efektyviai plėtoti veiklas kryptyse, patraukliose verslui bei aktualiose socialinės problematikos sprendimui.

Studijos 1-oje dalyje atlikta ES valstybių narių patirties, plėtojant socialinį verslą, analizė suponuoja, kad socialinio verslo veiklos spektrą apsprendžia tai, jog pirmiausiai socialinio verslo misija yra nukreipta į socialinės naudos plačiajai visuomenei ar atskirai visuomenės asmenų grupei kūrimą. Todėl ir vykdomos socialinio verslo veiklos ir jų spektras yra glaudžiai susijęs su socialinių paslaugų sektoriumi. Vertinant

socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo kryptių raiškos gerąją praktiką užsienyje nustatyta, kad bendru atveju socialinio verslo pagrindinis veiklų spektras gali apimti šias su socialine misija susijusias veiklas:

- socialinė ir ekonominė atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų visuomenės grupių integracija (pvz. integracija į darbo rinką ar remiamas įdarbinimas);
- visuotinės svarbos socialinės paslaugos (tokios kaip ilgalaikė pagyvenusių asmenų ar asmenų su negalia priežiūra, švietimas ir vaikų globa, užimtumo ir ugdymo paslaugos, socialinė rūpyba, sveikatos priežiūros ir medicinos paslaugos);
- kitos socialinės ir bendruomeninės paslaugos, tokios kaip konsultavimas, jaunimo informavimas, mikro finansavimas, laikinas benamių prieglobstis ir kt.
- kitos viešosios paslaugos, tokios kaip viešasis transportas, viešųjų erdvių priežiūra, atliekų tvarkymas, grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų reabilitacija ir pan.;
- žemės ūkis ir aplinkosauginė veikla, tokia kaip emisijų ir atliekų mažinimas, atsinaujinanti energetika ir pan.;
- kultūra, turizmas ir rekreacinės veiklos;
- solidarumo su besivystančiomis šalimis praktikavimas (pvz. sąžiningos prekybos skatinimas).

Viena iš labiausiai ir aktyviausiai plėtojamų socialinio verslo veiklos kryptių visoje Europoje yra socialinę ir ekonominę atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų visuomenės grupių integracija į darbo rinką. Šį sritį yra ne tik viena iš dominuojančių studijos 1 dalyje nagrinėtose užsienio valstybėse, bet ir tokiose šalyse kaip Čekija, Graikija, Vengrija, Latvija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, kur ši veiklos sritis yra dominuojanti socialinio verslo sektoriuje. Dėl valstybių paramos šiam veiklos sektoriui, socialinio verslo įmonės dažniausiai turi atskirus statusus ar netgi juridines formas (pvz. Italijoje ir Lenkijoje – socialiniai kooperatyvai, Prancūzijoje – ekonominės veiklos reintegracijos įmonės ir pan.).

Kita socialinio veiklos kryptis verslo veiklos kryptis, kurioje veikia didelė dalis socialinio verslo Europos šalyse - veiklą teikiant socialinės priežiūros ir visuotinės svarbos socialinės paslaugas (ilgalaikės pagyvenusių žmonių ar žmonių su negalia priežiūros paslaugas, ankstyvojo ugdymo ir vaikų priežiūros paslaugas, užimtumo ir mokymo paslaugas, socialinio būsto aprūpinimo paslaugas, atskirtį patiriančių visuomenės grupių atstovų (tokių kaip nusikaltėlių, migrantų, priklausomybės ligomis sergančių) socialinės integracijos paslaugas, sveikatos priežiūros ir medicinos paslaugas). Šios krypties didelis mastas nustatytas ne tik 1-oje studijos dalyje nagrinėtose valstybėse, bet ir kitose šalyse, pavyzdžiui, Airijoje trečdalis visų socialinio verslo įmonių veikia vaikų priežiūros srityje, Danijoje daugiausiai socialinio verslo įmonių teikia sveikatos ir socialinės priežiūros paslaugas, Italijoje - socialinės globos ir žmogaus teisių apsaugos srityse⁹⁶.

Kitų socialinės veiklos kryptių verslo veiklos raiškos gerosios patirties mastai yra ženkliai mažesni, nors atskirose valstybėse pasitaiko ir išimčių, pavyzdžiui, tokiose šalyse kaip Čekija, Malta, Rumunija socialinis

⁹⁶ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. European Commission, 2015.

verslas aktyviai veikia žemės ūkio ir aplinkosaugos srityse (pvz. agrokultūra, sodininkystė, maisto perdirbimas, aplinkosauga), o Kroatijoje, Estijoje, Suomijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Maltoje ir Švedijoje taip pat ir kultūros (menų, amatų, muzikos, turizmo) srityje⁹⁷.

Iš esmės visoje Europoje pastebima tendencija, jog socialinio verslo sektoriaus veiklų spektras pamažu plečiasi ir apima vis platesnes sritis (socialinę, ekonominę, aplinkosauginę) ir, kaip taisyklė, yra sietinos su socialinės problematikos įvairove ir raiškos mastu konkrečioje valstybėje.

Socialinės problematikos įvairovė ir raiškos mastas sąlygoja nacionalinių socialinių reikalų srities politikos prioritetų nuostatas bei valstybės veiksmus šioje srityje ir visa tai formuoja socialinių paslaugų rinkos poreikį, kuris sąlygoja socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo kryptį raišką.

Strategijos „Lietuva 2030“⁹⁸, 2014–2020 metų nacionalinė pažangos programa⁹⁹, 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų veiksmų programos¹⁰⁰ nuostatos indikuoja socialinės problematikos įvairovę ir raiškos mastą Lietuvoje.

Pastebėtina, kad šiuo metu Lietuvoje auga socialinių paslaugų pažeidžiamoms gyventojų grupėms poreikis. Didėja vyresnių vienišų asmenų skaičius, kuriems dėl amžiaus ir sveikatos būklės reikalingos socialinės paslaugos ar socialinė globa, tačiau tokios paslaugos savivaldybėse vis dar nepakankamai išvystytos. Per kelias dešimtis metų susiformavusi socialinių paslaugų teikimo institucinė struktūra lemia tai, kad stacionari globa institucijose yra išplėtotą labiau negu bendruomeninė globa. Pavyzdžiui, 2015 m. globos įstaigose suaugusiems asmenims ir asmenims su negalia gyveno 11,1 tūkst. asmenų, o savarankiško gyvenimo namuose – tik 436 asmenys. Vaikų globos namuose buvo globojami daugiau nei 3,1 tūkst. vaikų¹⁰¹. Siekiant spręsti šią problemą, planuojama vykdyti socialinių paslaugų teikimo deinstitutionalizaciją bei vystyti bendruomenėse teikiamas paslaugas. Deinstitutionalizacija planuojama įgyvendinti, pereinant nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams¹⁰². Veiksmų programoje yra numatyta, jog siekiant šių pokyčių, numatoma skirti investicijas bendruomeninių ir/arba nestacionarių paslaugų organizavimo bei infrastruktūros plėtrai, kas sumažins globos namuose gyvenančių vaikų (likusių be tėvų globos) ir neįgalųjų su proto ir (ar) psichine negalia dalį, taip pat padės išvystyti kitoms gyventojų grupėms aktualias paslaugas. Be to tai prisidės prie to, kad nauji paslaugų gavėjai, šiuo metu negyvenantys globos įstaigose, nebepatektų į stacionarias įstaigas dėl išvystytų nestacionarių paslaugų bendruomenėje.

⁹⁷ Ten pat

⁹⁸ Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta LR Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015

⁹⁹ 2014–2020 metų nacionalinė pažangos programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr.1482

¹⁰⁰ 2014–2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

¹⁰¹ <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=4537276>

¹⁰² 2014–2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

Kita ypač opi problema, kurią sprendžiant galėtų prisidėti socialinis verslas, yra ta, jog Lietuvoje šiuo metu patenkinama nedidelė socialinio būsto poreikio dalis. 2013 m. daugiau nei 32,5 tūkst. asmenų (šeimų) buvo įtraukti į sąrašus socialiniam būstui nuomoti. Iš viso šiose šeimose gyveno apie 70,8 tūkst. asmenų¹⁰³. 2012 m. socialinis būstas išnuomotas 1086 asmenims (šeimoms). Tokiu būdu, būstu buvo aprūpinta daugiau nei 2,4 tūkst. žmonių. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, norint patenkinti visą socialinio būsto poreikį Lietuvoje, reikėtų paruošti iš viso 1520000 m² naudingojo ploto¹⁰⁴. Parengtose Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti ir daugiabučiams namams atnaujinti įstatymo pataisose yra numatyta nauja paramos būstui išsinuomoti teikimo forma: nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčių dalies kompensacija (šėimos ir asmenys, turintys teisę į socialinį būstą ir rinkos sąlygomis nuomojantys būstą iš fizinių ar juridinių asmenų, įgyja teisę į nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčių dalies kompensaciją). 2013 m. atliktos apklausos (tyrimo) duomenys parodė, kad naująją paramos forma norėtų pasinaudoti apie 70 proc. šiuo metu laukiančių socialinio būsto nuomos asmenų (šeimų)¹⁰⁵. Prie šios problemos sprendimo aktyviai galėtų prisidėti ir socialinio verslo subjektai, kurie galėtų nuomoti socialinį būstą pažeidžiamų visuomenės grupių asmenims pvz. už mažesnę nei rinkos kainą.

Svarbios problemos yra identifikuotos ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimo srityje. Šalyje sveikatos priežiūros kokybę ir prieinamumą ribojančios kliūtys didesnę įtaką turi tam tikrų teritorijų (savivaldybių) gyventojams bei tam tikrų tikslinių grupių asmenims, t. y. lemia didesnę užleistų susirgimų ir priešlaikinių mirčių riziką, mažiau palankias jų sveikos gyvensenos formavimosi galimybes ir žemesnį sveikatos raštingumo lygį. Pavyzdžiui, Lietuvoje 23 savivaldybėse standartizuotas 0–64 m. amžiaus gyventojų mirtingumas dėl kraujotakos sistemos ligų vidutiniškai nuo 2007 iki 2012 m. viršijo šio rodiklio Lietuvos vidurkį 20 ir daugiau procentų. Taip pat 2012 m. duomenys rodo, kad miestų savivaldybių gyventojai pas gydytojus lankėsi dažniau (10,2 apsilankymai viename gyventojui) nei rajonų savivaldybių gyventojai (6,2 apsilankymo viename gyventojui)¹⁰⁶. Sprendžiant šias problemas socialinis verslas galėtų prisidėti teikiant tikslinių teritorijų gyventojams bei tikslinių grupių asmenims kokybiškas sveikatos ugdymo, ligų profilaktikos, ankstyvosios diagnostikos prevencinių ir specializuotų sveikatos priežiūros, sveikatos raštingumo ir pan. paslaugas.

Vienas iš veiksmų programoje nurodytų investicinių prioritetų yra fizinio, ekonominio ir socialinio nepasiturinčių miestų ir kaimų bendruomenių bei vietovių atnaujinimo rėmimas. Pažymima, jog mažieji miestai, miesteliai ir kaimai (turintys nuo 1 iki 6 tūkst. gyv., išskyrus savivaldybių centrus) užtikrina pagrindinių paslaugų teikimą ir užimtumo galimybes kaimiškųjų teritorijų gyventojams, jų išsidėstymas greta didesnių miestų užtikrina miesto ir kaimo gyvenamųjų vietovių ryšius; retai gyvenamose teritorijose tokios

¹⁰³ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3100201&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=2721&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

¹⁰⁴ 2014–2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Ten pat

gyvenamosios vietovės atlieka ir dalį miestams (administraciniams, ekonominiams, gyventojų aptarnavimo centrums) būdingų funkcijų. Tačiau didelė dalis šių teritorijų nėra patrauklios aukštesnes pajamas gaunantiems asmenims dėl prastesnio, lyginant su miestais, viešosios infrastruktūros išvystymo; maža gyventojų perkamoji galia, demografinis senėjimas ir gyventojų skaičiaus mažėjimas mažiausiuose miestuose, miesteliuose ir kaimuose, ypač esančiuose rečiau gyvenamuose regionuose, lemia tai, kad juose nevyksta aktyvesnė ekonominė veikla. Dėl augančių santykinų infrastruktūros išlaikymo kaštų (1 gyventojui) miesteliuose ir kaimuose toliau mažėja prieinamų viešųjų paslaugų (pavyzdžiui, uždamos mokyklos, gydymo įstaigos); nėra pakankamai investuojama į infrastruktūrą, užtikrinančią geresnę gyvenamosios aplinkos kokybę. Todėl vyksta ne tik pačių miestų ir miestelių, bet ir jas supančių teritorijų fizinė ir socialinė degeneracija, jose lieka gyventi daugiausiai vyresnio amžiaus ir socialinės rizikos grupių asmenys. Šioje srityje socialinis verslas gali tapti puikiu instrumentu siekiant kaimo vietovėse ir mažiausiuose miestuose suaktyvinti socialinę veiklą, t. y. teikiant įvairesnes, aukštesnės kokybės ir prieinamas paslaugas (orientuojantis į bendruomenės teikiamas paslaugas vietos gyventojams), vystant vietos verslus, pritraukiant privačias investicijas ir pan. Bendruomenių pagrindu veikiantis socialinis verslas taip pat galėtų teikti paslaugas, skirtas socialinei atskirčiai mažinti – psichosocialinės, sociokultūrinės paslaugos; savanorių, bendruomenės narių, dirbančių su socialinės rizikos asmenimis mokymai; informacijos sklaida tikslinių grupių asmenims apie įvairiose organizacijose prieinamas socialines paslaugas ir tarpininkavimas teikiant šias paslaugas; pagalba namuose; savipagalbos grupių steigimas ir kt.; kūryba paremtos partnerystės tarp bendruomenės narių, menininkų ir kultūros institucijų, kurių metu sprendžiamos iš anksto identifikuotos socialinės problemos ir pan.

Lietuva pagal skurdo rizikos lygį yra viena skurdžiausių šalių ES. 2014 m. Lietuvoje skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje gyvenantys asmenys sudarė 27,3 proc. šalies gyventojų¹⁰⁷. Ypatingą skurdo ir socialinės atskirties riziką patiria socialiai pažeidžiamiausios visuomenės grupės, tokios kaip, ilgalaikiai bedarbiai, asmenys su negalia, priklausomybės ligomis sergantys asmenys, romų bendruomenės nariai, iš įkalinimo įstaigų išėję asmenys, benamiai ir kt. Šioms grupėms priklausantys asmenys paprastai ilgą laiką būna ekonomiškai neaktyvūs, todėl jiems itin sudėtinga įsilieti į darbo rinką dėl neįgytų ar prarastų darbinių įgūdžių, kvalifikacijos ar socialinių gebėjimų. Veiksmų programoje pažymima, jog Lietuvoje labai trūksta paslaugų, kurios padėtų labiausiai nuo darbo rinkos nutolusiems asmenims atstatyti jų socialinius gebėjimus, motyvaciją, psichologinį pasirengimą ir t.t.¹⁰⁸. Todėl 2014–2020 m. programavimo laikotarpiu planuojama investuoti į tokių paslaugų (psichosocialinės pagalbos, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, sociokultūrinės, mokymo, tarpininkavimo įsidarbinant ir palaikymo darbo vietoje paslaugos) plėtrą, taip sukuriant prielaidas pažeidžiamiausių asmenų integracijai ir sugrįžimui į darbo rinką. Tai yra sritis, kurioje

¹⁰⁷ <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=20860>

¹⁰⁸ Ten pat

bendradarbiaujant su savivaldybėmis ir kitomis socialines paslaugas teikiančiomis institucijomis ir organizacijomis kaip lygiavertis partneris galėtų veikti ir socialinis verslas.

Socialinis verslas taip pat galėtų prisidėti sprendžiant ir vyresnio darbingo amžiaus asmenų dalyvavimo darbo rinkoje bei savanoriškoje veikloje problemas, kadangi Lietuvoje didėja vyresnio amžiaus asmenų dalis. Ir nors šiuo metu Lietuvoje vyresnio amžiaus (55–64 m.) asmenų aktyvumo ir užimtumo lygis nėra žemas, išlieka tendencija, kad didėjant amžiui mažėja užimtumas. Tai dažniausiai sąlygoja nekvalifikuoto ar mažai kvalifikuoto darbo poreikio mažėjimas, negalėjimas ar nenoras dirbti visą darbo laiką, priemonių, kurios sudarytų sąlygas vyresnio darbingo amžiaus asmenims dirbti ne visą darbo laiką bei derinti šeimos įsipareigojimus, susijusius su šeimos narių ilgalaikę socialinę globą ar slaugą nebuvimas, neigiamas darbdavių požiūris į būtinybę investuoti į tokių darbuotojų kvalifikacijos kėlimą, persikvalifikavimą ar kompetencijų ugdymą, pačių vyresnio amžiaus asmenų nepasitikėjimas ir kt. Socialinis verslas galėtų teikti paslaugas (pvz. mokymų, tyrimų, švietėjiškos veiklos darbdaviams vykdymą, siekiant lygių galimybių taikymo vyresnio amžiaus asmenims darbo rinkoje; savanoriškos veiklos organizavimą ir pan.), kurios leistų įveikti amžiaus barjerus, gerinti mikroklimatą darbe, motyvuoti vyresnio amžiaus žmones planuoti savo karjerą, darbdavius skatinti tobulinti su amžiumi susijusią politiką organizacijos lygmenyje, skatinti socialinį dialogą tarp darbdavių bei darbuotojų diegti aktyvaus senėjimo priemones įmonių viduje, skatinti vyresnio amžiaus asmenis dalyvauti savanoriškoje veikloje ir kt.

Taip pat svarbi socialinio verslo plėtros sritis Lietuvoje yra kultūros paveldosauga ir gamtos apsauga bei jų propagavimas. 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų veiksmų programoje yra numatyta jog svarbu yra didinti kultūros ir gamtos paveldo aktualumą, lankomumą ir žinomumą, visuomenės informuotumą apie juos supančią aplinką. Programoje pažymima, jog visuomenė per mažai suvokia apie kraštovaizdį kaip žmonių gyvenamąją aplinką, jame esančių gamtos ir kultūros paveldo objektų apsaugos reikmes, principus ir būdus, be to, kultūros paveldas nėra gerai ištirtas ir atskleistas, visuomenės aplinkosauginis sąmoningumas ir aktyvumas yra gana mažas, nepakankamai tenkinami gyventojų kultūriniai ir rekreaciniai poreikiai. Nepakankamas švietimas ir informavimas apie Lietuvos kultūros ir gamtos paveldo savitumą ir reikšmę sąlygoja tai, kad visuomenė mažai prisideda prie Lietuvos kultūros kūrimo ir puoselėjimo¹⁰⁹. Socialinis verslas galėtų prisidėti prie šių problemų sprendimo vykdant veiklas, susijusias su saugomų teritorijų ir jose esančių kultūros ir gamtos paveldo objektų tvarkymu, steigti lankytojų centrus, gamtos mokyklas – edukacinius centrus, taip pat įgyvendinti poilsio infrastruktūrą bei rinkodarą. Socialinis verslas taip pat galėtų vykdyti visuomenės informavimą apie aplinką, keisti ir ugdyti visuomenės mąstymą ir vartojimo kultūrą, skatinančią tausiai naudoti išteklius ir pan.

Siekiant įveikinti socialinį verslą socialinės problematikos įvairovės raiškos srityse būtina kurti mišrią viešųjų paslaugų ekonomiką, kuriant konkurencinę rinką, kai valstybės, savivaldybės įstaigos, socialinis ir

¹⁰⁹ 2014–2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

privatus verslas, ir nevyriausybinių organizacijų, teikia paslaugas, konkuruodamos tarpusavyje. Tam įgyvendinti gali būti pasitelkiami privatizavimo, kontraktavimo, viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės ir pan. instrumentai. Detaliau apie tai 2.4-2.6 skyriuose.

Apibendrintai galima teigti, jog vertinant (i) Lietuvos socialinio verslo raiškos ir plėtros potencialą, (ii) socialinės problematikos įvairovę ir raiškos mastą Lietuvoje, bei (iii) socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo krypčių raiškos gerosios praktikos užsienyje adaptavimo Lietuvoje galimybes, išskirtinos trys socialinio verslo veiklos spektro plėtojimo krypčių grupės - socialinė, aplinkosauginė ir kultūros sritys, kurios galėtų būti esminis pagrindas formuojantis socialinio verslo veiklų spektro plėtojimo kryptims. Socialinis verslas, plėtodamas savo veiklą numatytose kryptyse (socialinių paslaugų pažeidžiamoms gyventojų grupėms teikimas, socialinio būsto aprūpinimo paslaugos, sveikatos priežiūros paslaugos, miestų ir kaimų bendruomenių įveiklinimas, pažeidžiamų visuomenės grupės asmenų bei pagyvenusių asmenų reintegracija į visuomenę bei darbo rinką, kultūros paveldosauga ir gamtos apsauga ir jų propagavimas ir kt.), galėtų ne tik galėtų prisidėti prie esamų problemų sprendimo, bet ir pasiūlyti naujus ekonomiškai pagrįstus jų sprendimo būdus bei alternatyvas. Tam įgyvendinti būtina kurti mišrią viešųjų paslaugų ekonomiką, kuriant konkurencinę rinką, kai valstybės, savivaldybės įstaigos, socialinis ir privatus verslas, ir nevyriausybinių organizacijų, teikia paslaugas, konkuruodamos tarpusavyje.

2.3. Lietuvoje taikomi socialinio verslo modeliai ir jų įvairovės didinimo galimybės

Socialinio verslo veikimo principams bei tyrinėjimams, kaip organizacijos apjungia socialines vertybes ir tikslus su komercine verslo praktika ir kaip jose yra suderinami nuosavybės modeliai, pajamų ir naudos gavimo strategijos, unikalios valdymo ir paslaugų sistemos, skirtos didinti socialinę vertę, didžiausią dėmesį savo darbuose skyrė Alter¹¹⁰. Kiti autoriai savo darbuose daugiausiai nagrinėja socialinio verslo modelio sąrangas, komponentus bei koncepcinius modelius (Dees and Anderson (2003)¹¹¹, Sommerrock (2010)¹¹², Guclu et al. (2002)¹¹³ bei Perrini and Vurro (2006)¹¹⁴), klasifikaciją bei socialinio verslo veiklos modelių konfigūraciją tik fragmentiškai.

Bendru atveju galima teigti, kad socialinio verslo modelių universaliu klasifikavimu laikytinas Alter¹¹⁵ siūlomas klasifikavimas, kai socialiniai verslai klasifikuojami remiantis jų orientacija į socialinę misiją arba

¹¹⁰ Alter, K. (2007). *Social Enterprise Typology*. Virtue Ventures LLC.

¹¹¹ Dees J. G. and Anderson B. B. (2003). *For-Profit Social Ventures*. In *Social entrepreneurship*, Eds. M. L. Kourilsky and W. B. Walstad. Birmingham, UK: Senate Hall Academic Publish

¹¹² Sommerrock, K. *Social Entrepreneurship Business Models: Incentive Strategies to Catalyze Public Goods Provision*. New York, NY: Palgrave Macmillan. 2010

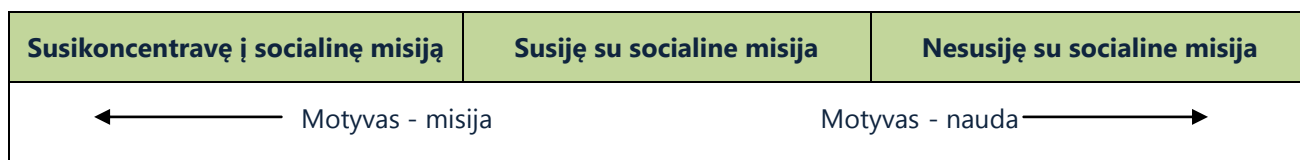
¹¹³ Guclu, A., Dees, J. G., and Anderson, B. B. (2002) *The process of social entrepreneurship: creating opportunities worthy of serious pursuit*. Durham, NC: Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Fuqua School of Business, Duke University

¹¹⁴ Perrini, F., and Vurro, C. (2006). *Social Entrepreneurship: Innovation and Social Change Across Theory, and Practice*. Mair, J., Robinson, J., and Hockerts, K. (eds.) *Social Entrepreneurship*. New York: Palgrave-MacMillan, p. 57–85

¹¹⁵ Alter, K. (2007). *Social Enterprise Typology*. Virtue Ventures LLC

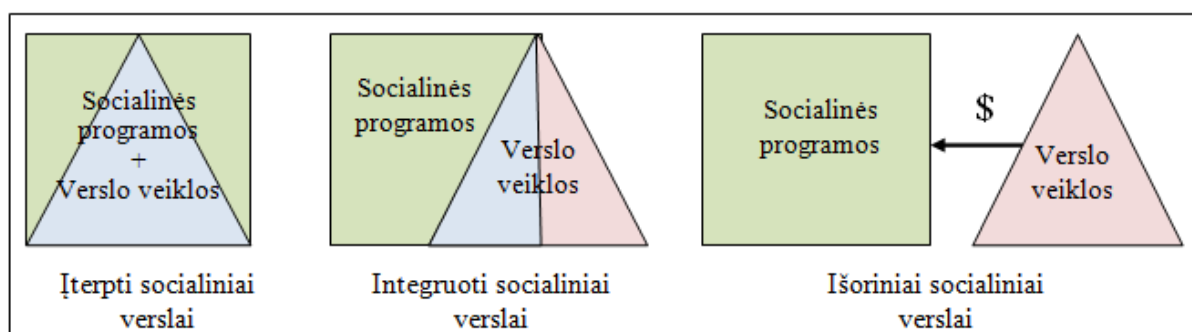
integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygiu. Universalus socialinio verslo modelių klasifikavimo taikymas leidžia įvertinti socialinio verslo raišką užsienyje bei Lietuvoje.

Pagal orientaciją į socialinę misiją, socialinius verslus galima klasifikuoti į tris kategorijas: 1) socialiniai verslai, kurie yra susikonscentravę į socialinę misiją, 2) socialiniai verslai, kurie yra susiję su socialine misija ir 3) socialiniai verslai, kurie yra nesusiję su socialine misija (**Lentelė 5**).

Lentelė 5. Socialinio verslo klasifikacija pagal jų orientaciją į socialinę misiją (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygį, socialinius verslus galima klasifikuoti į tris kategorijas: 1) įterpti socialiniai verslai, 2) integruoti socialiniai verslai ir 3) išoriniai socialiniai verslai (Lentelė 6).

Lentelė 6. Socialinio verslo klasifikacija pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygį (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Į socialinę misiją susikonscentravę socialiniai verslai. Tokie socialiniai verslai yra įkurti aiškiam tikslui – įgyvendinti socialinę misiją naudojant savarankiškus finansavimo modelius. Tokių verslų pavyzdžiais gali būti mikrofinansavimo organizacijos arba socialiniai verslai, įkurti siekiant įdarbinti socialiai remtinus asmenis. Tokiuose socialiniuose versluose socialinės programos ir verslo veiklos sutampa, o verslas yra socialinės misijos pagrindas.

Dėl savo dėmesio socialinei misijai, tokie socialiniai verslai dažniausiai veikia kaip ne pelno siekiančios organizacijos, siekiant apsisaugoti nuo misijos „išplaukimo“, bet priklausomai nuo teisinės aplinkos taip pat gali būti registruojamos ir kaip pelno siekiančios įmonės.

Pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygio klasifikaciją, dažniausiai į socialinę misiją susikonscentravę socialiniai verslai yra įterpti socialiniai verslai. Santykis tokiuose socialiniuose versluose tarp verslo veiklų ir socialinių misijų yra visapusiškas – finansinės ir socialinės naudos yra siekiama vienu metu.

Su socialine misija susiję socialiniai verslai. Tokiose organizacijose verslo veiklos yra susijusios su

socialine misija ar socialinėmis paslaugomis. Su socialine misija susiję verslai pasižymi sinergetinėmis savybėmis kuriant socialinę vertę programoms ir generuojant ekonominę naudą, skirtą subsidijuoti organizacijos socialines programas ir/arba veiklos išlaidas.

Socialinių paslaugų komercializavimas yra su misija susijusių socialinių verslų veiklos kryptis (pvz.: tokios įmonės dažnai taiko paslaugų vartotojų segmentaciją – tiems tikslinės grupės asmenims, kurie negali susimokėti už paslaugas jos yra teikiamos nemokamai, o tiems, kurie gali susimokėti – teikiamos mokamos paslaugos).

Kita su socialine misija susijusių socialinių verslų veiklos kryptis yra misijos plėtra. Socialiniai verslai, teikdami mokamas socialines paslaugas, plečia socialinę misiją ir šalia pradeda teikti susijusias nemokamas socialines paslaugas (pvz.: mokamos verslo konsultacinės paslaugos sunkumų šeimoje turintiems asmenims bei nemokamos neįgalių asmenų priežiūros paslaugos, kad asmenys galėtų visą dėmesį skirti nuosavo verslo kūrimui ir plėtrai). Daugeliu atvejų su socialine misija susiję socialiniai verslai plečia ar stiprina socialinę misiją, siekiant didesnio socialinio poveikio. Misijos plėtra taip pat gali būti pasiekta komercializuojant organizacijos socialines paslaugas ir parduodant jas naujoms rinkoms arba teikiant naujas paslaugas esamiems klientams. Tokie socialiniai verslai išnaudoja bendrą su motinine organizacija materialųjį ir nematerialųjį turtą, pavyzdžiui, kompetencijas, programų metodiką, ryšius, prekių ženklus, infrastruktūrą kaip verslo sukūrimo pagrindą.

Su socialine misija susijusi socialinio verslo įmonė gali būti įkurta kaip nepelno siekiančios organizacijos padalinys arba kaip atskiras subjektas.

Pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygio klasifikaciją, dažniausiai su socialine misija susiję socialiniai verslai yra integruoti socialiniai verslai. Tokiuose socialinio verslo modeliuose socialinės programos sutampa su verslo veiklomis dažniausiai per išlaidų ir turto dalijimąsi. Organizacijos kuria socialinius verslus kaip finansavimo mechanizmą remti pelno negeneruojančias operacijas ir veiklas, susijusias su socialine misija.

Su socialine misija nesusiję verslai arba verslai, turintys kitą misiją nei generuoti ekonominę vertę siekiant subsidijuoti organizacijos socialines programas ir/arba veiklos išlaidas. Toks socialinis verslas gali turėti ryšį su socialine misija, papildant rinkodaros ar prekės ženklo vertę, veikiant verslo srityje, susijusioje su motininės organizacijos paslaugomis ar sektoriumi, tačiau pelno potencialas yra motyvacija kuriant su socialine misiją nesusijusį socialinį verslą.

Pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygio klasifikaciją, su socialine misija nesusiję socialiniai verslai yra išoriniai socialiniai verslai. Tokiuose socialiniuose versluose socialinės programos skiriamos nuo verslo veiklų. Dažniausiai tokius socialinius verslus įkuria ne pelno siekiančios organizacijos, siekiant finansuoti savo socialines paslaugas ir/ar veiklos sąnaudas. Išoriniai socialiniai verslai paprastai negauna naudos iš bendrų su motinine organizacija išteklių, išlaidų pasidalijimo arba programų sinergijos, todėl siekiant savo tikslų turi būti pelningi.

Išorinis socialinis verslas gali būti įkurtas kaip motininės organizacijos padalinys ar atskirai kaip ne pelno siekianti arba pelno siekianti dukterinė įmonė. Teisinis statusas dažnai priklauso nuo reguliacinės aplinkos, kurioje socialinis verslas veikia arba prieigos prie finansavimo šaltinių sąlygų (t. y. paskolų ar investicijų į nuosavą kapitalą).

Tarp tokių socialinio verslo veiklų ir socialinių programų yra palaikomi ryšiai teikiant neribotą finansavimą pagrindinei motininei organizacijai. Išorinis socialinis verslas dažniausiai yra nesusijęs su socialine misija, verslo veiklos neprivalo remti ir palaikyti motininės organizacijos socialinės misijos, išskyrus gaunamas pajamas skirtas jos socialinėms programoms ar valdymo išlaidoms. Išorinis socialinis verslas kuria ekonominę vertę, skirtą palaikyti socialinės vertės kūrimą.

Taigi, socialinio verslo klasifikacija, kuri sudaryta remiantis socialinių verslų orientacija į socialinę misiją arba integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygio, leidžia identifikuoti kaip socialinio verslo organizacijos socialinės vertybės ir tikslai koreliuoja su komercine verslo veikla, kaip jose yra suderinamas išteklių bei turto naudojimas, kokios yra naudojamos pajamų ir naudos gavimo strategijos, siekiant didinti socialinę vertę. Lietuvoje šiuo metu dominuoja įterptų ir integruotų socialinių verslų modeliai (NVO, paramos labdaros fondai bei socialinės įmonės statusą turintys verslai). Tačiau siekiant paskatinti socialinio verslo plėtrą, būtina atkreipti dėmesį į galimybę skatinti ir plėtoti išorinius socialinius verslus, kuriuos gali sėkmingai vystyti tradicinio verslo sektorius.

Skirtingai nuo socialinių verslų klasifikacijos pagal orientaciją į socialinę misiją, socialinio verslo veiklos modeliai atspindi konfigūracijas, naudojamas kuriant socialinę vertę (išmatuojamą poveikį) ir ekonominę vertę (pajamas). Kaip parodė Europos valstybių gerosios praktikos analizė (detaliau studijos 1-oje dalyje), praktikoje taikomi socialinio verslo veiklos modeliai gali būti susisteminti įvertinant socialinio verslo finansinius ir socialinius tikslus, misiją, rinkos dinamiką, klientų poreikius ar galimybes ir teisinę aplinką. Pagal socialinių programų ir verslo veiklų integracijos lygį galima išskirti šiuos socialinio verslo modelius¹¹⁶:

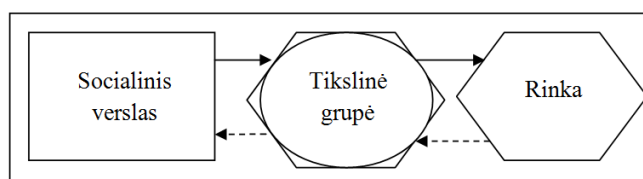
- 1) verslo rėmimo modelis;
- 2) rinkos tarpininko modelis;
- 3) užimtumo modelis;
- 4) atlygintinų paslaugų modelis;
- 5) kooperatyvo modelis;
- 6) rinkos ryšių modelis;
- 7) paslaugų subsidijavimo modelis;
- 8) organizacinio palaikymo modelis.

Ši tipologija įvardija bendras socialinio verslo plėtojamų verslo modelių charakteristikas. Konkrečios socialinio verslo organizacijos verslo modelis gali turėti kelių tipinių verslo/veiklos modelių elementų ir parodo logiką kaip konkreti organizacija sugeba sukurti, perduoti (pristatyti) ir užfiksuoti

¹¹⁶ Alter, K. (2007). *Social Enterprise Typology*. Virtue Ventures LLC.

vertę klientui¹¹⁷. Kadangi Lietuvoje socialinio verslo raiška, lyginant su kitų studijoje nagrinėtų valstybių gerąja praktika, yra minimali, todėl siekiant identifikuoti šalyje taikomus / taikytinus socialinio verslo modelius ir jų įvairovės didinimo galimybes yra vadovaujama ekspertine prielaida, kad Lietuvoje yra galimi visi anksčiau įvardinti socialinio verslo modeliai. Ši prielaida yra grindžiama užsienio valstybių praktika (detaliau studijos 1 dalyje) bei socialinio verslo raiškos praktika ir potencialu Lietuvoje (detaliau studijos 2.1 skyriuje).

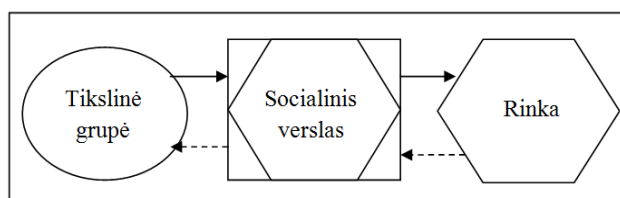
Verslo rėmimo modelis. Verslo rėmimo modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia verslo rėmimo ir finansines paslaugas tikslinėms gyventojų grupėms, savarankiškai dirbantiems asmenims ar įmonėms, kurie vėliau parduoda savo produktus ir paslaugas atviroje rinkoje (Pav. 28).

Pav. 28. Verslo rėmimo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Verslo rėmimo modelį taikantys socialiniai verslai paprastai yra susikcentravę į socialinę misiją, kurios tikslas yra padėti klientams pasiekti finansinį saugumą remiant jų verslo veiklas. Socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per savo paslaugų pardavimą klientams ir šias pajamas naudoja padengti išlaidoms, susijusioms su verslo rėmimo paslaugų teikimu bei veiklų sąnaudomis. Dažniausiai šį modelį taiko finansinės institucijos, valdymo konsultacijos, profesines paslaugas (apskaitos, teisės ir rinkos informacija), verslo konsultacines paslaugas, technologijas ir paslaugas, padedančias palaikyti verslą, teikiančios organizacijos.

Rinkos tarpininko modelis. Rinkos tarpininko modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia tikslinėms gyventojų grupėms ar smulkiems gamintojams (asmenims, įmonėms ar kooperatyvams) paslaugas, padedančias pasiekti rinkas. Tokios paslaugos apima produkto vystymo, gamybos ir rinkodaros konsultacijų, kreditavimo paslaugas. Rinkos tarpininkas superka kliento pagaminamus produktus tiesiogiai arba priima juos konsignacijos pagrindais, kuriuos vėliau parduoda rinkoje su antkainiu (Pav. 29).

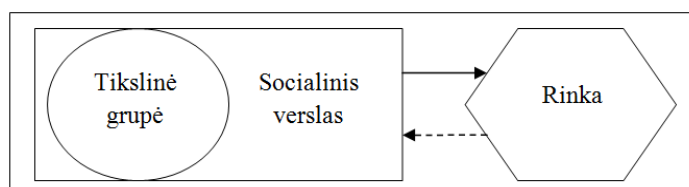
Pav. 29. Rinkos tarpininko modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Rinkos tarpininko modelį taikantys socialiniai verslai paprastai yra susikcentravę į socialinę misiją, t.y. siekia stiprinti rinkas ir palengvinti klientų finansinį saugumą, padedant jiems kurti ir parduoti savo produktus.

¹¹⁷ Osterwalder, A., Pigneur, Y., In Clark, T., & Smith, A. (2010). Business model generation: A handbook for visionaries, game changers, and challengers.

Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per savo klientų produkcijos pardavimus arba tarpininkavimą parduodant. Gautos pajamos naudojamos padengti socialinio verslo veiklos išlaidas ir sąnaudas, susijusias su klientų produktų kūrimu, rinkodara ir kreditavimo paslaugomis. Dažniausiai šį socialinio verslo modelį taiko rinkodaros organizacijos, vartojimo prekių įmonės arba tos organizacijos, kurios parduoda perdirbtus maisto ar žemės ūkio produktus (pvz. kooperatinės parduotuvės, rankdarbių krautuvėlės).

Užimtumo modelis. Užimtumo modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia įsidarbinimo galimybių ir profesinio mokymo paslaugas tikslinėms gyventojų grupėms ar žmonėms, turintiems sunkumų su įsidarbinimu, t. y. neįgaliesiems, benamiams, rizikos grupėms priklausantiems jaunuoliams, buvusiems nusikaltėliams ir pan. Toks socialinis verslas veikia kaip verslo įmonė, kurioje dirba jos klientai ir kuri parduoda savo produktus ar paslaugas atviroje rinkoje. Verslo pagrindas yra darbo vietų, tinkamų klientams, sukūrimas, kurios turi būti suderinamos su klientų galimybėmis, apribojimais bei komerciniu gyvybingumu (Pav. 30).

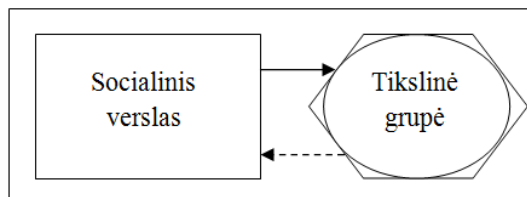

Pav. 30. Užimtumo modelis. (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Užimtumo modelyje paprastai socialinio verslo veikla yra sukoncentruota į socialinę misiją, t. y. kurti užimtumo galimybes klientams. Socialinio verslo veiklos apima tokias paslaugas kaip darbuotojų įgūdžių lavinimas, fizinės terapijos, psichikos sveikatos konsultavimo paslaugos, įsidarbinimo mentorių paslaugos, laikino apgyvendinimo ir panašios paslaugos, kurios kuria palankią darbo aplinką klientams. Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per savo produktų ir paslaugų pardavimą. Gautos pajamos naudojamos apmokėti kasdienes veiklos išlaidas, susijusias su verslu ir papildomas socialines išlaidas įdarbinant savo klientus.

Užimtumo modelis yra plačiai naudojamas neįgaliųjų ir jaunimo organizacijų, taip pat socialinių paslaugų organizacijų, teikiančių paslaugas mažas pajamas gaunančioms moterims, buvusiems narkomanams, benamiams ir pan. Užimtumo modelis yra bene labiausiai paplitęs Lietuvoje, nes ilgą laiką tai buvo vienintelė oficialiai prieinama ir aiški socialinio verslo vystymo forma, įtvirtinta Socialinių įmonių įstatyme.

Atlygintinų paslaugų modelis. Atlygintinų paslaugų modelį atitinkantys socialiniai verslai komercializuoja savo socialines paslaugas ir po to parduoda jas tiesiogiai tikslinėms grupėms, įmonėms, bendruomenėms, arba trečiosioms šalims (Pav. 31).

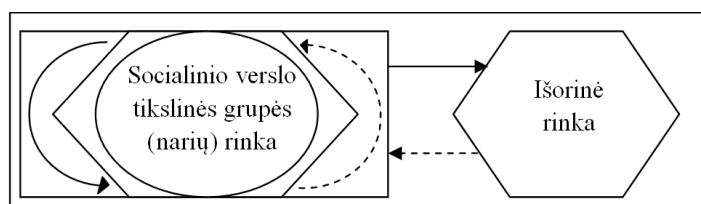
Pav. 31. Atlygintinių paslaugų modelis. (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Atlygintinių paslaugų modelyje socialinio verslo veikla yra sukoncentruota į socialinę misiją, t. y. socialinių paslaugų teikimas srityse, kuriose veikia socialinis verslas, pvz.: sveikatos ar švietimo. Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per mokesčius už paslaugas. Šios pajamos naudojamos kaip sąnaudų susigrąžinimo mechanizmas, leidžiantis padengti išlaidas, susijusias su paslaugų teikimu, pvz.: rinkodaros išlaidas, socialinių paslaugų komercializavimo išlaidas ir pan. Perteklius (grynosios pajamos) gali būti naudojamos subsidijuoti socialines programas, kurios neturi sąnaudų susigrąžinimo galimybių.

Atlygintinių paslaugų modelis yra vienas iš plačiausiai naudojamų socialinio verslo modelių. Tokį modelį naudoja narystės organizacijos ir profesinės asociacijos, mokyklos, muziejai, ligoninės, klinikos ir pan.

Kooperatyvo modelis. Kooperatyvo modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia tiesioginę naudą tikslinei grupei - sąjungos/asociacijos/kooperatyvo nariams per narystės paslaugas: rinkos informaciją, techninės paramos/plėtros paslaugas, kolektyvinio derėjimosi galią, bendrus pirkimus, prieigą prie produktų ir paslaugų, prieigą prie išorės rinkų ir pan. (Pav. 32)

Bendradarbiaujantys subjektai tokiose sąjungose/asociacijose/kooperatyvuose dažnai būna tos pačios produktų grupės smulkūs gamintojai ar bendruomenės su bendrais poreikiais, pvz.: prieigos prie kapitalo ar sveikatos apsaugos paslaugų. Sąjungų/asociacijų/kooperatyvų nariai yra pagrindinės suinteresuotos šalys tiek gaunančios naudą iš pajamų, užimtumo ar paslaugų, tiek ir investuojančios į bendrą sąjungą asmeninius laiko, finansinius, produktų, darbo ir pan. išteklius.

Pav. 32. Kooperatyvo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)

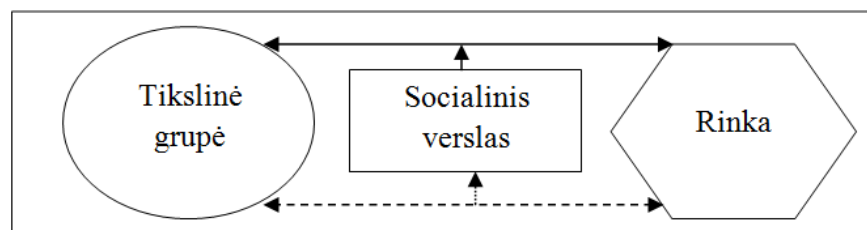
Kooperatyvo modelio socialinio verslo pagrindinė socialinė misija – teikti nariams paslaugas. Finansinis savarankiškumas pasiekiamas per produktų ir paslaugų pardavimą savo nariams (klientams) bei rinkai. Tokie socialiniai verslai gautas pajamas naudoja padengti išlaidas, susijusias su paslaugų teikimu savo nariams, o perteklius gali būti naudojamas subsidijuoti narių paslaugas.

Lietuvoje daugumo socialinių verslų susiduria su pradinio finansavimo problema, tai sukūrus tinkamas

sąlygas formuoti sutelktiniam (minios) finansavimui, atsirastų galimybė taikyti verslo rėmimo modelį. Verslas sukurtas pagal šį modelį padėtų vystyti ir kitiems socialiniams verslams.

Diskusija dėl sutelktinio finansavimo vyksta jau nuo 2014 metų, yra parengtos Europos vertybinių popierių rinkos institucijos (angl. European securities and markets authority, ESMA) rekomendacijos kaip ES šalyse turėtų būti reguliuojama nuosavybės sutelktinio finansavimo priemonė. Buvo sudaryta bendra LR Ūkio ministerijos, LR Finansų ministerijos ir Lietuvos banko darbo grupė. Esamos teisinės bazės rėmuose pradėjo kurtis įmonės, teikiančios panašias į sutelktinį finansavimą paslaugas (angl. "peer-to-peer lending"), tačiau iki šiol teisinė bazė dar nėra sutvarkyta.

Rinkos ryšių modelis. Rinkos ryšių modelį atitinkantys socialiniai verslai facilituoja prekybinius santykius tarp smulkių gamintojų, vietos įmonių, kooperatyvų bei išorės rinkų. Tokie socialiniai verslai veikia kaip brokeris, jungiantis pirkėjus su gamintojais ir atvirkščiai, bei ima mokestį už šią paslaugą. Pardavimų rinkos informacijos ir tyrimų paslaugos yra kitas rinkos santykių modelio socialinio verslo paslaugų tipas. Skirtingai nuo rinkos tarpininko modelio, toks socialinis verslas neparduoda klientų produktų, tačiau įveda juos į rinką (pvz. ūkininkų turgeliai) (Pav. 33)

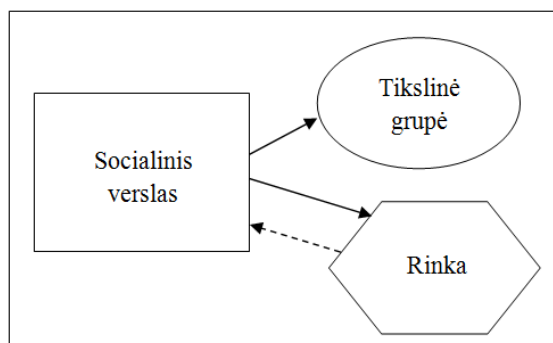

Pav. 33. Rinkos ryšių modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Rinkos ryšių modelio socialinis verslas gali veikti kaip įterptas ir kaip integruotas socialinis verslas. Jei socialinis verslas veikia savarankiškai, jo socialinė misija yra jungti rinkas, socialinė programa atitinka jo tikslą, toks modelis yra įterptas. Tokiu atveju socialinė programa yra verslas, pajamos generuojamos iš verslo veiklų ir jos naudojamos kaip socialinės programos finansavimo mechanizmas. Integruotame socialiniame versle rinkos ryšiai kuriami komercializuojant organizacijos socialines paslaugas ar išnaudojant kitą nematerialųjį turtą, tokį kaip prekybos ryšius, pajamos yra naudojamos subsidijuoti klientų paslaugas, o socialinės programos ir verslo veiklos persidengia. Rinkos ryšių modelį dažniausiai naudoja prekybos asociacijos, kooperatyvai ir pan.

Paslaugų subsidijavimo modelis. Paslaugų subsidijavimo modelį atitinkantys socialiniai verslai parduoda produktus ar paslaugas išorės rinkose ir naudoja gautas pajamas savo socialinių programų finansavimui.

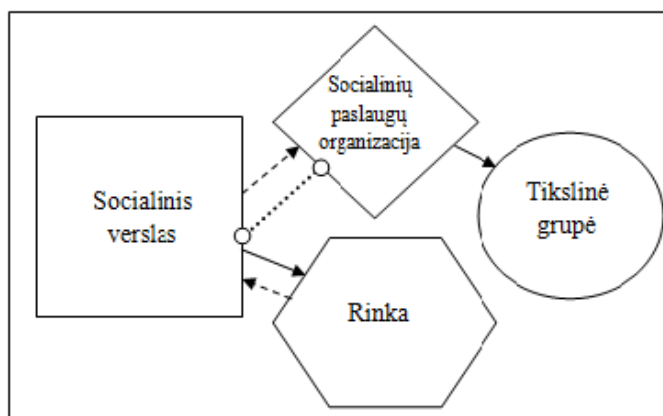
Paslaugų subsidijavimo modelyje verslo veiklos yra integruotos, t.y. verslo veiklos ir socialinės programos dalinai sutampa, yra dalinamasi išlaidomis, turtu, veiklomis, pajamomis ir pan. Nors paslaugų subsidijavimo modelis pirmiausiai veikia kaip finansavimo mechanizmas – verslas yra atskirtas nuo socialinės misijos - verslo veikla gali padėti plėsti organizacijos misiją (Pav. 34).

Pav. 34. Paslaugų subsidijavimo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Ne pelno siekiančios organizacijos, kurios vykdo socialinio verslo veiklas remiantis paslaugų subsidijavimo modeliu, pagrinde naudoja savo materialinį turtą (pastatus, žemę ar įrangą) arba nematerialųjį turtą (metodikas, know-how, ryšius ar prekės ženklus) kaip verslo veiklų pagrindą. Pagrindinių socialinių paslaugų komercializavimas lemia verslo veiklas, kurios savo prigimtimi yra artimos organizacijos socialinėms programoms ir gali sustiprinti socialinę misiją. Finansiniu požiūriu verslas gauna naudą iš išteklių ir išlaidų pasidalijimo su motinine organizacija ir suteikia neribotą pajamų srautą "subsidijoms" teikiant vieną ar daugiau socialinių paslaugų. Paslaugų subsidijavimo modelis gali peraugti į organizacinės paramos modelį, jei jis tampa pakankamai pelningas ir gali atsisakyti motininės įmonės pajamų. Tokio modelio socialinis verslas gali būti bet kokio tipo verslo įmonė.

Organizacinio palaikymo modelis. Organizacinio palaikymo modelyje verslo veikla yra atskirta nuo socialinių programų, socialinio verslo gaunamos pajamos skiriamos dengti motininės organizacijos socialinių programų/organizacijų išlaidas (Pav. 35).

Pav. 35. Organizacinio palaikymo modelis (Šaltinis: Alter, K., 2007)

Organizacinio palaikymo modelio socialiniai verslai yra gan dažnai įkuriami ne pelno siekiančių motininių organizacijų kaip papildomas verslas ir finansavimo mechanizmas. Toks sėkmingai veikiantis socialinis verslas iš dalies ar pilnai padengia motininės organizacijos sąnaudas. Socialinio verslo organizacinio palaikymo modelis yra būdingas daugeliui Vakarų valstybių nevyriausybinų organizacijų.

Taigi apibendrintai galima teigti, jog šiuo metu Lietuvoje vyrauja įterptų ir integruotų socialinių verslų modeliai (NVO, paramos labdaros fondai bei socialinės įmonės statusą turintys verslai). Tačiau siekiant socialinio verslo sektoriaus plėtros, būtina skatinti ir plėtoti išorinius socialinius verslus, kuriuos gali sėkmingai vystyti tradicinio verslo sektorius. Pagal socialinio verslo veiklos modelių tipus, Lietuvoje vyrauja užimtumo, atlygintų paslaugų ir kooperatyvo modeliai, tačiau sukūrus tinkamas sąlygas formuotis sutelktiniam (minios) finansavimui, atsirastų galimybė taikyti verslo rėmimo modelį.

2.4. Tradicinio privataus verslo galimybės įsitraukti į socialinių problemų sprendimą

Tradicinio privataus verslo galimybės įsitraukti į socialinių problemų sprendimą visų pirma sąlygoja pati tradicinio verslo paradigma, santykyje su socialinio verslo paradigma. Šiuolaikinėse ekonominėse sistemose galima išskirti du kraštutinius subjektų tipus. Vienoje skalės pusėje yra organizacijos, kurios siekia maksimaliai didinti pelną ir kurių tikslas yra vertės kūrimas akcininkams (pvz. įmonės, privati juridiniai asmenys ir pan.). Iš kitos pusės yra organizacijos, kurių tikslas – spręsti socialinius uždavinius (pvz. NVO, viešieji juridiniai asmenys, ir pan.). Socialinis verslas yra šių dviejų kraštutinių subjektų tipų derinys¹¹⁸ (Lentelė 7):

MISIJA IR MOTYVACIJA		
NVO	Socialinis verslas	Tradicionis verslas
Remiasi altruizmu	Remiasi altruizmu ir asmeniniu interesu	Remiasi asmeniniu interesu
Pagrindinė varomoji jėga yra socialinė misija (nesiekia pelno, siekia išspręsti visuomenės problemą)	Pagrindinė varomoji jėga yra rinka (siekia pelno, didelę dalį pelno reinvestuoja į visuomenės problemų sprendimą)	Pagrindinė varomoji jėga yra rinka (siekia pelno)
Siekia generuoti socialinę vertę	Siekia generuoti socialinę ir ekonominę vertę	Siekia generuoti ekonominę vertę
VALDYMAS		
NVO	Socialinis verslas	Tradicionis verslas
Remiasi plačiu suinteresuotų šalių įtraukimu	Remiasi subalansuotu suinteresuotų šalių įtraukimu ir/arba demokratiniu valdymu	Remiasi tik ekonomine verte suinteresuotų šalių įtraukimu
Dominuoja savanoriška veikla, koordinuojama profesionalios komandos	Dominuoja profesionali komanda, pasinaudojanti savanoriškos veiklos galimybėmis	Dominuoja profesionali komanda
Skaidriai atsiskaito visuomenei tiek apie veiklas, tiek apie finansus	Skaidriai atsiskaito visuomenei už socialinės misijos įgyvendinimo veiklas bei pelno reinvestavimą	Atsiskaito akcininkams. Neprivalo atsiskaityti visuomenei. Stambus verslas dažnai teikia viešas finansines ataskaitas. Socialiai atsakingas

¹¹⁸ Yunus M., Moingeon B., Lehmann-Ortega L. *Building Social Business Models: Lessons from the Grameen Experience*. Long Range Planning 43, 2010, 308 – 325 psl.

		verslas skelbia socialinės atsakomybės ataskaitas.
FINANSAVIMAS		
NVO	Socialinis verslas	Tradicinis verslas
Dominuoja viešas kapitalas (parama arba dotacijos)	Siekama viešo ir privataus kapitalo balanso	Dominuoja rinkos kapitalas
Naudos gavėjai dažniausiai nemoka už paslaugas	Teikiamų paslaugų kainos diferencijuojamos pagal naudos gavėjus (nuo visai nemokančių už paslaugas iki mokančių visą rinkos kainą)	Naudos gavėjai moka už paslaugas rinkos kainomis
Gali vykdyti ūkinę-komercinę veiklą, tačiau dažniausiai ji sudaro tik nedidelę dalį pajamų	Vykdo ūkinę-komercinę veiklą ir ji sudaro didelę dalį pajamų	Praktiškai visas pajamas gauna iš ūkinės-komercinės veiklos

Lentelė 7. Tradicinio verslo, NVO sektorius ir socialinio verslo sektoriaus organizacijų ypatumai

Būtent tradicinio verslo paradigmos pagrindinė dedamoji – pelno siekimas savininkams / akcininkams – pagrindinai apsprendžia tradicinio verslo subjektų pasirengimą įsitraukti į socialinių problemų sprendimą. Vadovaujantis studijos 2.1 skyriuje atliktu socialinio verslo subjektų raiškos Lietuvoje potencialo identifikavimu ir vertinimu, tradicinio verslo subjektų galimybes įsitraukti į socialinių problemų sprendimą lemia du pagrindiniai aspektai: (i) galimybės užtikrinti tvarų pelno didėjimą ir (ii) paskatos (mechanizmai, priemonės ir pan.), skatinančios vykdyti veiklas, kurios tiesiogiai nedidina pelno, bet formuoja teigiamą verslo įvaizdį ir / ar teikia savininkams vidinį patenkinimą.

Pirmasis aspektas - socialinių paslaugų ekonominis patrauklumas verslui detalai nagrinėjamas studijos 2.6 skyriuje. Antrasis aspektas - paskatos (mechanizmai, priemonės ir pan.), skatinančios vykdyti veiklas, kurios tiesiogiai nedidina pelną, bet formuoja teigiamą verslo įvaizdį ir / ar teikia savininkams vidinį patenkinimą detalai nagrinėjamos 4-oje studijos dalyje.

Šių dviejų aspektų įtakoje tradicinio verslo galimybės įsitraukti į socialinių problemų sprendimą indikuoja praktikoje realizuojami verslo įsitraukimo į socialinių problemų sprendimą būdai.

Dalis iš šių būdų kyla iš paties verslo:

- (i) teikiama finansinė parama/labdaros įvairioms iniciatyvoms;
- (ii) įmonių socialinės atsakomybės projektai),

dalį kyla iš valstybės intervencijos priemonių:

- (iii) VPP;
- (iv) ikiprekybiniai viešieji pirkimai;
- (v) ES paramos priemonės.

Finansinės paramos/labdaros projektai.

Finansinės paramos / labdaros projektai – populiariausias Lietuvoje tradicinio verslo dalyvavimo sprendžiant socialines problemas būdas. Parama – paramos teikėjų savanoriškas ir neatlygintinas pinigų,

materialinių vertybių ar paslaugų teikimas paramos gavėjams nustatytais tikslais ir būdais, įskaitant tuos atvejus, kai paramos dalys perduodami anonimiškai ar kitu būdu, kai negalima nustatyti konkretaus paramos teikėjo. Paramos teikėjai – Lietuvos fiziniai ir juridiniai asmenys, užsienio valstybės, užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys, tarptautinės organizacijos¹¹⁹.

LR statistikos departamento duomenimis 2014 m. Lietuvoje buvo suteikta 116,1 mln. EUR paramos – tai 3,8 proc. daugiau nei 2013 m. Lietuvos juridiniai asmenys suteikė 79,1 mln. EUR, arba 68,2 proc. visos suteiktos paramos, užsienio šalių juridiniai asmenys – 25,2 mln. EUR, arba 21,7 proc., Lietuvos ir užsienio šalių anoniminiai teikėjai bei fiziniai asmenys – 11,8 mln. EUR, arba 10,1 proc.

2013 ir 2014 m. didžiausią dalį – atitinkamai 69,9 ir 73,7 proc. – paramos teikėjai skyrė ne pelno institucijoms, teikiančioms paslaugas namų ūkiams. Valdžios sektoriui teko 19,6 proc. visos 2014 m. suteiktos paramos (2013 m. – 22,4 proc.).

2014 m., kaip ir 2013 m., didžiausią suteiktos paramos dalį – 78,1 proc. – sudarė parama pinigineis lėšomis (2013 m. – 76 proc.). Parama materialinėmis vertybėmis sudarė 20,3 proc. (2013 m. – 22,4 proc.), o paslaugos sudarė mažiausią paramos dalį – 1,6 proc. (2013 m. – tiek pat). 2014 m. paramoje, suteiktoje materialinėmis vertybėmis, didžiausią dalį (18,1 proc.) sudarė ryšių įrengimai bei aparatūra – 4,3 mln. EUR, maisto produktai ir gėrimai (16,8 proc.) – 4 mln. EUR, medikamentai ir vaistai (10,7 proc.) – 2,5 tūkst. EUR.

Daugiausia paramos 2014 m. suteikė įmonės, turinčios 10–49 darbuotojų – 22,5 mln. EUR, arba 28,5 proc. visos šalies juridinių asmenų suteiktos paramos. Įmonės, turinčios 50–249 darbuotojus, suteikė 20,8 mln. EUR, arba 26,3 proc., paramos, turinčios 250 ir daugiau darbuotojų – 20,4 mln. EUR, arba 25,7 proc., turinčios 0–9 darbuotojus – 15,5 mln. EUR, arba 19,5 proc.

Vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis 2014 m., palyginti su 2013 m., sumažėjo 4,7 proc. ir sudarė 9 tūkst. EUR (2013 m. – 9,4 tūkst. EUR). Didžiausias vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis 2014 m. buvo 250 ir daugiau darbuotojų turinčių įmonių grupėje – 70,2 tūkst. EUR, mažiausias – 0–9 darbuotojus turinčių įmonių grupėje – 4,2 tūkst. EUR.

2013 ir 2014 m. daugiausia paramos suteikė didmeninės ir mažmeninės prekybos įmonės – atitinkamai 27,3 ir 26,6 mln. EUR, arba 33,7 ir 32,8 proc. visos šalies juridinių asmenų atitinkamais metais suteiktos paramos. Antroje vietoje pagal suteiktos paramos dydį buvo apdirbamosios gamybos įmonės, suteikusios atitinkamai 16,9 ir 12,5 mln. EUR, arba 20,8 ir 15,4 proc. paramos. Didžiausias vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis 2014 m. buvo elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo įmonių grupėje ir siekė 35,1 tūkst. EUR (2013 m. – 42,6 tūkst. EUR), palyginti su 2013 m., jis sumažėjo 17,6 proc.

Daugiausia paramos 2014 m., kaip ir 2013 m., suteikė Vilniaus apskrities juridiniai asmenys – atitinkamai 39,5 ir 41,5 mln. EUR, arba 49,9 ir 51,3 proc. Kauno apskrities juridiniai asmenys suteikė 24,2 proc. visos 2014 m. juridinių asmenų suteiktos paramos (2013 m. – 26,5 proc.). 2014 m. ir Vilniaus ir Kauno apskrityse daugiausia paramos suteikė prekybos įmonės (atitinkamai 42,1 ir 33,4 proc. visos šios apskričių

¹¹⁹ LR Labdaros ir paramos įstatymas, 1993 m. birželio 4 d. Nr. I-172

įmonių suteiktos paramos). Didžiausias vidutinis vieno Lietuvos juridinio asmens suteiktos paramos dydis buvo Vilniaus apskrityje ir 2014 m. jis siekė 11,9 tūkst. EUR (2013 m. – 12,3 tūkst. EUR).

2014 m., kaip ir 2013 m., didžioji paramos dalis (2014 m. – 32,9 proc., 2013 m. – 38,4 proc.) buvo skirta sportui remti, palyginti su 2013 m., ji sumažėjo 5,5 procentinio punkto. Pagrindiniai šios srities rėmėjai – Lietuvos juridiniai asmenys (2013 m. jie skyrė 93,5 proc. visos atitinkamais metais sportui skirtos paramos, 2014 m. – 92,9 proc.). Antroje vietoje – parama socialinei globai ir rūpybai, kuriai 2014 m. rėmėjai skyrė 13,3 proc. visos paramos, trečioje vietoje – parama kultūrai (10,7 proc. visos paramos).

2014 m. daugiausia paramos sportui iš Lietuvos juridinių asmenų buvo gauta Panevėžio, Utenos ir Telšių apskrityse – atitinkamai 62,3, 55,2 ir 55 proc. visos šių apskričių įmonių gautos paramos. Kultūrai daugiausia paramos gauta Tauragės ir Alytaus apskrityse (atitinkamai 21,6 ir 21,2 proc.), sveikatos apsaugai – Klaipėdos ir Kauno apskrityse (atitinkamai 13,3 ir 12 proc.), socialinei globai ir rūpybai – Vilniaus ir Kauno ir apskrityse (atitinkamai 11,9 ir 10,9 proc.).

Įmonių socialinės atsakomybės projektai.

Įmonių socialinės atsakomybės projektai – tai antras pagal populiarumą tradicinio verslo įsitraukimo į socialinio pobūdžio tikslų siekimą būdas.

Lietuvos tradicinis verslas brendo socialinės atsakomybės projektais trimis etapais (Astromskienė, Adamonienė, 2009¹²⁰; Gineitienė, Žiogelytė, 2010¹²¹): nuo 2003 m. prasidėjęs LR Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įtvirtinimo etapas (I etapas); 2004–2005 m., kada buvo įkurtas Nacionalinis atsakingo verslo tinklas (II etapas); paskutinis Nacionalinių atsakingo verslo apdovanojimų ir narystės Pasaulinio susitarimo veikloje etapas (III etapas).

Įmonių socialinės atsakomybės samprata yra apibrėžta 2016 m. vasario 12 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-82 patvirtiname „Įmonių socialinės atsakomybės 2016–2020 metų veiksmų plane“¹²². Įgyvendinimo priežiūrai LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. rugpjūčio 22 d. įsakymu Nr. A1-453 yra sudaryta Įmonių socialinės atsakomybės koordinavimo tarp valstybės institucijų ir socialinių partnerių platforma.

Įmonių socialinė atsakomybė – įmonių atsakomybė už jų poveikį aplinkai ir visuomenei (įmonių politika ir praktika, kai jos, laikydamosi įstatymų, tarptautinių susitarimų ir sutartų elgsenos normų, į savo veiklos vidinius procesus ir išorinius santykius savanoriškai integruoja socialinius, aplinkosaugos ir skaidraus verslo principus). Įmonės kartu su visuomeniniais ir valstybinio sektoriaus partneriais ieško novatoriškų sisteminių socialinių, aplinkosaugos ir platesnių ekonominės gerovės problemų sprendimų.

¹²⁰ Adamonienė R., Astromskienė A. Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų Lietuvoje tendencijos. *Ekonomika ir vadyba* - 2009. ISSN 1822-6515-. Nr. 14, Kaunas, Technologija, , p. 217-222.

¹²¹ Gineitienė, Z., Žiogelytė, D. (2010) Įmonės socialinės atsakomybės principų įgyvendinimo vertinimas (UAB „PakMarkas“ pavyzdžiu) // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 17, 57-64.

¹²² 2016 m. vasario 12 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-82 „Dėl įmonių socialinės atsakomybės 2016–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“

Apie 70 Lietuvos įmonių yra jau prisijungusios prie savanoriškos visuotinės ataskaitų teikimo iniciatyvos. Kaip rodo tyrimai (dėliau studijos 2.1 skyriuje), pastaraisiais metais Lietuvos įmonėse vyksta socialiai atsakingo verslo principų plėtra. Nežiūrint to, kad per pastarąjį dešimtmetį verslo įmonės tapo socialiai atsakingesnės, tačiau nėra fiksuojama pakankama verslo daroma teigiama įtaka ir atsiliekiama nuo ES vidurkio. Socialiai atsakingo verslo raiškos stygius atitinkamai sąlygoja ir tradicinio verslo potencialą sprendžiant socialines problemas Lietuvoje

Viešo ir privataus sektoriaus partnerystė.

Viešo ir privataus sektoriaus partnerystė yra praktinis būdas, didinantis tradicinio verslo įsitraukimą į socialinių problemų sprendimą. Viešo ir privataus sektoriaus partnerystę (toliau – VPSP) galima apibrėžti kaip viešojo ir privataus sektorių sutarties formą, kuri iš privataus partnerio reikalauja finansinių, technologinių, patirties, žinių ir kitokių investicijų, kurioje pagrindinių projekto rizikų valdymas perduodamas privačiam sektoriui, o viešasis sektorius moka privačiam už paslaugų, kurias tradiciškai teikia pats viešasis sektorius, teikimą visuomenei¹²³.

Vadovaujanti UAB „PricewaterhouseCoopers ir LR Finansų ministerija tyrimų rezultatais, Lietuvoje yra gana palanki aplinka vystyti viešo ir privataus sektoriaus partnerystę¹²⁴ (toliau – VPSP). Tačiau nepaisant kelių kartų pertvarkytos teisinės bazės, realios viešo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo priemonės juda labai lėtai. Koordinavimo funkcija yra pavesta LR Finansų ministerijai, o metodologijų rengimo – CPVA.

Pagal VPSP vadovą šiuo metu egzistuojanti teisinė bazė Lietuvoje taikomos šios partnerystės formos.

Sutartinė partnerystė – kai bendradarbiaujama vien sutarčių pagrindu, nesteigiant mišrios investicinį projektą įgyvendinsiančios bendrovės.

1. Koncesijos suteikimas – kai viešojo sektoriaus subjektas privataus sektoriaus subjektui (koncesininkui) suteikia leidimą teikti viešąsias paslaugas, valdyti ir (ar) naudoti valstybės, savivaldybės turtą (tarp jų – eksploatuoti gamtos išteklius) bei vykdyti ūkinę komercinę veiklą, susijusią su infrastruktūros objektų projektavimu, statyba, plėtra, atnaujinimu, pakeitimu, remontu, valdymu, naudojimu ir (ar) priežiūra, o koncesininkas pagal koncesijos sutartį prisiima visą ar didžiąją dalį su tokia veikla susijusios rizikos bei atitinkamas teises ir pareigas. Jo atlyginimą už šią veiklą sudaro tik teisės užsiimti atitinkama veikla suteikimas ir pajamos iš tokios veiklos. Arba tokios teisės suteikimas ir pajamos iš tokios veiklos kartu su atlyginimu, mokamu koncesininkui suteikiančiosios institucijos pagal jos prisiimtą riziką. Reglamentuoja Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymas¹²⁵.

¹²³ LR Finansų ministerija, CPVA ir PPP Lietuva (2015). Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų vadovas. http://www.ppplietuva.lt/wp-content/uploads/2015/06/Viesojo_ir_privataus_sektoriu_partnerystes_projektu_vadovas.pdf

¹²⁴ UAB „PricewaterhouseCoopers ir LR Finansų ministerija (2014). VPSP proceso Lietuvoje skatinimo galimybių studijos galutinė ataskaita.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymas, 1996 m. rugsėjo 10 d. Nr. I-1510.

2. Investavimas sudarant valdžios ir privataus subjektų partnerystės – kai privatus subjektas partnerystės sutartyje nustatytomis sąlygomis investuoja į valdžios subjekto funkcijoms priskirtas veiklos sritis, šiai veiklai vykdyti reikalingą valstybės arba savivaldybės turtą ir vykdo tose srityse tam tikrą veiklą, už kurią jam atlyginimą moka valdžios subjektas. Reglamentuoja Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas¹²⁶.

Institucinė partnerystė – kai bendradarbiaujama steigiant bendro kapitalo (privataus ir viešojo) bendrovę.

3. Mišraus kapitalo įmonių steigimas – kai konkrečiai veiklai vykdyti steigiamas mišraus kapitalo juridinis asmuo ir valstybės ar savivaldybių turtas investuojamas kaip viešojo sektoriaus įnašas į bendros įmonės kapitalą. Reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas¹²⁷.

Tačiau reikia pažymėti, kad nepaisant galimų sutarčių įvairovės, VPSV plėtrų mastas Lietuvoje yra labai mažas. Šiuo metu yra rengiami arba įgyvendinami tik 24 VPSV projektai¹²⁸.

Ikiprekybiniai pirkimai.

Ikiprekybiniai pirkimai – tai dar tik besiformuojantis tradicinio verslo įsitraukimo į socialinio pobūdžio tikslų siekimą būdas. Europos Komisijos 2007 m. gruodžio 14 d. komunikatas „Ikiprekybiniai viešieji pirkimai. Naujovių skatinimas siekiant užtikrinti ilgalaikės kokybiškas viešąsias paslaugas Europoje“¹²⁹, sudarė sąlygas Lietuvoje skatinti inovatyvių produktų ir paslaugų sukūrimą, naudojant ikiprekybių pirkimų mechanizmą, kuriuo siekiama skatinti inovacijų kūrimą ir jų diegimą viešajame sektoriuje, taip tenkinant viešąjį interesą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2015 m. liepos 1 d. nutarimu Nr. 709 patvirtino Ikiprekybinių pirkimų vykdymo tvarkos aprašą¹³⁰, kuriuo taip pat priskyrė koordinuojančios organizacijos funkcijas vykdyti Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūrai.

Ikiprekybinis pirkimas – mokslinių tyrimų ir (arba) eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) paslaugų, išskyrus tas, iš kurių gauta nauda naudojama tik perkančiosios organizacijos poreikiams tenkinti ir už kurias viską sumoka perkančioji organizacija arba kurios laikomos valstybės pagalba, įsigijimas siekiant sukurti inovatyvų produktą. Inovatyvusis produktas – sukurta ar iš esmės patobulinta medžiaga, gaminys, įrenginys, įdiegtas naujas ar iš esmės patobulintas procesas, sistema, paslauga, sukurta ar iš esmės patobulintas ir įgyvendintas žmogaus, kultūros ir visuomenės problemų sprendinys¹³¹.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas, 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII-1312

¹²⁷ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, 1998 m. gegužės 12 d. Nr. VIII-729

¹²⁸ <http://www.pplietuva.lt/vpsp-projektai/>

¹²⁹ EK 2007 m. gruodžio 14 d. komunikatas „Ikiprekybiniai viešieji pirkimai. Naujovių skatinimas siekiant užtikrinti ilgalaikės kokybiškas viešąsias paslaugas Europoje“, (KOM (2007) 799 galutinis)

¹³⁰ Respublikos Vyriausybė 2015 m. liepos 1 d. nutarimas Nr. 709 „Dėl ikiprekybinių pirkimų vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“

¹³¹ <http://www.mita.lt/lt/inovacijos/ikiprekybiniai-pirkimai/apie/>

Ikiprekybinių pirkimų pagrindinis tikslas – skatinti inovacijų kūrimą ir pritaikymą viešajam sektoriui, tenkinant viešąjį interesą ir padedant naujiems produktams ar paslaugoms atsirasti rinkoje – veikia kaip katalizatorius, mobilizuojant tradicinio verslo pastangas įsitraukti į atitinkamų socialinių problemų sprendimą.

Taip pat ikiprekybiniai pirkimai sudaro sąlygas:

- Spręsti visuomenei aktualias problemas – ikiprekybinių pirkimų metu yra sprendžiamos visuomenei aktualios problemos, o įsigytas sprendimas yra taikomas visoje valstybėje ar perkančiosios organizacijos kuruojamoje veiklos srityje ar jos dalyje;
- Skatinti verslą į rinką teikti inovatyvias prekes ir paslaugas – ikiprekybiniai pirkimai verslui sudaro sąlygas kurti naujus gaminius ir lengviau juos pristatyti į rinką, taip skatinant šalies ekonomiką ir verslo potencialą, bei didinant įmonių ir viešojo sektoriaus efektyvumą ir inovacijų panaudojimą;
- Vystyti viešojo sektoriaus kompetencijas inovacijų srityje ir kurti į inovacijas orientuotą pirkimų kultūrą – ikiprekybiniai pirkimai leidžia perkančiajai organizacijai artimai susipažinti su inovacijų kūrimu bei diegimu, plačiau įsigilinti į inovacijų potencialą savo kuruojamoje srityje ir siekti platesnio jų pritaikymo didinant savo veiklos efektyvumą ir kokybę.

Tačiau šis pirkimo būdas visiškai naujas, šiuo metu tik bandoma aiškintis jo taikymo galimybes, todėl anksti kalbėti apie realias sėkmės istorijas.

Žemiau pateikiame ekspertinį paplitimo, efektyvumo ir potencialo vertinimą šiuo metu egzistuojančių instrumentų, kurie skirti paskatinti tradicinio verslo įsitraukimą į socialinių problemų sprendimą.

Instrumentas	Paplitimas	Efektyvumo vertinimas	Potencialo vertinimas
Finansinės paramos/labdaros projektai.	Didelis	Vidutinis	Didelis
Įmonių socialinės atsakomybės projektai	Vidutinis	Vidutinis	Didelis
Viešo ir privataus sektoriaus partnerystė	Mažas	Didelis	Mažas
Ikiprekybiniai pirkimai (*)	Mažas	n/d	Didelis
ES paramos priemonės (**)	Vidutinis	Vidutinis	Vidutinis

* Ikiprekybinių pirkimų instrumento efektyvumui vertinti nepakanka duomenų (per mažą projektų imtis)

** ES paramos priemonės – bendras instrumentas, kuris daro netiesioginę įtaką kitų instrumentų taikymui detalai nagrinėjamas studijos 4.3-4.4 skyriuose

Lentelė 8. Skirtingų instrumentų paplitimo, efektyvumo ir potencialo palyginimas (Sudaryta autorių).

Finansinės paramos/labdaros projektai yra pati paprasčiausia, dėl to labiausiai paplitusi tradicinio verslo įsitraukimo į visuomenės problemų sprendimą priemonė. Verslas "atsiperka" nuo realaus socialinių problemų sprendimo ir koncentruojasi į pinigų uždirbimą, dalį pinigų patikėdamas nevyriausybinėms organizacijoms ar fondams, kurie profesionaliai sprendžia visuomenės problemas. Efektyvumas vidutinis, nes pats verslas retai dalyvauja problemų sprendime, nėra įsitraukęs į konkrečias veiklas, neturi "savininko" jausmo projektuose. Potencialas didelis todėl, kad šia priemone lengviausia pasiekti didelį kiekį verslų ankstyvoje socialinės atsakomybės brandos stadijoje ir užtikrinti kiekybinę plėtrą, tikintis, kad verslui bręstant jis pereis prie didesnį efektyvumą turinčių projektų.

Įmonių socialinės atsakomybės projektai yra antra pagal paplitimą priemonė. Dažnai pačios įmonės painioja socialinę atsakomybę su filantropija (parama)/ Socialinės atsakomybės projektus taip pat lengva pradėti, nes pati įmonė sprendžia koku laipsniu įsitraukti, tačiau skirtingai nuo finansinės paramos projektų, įmonėms reikia daugiau galvoti koku būdu jos nori įsitraukti į visuomenės sprendimą, kaip jie nori būti matomi visuomenėje, kokiais konkrečiais darbais gali prisidėti, o taip pat suderinti šiuos veiksmus su savo įmonių strategijomis. Todėl šių projektų plėtra labai priklauso nuo įmonių brandos ir vidinės kultūros. Lietuvoje socialinės atsakomybės kultūra dažniausiai ateina iš tarptautinių įmonių. Bendras efektyvumas yra vidutinis, todėl kad keletą labai sėkmingų pavyzdžių stumia žemyn formalūs ir jokio poveikio nesukuriantys viešųjų ryšių projektukai. Tačiau bręstant įmonėms, didesnis įsitraukimas į visuomenės problemų sprendimą turi didelį potencialą, nes verslas sugeba problemas spręsti greičiau ir efektyviau negu valstybės/savivaldos institucijos, mokslo įstaigos ar nevyriausybines organizacijas. Tačiau pagrindinė problema išlieka tinkama motyvacija tai daryti.

Viešo ir privataus sektoriaus partnerystės projektų paplitimas yra žemas. Tikėtina, kad jis toks išliks ir ateityje dėl gana sudėtingų įgyvendinimo mechanizmų ir aukštų reikalavimų projektams. Tačiau būtent dėl aukštų reikalavimų šių projektų tikėtinas poveikis yra didelis (sunku susitarti, tačiau pasiekus susitarimą – rezultatai yra labai aiškiai ir konkrečiai matomi visuomenėje, skirtingai nuo socialinės atsakomybės projektų, kur didelę dalį sudaro viešųjų ryšių veiklos).

Ikiprekybiniai pirkimai yra nauja priemonė, todėl jos paplitimas dar labai mažas. Per maža imtis neleidžia daryti kokybiškų išvadų apie priemonės efektyvumą. Studijos rengėjų nuomone ši priemonė turi didelį potencialą, ji gali ženkliai pagerinti viešo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą sprendžiant visuomenei aktualias problemas, todėl, kad kiekviena šalis rūpinasi ta dalimi, kurią geriausiai išmano – valstybės institucijos fiksuoja visuomenės poreikius ir jį suformuluoja techninėje užduotyje, valstybė taip pat prisiima riziką dėl nesėkmingų inovacijų, tuo tarpu verslas kuria produktus arba paslaugas, kurių sėkmingo pagaminimo atveju nauda visuomenei tiražuosis jau be valstybės ženklaus dalyvavimo.

ES paramos priemonės – bendras instrumentas, kuris daro netiesioginę įtaką kitų instrumentų taikymui. ES paramos projektų, kuriuose dalyvautų verslas paplitimas yra vidutinis. Verslą atbaido šių projektų biurokratija ir administracinė našta, o taip pat retai sutampantys su verslo strategija tikslai. Efektyvumas tokių projektų taip pat vidutinis, nes verslas dėl minėtų priežasčių neįsitraukia pilnai į projektų įgyvendinimą, dėl to santykinis poveikis visuomenei (pinigai vs kokybė) yra mažesnis negu paties verslo inicijuotų projektų. Ateities potencialas taip pat yra vidutinis, ypač atsižvelgiant į galimai mažėsiantį ES finansavimą.

Apibendrintai galima teigti, jog Lietuvoje egzistuoja aibė būdų (finansinės paramos / labdaros projektai, įmonių socialinės atsakomybės projektai, viešo ir privataus sektoriaus partnerystė, ikiprekybiniai pirkimai, ES paramos priemonės), didinančių tradicinio verslo įsitraukimo galimybes į socialinių problemų sprendimą, tačiau pasigendama jų apjungimo į vieningą sistemą, įgalinančią tradicinį verslą sprendžiant socialines problemas užtikrinti tvarų pelno didėjimą ir / ar formuoti teigiamą verslo įvaizdį, ir / ar teikiantį

savininkams vidinį pasitenkinimą. Viena efektyvių sisteminių priemonių, skatinančių tradicinio verslo įsitraukimą į socialinių problemų sprendimą laikytinas socialinio verslo paradigmos realizavimo versle teisinis reglamentavimas, propagavimas ir skatinimas nacionaliniu mastu (pvz. Socialinio verslo įstatymas).

2.5. Nevyriausybinių organizacijų galimybės savo veikloje taikyti verslo modelius ir tapti socialinio verslo subjektais

Pažymėtina, kad Lietuvoje praktiškai nėra tyrimų, kurie analizuotų NVO sukurtą vertę ekonomikai ar socialinių problemų sprendimui. Nėra sukurta tokio poveikio matavimo metodika, nevykdoma stebėsena. Todėl nėra objektyvių duomenų, kuriais būtų galima aiškiai apibrėžti NVO sektoriaus įsitraukimo mastą į socialinių problemų sprendimą. Studijos 2.1 skyriuje išnagrinėtos nevyriausybinių organizacijų galimybės ir potencialas tapti socialinio verslo subjektais, kas su kitomis NVO sektoriaus inicijuotomis studijomis, kurios savo dėmesį koncentruoja į finansavimo, teisinės formos ir bendradarbiavimo su valstybės sektoriumi klausimus¹³² leidžia vertinti NVO galimybės savo veikloje taikyti verslo modelius ir tapti socialinio verslo subjektais.

NIPC¹³³, NVO teisės instituto¹³⁴, BGI Consulting¹³⁵ tyrimai vienu balsu teigia, kad pagrindinės per mažo įsitraukimo į socialinių problemų sprendimą priežastys yra susijusios arba su per mažu NVO finansavimu, arba su tinkamo bendradarbiavimo nebuvimu tarp NVO ir valstybės/savivaldybės institucijų.

Remiantis šiomis studijomis galima daryti išvadą, kad Lietuvos NVO poveikis sprendžiant socialines problemas šiuo metu yra minimalus, NVO neturi resursų vystyti savo veiklai ir rimtai spręsti socialines problemas, valstybės ir įvairių tarptautinių fondų finansavimas NVO veikloms yra nepastovus, fragmentinis, bendradarbiavimo trukdžiai ir valstybės nenoras decentralizuoti paslaugų teikimą ir labiau įtraukti NVO jau ilgą laiką yra paralyžavę NVO sektorių.

Ž. Kerytės nuomone¹³⁶ tik labai maža dalis NVO bent 15-20 proc. pajamų gauna iš paslaugų pardavimo, o NVO, generuojančios pajamas, sąvokos iš viso nėra visuomenės sąmonėje. Suvokimą dar apsunkina tai, kad po viešųjų įstaigų pavadinimu patenka ne tik NVO, tačiau ir valstybės ar savivaldybės įstaigos, o jeigu NVO parduodama paslaugas suvokiama kaip tradicinė verslo įmonė.

LR Vidaus reikalų ministerijai atlikus savivaldybių administracijų vadovų apklausą¹³⁷ paaiškėjo, kad NVO daugeliu atveju iš viso nedalyvauja paslaugų teikime, o jei dalyvauja, tai jų rinkos dalis neviršija 20 proc.

¹³² <http://www.3sektorius.lt/trecias-sektorius/teises-aktai-dokumentai/>

¹³³ NIPC (2014). Studija "Nevyriausybinių organizacijų ir valstybinio sektorių bendradarbiavimas"

¹³⁴ NVO teisės institutas (2015). NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai.

¹³⁵ BGI Consulting (2012). Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas.

¹³⁶ Kerytė, Ž. 2014. Socialinių nevyriausybinių organizacijų, generuojančių pajamas, atsiradimo kontekstas ir vaidmuo Lietuvos gerovės valstybėje. Kultūra ir visuomenė, 5(1): 105–124.

¹³⁷ LR Vidaus reikalų ministerija(2010). Studija "Savivaldybių organizuojamų viešųjų paslaugų teikimo analizė"

2011 m. viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų agentūros Factus atliktas tyrimas¹³⁸, kurio vienas iš klausimų buvo NVO indėlis į ekonomiką, netiesiogiai taip pat patvirtino silpnus NVO sektoriaus verslumo gebėjimus. Net 49,5 % tyrimo respondentų nurodė, kad nepakanka finansinės paramos šaltinių, o 30,2 % respondentų nurodė, kad jiems trūksta gebėjimų pritraukti lėšas. Kokybinis tyrimas parodė, kad didelė dalis NVO darbuotojų dirba neatlygintinai ir dėl to NVO nepasiekia numatytų tikslų.

Įvairios studijos (Kerytė, 2014¹³⁹; KurkLietuvai, 2016¹⁴⁰) kalbėdamos apie paskatas NVO dažniausiai kalba arba apie finansavimo problemas arba apie įgūdžių problemas. Minimas taip pat valstybės ir savivaldybės institucijų nenoras decentralizuoti paslaugų teikimą. Galimomis paskatomis dažnai nurodoma valstybės intervencinė skatinimo politika, galimybės dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, valstybės ar savivaldybių teikiamų paslaugų palaipsnis perdavimas NVO organizacijoms, pradinio kapitalo turėjimas.

Nors šių paskatų diegimas arba geresnis suvokimas neabejotinai prisidėtų prie NVO verslumo didinimo, o be pradinio kapitalo vargu ar įmanomas bet koks verslas, nepriklausomai ar jis socialinis ar tradicinis (netgi daugiau – kad socialinis verslas atsipirktų, dažniausiai reikalingos didesnės ir ilgesnio laikotarpio investicijos), tačiau studijos autorių nuomone esminiai pokyčiai gali prasidėti tik nuo mąstymo/mentaliteto pakeitimo ir gebėjimo pritraukti verslo profesionalus, praktinio eksperimentavimo ir testavimo būdu sukurti unikalų savo organizacijos verslo modelį. Finansavimo pritraukimas yra tik vienas iš verslo modelio elementų.

Todėl apibendrinami atliktas studijas ir vadovaudamiesi savo vykdytų projektų (StartupWeekend, InoStartas, InoLaboratorija ir pan.), bendradarbiavimo su tradiciniu verslu, pradedančiuoju verslu ir NVO sektoriumi patirtimi, išskyrėme tris pagrindines paskatas nuo kurių priklauso sėkminga NVO transformacija į socialinio verslo subjektą:

- 1) **Verslumo kompetencijos** – NVO turi iš esmės pakeisti savo mąstymą nuo “paramos prašytojo ir ieškotojo” pereinant prie “verslininko” mentaliteto (su aiškia papildoma socialine misija). Verslumo kompetencijos nėra išugdomos klausant kursų apie verslą (nors jie gali suteikti naudingų žinių), o realiai išugdomos bandant, eksperimentuojant, kuriant įvairius verslo modelius, testuojant kaip jie veikia realioje rinkoje, darant keitimus verslo plane ir iš naujo testuojant. Suvoktas, konkrečioje organizacijoje ir rinkoje patikrintas verslo modelis gali padėti išvengti rimtų klaidų plėtojant socialinį verslą. Todėl verslumo kompetencijos turi būti vystomos ne paskaitų/konferencijų būdu, o per įvairias mentorystės programas ir eksperimentinius/pilotinius projektus. Dalis šių projektų gali prasidėti kaip NVO grantai

¹³⁸ UAB “Factus Dominus” (2011). Nevyriausybinių sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimas

¹³⁹ Kerytė, Ž. 2014. Socialinių nevyriausybinių organizacijų, generuojančių pajamas, atsiradimo kontekstas ir vaidmuo Lietuvos gerovės valstybėje. Kultūra ir visuomenė, 5(1): 105–124.

¹⁴⁰ JPP Kurk Lietuvai (2016). Kas daro socialinį verslą socialinių verslu? Gerosios užsienio praktikos analizė.

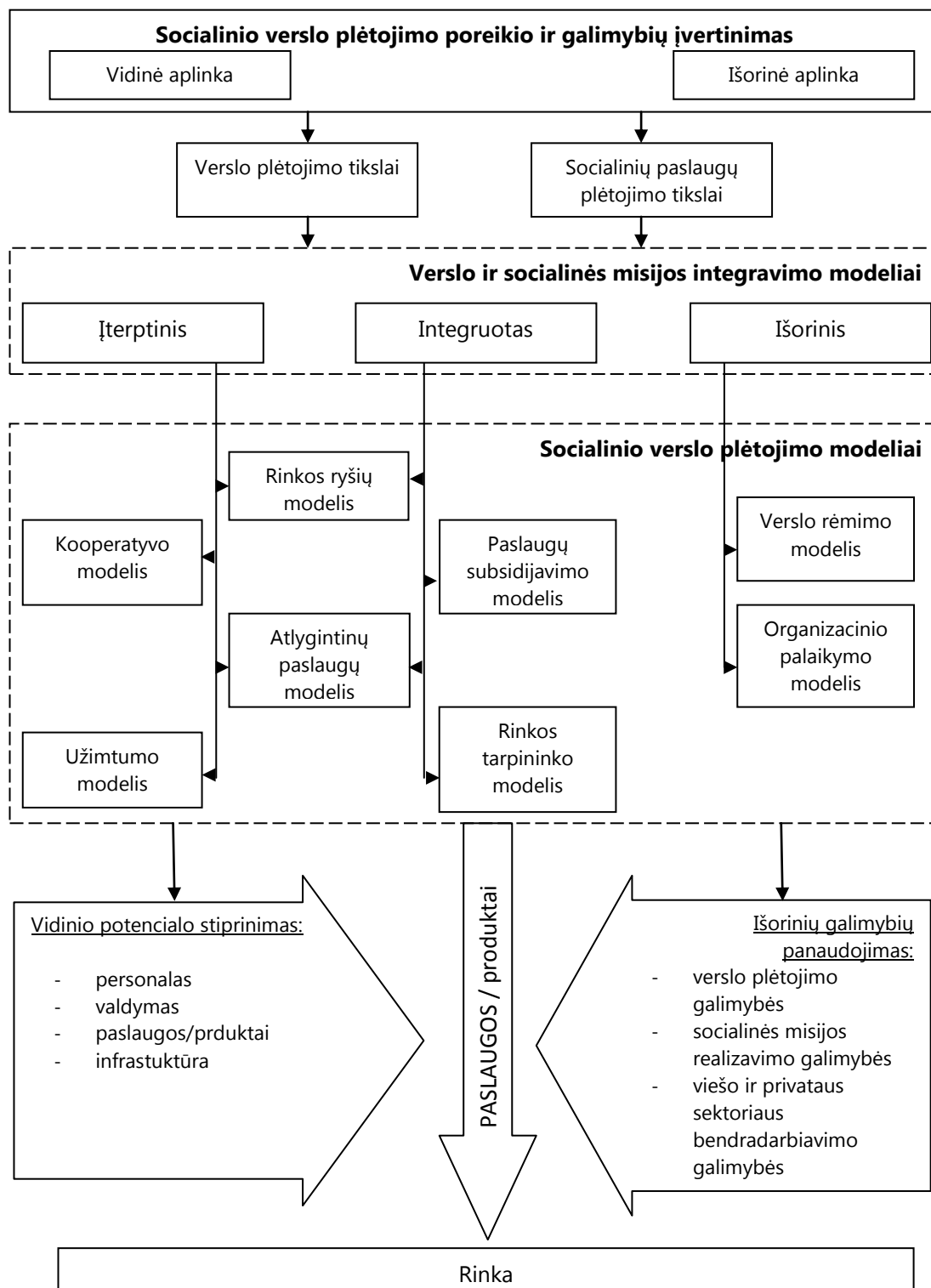
(leidžiant sukaupti pradinį kapitalą, pasiekti pradinius vartotojus), išorės mentorių arba verslo partnerių pagalba vėliau komercializuojant įgytas žinias ar turtą ir išskiriant į atskirai veikiantį socialinio verslo subjektą. Todėl valstybė gali prisidėti prie NVO verslumo kompetencijų vystymo finansuodama mentorystės programas, viešąsias paslaugas, padedančias NVO sukurti verslo modelius, finansuodama NVO projektus, kurių tam tikra dalis yra skirta komercializavimui tinkamo produkto ar paslaugos prototipo sukūrimui ir pratestavimui su nedidele potencialių vartotojų grupe.

- 2) **Pradinis kapitalas** (turimas turtas-tai pvz. bendruomenės ar kultūros paveldo namai, sukaupta intelektualinė patirtis, potencialių klientų duomenų bazės ir darbo su jais patirtis). Kalbant apie pradinį kapitalą, neužtenka vien tik jį turėti, dažnai NVO net nesugeba identifikuoti turimo pradinio kapitalo, ypač sunkiai apčiuopiamo- kaip intelektualinis turtas, klientų duomenų bazės, komandos patirtis. Dar reikia sugebėti numatyti šio pradinio kapitalo vaidmenį konkrečiame verslo modelyje ir kaip jis padeda kurti vertę galutiniam klientui. Todėl valstybė/savivaldybės gali prisidėti prie pradinio kapitalo formavimo tiek tiesiogiai (pvz. perduodant NVO mažai naudojamą bendruomeninės paskirties turtą), tiek netiesiogiai įvairių mokymo programų ir projektų forma padėdama NVO "inventorizuoti" turimus resursus, kuriuos galima panaudoti socialinio verslo vystymui.
- 3) **Partnerystė su patyrusiais verslo subjektais** ("laimiu-laimiu" principas, kai patyrę verslo subjektai bendro projekto metu gauna geresnį suvokimą apie visuomenės problemas, o NVO gauna pamokas ir pagalbą valdyboje priimant sudėtingus verslo sprendimus). Verslumo kompetencijų trūkumas NVO trukdo surasti verslo partnerius ir kalbėtis su jais ta pačia kalba. NVO yra pripratę kreiptis į verslą tik finansinės paramos ir retai kada žiūri į verslą kaip į ūkinės-komercinės veiklos partnerį. Valstybė/savivaldybės gali prisidėti prie partnerystės su patyrusiais verslo subjektais skatinimo, finansuodama tarpininkavimo iniciatyvas, "verslo angelų" tinklų kūrimąsi ar net kurdama specializuotus investicinius fondus, kurie padėtų suformuoti mišrias NVO ir verslo komandas ir į jas investuoti.

Teigiamą reikšmę galėtų turėti ir valstybės parama socialinio verslumo "startui". Tačiau ji turėtų funkcionuoti panašiais principais kaip startuoliams teikiama parama, o ne kaip NVO skiriami grantai.

Apibendrinus galima teigti, jog Lietuvos NVO poveikis sprendžiant socialines problemas šiuo metu yra minimalus dėl resursų nepastovumo, fragmentiškumo ir stokos bei valstybės nenoro bendradarbiauti ir decentralizuoti socialinių paslaugų teikimą. Tačiau šio sektoriaus potencialą tapti socialinio verslo subjektais paskatintų ne tik tokios priemonės kaip NVO verslumo kompetencijų sustiprinimas, pagalba suformuojant pradinį veiklos kapitalą, partnerystės projektai su patyrusiais verslo subjektais bei valstybės parama socialinio verslumo "startui" bet ir adekvačių socialinio verslo modelių taikymas savo veikloje.

Apibendrinant (i) 1-oje studijos dalyje atliktą ES valstybių narių gerosios patirties plėtojant socialinį verslą analizę ir (ii) 2 dalies 2.1-2.4 skyriuose įvertintą socialinio verslo būklę ir galimas plėtros kryptis Lietuvoje bei (iii) verslo vadybos teoriją ir praktiką, siūlytina šį nepelno organizacijų transformavimosi į socialinio verslo subjektus schema (Pav. 36).

Pav. 36. Nepelno organizacijų transformavimosi į socialinio verslo subjektus schema (Šaltinis: parengta autorių)

Nepelno organizacijų transformavimosi į socialinio verslo subjektus schema laikytina universalia, leidžiančią, priklausomai nuo konkrečios situacijos (NVO veiklos arealas ir t. t.) priimti atitinkamus sprendimus, įgalinančius organizacijos veiklos virsmą į socialinio verslo subjekto veiklą. Atkreiptinas dėmesys, kad šis schema nėra skirta konkrečios NVO atitikimui formaliems socialinio verslo kriterijams suformuoti. Atitikimas formaliems socialinio verslo kriterijams – tai privaloma sąlyga, kurios įvykdymas priklauso tik nuo formalių administracinių procedūrų.

2.6. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų viešųjų paslaugų pardavimo socialiniam verslui galimybės

Lietuvoje viešųjų paslaugų sąvoką apibrėžia Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas¹⁴¹. Remiantis jo nuostatomis, viešoji paslauga – valstybės ar savivaldybių kontroliuojamų juridinių asmenų veikla teikiant asmenims socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas paslaugas. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka viešąsias paslaugas gali teikti ir kiti asmenys. Viešosios paslaugos gali būti teikiamos centriniu lygiu (pvz. pajamų deklaravimas, darbo valstybės tarnyboje paieška, socialinės išmokos ir kompensacijos, pilietybės suteikimas ir susijusių dokumentų išdavimas, transporto priemonių registravimas, įvairių leidimų ir licencijų išdavimas, teisinė apsauga ir t. t.) arba savivaldybių lygiu (pvz. teritorijų planavimas, viešosios tvarkos palaikymas, civilinė sauga, eismo kontrolė, kultūros paveldo globa, švietimo organizavimas, bendruomeninės infrastruktūros plėtra, viešojo transporto organizavimas ir t. t.).

Diskusijose su NVO ir verslo asocijuotomis struktūromis dažniausiai keliamas paslaugų, kurios yra susijusios su valdoma infrastruktūra (IT infrastruktūra, šilumos, elektros, vandens, buitinių nuotekų valymas, sąvartynų priežiūra, socialinio būsto statyba ir pan.), transporto paslaugomis (viešo transporto organizavimas), laisvalaikio ir kultūros paslaugomis (teatrų, parodų, turizmo organizavimas, kultūros paveldo kompleksinis panaudojimas), švietimo (tiek formalaus – kaip pagrindinis švietimas, tiek ir vaikų ir jaunimo centrų, popamokinio lavinimo organizavimas, įvairūs kultūros, sporto, meno, technologijų taikymo būreliai), gyventojų užimtumo ir soc. globos bei rūpybos paslaugos.

Remiantis EK Komunikato „Socialinio verslo iniciatyva“ nuostatomis yra numatyta, jog socialinis verslas yra įmonės, kurios:

- teikia socialines paslaugas arba kuria socialines gėrybes ir (arba) pažeidžiamai visuomenės daliai skirtas paslaugas ar gėrybes (būsto, sveikatos priežiūros, pagalbos pagyvenusiems ar neįgaliems asmenims, pažeidžiamų grupių įtraukties, vaikų priežiūros, įdarbinimo ir apmokymo, priklausomybės vadybos ir t. t.);
- gamina prekes arba teikia paslaugas tokiu būdu, kad būtų siekiamas socialinio pobūdžio tikslas (socialinė ir profesinė integracija suteikiant galimybę dirbti asmenims, kurie atsidūrė

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 1999 m. birželio 17 d. Nr. VIII-1234

nepalankioje padėtyje dėl atskirtį ir atstūmimą lemiančios menkos kvalifikacijos ar socialinių arba profesinių problemų), nors tų įmonių veikla apima ne tik socialines prekes ir paslaugas¹⁴².

Vertinant paslaugų perdavimo potencialą, atsižvelgiant į užsienio praktiką ir Lietuvoje susiklosčiusią situaciją, galima išskirti tokias tris sritis, kuriose galima siekti viešųjų paslaugų perdavimo:

- socialinė (pagal mastą ji yra didžiausia tiek Lietuvoje, tiek ir pasaulyje);
- kultūra ir švietimas (dažnai akcentuojama NVO atstovų kaip patraukli viešųjų paslaugų perdavimo NVO sritis, kuri studijos rengėjų nuomone sietina su ilgalaikių tikslų siekimu);
- aplinkosauginė (sritis, kuri yra daugiausiai reglamentuota ir kurioje veikia savireguliacijos mechanizmai (pvz. standartai)).

Atsižvelgiant į studijoje jau identifikuotas problemas, kurios susijusios su socialinio verslo reglamentavimu, sąvokos neapibrėžtumu ir nenusistovėjusia koncepcija, studijos rengėjų nuomone, būtų pavojinga neturint kritinės masės gerų pavyzdžių, atitinkančių socialinio verslo kriterijus, orientuotis į paslaugų perdavimą visose šiose srityse. Todėl studijoje orientuojamasi tik į socialinių paslaugų perdavimą, nes tai yra sritis, kurioje galima pasiekti greičiausią proveržį ir matomą rezultatą. Be to, socialinėje srityje yra daugiausiai iššūkių, susijusių su efektyvesniu jų teikimu.

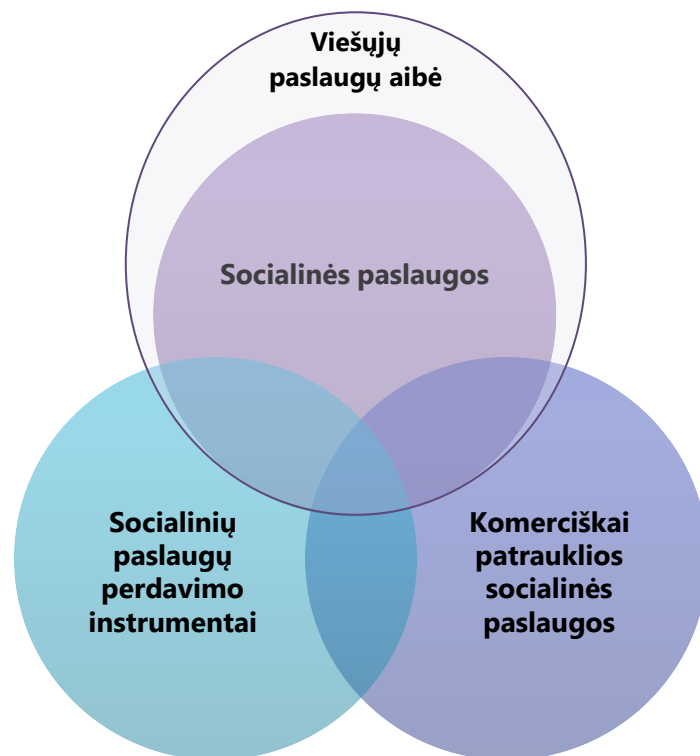
Atkreiptinas dėmesys, kad orientacija į socialinių paslaugų perdavimą neužkerta kelio kurti naujus socialinius verslus kultūros ar švietimo srityje. Studijos rengėjų nuomone taip pat reikia kalbėti apie bendrą tolimesnį viešųjų paslaugų decentralizavimą kultūros, švietimo ir aplinkosaugos srityse (tiek perduodant paslaugas NVO, tiek perduodant tradiciniam verslui), tačiau šių paslaugų perdavimas nėra šios studijos objektas.

Atsižvelgiant į tai, vertinant valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų viešųjų paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, reiktų vertinti ne visų viešųjų paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, tačiau apsiriboti socialinėmis paslaugomis.

Vertinant valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų socialinių paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, reiktų vertinti kelias dedamąsias:

- a) socialinių paslaugų spektrą ir įvairovę;
- b) socialinių paslaugų perėmimo socialiniam verslui patrauklumą;
- c) instrumentus, įgalinančius socialinių paslaugų perdavimą socialiniam verslui.

¹⁴² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Social Business Initiative creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation. COM/2011/0682 final

Pav. 37. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų socialinių paslaugų perdavimo socialiniam verslui dedamosios

Socialinių paslaugų teikimą Lietuvoje reglamentuoja Socialinių paslaugų įstatymas¹⁴³, kuris apibrėžia ir socialinių paslaugų sąvoką. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu¹⁴⁴ patvirtintas socialinių paslaugų katalogas. Remiantis šio įstatymo nuostatomis, socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimais) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti.

L. Žalimienė ir R. Lazutka teigia¹⁴⁵, kad iki šio įstatymo atsiradimo rinkos principai socialinės globos srityje beveik neveikė, nes įstatymai tam nesudarė tinkamų sąlygų, o istorinės patirties ar praktikos irgi

¹⁴³ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“

¹⁴⁵ Žalimienė L., Lazutka R., 2009, Socialinės globos paslaugos Lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio. Pinigų studijos. Nr. 2. P. 22–36.

nebuvo. Priimtas įstatymas įtvirtino nuostatas, leidžiančias kalbėti apie rinkos mechanizmo prielaidas socialinės globos sistemoje ir atvėrė duris rinkos santykiams, įskaitant ir socialinio verslo plėtrai.

Kalbant apie valstybių ir savivaldybių institucijų ir įstaigų viešųjų paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, reikia atsižvelgti į du svarbius aspektus, kuriuos apibrėžia šios studijos kontekstas:

- 1) vertinant viešųjų paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, reikia vertinti ne bendrą visų viešųjų paslaugų perdavimo privatiems subjektams kontekstą, o socialinių paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes;
- 2) perduodamos socialinės paslaugos turi būti komerciškai patrauklios, nes socialinis verslas privalo būti gyvybingas ir nepriklausyti nuo valstybės paramos.

Atsižvelgiant į šiuos du aspektus buvo atliktas tinkamų socialiniam verslui perduoti socialinių paslaugų patrauklumo, t. y. finansinio gyvybingumo, generuojamo pelno, esamos paklausos ir pasiūlos balanso, rinkos vystymosi perspektyvų ir pan., vertinimas bendrosioms ir specialiosioms paslaugoms:

i) Bendrosios paslaugos:

Paslauga	Patrauklumas socialiniam verslui			Komentaras
	<i>Mažas</i>	<i>Vidutinis</i>	<i>Didelis</i>	
Informavimo paslaugos	x			Informavimo paslaugomis yra skleidžiama informacija apie socialinę pagalbą. Šios paslaugos lengvai gali būti perimtos socialinio verslo, tačiau jų gyvybingumas yra labai žemas, jos nėra patrauklios komerciškai, todėl labiau tiktų NVO. Tačiau NVO gali dalyvauti kaip dalininkas kuriant socialinį verslą, o socialinis verslas gali prisidėti rinkodarinėmis priemonėmis prie informavimo paslaugų teikimo, taip pasiekiant sinergiją, aukštesnę sklaidos kokybę ir pasiekiamumą.
Konsultavimo paslaugos	x			Konsultavimo paslaugomis siekiama padėti išspręsti konkretaus asmens ar jo šeimos probleminę situaciją. Pagal savo pobūdį tai daugiau yra viešosios paslaugos, kurias socialinis verslas galėtų atlikti, tačiau jos nėra patrauklios komerciškai (tokių paslaugų teikimas turėtų būti remiamas valstybės ir jį geriau galėtų daryti NVO sektorius)
Tarpininkavimo ir atstovavimo paslaugos		x		Tarpininkavimo ir atstovavimo paslaugomis siekiama suteikti pagalbą sprendžiant konkrečias asmens ar jo šeimos problemas (teisines, ūkines, organizacines). Šių tarpininkavimo paslaugų komercinis patrauklumas yra vidutinis. Geriausias pavyzdys – prie teisininkų kontorų

				steigiamos teisės klinikos.
Maitinimo organizavimo paslaugos			x	Maitinimo organizavimas yra tradicinė verslo paslauga, kurią verslas gerai supranta ir dėl to gali užtikrinti efektyvų šių paslaugų teikimą. Lengva į socialinį verslą perkelti verslo modelius. Komercinį patrauklumą nulemia paslaugos teikimo kaštai, o socialinio verslo modelis leidžia šiuos kaštus atpiginti.
Aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais ir avalyne			x	Aprūpinimas drabužiais ir avalyne yra tradicinė verslo paslauga, kurią verslas gerai supranta ir dėl to gali užtikrinti efektyvų šių paslaugų teikimą. Lengva į socialinį verslą perkelti verslo modelius. Komercinį patrauklumą lemia paslaugos teikimo kaštai, o socialinio verslo modelis leidžia šiuos kaštus atpiginti.
Transporto paslaugų organizavimas			x	Transporto paslaugų organizavimas yra tradicinė verslo paslauga, kurią verslas gerai supranta ir dėl to gali užtikrinti efektyvų šių paslaugų teikimą. Lengva į socialinį verslą perkelti verslo modelius. Komercinį patrauklumą nulemia paslaugos teikimo kaštai, o socialinio verslo modelis leidžia šiuos kaštus atpiginti.
Sociokultūrinės paslaugos		x	x	Laisvalaikio organizavimas yra tradicinė verslo paslauga. Tačiau šiuo atveju reikėtų tradicinį verslą derinti su socialine misija. Tai sumažintų komercinį patrauklumą, nes reikala būtų didesnio socialinio įsitraukimo.
Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugos		x		Šios paslaugos apima pagalbą asmenims, kurie neturi galimybių pasirūpinti savo higiena.

Lentelė 9. Tinkamų socialiniam verslui perduoti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų bendrųjų socialinių paslaugų patrauklumas (Šaltinis: sudaryta autorių)

ii) Specialiosios paslaugos susijusios su socialine priežiūra:

Paslauga	Patrauklumas socialiniam verslui			Komentaras
	Mažas	Vidutinis	Didelis	
Pagalbos į namus			x	Paslaugos, kuriomis asmeniui arba jo šeimai teikiama kompleksinė pagalba, kuriai nereikia nuolatinės specialistų

paslaugos				priežiūros. Pvz. maitinimo organizavimas, namų tvarkymas, asmens higiena, skalbimas, bendravimas, malkų/vandens atnešimas, krosnies iškūrenimas, sniego valymas ir t.t. Komercinį patrauklumą lemia paslaugos teikimo kaštai, o socialinio verslo modelis leidžia šiuos kaštus atpiginti.
Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas			x	Paslaugos, kurios asmeniui (šeimai) padeda palaikyti (atstatyti) savarankiškumą atliekant įvairias visuomeniniame ar asmeniniame gyvenime reikalingas funkcijas. Komercinį patrauklumą lemia paslaugos teikimo kaštai, o socialinio verslo modelis leidžia šiuos kaštus atpiginti.
Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose		x		Apgyvendinimo paslaugos asmenims (šeimoms), kuriems nereikia nuolatinės ar intensyvios priežiūros. Šių paslaugų komercinį patrauklumą mažina reikalingos didesnės pradinės investicijos į verslo pradžią, tačiau pats verslas yra pakankamai aiškus ir gali būti pelningas. Socialinio verslo modelis leidžia atpiginti kaštus.
Laikinas apnakvindinimas		x		Nakvynės ir susijusios paslaugos, kurios teikiamos asmenims krizių atvejais ar dėl šeimoje iškilusių problemų. Šių paslaugų komercinį patrauklumą mažina reikalingos didesnės pradinės investicijos į verslo pradžią, tačiau pats verslas yra pakankamai aiškus ir gali būti pelningas. Socialinio verslo modelis leidžia atpiginti kaštus.
Intensyvi krizių įveikimo pagalba			x	Pagalbos suteikimas asmeniui, atsidūrusiam krizinėje situacijoje. Atsižvelgiant į tai, kad krizinė situacija gali ištikti kiekvieną, įskaitant ir tuos, kurie išgali susimokėti už aukštos kokybės paslaugas, ši paslauga gali būti labai komerciškai patraukli. Socialinio verslo modelis leistų atpiginti kaštus.
Psichosocialinė pagalba			x	Pagalba asmenims, išgyvenantiems krizę ar patyrusiems stiprius emocinius išgyvenimus (sunkias ligas, netektis, skyrybas šeimoje, psichologinį, moralinį, fizinį ar seksualinį smurtą) ir jų šeimoms, artimiesiems, apimanti socialinę, psichologinę pagalbą, sielovadą. Atsižvelgiant į tai, kad krizinė situacija gali ištikti kiekvieną, įskaitant ir tuos, kurie išgali susimokėti už aukštos kokybės paslaugas, ši paslauga

				gali būti labai komerciškai patraukli. Socialinio verslo modelis leistų atpiginti kaštus.
Apgyvendini mas nakvynės namuose ir krizių centruose		x		Laikino nakvynės suteikimo, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo bei kitos būtinosios paslaugos (asmeninės higienos, buitinių ir kt.) asmenims, neturintiems gyvenamosios vietos ar dėl patirto smurto, prievartos ar kitų priežasčių negalintiems ja naudotis.
Pagalba globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams			x	Paslaugos teikiamos suteikiant žinių ir kompetencijų, reikalingų auginant globojamus (rūpinamus) ir įvaikintus vaikus. Jų patrauklumas komercinimui yra didelis, nes privatus verslas turi visą reikiamą infrastruktūrą ir gebėjimus perduodant žinias ir kompetencijas. Socialinio verslo modelis leistų atpiginti kaštus.

Lentelė 10. Tinkamų socialiniam verslui perduoti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų specialiųjų socialinių paslaugų, susijusių su socialine priežiūra, patrauklumas (Šaltinis: sudaryta autorių)

iii) Specialiosios paslaugos susijusios su socialine globa

Paslauga	Patrauklumas socialiniam verslui			Komentaras
	Mažas	Vidutinis	Didelis	
Dienos socialinė globa		x	x	Kompleksinės paslaugos asmenims, kuriems reikalinga nuolatinė specialistų priežiūra dienos metu. Dėl savo kompleksiskumo mažiau patraukli komerciškai. Socialinio verslo modelis leidžia atpiginti kaštus.
Trumpalaikė socialinė globa		x		Kompleksinės paslaugos asmenims, kuriems reikalinga nuolatinė specialistų priežiūra trumpą laikotarpį. Dėl savo kompleksiskumo mažiau patraukli komerciškai. Socialinio verslo modelis leidžia atpiginti kaštus.
Ilgalaikė socialinė globa	x			Kompleksinės paslaugos asmenims, kuriems reikalinga nuolatinė specialistų priežiūra ilgą laikotarpį. Dėl savo kompleksiskumo mažiau patraukli komerciškai. Socialinio verslo modelis leidžia atpiginti kaštus.

Lentelė 11. Tinkamų socialiniam verslui perduoti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų specialiųjų socialinių paslaugų, susijusių su socialine globa, patrauklumas (Šaltinis: sudaryta autorių)

Iš atlikto vertinimo galima daryti išvadas, jog:

- Mažiausiai patrauklios iš socialinio verslo vystymo perspektyvos yra tos viešosios paslaugos, kurios sukuria galutiniam vartotojui mažai vertės arba yra sunkiai apčiuopiamos (informavimas, konsultavimas). Taip pat kompleksinės paslaugos, kurių teikimui reikalingas kompleksinis požiūris ir infrastruktūra (trumpalaikė socialinė globa, apgyvendinimas savarankiškuose namuose, laikinas apnakvindinimas ir pan.).
- Nepakankamai komerciškai patrauklios yra paslaugos, susijusios su ilgalaikiais įsipareigojimais (ilgalaikė socialinė globa).
- Komerciškai patraukliausios yra tipinės verslo paslaugos (maitinimo organizavimas, transporto paslaugos, aprūpinimas avalyne ir drabužiais). Aiškūs ir apibrėžti verslo modeliai, leistų greitai pradėti sėkmingus socialinius verslus šioje srityje.
- Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas socialiniuose versluose gali pagerinti šių verslų prieigą prie klientų ir tikslinių grupių, tačiau kad socialiniai verslai būtų patrauklūs komerciškai, reikalingi modeliai, kurie leistų atpiginti paslaugų teikimo kaštus ir tokiu būdu užtikrinti 50 proc. pelno reinvesticiją į socialinius tikslus, tuo pačiu formuojant palankią aplinką socialinių problemų sprendimui verslo pagalba.

VRM (2010) atlikta studija "Savivaldybių organizuojamų viešųjų paslaugų teikimo analizė" parodė, kad daugiausia potencialo perduoti paslaugas yra savivaldybių lygmenyje, nes daugumoje savivaldybių (92 proc.) paslaugos teikiamos per savivaldybės biudžetines, viešąsias įstaigas ar savivaldybės kontroliuojamas įmones. 69 proc. respondentų pažymėjo, kad dalį socialinių paslaugų perka iš visuomeninių organizacijų, o 38 proc. respondentų nurodė, kad kai kurias paslaugas perka iš privačių paslaugų teikėjų. Studijoje taip pat yra akcentuojama, kad visuomeninių organizacijų ir privačių iniciatyvų įtraukimas į socialinių paslaugų teikėjų sektorių labai prisideda prie socialinių paslaugų sistemos plėtros ir paslaugų teikimo įvairovės.

2016 m. rugsėjo 26 d. LIC ir ŽEF organizuota diskusija su NVO parodė, kad vis daugiau savivaldybių supranta galimą paslaugų perdavimo naudą:

- mažesni administravimo kaštai;
- geresnė paslaugų kokybė;
- papildomų resursų pritraukimas (per savanorius, privačias investicijas, privačią paramą);
- lankstesni paslaugų / verslo modeliai, kai paslaugas teikia ne biudžetinės įstaigos.

Tačiau taip pat buvo pažymėta, kad viešųjų paslaugų perdavimas vyksta per lėtai ir reikėtų šį procesą pagreitinti.

Perduodant valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamas socialines paslaugas socialinio verslo subjektams, yra galimi šie viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo instrumentai, atsižvelgiant į socialinių paslaugų raišką, apimtį, potencialą, infrastruktūrą ir kitus kriterijus:

Paslaugų pirkimas. Viešąjį sektorių atstovaujantis subjektas gali sudaryti socialinių paslaugų pirkimo sutartis su socialinio verslo sektoriaus subjektais tam tikrų konkrečių užduočių atlikimui. Paslaugų sutartis

paprastai sudaromos trumpam laikotarpiui. Paslaugų sutartys padeda privačiam sektoriui naudotis privataus sektoriaus turima specializuota technine patirtimi, spręsti darbo jėgos klausimus bei padeda mažinti kaštus.

Valdymo ir priežiūros paslaugų pirkimas. Viešasis sektorius gali perduoti socialinių paslaugų teikimą socialiniam verslui, sudarydamas su jo subjektais valdymo ir priežiūros sutartis. Tokios sutartys paprastai sudaromos ne ilgam terminui. Kito sektoriaus subjektui už teikiamas valdymo ir priežiūros paslaugas mokamas fiksuotas mokestis arba kintantis mokestis, susietas su tam tikrų paslaugų lygio ar tikslų pasiekimu. Taip pat tikėtina, kad privataus sektoriaus valdomas objektas gali pagerinti teikiamų viešųjų paslaugų kokybę, tačiau privatus subjektas negali spręsti paslaugų apimties išplėtimo klausimo ar skatinti mokesčių už teikiamas paslaugas peržiūrėjimo.

Ilgalaikė nuoma. Šios sutartys suteikia galimybę kito sektoriaus subjektui už fiksuotą nuomos mokestį bei įsipareigojimą tinkamai valdyti ir prižiūrėti nuomojamą objektą įsigyti viešajam sektoriui nuosavybės teise priklausančio objekto generuojamas pajamas. Pagal nuomos sutartį nuomininko galimybė gauti pelno iš išsinuomoto subjekto priklauso nuo nuomininko sugebėjimo sumažinti veiklos kaštus nemažinant teikiamų paslaugų kokybės, t. y. nuomos sutartimi komercinė išnuomoto objekto valdymo rizika perkeliama privačiam ar kitam nuomininkui. Nuomos sutartys panašios į anksčiau paminėtą valdymo ir priežiūros paslaugų pirkimo sutartį tuo, kad jomis privačiam subjektui nėra perkeliama kapitalinių investicijų į išnuomotą objektą rizika.

Koncesinė partnerystė. Bendradarbiavimas vykdomas vien tikrai koncesijos ir jos įvairių formų sutarčių pagrindu. Koncesininkui suteikiamas leidimas vykdyti ūkinę komercinę veiklą, susijusią su infrastruktūros objektų projektavimu, statyba, plėtra, atnaujinimu, pakeitimu, remontu, valdymu, naudojimu ir/ar priežiūra; ir/arba teikti viešąsias paslaugas; ir valdyti ir (ar) naudoti valstybės, savivaldybės ar jų kontroliuojamų asmenų turtą (įskaitant turtą, kuris išimtinę nuosavybės teise priklauso valstybei). Šis būdas būtų svarbus valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms socialiniam verslui perduodant teikti socialines paslaugas, susijusias su dideliu infrastruktūros poreikiu, kurio besivystantis socialinis verslas gali būti nepajėgus užtikrinti (pvz. globos namų ar sveikatos priežiūros įstaigų infrastruktūra).

Taigi, apibendrintai galima teigti, jog didžioji dalis valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų socialinių paslaugų yra komerciškai patrauklios ir gali būti perduodamos socialinio verslo subjektams. Lietuvoje egzistuoja pakankamai daug valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiaujančių su socialiniu verslu teikiant socialines paslaugas instrumentų (paslaugų pirkimai, valdymo ir priežiūros paslaugų pirkimai, ilgalaikė nuoma, koncesinės partnerystės), kurių taikymas turi būti adekvatus konkrečiomis sąlygomis.

3. Teisinės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai Lietuvoje

Socialinio verslo paradigmos realizavimo praktikoje kontekste, teisinė aplinka apima valdžios struktūrų veiksmus ir teisės aktus, kurie įvardija ir nustato socialinio verslo raiškos ir plėtojamos veiklos reguliavimo ribas ir pagrindžia teisinius pamatus. Teisinės aplinkos įtaka yra skatinanti ir ribojanti, pasireiškianti per teisės

aktų veikimą ir politinių įvykių padarinius. Socialinio verslo subjektų planams ir plėtroms galimybėms svarbi politinių veiksmų kryptis, subalansavimas ir pastovumas. Studijoje socialinio verslo plėtros galimybės teisinės aplinkos – nacionalinės teisės aktų sistemos – kontekste nagrinėjamos vertinant:

1. *Strateginio lygmens dokumentus*, kurie atspindi esminius šalies plėtros iššūkius, nukreiptus į socialinės ekonomikos skatinimą, ir *programinius dokumentus*, nustatančius ilgalaikius šalies prioritetus ir priemones, susijusius su socialinių problemų sprendimu.
2. *Atskirus teisės aktus*, skirtus reglamentuoti socialinio verslo subjektų veiklą, statusą, teisinę formą ar socialinio verslo skatinimo priemones.
3. *Susijusius teisės aktus*, kurie nėra tiesiogiai skirti socialinio verslo subjektams, tačiau kurių nuostatos taikomos ir jiems.

Lietuvoje pagrindinis strateginis dokumentas, numatantis ilgalaikius šalies prioritetus ir jų įgyvendinimo kryptis iki 2030 metų yra Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“¹⁴⁶. Šioje strategijoje vienas iš prioritetinių tikslų yra siekti sumanios visuomenės, t. y. – laimingos visuomenės, kurioje siekiama didesnio asmeninio ir ekonominio saugumo ir veiklumo, tolygesnio pajamų pasiskirstymo, švarios aplinkos, kurioje užtikrinama socialinė ir politinė įtrauktis, sudaromos plačios galimybės mokytis ir tobulinti savo gebėjimus, siekti geros žmonių sveikatos. Šioje strategijoje taip pat įtvirtintas siekis sudaryti realias galimybes viešąsias paslaugas teikti ne tik valdžios institucijoms, bet ir bendruomenėms, nevyriausybiniams organizacijoms ir privačiam sektoriui.

Siekiant įgyvendinti „Lietuva 2030“ strategijos nuostatas ir sukurti pažangią, modernią ir stiprią valstybę, pasižyminčią sumanios visuomenės, sumanios ekonomikos ir sumanaus valdymo derme, 2012 m. lapkričio 28 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1482 buvo patvirtinta 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa¹⁴⁷ (toliau – pažangos programa). Šioje programoje kaip vienas iš prioritetinių tikslų yra numatyta didinti gyventojų gerovę bei socialinę aprėptį, taikant naujus socialinės aprėpties stiprinimo būdus ir formas. Siekiant šio tikslo yra numatoma didinti viešųjų paslaugų prieinamumą, plėtojant tolygias socialinių, sveikatos, kultūros ir kitų viešųjų paslaugų sistemas, jų darbuotojų kvalifikaciją, įtraukiant paslaugų vartotojus ir nevyriausybinį sektorių į sprendimų priėmimą ir paslaugų teikimą. Pažangos programoje taip pat numatoma didinti bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų vaidmenį, skatinant jų iniciatyvas, skirtas socialinių vietos problemų sprendimui ir plėtojant jų kuriamas socialines inovacijas (socialinį verslumą, socialinius klasterius). Siekiant sukurti šalyje augimui ir konkurencingumui palankią aplinką, pažangos programoje akcentuojamas tikslas kurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas. Šio tikslo įgyvendinimui būtina prielaida yra poreikis diegti darnaus vystymosi principus versle, t. y. skatinti socialinį verslą – kurti kompetencijų ir geros praktikos centrą, rengti socialinio ir kito pradedančio verslo konsultavimo

¹⁴⁶ Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta LR Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015

¹⁴⁷ 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482

ir praktinio mokymo programas (greitintuvus), kurti darbo erdves socialiniam verslui, skatinti judumą, įgyvendinti kitas priemones.

Atsižvelgiant į pasaulinius ir nacionalinius iššūkius, Lietuvos ūkio sektorių, MTEPI potencialą bei galimybes įsitvirtinti ir konkuruoti tarptautinėse rinkose, LR Vyriausybės 2013 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 951 buvo patvirtintos sumanios specializacijos kryptys¹⁴⁸, kurių vystymas daro didžiausią įtaką šalies ekonomikos augimui ir konkurencingumui, kurių stiprinimas yra skirtas ilgalaikiams Lietuvos ūkio konkurencingumo pagrindams sustiprinti ir prisidėti prie pagrindinių ES MTEPI politikos kryptių įgyvendinimo. Viena iš prioritetinių sumanios specializacijos kryptių yra „Įtrauki ir kūrybinga visuomenė“¹⁴⁹, kurios vienas iš prioritetų yra „Proveržio inovacijų kūrimo ir diegimo technologijos ir procesai“. Įgyvendinant šį prioritetą siekiama tirti ir kurti socialines technologijas, kurios, pasitelkiant informacines ir komunikacines bei kitas technologijas, leistų sukurti socialinių ir organizacinių inovacijų, skatinančių novatoriškų įmonių ir socialinio verslo kūrimąsi ir augimą. Socialinės technologijos, remiantis minėtos prioritetinės krypties veiksmų plano nuostatomis, apima:

- mišriojo finansavimo (angl. hybrid financing) technologijas, derinančias akcinio kapitalo ir skolinimosi privalumus;
- finansinio įtraukimo (angl. financial inclusion) technologijas, užtikrinančias finansinių paslaugų prieinamumą už priimtina kainą mažas pajamas turinčiai visuomenės daliai;
- aukštos pridėtinės vertės kooperacijos (pvz.: asociatyvinės, klasterių, savitarpio pagalbos, savanorytės ir kt.) technologijas;
- mišrių rinkų kūrimo technologijas;
- gamybos procesų ir logistikos kaštų mažinimo technologijas;
- novatoriškų įmonių ir socialinio verslo organizacinių elementų ir procesų neatitikties patvirtintoms normoms simptomų nustatymo, vertinimo ir interpretavimo technologijas;
- novatoriškų įmonių ir socialinio verslo spartaus vystymo technologijas.

Ekonominių ir socialinių pokyčių, numatytų Nacionalinėje pažangos programoje, įgyvendinimui skirtų šalies investicijų prioritetinės kryptys yra nustatytos 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų veiksmų programoje¹⁵⁰. Vienas iš pagrindinių tematinų prioritetų iki 2020 m. yra numatytas socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu. Šiam prioritetui įgyvendinti yra numatoma kreipti investicijas į socialinės verslininkystės ir profesinės integracijos socialinėse įmonėse bei socialinės ir solidarumo ekonomikos

¹⁴⁸ Prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) kryptys, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 951

¹⁴⁹ Prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) krypties „Įtrauki ir kūrybinga visuomenė“ prioriteto „Modernios ugdymosi technologijos ir procesai“ veiksmų planas, patvirtintas 2015 m. kovo 31 d. LR Švietimo ir mokslo ir LR Ūkio ministrų įsakymu įsakymu Nr. V-290/4-175

¹⁵⁰ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

skatinimui, siekiant padidinti įsidarbinimo galimybes. Šiam prioritetui įgyvendinti yra numatoma skatinti socialinį verslumą ir socialinę atsakomybę didinančių iniciatyvų atsiradimą, t. y. remti įmones ar organizacijas, kurios teikia bendruomenei reikalingas paslaugas arba prekes, sprendžiančias konkrečią socialinę problemą arba socialines įmones (socialinių įmonių tikslinėms grupėms priklausančių darbuotojų mokymas, subsidija socialinių įmonių tikslinėms grupėms priklausančių darbuotojų darbo užmokesčio, asistento (gestų kalbos vertėjo) išlaidoms kompensuoti).

2013 m. gruodžio 18 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1281 buvo patvirtinta Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programa¹⁵¹, kurios tikslas yra siekis sutelkti valstybės išteklius Lietuvos inovatyvumui didinti ir kurti konkurencingą, aukšto lygio žiniomis, naujausiomis technologijomis, kvalifikuotais žmogiškaisiais ištekliais ir sumania specializacija grindžiamą ekonomiką. Šioje programoje numatyta skatinti socialinių inovacijų kūrimą ir plėtrą, siekiant efektyviau teikti paslaugas šeimai, vaikams, socialiai pažeidžiamoms grupėms, didinti gyventojų užimtumą, jų įsitraukimą į darbo rinką ir visuomenei naudingą veiklą, tam panaudojant viešojo, privataus ir pilietinės visuomenės sektorių bei mokslo įstaigų bendradarbiavimo potencialą.

Atsižvelgiant į aukščiau paminėtus strateginių šalies dokumentų nuostatas, 2015 m. balandžio 3 d. LR Ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207 buvo patvirtinta Socialinio verslo koncepcija¹⁵², kurios pagrindinis tikslas – pateikti socialinio verslo bendruosius principus, nustatyti problemines sritis ir išskirti pagrindinius uždavinius, siekiant skatinti socialinio verslo plėtrą. Šioje koncepcijoje yra pateikiama socialinio verslo samprata, pagrindiniai kriterijai, uždaviniai ir veiksmai, kurie numatomi įgyvendinti skatinant socialinio verslo plėtrą.

Taigi, galima teigti, jog strateginiuose ir programiniuose valstybės dokumentuose aiškiai atsispindi siekiai kurti sumanią visuomenę bei spręsti socialinius iššūkius, pasitelkiant socialinį verslą, o jo vystymasis nagrinėtuose dokumentuose yra įvardijamas kaip vienas iš esminių tikslų.

Lietuvoje be strateginių ir programinių dokumentų taip pat yra ir atskiras įstatymas, reglamentuojantis socialinių įmonių veiklą - 2004 m. birželio 1 d. priimtas LR Socialinių įmonių įstatymas¹⁵³. Šis įstatymas nustato juridinių asmenų, kuriems suteiktas socialinės įmonės statusas, su šiuo statusu susijusias teises ir pareigas, šio statuso įgijimo ir netekimo pagrindus ir tvarką, apibrėžia socialinėse įmonėse įdarbinamų asmenų tikslines grupes, nustato darbo santykių šiose įmonėse ypatumus, reglamentuoja valstybės pagalbą socialinėms įmonėms. Tačiau šiame įstatyme socialinės įmonės sąvoka apima tik labai siaurą socialinės ekonomikos sritį, apsiribojant vienu iš socialinio verslo modeliu (užimtumo modeliu), kuriame socialinio verslo veikla yra sukoncentruota į socialinę misiją, t. y. kurti užimtumo galimybes tikslinių socialinių grupių asmenims. Vienintelis socialinio verslo kriterijus, kuris atspindi šiame įstatyme, yra nuostata dėl prievolės subjektams siekti socialinio tikslo, susijusios su tikslinės grupės asmenų integracijos į darbo rinką. Toks neatitikimas tarp

¹⁵¹ Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programa, patvirtinta 2013 m. gruodžio 18 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1281

¹⁵² Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR Ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207

¹⁵³ LR Socialinių įmonių įstatymas, priimtas LR Seimo 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251

visuotinai pripažinto socialinio verslo subjektų traktavimo bei šio įstatymo nuostatų dažnai sukelia prieštaringas situacijas identifikuojant socialinio verslo subjektus, neleidžia tikslingai įgyvendinti politinių ir investicinių socialiniam verslui skirtų priemonių, sudaro sąlygas piktnaudžiauti socialinio verslo statusu. Detaliau šio įstatymo nuostatos ir atitikimas socialinio verslo koncepcijai yra nagrinėjamos kituose studijos skyriuose.

Taip pat Lietuvoje egzistuoja daug kitų gretutinių teisės aktų, kurie turi įtakos socialinio verslo subjektų veiklos reglamentavimui, priklausomai nuo socialinio verslo subjekto teisinės formos (pvz. LR Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas, LR Asociacijų įstatymas, LR Viešųjų įstaigų įstatymas, LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas ir pan.) ar veiklos vykdymo specifikos (pvz. LR Mokesčių administravimo įstatymas, LR Nekilnojamo turto mokesčio įstatymas, LR Pelno mokesčio įstatymas ir pan.). Šių teisės aktų nuostatos socialinio verslo plėtros kontekste yra nagrinėjamos kituose studijos skyriuose.

Taigi, apibendrintai galima teigti, kad Lietuvoje esanti teisinė ir normatyvinė bazė, bent jau strateginiu/programiniu lygmeniu, rodo, kad socialinio verslo plėtra yra vienas iš prioritetinių uždavinių, siekiant paskatinti sumanios visuomenės ir socialinės ekonomikos plėtrą. Ir nors Lietuvoje egzistuoja atskiras socialinių įmonių įstatymas, tačiau dėl skirtingo socialinio verslo ir socialinių įmonių subjektų traktavimo bei neatitikimų, jo nuostatos sukelia nemažai prieštaravimų bei neleidžia tikslingai įgyvendinti politikos priemonių, skirtų socialinio verslo plėtrai.

3.1. Šalies sąlygomis taikytini socialinio verslo kriterijai ir jų teisinio reglamentavimo problemos

Siekiant aiškiai atskirti socialinio verslo subjektus nuo tradicinių pelno siekiančių organizacijų bei nevyriausybinių ar kitų nepelno siekiančių subjektų, svarbu išsigryninti pagrindinius kriterijus, kurie būtų vieningai pripažįstami ir indikuotų tą patį apibrėžiamąjį reiškinį skirtinguose teisės aktuose.

Lietuvos sąlygomis taikytinų socialinio verslo kriterijų įvardijimą ir jų teisinio reglamentavimo problematikos vertinimą apsprendžia dvi pagrindinės dedamosios:

- Lietuvos teisės ir normatyviniuose aktuose įvardijamų socialinį verslą apibrėžiančių nuostatų atitikimas pasaulinėje praktikoje taikomai socialinio verslo paradigmam;
- atskiruose Lietuvos teisės ir normatyviniuose pasireiškiantys prieštaravimai įvardijant ir apibrėžiant socialinį verslą.

Vadovaujantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO)¹⁵⁴, EK¹⁵⁵ bei kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijomis, ir 1-oje studijos dalyje atlikta trijų ES valstybių gerosios praktikos analize, socialinį verslą nuo kitų subjektų skiria 3 pagrindiniai kriterijai:

1. Valdymo kriterijus

¹⁵⁴ <http://www.oecd.org/>, žr. 2016-09-19

¹⁵⁵ http://ec.europa.eu/index_lt.htm, žr. 2016-09-19

- a) *Autonomijos laipsnis*. Socialinis verslas yra įsteigtas savanoriškai ir yra nepriklausomas, juridinis subjektas. Jis gali būti iš dalies finansuojamas viešojo ar tradicinių pelno siekiančio sektoriaus organizacijų, tačiau nėra tiesiogiai ar netiesiogiai jų valdomas, t. y. nėra galimybės daryti lemiamą tiesioginę ar netiesioginę įtaką socialinio verslo subjekto veiklai. Socialinio verslo savininkai, dalininkai ar akcininkai turi dalyvavimo, savarankiškų sprendimų priėmimo ir veiklos nutraukimo teises.
- b) *Įtraukus valdymas*. Socialiniame versle turi būti užtikrintas suinteresuotų visuomenės grupių atstovų dalyvavimas ir/arba demokratinis sprendimų priėmimo procesas, kuriame galia nėra grįsta valdoma kapitalo dalimi, t. y. socialinio verslo subjekto valdymas nepriklauso nuo steigėjų/narių įstatinio kapitalo arba organizacijos turto.

2. Ekonominis kriterijus

- a) *Ekonominė veikla gaminant produktus, teikiant ir/ar mainantis paslaugomis ir prekėmis*. Kitaip nei tradicinės ne pelno siekiančios organizacijos, socialinis verslas tiesiogiai dalyvauja gaminant produktus ar/ir teikiant paslaugas ar prekes. Socialinio verslo organizacijos paprastai nevykdo priežiūros funkcijų ar viešojo bei privataus sektorių finansavimo skirstymo veiklų. Vykdoma ekonominė veikla taip pat turi būti nuolatinio pobūdžio. Remiantis užsienio šalių praktika, didžiąją dalį (daugiau nei 50 proc. pajamų) turi sudaryti rinkos įplaukos už produktus ar/ir teiktas paslaugas ar prekes.
- b) *Darbo užmokestis*. Nors socialiniame versle gali būti įdarbinti savanoriai, tačiau jame turi dirbti nors vienas darbuotojas, kuriam yra mokamas darbo užmokestis.

3. Socialinis kriterijus

- a) *Nauda bendruomenei ar specifinei asmenų grupei*. Pagrindinis socialinio verslo tikslas yra kurti socialinę naudą, o tik po to seka pelno siekimas. Socialinis verslas pirmiausiai orientuojasi į plačiąją visuomenę ar pažeidžiamas socialines grupes, o ne į pavienius asmenis. Socialinio verslo veiklų klasifikacija:
 - socialinę ir ekonominę atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų visuomenės grupių integracija (integracija į darbo rinką ar remiamas įdarbinimas);
 - visuotinės svarbos socialinės paslaugos (tokios kaip ilgalaikė pagyvenusių asmenų ar asmenų su negalia priežiūra, švietimas ir vaikų globa, užimtumo ir ugdymo paslaugos, socialinė rūpyba, sveikatos priežiūros ir medicinos paslaugos);
 - kitos viešosios paslaugos, tokios kaip viešasis transportas, viešųjų erdvių priežiūra ir pan.;
 - demokratijos stiprinimas, piliečių teisės ir skaitmeninis dalyvavimas;
 - aplinkosauginė veikla, tokia kaip emisijų ir atliekų mažinimas, atsinaujinanti energija ir pan.;

- solidarumo su besivystančiomis šalimis praktikavimas (pvz. sąžiningos prekybos skatinimas).

Organizacijos socialinė misija turi būti aiškiai aprašyta jos steigimo ir veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

- b) *Ribotas pelno panaudojimas*. Socialinis verslas apima ne tik ne pelno siekiančias organizacijas (asociacijas, fondus, privačias institucijas), kurių pelno paskirstymas yra apribotas, bet taip pat ir organizacijas, kurios jį gali paskirstyti (pvz. akcines bendroves, uždariasias akcines bendroves, kooperatyvus). Tačiau socialinį verslą nuo tradicinio skiria tai, jog jis privalo daugiau nei 50 proc. gauto pelno reinvestuoti į tolimesnį socialinių tikslų siekimą. Reinvestuoti reiškia, jog socialinis verslas daugiau nei puse pelno privalo panaudoti steigimo ar veiklos dokumentuose nurodyto socialinio tikslo siekimui:

1. *pervesti paramos labdaros organizacijoms, fondams ar paramos gavėjo statusą turintiems subjektams dalį pelno veikloms, susijusioms su socialinio verslo subjekto socialinių tikslų įgyvendinimu;*
2. *skirti pelno dalį įgyvendinti įvairiems projektams ir iniciatyvoms, kurios prisideda prie socialinio verslo subjekto socialinių tikslų įgyvendinimo (pvz. pagalba bendruomenėms, besivystančioms šalims, aplinkosauginiams projektams ir pan.);*
3. *skirti dalį pelno įkurti ir plėtoti tam tikros visuomenės tikslinės grupės nariams palankias darbo sąlygas ir aplinką socialinio verslo subjektų viduje.*

Tačiau svarbu pažymėti, jog pasirinkus reinvestuoti pelną ne pervedant dalį jo labdaros organizacijoms, fondams ar paramos gavėjo statusą turintiems subjektams, socialinio verslo subjektas, pagal šiuo metu Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą, praranda teisę pasinaudoti pelno mokesčio lengvata. Plačiau šios išimtys ir nuostatos nagrinėjamos skyriuje „Mokestinės ir finansinės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai“.

Remiantis šiuo metu galiojančia Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207, socialinis verslas turi atitikti keturis pagrindinius kriterijus¹⁵⁶, kurie savo esme atitinka EK siūlomus socialinio verslo kriterijus¹⁵⁷:

1. pagal savo įstatus ar kitą įstatymu nustatytą juridinio asmens steigimo dokumentą vykdoma nuolatine ekonomine veikla siekiama pagrindinio tikslo – išmatuojamo ir teigiamo socialinio poveikio;
2. gautas pelnas reinvestuojamas pagal iš anksto apibrėžtas pelno paskirstymo procedūras ir taisykles, kad būtų pasiekti pagrindiniai tikslai;

¹⁵⁶ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207

¹⁵⁷ European Commission. *A map of social enterprises and their ecosystems in Europe, 2015*

3. socialinis verslas yra valdomas atskaitingai ir skaidriai, įtraukiant į valdymą suinteresuotuosius subjektus ar jų teisėtus atstovus, kuriems daro poveikį vykdoma veikla;
4. socialinis verslas yra nepriklausomas nuo valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, viešojo sektoriaus organizacijų ir kitų organizacijų.

2016 m. rugpjūčio mėn. 29 d. LR ūkio ministras įsakymu Nr.4-533¹⁵⁸ papildė socialinio verslo koncepciją nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijomis (toliau – rekomendacijos). Pastebėtina, kad kai kurių kriterijų detalizavimas rekomendacijose sukelia dar daugiau neaiškumų ir netgi prieštarauja pačios koncepcijos nuostatom.

Pirmi du socialinio verslo koncepcijoje nurodyti kriterijai apima socialinę dimensiją, t. y. nusako, socialinio verslo pagrindinę misiją bei pelno panaudojimo ribojimą. Remiantis socialinio verslo kriterijų detalizavimo rekomendacijomis, socialinis verslas pagal tikslinę auditoriją gali būti orientuotas į (i) asmenis, kurie yra atskirti nuo įvairių visuomenės gyvenimo sričių, yra jautresni socialiniams ir ekonominiams iššūkiams ir rizikoms bei turi mažiau išteklių su jais sėkmingai susidoroti arba į (ii) visuomenę ir (iii) socialinio verslo vykdoma veikla turi didesnę teigiamą poveikį aplinkai, palyginus su tradiciniu verslu bei nauda teikiama vienoje ar keliose srityse. Kita socialinę dimensiją apimanti nuostata yra ta, jog socialinio tikslo gali būti siekiama bet kuriame socialinio verslo grandinės etape: surandant išteklių, įdarbinant darbuotojų, sukuriant produktą (paslaugą) bei vykdant rinkodarą, pasitelkus tikslinę auditoriją. Ši nuostata nėra aiški ir gali sukelti skirtingas interpretacijas, pvz. ar gali būti laikoma socialiniu verslu organizacija, kuri gamina maisto papildus, o jos produkcija yra platinama pvz. senelių namuose? Detalizuojant kriterijus taip pat trūksta nuostatos dėl socialinės misijos atspindėjimo organizacijos steigimo ir/ar veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose, kas laikoma svarbiu pagrindu, siekiant lengviau, tiksliau ir aiškiau identifikuoti socialinį verslą, atskirti jį nuo kitų organizacijų bei užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimams siekiant socialinio verslo subjekto statuso.

Nesusipratimų kyla ir dėl socialinio verslo koncepcijoje įvardinto 2-ojo kriterijaus, kuris yra susijęs su reikalavimais reinvesticijoms, tačiau šio kriterijaus detalizavimo rekomendacijose yra nurodomi reikalavimai tik dėl ekonominės veiklos vykdymo bei pajamų, gaunamų iš ekonominės veiklos vykdymo dalies, neličiant reinvestavimo sąlygų. Reikalavimai reinvesticijoms atspindi rekomendacijose detalizuojant 3-įjį socialinio verslo kriterijų, susijusį su socialinio verslo atskaitingu ir skaidriu valdymu.

Detalizuojant socialinio verslo koncepcijos kriterijų, susijusį su ekonomine dimensija, yra įtvirtinta nuostata, jog socialinis verslas turi atitikti bent vieną iš šių bruožų: (i) vykdoma nuolatinė ekonominė veikla, siekiant pelno arba (ii) sukurama darbo vietų. Tai suponuoja sąlygą, jog socialinis verslas gali nevykdyti ekonominės veiklos, tačiau gali kurti tik darbo vietas, kurios, pavyzdžiui, gali būti išlaikomos valstybės biudžeto lėšomis, kas iš esmės prieštarauja paties socialinio verslo koncepcijai.

¹⁵⁸ Socialinio verslo kriterijų detalizavimo rekomendacijos, patvirtintos 2016 m. rugpjūčio mėn. 29 d. LR ūkio ministras įsakymu Nr.4-533

Kriterijų detalizavimo rekomendacijose yra nurodoma, jog didžiąją dalį socialinio verslo pajamų turi sudaryti rinkos įplaukos (prekių ir/ar) paslaugų pardavimas) – gaunama daugiau nei 50 proc. pajamų iš ekonominės veiklos, neskaitant investicijų verslo plėtrai. Taip pat yra nurodoma, jog socialinio verslo subjekte turi būti įdarbinami darbuotojai (t. y. negalima veikti vien savanorystės pagrindu).

2-iasis socialinio verslo koncepcijoje nurodytas kriterijus yra susijęs su reikalavimu, ribojančiu pelno panaudojimą. Kriterijų detalizavimo rekomendacijose yra numatyta, jog didžioji dalis pelno – daugiau nei 50 proc. – turi būti reinvestuojami socialiniam tikslui įgyvendinti. Siekiant išvengti neaiškumų, kriterijų detalizavimo rekomendacijose rekomenduojama nurodyti galimus pelno panaudojimo, siekiant socialinio tikslo, būdus (pvz. pelno dalies pervedimą paramos gavėjo statusą turinčioms organizacijoms; socialinių iniciatyvų įgyvendinimą, darbo vietos tikslinei grupei pritaikymą ir pan.), kad būtų užtikrintas pelno reinvestavimo kriterijus.

Socialinio verslo koncepcijos 3-iasis ir 4-asis kriterijai yra susiję su valdymo aspektais – autonomijos laipsniu ir įtraukiu valdymu. Remiantis koncepcijos nuostatomis socialinis verslas yra valdomas atskaitingai ir skaidriai, įtraukiant į valdymą suinteresuotus subjektus ar jų teisėtus atstovus, kuriems daro poveikį vykdoma veikla. Tačiau detalizuojant šį kriterijų rekomendacijose yra nurodoma, jog tai reiškia, kad socialinio verslo subjektai privalo viešinti socialinio verslo planą, sąžiningai numatyti darbo užmokestį, teikti pelno reinvestavimo informaciją. Akivaizdu, jog socialinio verslo koncepcijos nuostatos dėl prievolės socialiniam verslui į valdymą įtraukti suinteresuotas šalis neatitinka socialinio verslo kriterijų detalizavimo rekomendacijų nuostatų, remiantis kuriomis „įtraukimas į valdymą“ reiškia tik informacijos viešinimą bei sąžiningumą nustatant darbo užmokestį. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog kalbant apie „įtraukų valdymą“, socialinio verslo koncepcijos nuostatos skiriasi nuo EK ir kitų tarptautinių organizacijų bei ekspertų rekomendacijų. Remiantis EK rekomendacijomis, socialiniame versle turi būti užtikrintas dalyvavimas ir/arba demokratinis sprendimų priėmimo procesas. Tai reiškia, jog socialinio verslo organizacija turi (i) įtraukti vienokia ar kitokia forma (pvz. per valdybos narius, valdymo komitetus ir pan.) suinteresuotų šalių atstovus arba (ii) sprendimų priėmime užtikrinti „vienas narys – vienas balsas“ principą. Socialinio verslo koncepcijoje įtvirtinta griežtesnė nuostata, remiantis kuria įtraukus valdymas gali būti užtikrintas tik įtraukiant į valdymą suinteresuotus subjektus, neatsižvelgiant į galimas alternatyvas, sukuria perteklinius reikalavimus galimiems socialinio verslo subjektams.

Analizuojant socialinio verslo subjektams taikomus kriterijus dėl autonomijos laipsnio, taip pat yra pastebima kontraversiškus aspektus tarp socialinio verslo koncepcijos ir kriterijų detalizavimo rekomendacijų nuostatų. Pirmiausiai, remiantis socialinio verslo koncepcijos nuostatomis, socialinio verslo subjektas turi būti nepriklausomas nuo valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, viešojo sektoriaus organizacijų ir kitų organizacijų. Socialinio verslo kriterijų detalizavimo rekomendacijose yra nurodoma, jog socialiniam verslui yra privalomas nepriklausomumas nuo: i) valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų; ii) nuo įmonių, įstaigų, organizacijų, kurių pagrindinė veikla yra orientuota ne į socialinių tikslų įgyvendinimą, o skirta kitiems šių

įmonių įstaigų, organizacijų tikslams įgyvendinti (pvz. politinės partijos, religinės bendruomenės ir pan.). Pagal šias rekomendacijose pateiktas nuostatas, socialinis verslas iš esmės gali būti priklausomas tik nuo ne pelno siekiančių organizacijų, turinčių socialinius tikslus. Toks kriterijų detalizavimas prieštarauja socialinio verslo koncepcijai, kurioje įtvirtinta, jog socialinio verslo subjektas negali būti priklausomas nuo bet kokio kito juridinio vieneto. Ši socialinio verslo koncepcijos nuostata dėl visiško nepriklausomumo nekoreliuoja su EK rekomendacijomis, kuriomis remiantis, socialinis verslas turi būti nepriklausomas, t. y. turi turėti organizacinį savarankiškumą nuo valstybės ir kitų tradicinių pelno siekiančių organizacijų. Kitaip tariant, socialinio verslo subjektas neturi būti tiesiogiai ar netiesiogiai valdomas valdžios institucijų ar pelno siekiančių organizacijų bei turi turėti teisę užimti savarankišką poziciją ar nutraukti savo veiklą. Taigi, socialinio verslo koncepcijos nuostatos, jog socialinis verslas turi būti nepriklausomas nuo bet kokios organizacijos (tame tarpe ir nevyriausybinių organizacijos, asociacijos, visuomeninės organizacijos, fondai ir pan.). ribojimas nėra pagrįstas, kadangi ne pelno siekiančiose organizacijose pelnas nėra matomas kaip pagrindinis veiklos tikslas ir nepaskirstomas organizacijos nariams, savininkams ar kitiems asmenims, o misija yra dažniausiai visuomeninio ar socialinio pobūdžio.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad detalizuojant socialinio verslo kriterijus, yra ypač svarbu detaliai apibrėžti sąvoką „nepriklausomas“. LR Pelno mokesčio įstatyme¹⁵⁹ kalbant apie subjekto nepriklausomumą, yra įtvirtinta sąvoka – „kontroliuojamas vienetas“. Remiantis LR Pelno mokesčio įstatymo nuostatomis:

- *kontroliuojamuoju vienetu* laikomas subjektas, jeigu:
 - a) jis yra kontroliuojančio asmens kontroliuojamas paskutinę mokestinio laikotarpio dieną ir
 - b) kontroliuojantis asmuo tiesiogiai ar netiesiogiai valdo daugiau kaip 50 procentų akcijų (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti, arba
 - c) kontroliuojantis asmuo kartu su susijusiais asmenimis valdo daugiau kaip 50 procentų akcijų (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti ir kontroliuojančio asmens valdoma dalis yra ne mažesnė kaip 10 procentų akcijų (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti.

Vadovaujantis šiomis nuostatomis manytina, kad sąvoka „nepriklausomas“ turėtų reikšti, jog socialinio verslo subjekte valdžios institucijos ir tradicinės pelno siekiančios organizacijos negali turėti galimybės daryti lemiamą tiesioginę ar netiesioginę įtaką socialinio verslo subjekto veiklai, t. y. jog skirtingų sektorių (valdžios ar tradiciniai pelno siekiantys subjektai) socialinio verslo subjekto akcininkai/dalininkai/pajininkai bendrai negali tiesiogiai ar netiesiogiai valdyti daugiau nei 50 proc. akcijų (dalių, pajų) ar kitų teisių į paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti (pvz. valdžios sektoriaus institucijų bendrai valdoma akcijų (dalių, pajų) dalis, nepriklausomai nuo subjektų skaičiaus, negali būti didesnė nei 50 proc. visų akcijų (dalių, pajų)). Toks apribojimas leistų išvengti tiek atskirų subjektų tiesioginės ar netiesioginės įtakos, tiek ir vieno ar kito sektoriaus dominavimo socialinio verslo subjekte priimant sprendimus.

¹⁵⁹ LR Pelno mokesčio įstatymas, 2001 m. gruodžio 20 d. Nr. IX-675

Remiantis šiuo metu Lietuvoje galiojančiu LR Socialinių įmonių įstatymu¹⁶⁰ iš visų aukščiau nurodytų rekomenduojamų kriterijų socialinės įmonės iš esmės privalo tenkinti tik du – kad (i) socialinio verslo pagrindinis tikslas turi būti susijęs su socialinės naudos kūrimu ir kad (ii) organizacija turi dirbti ne vien savanorystės pagrindais, tačiau įdarbinti darbuotojus. Detaliau LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatų atitikimas socialinio verslo paradigmai nagrinėjamas kitame skyriuje.

Apibendrinus galima teigti, kad šiuo metu nėra aiškių ir vieningų socialinio verslo kriterijų, kurie būtų visuotinai pripažįstami ir indikuotų tą patį apibrėžiamąjį reiškinį. Skirtinguose teisės aktuose yra nustatyti skirtingi socialinio verslo kriterijai, o kai kurios aktų nuostatos yra tiek prieštaraujančios tarpusavyje, tiek ir EK rekomendacijoms. Todėl yra tikslinga suvienodinti socialinį verslą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas dėl tinkamų kriterijų pagal Europos Komisijos rekomendacijas, o kriterijų detalizavime, siekiant išvengti piktnaudžiavimo socialinio verslo statusu bei dviprasmiško traktavimo, pateikti naudojamų sąvokų išaiškinimą. Siūloma Socialinių įmonių įstatymą praplėsti nustatant visus privalomus socialinio verslo kriterijus, skiriančius socialinį verslą nuo tradicinių pelno siekiančių organizacijų.

3.2. Socialinio verslo ir socialinės įmonės sąvokų atitiktis ir skirtumai bei jų teisinio reglamentavimo problemos

Lietuvoje socialinis verslas dažnai yra tapatinamas su socialinėmis įmonėmis, kurių veiklą reguliuoja LR Socialinių įmonių įstatymas, kuris priimtas dar 2004 m. birželio 1 d. LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis didžiausią įtaką darė 2002 m. gruodžio 5 d. EK Reglamentas Nr. 2204/2002 dėl EB sutarties 87 ir 88 straipsnių taikymo valstybės pagalbai, teikiamai užimtumui¹⁶¹, kuriame buvo apibrėžtos asmenų, kuriems sunku patekti į darbo rinką be valstybės paramos kategorijos ir kriterijai, nustatytos pagalbos sąlygos bei pagalbos dydis palankių sąlygų neturintiems darbuotojams ir neįgaliems darbuotojams bei apibrėžtos papildomos sąnaudos, susijusios su neįgalių darbuotojų užimtumu. Reglamente buvo nustatyta, kad neįgalūs darbuotojai turi teisę gauti pagalbą visos darbinės karjeros metu ir apibrėžta tokių neįgaliųjų užimtumo įmonių darbuotojų skaičiaus struktūra – bent 50 % darbuotojų yra neįgalūs darbuotojai, negalintys dirbti atviroje darbo rinkoje. Taip pat buvo numatyta, kad kitų palankių sąlygų neturinčių asmenų įdarbinimas gali būti remiamas vienerius metus. Taip pat apibrėžtos sąlygos kada šis reglamentas netaikomas. Apie suteiktą pagalbą palankių sąlygų neturinčių darbuotojų ir neįgalių darbuotojų įdarbinimui bei suteiktą pagalbą neįgalių darbuotojų įdarbinimo papildomoms išlaidoms padengti kiekviena valstybė teikė metinį pranešimą EK. Kadangi Lietuvoje egzistuoja valstybės biudžeto lėšų panaudojimo kontrolė, buvo nuspręsta Lietuvos darbo biržai, kaip valstybės pagalbą teikiančiai institucijai, suteikti teisę vertinti ūkio subjekto atitikimą nustatytiems reikalavimams, suteikiant

¹⁶⁰ LR Socialinių įmonių įstatymas, priimtas LR Seimo 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251

¹⁶¹ EK Reglamentas Nr. 2204/2002 Dėl EB sutarties 87 ir 88 straipsnių taikymo valstybės pagalbai, teikiamai užimtumui, 2002 m. gruodžio 5 d

socialinės įmonės statusą.

Todėl, siekiant tinkamai paskirstyti valstybės subsidijas, skirtas tikslinių grupių atskirties mažinimui bei jų integracijai į darbo rinką, bei išlaikyti veikiančias neįgaliųjų organizacijas, Socialinių įmonių įstatymu buvo įteisintas socialinės įmonės statusas. Šio įstatymo tikslas buvo sukurti aiškų mechanizmą, kuris leistų tikslingai įgyvendinti į vieną iš konkrečių tikslinių grupių poreikių – integracija į darbo rinką – nukreiptą priemonę. Tuo metu socialinio verslo konceptualūs principai buvo gryninami tik teoriniame lygmenyje. Socialinio verslo vaidmuo ir svarba ES buvo pradėta akcentuoti tik po kelerių metų. Tuo tarpu Lietuvoje dėmesys socialiniam verslui sustiprėjo tik prieš kelerius metus. Lyginant Socialinių įmonių įstatymo nuostatų atitikimą dabartinėms socialinio verslo koncepcijos nuostatoms, svarbu įvertinti, jog pradinis minėto įstatymo tikslas buvo nukreiptas į konkretaus mechanizmo principų įteisinimą, o socialinės įmonės statuso nustatymas buvo tik viena iš priemonių, padedančių sėkmingai ją įgyvendinti.

Pažymėtina, kad situacija šioje srityje nėra pakitusi ir šiuo metu – LR Socialinių įmonių įstatymas yra nukreiptas tik į konkretaus mechanizmo, apibrėžto 2014 m. birželio 17 d. Komisijos reglamento (ES) Nr. 651/2014¹⁶² šeštame skyriuje „Pagalba nepalankias sąlygas darbo rinkoje turintiems asmenims ir neįgaliesiems darbuotojams“ principų įteisinimą, teikiant atitinkamą paramą, o socialinės įmonės statusas naudojamas kaip viena iš priemonių, padedančių sėkmingai tai įgyvendinti, praktiškai nesiejant socialinės įmonės sąvokos ir jos vykdomos veiklos su socialinio verslo paradigma.

Remiantis LR Socialinių įmonių įstatymo 2 straipsniu, socialinės įmonės tikslas – įdarbinant socialinės atskirties grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją bei mažinti socialinę atskirtį.¹⁶³ Socialine įmone gali būti laikoma įmonė ar jos filialas, kurioje dirba ne mažiau kaip 40 proc. ir ne mažiau nei keturi socialinės atskirties grupei priklausančios asmenys, įmonė vykdo veiklą, susijusią su tikslinėms asmenų grupėms priklausančių asmenų įdarbinimu, jų darbinių ir socialinių įgūdžių lavinimu ir socialine integracija; nevykdo veiklos, įtrauktos į socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašą arba iš tokios veiklos gautos pajamos sudaro ne daugiau kaip 20 procentų visų šio juridinio asmens pajamų, taip pat nevykdo laikinojo įdarbinimo veiklos. Tokiose socialinėse įmonėse darbo užmokestis, valstybinio socialinio draudimo įmokos, darbo vietų įkūrimas, darbo priemonių įsigijimas ir pritaikymas, darbuotojų mokymai, transporto ir asistentų išlaidos yra subsidijuojamos valstybės.

Remiantis Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207¹⁶⁴, socialinis verslas yra tiesiogiai susijęs su nuolatine ūkine komercine veikla teikiant paslaugas ir (arba) prekes, skirtas socialinėms reikmėms (būsto, sveikatos priežiūros, pagalbos pagyvenusiems asmenims ar neįgaliesiems, pažeidžiamų grupių socialinės įtraukties, vaikų priežiūros ir t.t.) arba gaminant prekes arba

¹⁶² Komisijos reglamento (ES) Nr. 651/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 17 d. (OL 2014 L 187)

¹⁶³ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas 2004 m. birželio 1 d. Nr. IX-2251

¹⁶⁴ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207

teikiant paslaugas tokiu būdu, kad būtų siekiamas socialinio pobūdžio tikslas (socialinė ir profesinė integracija, suteikiant galimybę dirbti asmenims, kurie atsidūrė nepalankioje padėtyje dėl atskirtį ir atstūmimą lemiančios menkos kvalifikacijos ar socialinių arba profesinių problemų ir t.t.).

Taigi iš esmės teisės aktuose nurodyta socialinės įmonės paskirtis turi būti orientuota į socialinę misiją tenkinant socialinę atskirtį patiriančių asmenų integraciją į visuomenę bei darbo rinką, kas neprieštarauja koncepcijoje nurodytų esminių socialinio verslo tikslų, kurie turi būti susiję su socialinių reikmių tenkinimu ar socialinio pobūdžio tikslais. Tačiau socialinės įmonės apibrėžimas apima tik labai siaurą socialinės ekonomikos sritį, apsiribojant vienu iš socialinio verslo modelių (užimtumo modeliu), kuriame socialinio verslo veikla yra sukoncentruota į socialinę misiją, t. y. kurti užimtumo galimybes klientams. Toks socialinis verslas užsitikrina finansinį savarankiškumą per savo produktų ir paslaugų pardavimą bei dalinį valstybės subsidijavimą. Gautos pajamos naudojamos apmokėti kasdienes veiklos išlaidas, susijusias su verslu ir papildomas socialines išlaidas įdarbinant savo klientus.

Remiantis 2004 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-225 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtinto Socialinių įmonių statuso suteikimo juridiniams asmenims tvarkos aprašo 3 punkte nustatyta, kad *„Socialinės įmonės statusas gali būti suteiktas Lietuvos Respublikoje įsteigtai įmonei ar kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsteigtai įmonei ar jos filialui, išskyrus valstybės ir savivaldybių institucijas, viešąsias įstaigas, profesines sąjungas, religines bendruomenes (bendrijas) bei asociacijas. <...>“*.

Tačiau Socialinio verslo koncepcijos 12 punkte nustatyta, jog *„socialinis verslas gali būti įvairių teisinių formų: bendrijos, bendrovės, kooperatyvai, savitarpio draudimo įmonės, asociacijos, susivienijimai, fondai ir kitos.“* Koncepcijos 18 punkte taip pat nustatyta, jog *„Atsižvelgiant į socialinės ekonomikos raidos tendencijas ES, socialinio verslo plėtra Lietuvoje taip pat turėtų vykti dviem kryptimis – skatinant tradicinę privatų verslą įsitraukti sprendžiant socialines problemas ir skatinant nevyriausybinės organizacijas savo veikloje taikyti verslo modelius.“*

EK Socialinio verslo iniciatyvos komunikate yra nurodoma, jog ES socialinę ekonomiką sudaro specifinį statusą turintys subjektai (kooperatyvai, fondai, asociacijos, savidraudos įstaigos), kurių daugelis pagal išvardytuosius kriterijus taip pat laikytini socialinėmis įmonėmis, ir įmonės, turinčios tradicinį individualios įmonės ar akcinės bendrovės statusą¹⁶⁵.

Akivaizdu, jog socialines įmones Lietuvoje reglamentuojančiuose teisės aktuose galimų socialinio verslo subjektų teisinių formų apribojimai prieštarauja tiek Lietuvos socialinio verslo koncepcijoje, tiek ir EK komunikate įtvirtintoms bendrosioms socialinio verslo nuostatoms, tokiu būdu apribojant teises viešosioms įstaigoms, asociacijoms ir pan. galimybes veikti kaip socialinėms įmonėms.

LR Socialinių įmonių įstatyme taip pat nėra nustatyta jokių kriterijų, susijusių su socialinio verslo

¹⁶⁵ European Commission. *Social Business Initiative: Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*. Brussels, 2011.

autonomija ir įtraukiu dalyvavimu. Pagrindiniai kriterijai, kuriuos turi tenkinti subjektas, norėdamas įgyti socialinės įmonės statusą yra¹⁶⁶:

1. subjektas privalo vykdyti priemones, skirtas asmenų, priklausančių tikslinėms grupėms, darbinių ir socialinių įgūdžių lavinimu bei socialinei integracijai, sudaryti jiems sąlygas dalyvauti kitose tam skirtose priemonėse;
2. reikalavimai dėl socialinėse įmonėse įdarbinamų asmenų tikslinės grupės darbuotojai skaičiaus ir darbo laiko apimčių;
3. juridinio asmens steigimo dokumentuose (įstatuose, steigimo sandoryje ar bendruosiuose nuostatuose) privalo būti nurodyta šio juridinio asmens veikla, susijusi su tikslinėms grupėms priklausančių asmenų įdarbinimu, jų darbinių ir socialinių įgūdžių lavinimu bei socialine integracija;
4. subjektas negali vykdyti veiklos, įtrauktos į Socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašą arba iš tokios veiklos gautos pajamos daugiau kaip šešis mėnesius iš eilės per einamųjų metų laikotarpį sudaro ne daugiau kaip 20 procentų šio juridinio asmens pajamų, taip pat nevykdo laikinojo įdarbinimo veiklos.

Vienas iš svarbiausių visuotinai pripažįstamų kriterijų, kuris skiria tradicines pelno įmones nuo socialinio verslo įmonių yra ribotas pelno panaudojimas. Kaip buvo minėta, socialinė įmonė (socialinės ekonomikos veiksnys) yra tokia įmonė, kurios pagrindinis tikslas yra socialinis poveikis, o ne pelno savininkams ar akcininkams siekis. Socialinėmis įmonėmis yra laikomos įmonės, kurių pelnas reinvestuojamas į to socialinio siekio įgyvendinimą. Tačiau Lietuvoje socialinių įmonių veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra taikomas reikalavimas dalį socialinių įmonių gauto pelno naudoti įstatuose nustatytiems socialinės įmonės veiklos tikslams siekti, nors vienas iš jų veiklos tikslų turėtų būti įdarbinant tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją ir mažinti socialinę atskirtį.

Taigi, galima daryti išvadas, jog Lietuvos socialines įmones ir socialinį verslą reglamentuojantys teisiniai dokumentai skirtingai apibrėžia socialinio verslo subjektus bei juos nuo tradicinio verslo skiriančius svarbiausius požymius. Lietuvoje reglamentuoti socialinės įmonės statuso suteikimo kriterijai neatitinka socialinio verslo esmės, o privalomi atitikti kriterijai apima tik prievolę siekti socialinio tikslo (tačiau jis neprivalo būti pagrindinis) bei įdarbinti tikslinių grupių asmenis. Socialines įmones Lietuvoje reglamentuojančiuose teisės aktuose galimų socialinio verslo subjektų teisių formų apribojimai prieštarauja tiek Lietuvos socialinio verslo koncepcijoje, tiek ir EK komunikate įtvirtintoms bendrosioms socialinio verslo nuostatoms. Atsižvelgiant į tai, tikslinga būtų suvienodinti socialinį verslą reglamentuojančių teisės aktų

¹⁶⁶ 2004 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-225 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“

nuostatas pagal Europos Komisijos rekomendacijas, t. y. Socialinių įmonių įstatyme praplėsti ir įteisinti socialinio verslo subjektų aibę, bei numatyti privalomus socialinio verslo kriterijus, skiriančius socialinį verslą nuo tradicinių pelno siekiančių organizacijų.

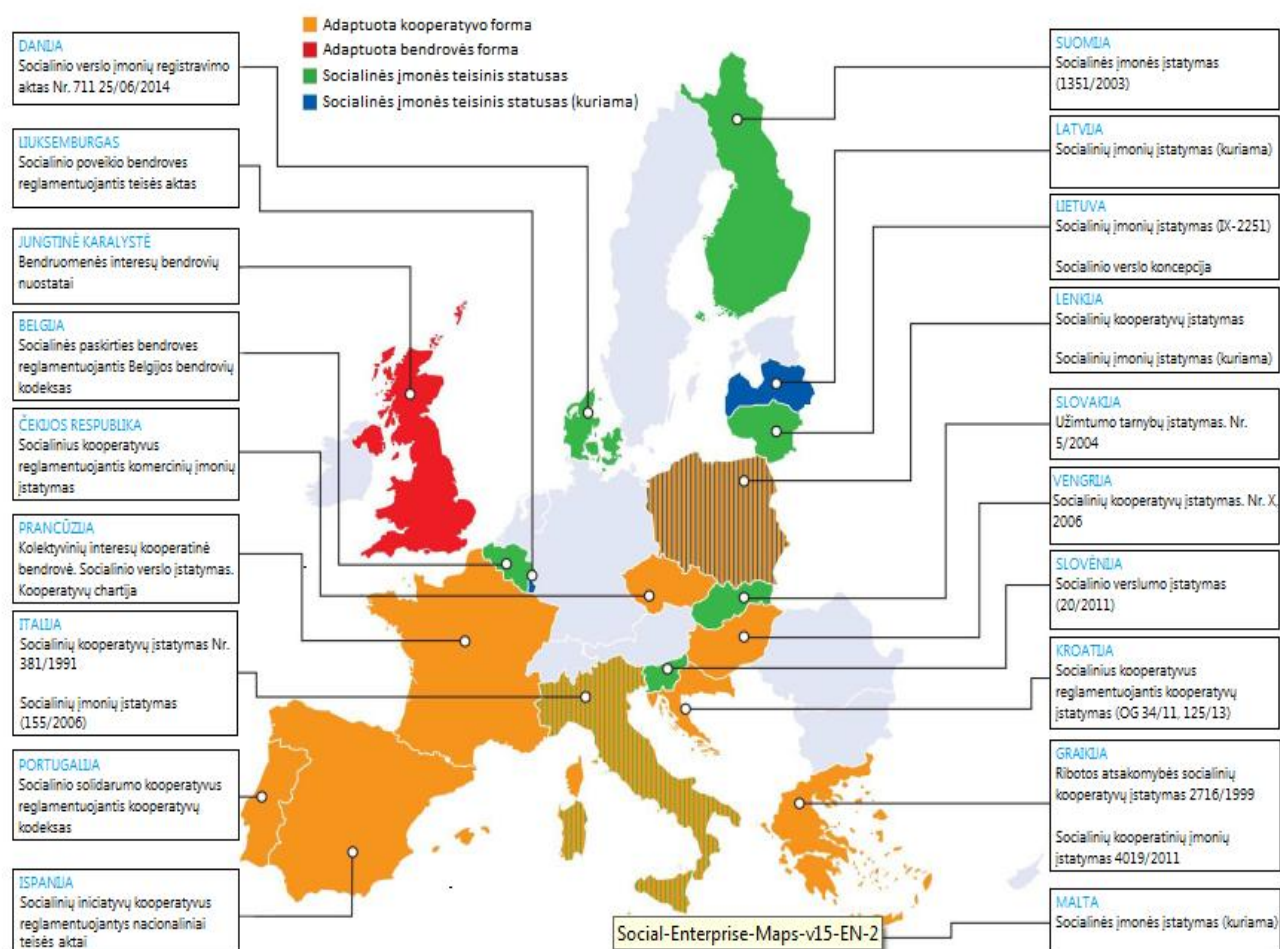
3.3. Socialinio verslo apibrėžties reglamentavimo atskiru teisės aktu tikslingumas

Teisinis socialinio verslo reglamentavimas yra esminė sąlyga siekiant sukurti ir skatinti tvarų socialinio verslo sektorių, kadangi:

1. Teisinė forma ar statusas nurodo socialinio verslo įmonės specifiką ir padeda lengviau, tiksliau ir aiškiau ją identifikuoti bei atskirti nuo kitų organizacijų;
2. Aiškus socialinio verslo įmonės sąvokos apibrėžimas leidžia tikslingai kurti ir įgyvendinti viešosios politikos instrumentus, skirtus socialinio verslo ar socialinių investuotojų skatinimui, ypač kai tai susiję su mokesčių politika ar viešaisiais pirkimais.
3. Teisinis reglamentavimas padeda užkirsti kelią piktnaudžiavimui „socialinio verslo“ statusu;
4. Tai padeda socialiniams investuotojams identifikuoti potencialius investavimo objektus.

Remiantis EK atlikta šalių socialinio verslo ekosistemų lyginamąja analize¹⁶⁷, šešiolikoje ES šalių socialinių verslas bei socialinių įmonių veiklos sritys bei pagrindiniai principai yra reglamentuojami tam tikrais teisės aktais (Pav. 38).

¹⁶⁷ European Commission. *A map of social enterprises and their ecosystems in Europe, 2014*

Pav. 38. Europos šalių teisiniai aktai, reglamentuojantys socialinio verslo teisinę formą ar statusą

Lietuvoje pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis socialinių įmonių veiklą, yra Lietuvos Respublikos Socialinių įmonių įstatymas Nr. IX-2251, kurį LR Seimas priėmė 2004 m. birželio 1 d. bei jo pakeitimai. Šio įstatymo pagrindinis tikslas - remti asmenų, kuriems sudėtinga prisitaikyti prie darbo rinkos pokyčių (neįgaliųjų, ilgalaikių bedarbių, asmenų, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus likę ne daugiau kaip penkeri metai, asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, priklausomų nuo narkotikų ar kt. psichotropinių medžiagų, baigusių reabilitacijos programas ir kt. asmenų), užimtumą. Įstatyme įtvirtinta socialinės įmonės samprata, statuso įgijimo sąlygos, tikslinės asmenų grupės, kurias įdarbinusios įmonės įgyja teisę į valstybės pagalbą, socialinių įmonių teisės ir pareigos, reglamentuojama valstybės parama socialinėms įmonėms ir kt.

2011 m. spalio 25 d. Europos Komisija priėmė komunikatą Nr. (2011) 682 „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“ (toliau - komunikatas). 2012 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“ (toliau - rezoliucija).

Siekiant įgyvendinti komunikato bei rezoliucijos nuostatas, 2015 m. balandžio 2 d. buvo pasirašytas Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr. 4-207 „Dėl socialinio verslo koncepcijos patvirtinimo“, kuriuo patvirtinta socialinio verslo koncepcija (toliau – koncepcija), kurios tikslas – pateikti socialinio verslo bendruosius principus, nustatyti problemines sritis ir išskirti pagrindinius uždavinius, siekiant skatinti socialinio verslo plėtrą.

Tačiau išanalizavus šių teisinių dokumentų nuostatų atitiktį (3.2. skyrius), pastebima, jog jų esminės nuostatos tarpusavyje nekoreliuoja, o tam tikrais atvejais (pvz. kas gali įgyti socialinės įmonės statusą) yra prieštaraujančios. Taip pat reikia pažymėti, jog nei Socialinių įmonių įstatyme, nei Socialinio verslo koncepcijoje nėra aiškių kriterijų, leidžiančių aiškiai identifikuoti socialinio verslo subjektus bei tiksliai atskirti juos nuo kitų organizacijų.

Todėl, siekiant socialinio verslo plėtros Lietuvoje, išskirtini trys baziniai teisinės socialinį verslą reglamentuojančios sistemos tobulinimo scenarijai:

1. Parengti ir įregistruoti naują Socialinio verslo plėtros įstatymo projektą, kuris nustatytų socialinio verslo sampratą, praplėstų ir įteisintų socialinio verslo subjektų aibę, nepasiribojant Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, socialinio verslo subjektams taikomas valstybės paramos formas, nustatytų pagrindinius socialinio verslo veiklos bei valdymo ypatumus ir pan. Tokiu atveju, socialinių įmonių įstatymo nuostatas, susijusias su užimtumo rėmimo socialinių įmonių apibrėžimu, kriterijais, nuostatomis bei esminėmis sąlygomis būtų tikslinga perkelti į Socialinio verslo plėtros įstatymą, kaip atskirą socialinio verslo įmonių tipą apibūdinančią ir reglamentuojančią dalį, o nuostatas, susijusias su valstybės pagalba tikslinės grupės asmenų įdarbinimu tikslinga būtų perkelti į kitus susijusius teisės aktus (pvz. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą).
2. Tobulinti šiuo metu esamą Socialinių įmonių įstatymą, jame aiškiai apibrėžiant socialinio verslo sąvoką, bei neapsiribojant vien tik socialinio užimtumo verslo modelį atitinkančių socialinių įmonių veiklos reglamentavimu; praplėsti galimą socialinių verslų subjektų bei valstybės paramos priemonių aibę. Taip pat suderinti įstatymo nuostatas su Socialinio verslo koncepcijos esminiais principais bei EK rekomendacijomis.
3. Tobulinti šiuo metu esančią socialinio verslo koncepciją, papildant ją aiškiu socialinio verslo sąvokos apibrėžimu, detalizuotais kriterijais, socialinio verslo vykdomų veiklų ypatumais, valdymo specifika ir pan. Tuo pačiu, siekiant išvengti painiavos, Socialinių įmonių įstatymą pervadinti į Socialinio užimtumo įmonių įstatymą, taip iš esmės atskiriant socialines įmones, kurios yra reglamentuotos socialinių įmonių įstatyme ir kurios pagal joms taikomus kriterijus nėra socialinio verslo subjektai, nuo socialinio verslo koncepcijoje reglamentuotų subjektų. Šis scenarijus nerekomenduotinas, kadangi koncepcijoje nurodytos nuostatos nėra įpareigojančios, koncepcijos įgyvendinimas neapima visų institucijų kompetencijų

(konceptijoje yra nurodyta, jog koncepcijos įgyvendinimą koordinuoja Ūkio ministerija ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) ir atsakomybių skatinant socialinio verslo plėtrą, rengiant susijusias skatinimo priemones bei šalinant kliūtis tolimesniam šio sektoriaus plėtrai. Konceptijos nuostatos taip pat nereglamentuoja tarpinstitucinės sąrangos, institucijų funkcijų bei uždavinių socialinio verslo skatinimo srityje.

Toliau pateikiami kiekvienos iš siūlomų alternatyvų privalumai ir trūkumai:

Alternatyvos Nr.	Privalumai	Trūkumai
1	- sukurama vieninga ir išbaigta socialinio verslo reglamentavimo ir skatinimo teisinio reglamentavimo sistema, kuri: • leidžia tikslingai kurti ir įgyvendinti viešosios politikos instrumentus, skirtus socialinio verslo ar socialinių investuotojų skatinimui, ypač kai tai susiję su mokesčių politika ar viešaisiais pirkimais. • padeda užkirsti kelią piktnaudžiavimui „socialinio verslo“ statusu; • padeda socialiniams investuotojams identifikuoti potencialius investavimo objektus; - socialinio verslo subjekto įvardinamas „socialine įmone“ nereikalaus pakeitimų didžiojoje dalyje kitų susijusių LR teisės aktų.	- reikės padaryti pakeitimus keliuose LR teisės ir normatyviniuose aktuose, vietoj „socialinė įmonė“, įvardijant „socialinio užimtumo įmonė“; - santykinai ilgas įgyvendinimo terminas.
2	- sukurama vieninga ir išbaigta socialinio verslo reglamentavimo ir skatinimo teisinio reglamentavimo sistema, kuri: • leidžia tikslingai kurti ir įgyvendinti viešosios politikos instrumentus, skirtus socialinio verslo ar socialinių investuotojų skatinimui, ypač kai tai susiję su mokesčių	- takoskyros tarp socialinio verslo plėtros (in corpore) ir „socialinio užimtumo“ skatinimo, kaip vienos iš svarbiausios socialinės problematikos sričių, nustatymo sunkumai; - keitimas / papildymas daugiau kaip 95 proc. teisės akto nuostatų; - santykinai ilgas įgyvendinimo terminas.

	politika ar viešaisiais pirkimais. • padeda užkirsti kelią piktnaudžiavimui „socialinio verslo“ statusu; • padeda socialiniams investuotojams identifikuoti potencialius investavimo objektus; - socialinio verslo subjekto įvardinamas „socialine įmone“ nereikalaus pakeitimų didžiojoje dalyje kitų susijusių LR teisės aktų.	
3	- sukuriamos išbaigta rekomendacinio pobūdžių nuostatų visuma, apibrėžianti socialinį verslą ir adekvati EK rekomendacijoms; - santykinai trumpas įgyvendinimo terminas.	- nesukuriama vieninga ir išbaigta socialinio verslo reglamentavimo ir skatinimo teisinio reglamentavimo sistema; - socialinio verslo koncepcija lieka žinybinio pobūdžio (koordinuoja tik dvi ministerijos) ir netampa efektyviu instrumentu, kompleksiskai skatinančiu socialinio verslo plėtrą; - „socialinio užimtumo įmonės“, kaip ir dabar, lieka vieninteliai socialinio verslo subjektai, galintys naudotis viešosios intervencijos priemonėmis (socialinis verslas neskatinamas sistemiškai).

Lentelė 12. Socialinio verslo plėtojimo ir skatinimo teisinio reglamentavimo alternatyvų palyginimas

Atlikus socialinio verslo plėtojimo ir skatinimo teisinio reglamentavimo alternatyvų palyginimą (Lentelė 12), pagrįstai manytina, kad tiksliausia yra rinktis pirmą scenarijų, t. y. inicijuoti naują Socialinio verslo plėtros įstatymą, kuriame būtų nustatyta socialinio verslo samprata, specifiniai kriterijai, socialinio verslo subjektų aibė, taikomas valstybės paramos formas, pagrindiniai socialinio verslo veiklos bei valdymo ypatumai ir pan. Šiame įstatyme taip pat būtų aiškiai numatytos aiškos susijusių institucijų atsakomybės ir funkcijos skatinant socialinio verslo plėtrą, įgyvendinimo priemonės ir pan.

3.4. Specialaus socialinio verslo statuso suteikimo ūkio subjektams tikslingumas

ES šalyse socialinio verslo įmonės apima platų spektrą įvairių teisinių formų ir statusų: i) esamas teisinės formas, tokias kaip asociacijos, fondai, kooperatyvai, uždarosios akcinės bendrovės, akcinės bendrovės ir pan.; ii) naujas teisinės formas, pritaikytas išskirtinai socialinio verslo subjektams; iii) išskirtinį teisinį socialinio verslo statusą, kuris gali būti suteiktas tam tikroms ar visoms teisinio subjekto formoms, kurios atitinka tam tikrus nurodytus kriterijus; iv) naujus teisinių formų tipus, kurie leidžia tradicinėms ne pelno siekiančioms organizacijoms vykdyti ekonominę veiklą.

Esamų teisinių formų pritaikymas socialinio verslo organizacijoms priklauso nuo jų vykdomų funkcijų ir veiklų. Penkios ES šalys sukūrė naujas teisinės socialinio verslo formas pritaikiusios ar adaptavusios iki to buvusias formas. 2014 m. EK atlikusi socialinio verslo įmonių tyrimą¹⁶⁸ nustatė, jog Europoje pagal socialinio verslo įmonių teisinių formų pasirinkimą dominuoja dvi tendencijos – esamų teisinių formų adaptavimas socialinio verslo subjektams bei naujų teisinių formų sukūrimas. Pavyzdžiui keturiose ES šalyse (Prancūzijoje, Graikijoje, Italijoje ir Lenkijoje) buvo sukurtos naujos socialinio verslo subjektų teisinės formos, adaptavus esamas kooperatyvų formas. Penkios ES šalys – Kroatija, Čekija, Vengrija, Portugalija ir Ispanija papildė kooperatyvus reglamentuojančią teisinę bazę socialinio kooperatyvo (arba socialinės paskirties kooperatyvus) teisine forma. Tuo tarpu Jungtinė Karalystė įtvirtino naują socialinio verslo teisinę formą – bendruomenės interesų bendrovę.

Belgijoje, Danijoje, Italijoje, Suomijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje yra įteisintas universalus teisinis socialinio verslo įmonės statusas, kuris apima įvairių teisinių formų subjektus ir gali būti pritaikytas įvairių tipų organizacijoms, jei jie atitinka nustatytus kriterijus. Pavyzdžiui Belgijoje yra įteisintas socialinės paskirties bendrovės statusas, kurį gali įgyti bet kurio teisinio tipo įmonė (kooperatyvai ar akcinės bendrovės), kurios tikslas nėra dalininkų naudos didinimas. Toks pat principas galioja ir Italijoje, kur teisinį socialinio verslo įmonės statusą gali įgyti bet kurios tam tikrus kriterijus atitinkančios organizacijos – tradiciniai kooperatyvai, socialiniai kooperatyvai, akcinės bendrovės, asociacijos ar fondai.

Slovėnijoje ir Čekijoje yra pripažįstamas specifinis ne pelno siekiančių organizacijų teisinės formos tipas, kurioms yra leidžiama vykdyti tęstinę ekonominę veiklą (pvz. ne pelno siekiantys institutai arba viešosios naudos bendrovės). Tokios organizacijos nors ir neturi nei ypatingo statuso ar išskirtinės teisinės formos, tačiau „de facto“ veikia kaip socialinis verslas.

Kaip jau ir buvo minėta prieš tai buvusiuose studijos skyriuose, Lietuvoje nėra atskiros socialinio verslo organizacijos teisinės formos. Socialinis verslas gali būti įvairių teisinių formų: bendrijos, bendrovės, kooperatyvai, savitarpio draudimo įmonės, asociacijos, susivienijimai, fondai ir kitos (detaliau 3.5-3.6 skyriuose), jei jos, remiantis Socialinio verslo koncepcijos nuostatomis yra nepriklausomos nuo valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, viešojo sektoriaus ir kitų organizacijų. Lietuvos socialinių įmonių įstatymas

¹⁶⁸ European Commission. *A map of social enterprises and their ecosystems in Europe, 2014*

numato, jog socialinės įmonės statusas gali būti suteiktas Lietuvos Respublikoje įsteigtai įmonei ar kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsteigtai įmonei ar jos filialui, išskyrus valstybės ir savivaldybių institucijas, viešąsias įstaigas, profesines sąjungas, religines bendruomenes (bendrijas) bei asociacijas. Šių dviejų teisės aktų tarpusavio nesuderinamumas ir prieštaravimai yra detalai nagrinėjami 3.2 skyriuje.

Kadangi Lietuvoje egzistuoja pakankama įvairovė teisinių formų, kurias atitinkantys subjektai gali būti socialinio verslo organizacijos ir kurių teisinis reglamentavimas neprieštarauja socialinio verslo kriterijams, tai įteisinti naują specifinę teisinę formą nėra tikslinga.

Tačiau yra būtinos socialinių įmonių subjektų statuso teisinio reglamentavimo korekcijos ar atskiro socialinio verslo įmonių statuso nustatymas. Pagrįstai manytina, kad socialinio verslo įmonės statusas turi būti suteiktas organizacijoms ar įmonėms, kurios atitinka esminius socialinio verslo kriterijus, neapribojant kitų galimų subjektų pagal tam tikrus, atskiriems socialinio verslo veiklos modeliams būdingus požymius, kaip šiuo metu yra įteisinta Socialinių įmonių įstatyme¹⁶⁹. Taip pat, siekiant išlaikyti tam tikrą socialinių įmonių, kurių pagrindinis tikslas yra tikslinių grupių asmenų įdarbinimas, statusą, kuris yra reikalingas norint tikslingai nukreipti valstybės intervenciją į tam tikros problemos sprendimą, gali būti paliktas ir socialinių užimtumo įmonių statusas, kuriam būtų būdingi šiuo metu Socialinių įmonių įstatyme nurodyti kriterijai. Tačiau svarbiausia, kad nepriklausomai nuo socialinio verslo veiklos modelio, teisiniuose aktuose būtų unifikuota, kokie subjektai gali būti laikomi socialiniu verslu ir kokie esminiai socialinio verslo kriterijai suteikia teisę į socialinio verslo statusą, nepaliekant socialinio verslo subjektams apribojimų, kurie prieštarauja tiek Lietuvos socialinio verslo koncepcijoje, tiek ir EK komunikate įtvirtintoms bendrosioms socialinio verslo nuostatomis.

Socialinio verslo subjekto statuso apibrėžimas ir įteisinimas, nustatant, kad galimybę įgyti socialinio verslo subjekto statusą turi visi ūkio subjektai, kurie atitinka socialinio verslo subjektams keliamus kriterijus, numatytus pvz. Socialinio verslo plėtros įstatyme, vadovaujantis paskutinių finansinių metų duomenimis (analogiškai kaip yra smulkaus ir vidutinio verslo subjektų atveju) leistų:

- tikslingai ir kryptingai projektuoti, kurti ir realizuoti valstybės ir savivaldos mastu atitinkamas intervencines priemones, skatinančias socialinio verslo tvarią plėtrą ir socialinių problemų sprendimą, pasinaudojant socialinio verslo galimybėmis;
- neriboti sąlygų socialinio verslo subjektams, priklausomai nuo jų veiklos teisinės formos, plėtoti socialinį verslą, pasinaudojant atitinkamomis viešosiomis paskatomis (lengvatos, programos, parama ir pan.)
- nekurti ir netaikyti socialinio verslo subjektų statuso registravimo mechanizmo (pakaktų sukurti socialinio verslo subjektų statuso deklaravimo formą arba papildyti esamas formas (pvz. „Įmonių įstaigų ir organizacijų anketa“ arba „Vietinių vienetų duomenų atnaujinimo statistinį anketa“) papildomais informaciniais laukais apie subjekto atitikimą socialinio verslo kriterijams statistikos rinkimo tikslais;

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas 2004 m. birželio 1 d. Nr. IX-2251

- vykdyti socialinio verslo plėtros monitoringą (rinkti ir analizuoti statistinius duomenis).

3.5. Galimos socialinio verslo teisinės veiklos formos

Socialinio verslo paradigma apibrėžia socialinio verslo subjektų specifiką, misiją, veiklą bei valdymą, tačiau niekaip neapriboja jos teisinės formos. LR įstatymai, reglamentuojantys ūkio subjektų rūšių, potencialiai galinčių būti socialinio verslo subjektais, veiklą suponuoja šias galimas socialinio verslo subjektų juridines formas (rūšis):

- Individuali įmonė;
- Akcinė bendrovė;
- Uždaroji akcinė bendrovė;
- Asociacija;
- Labdaros ir paramos fondas;
- Viešoji įstaiga;
- Žemės ūkio bendrovė;
- Komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija;
- Tikroji ūkinė bendrija;
- Mažoji bendrija;
- Daugiabučių namų bendrija;
- Sodininkų bendrija;
- Kooperatinė bendrovė.

Atitinkamų LR įstatymų, reglamentuojančių įvairių rūšių ūkio subjektų veiklą, įtakos socialinio verslo plėtrai, vertinimas ir jų adaptavimas socialinio verslo plėtros poreikiams detaliam nagrinėjamas 3.5 skyriuje.

LR egzistuojanti socialinio verslo subjektų teisinės veiklos formų įvairovė pilnai atitinka Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto (EESRK) poziciją dėl įmonių įvairovės – „<..> įmonių rūšių gausa ir įvairovė yra vertingas Europos Sąjungos palikimo aspektas ir labai naudinga siekiant Lisabonos strategijos tikslų – skatinti ekonomikos augimą, didinti darbo vietų skaičių, siekti tvaraus vystymosi ir socialinės sanglaudos palaikant ir didinant įmonių konkurencingumą. Saugoti ir išlaikyti šią įvairovę yra svarbu, nes tik šitaip bus garantuotas rinkų konkurencingumas, ekonomika bus efektyvi, ūkio subjektai – konkurencingi, o Europos Sąjungoje bus palaikoma socialinė sanglauda“. Tačiau, nežiūrint egzistuojančios socialinio verslo teisinės veiklos formų įvairovės Lietuvoje, dažniausiai pasitaikanti socialinio verslo teisinė forma yra ribotos turtinės atsakomybės bendrovė (UAB) ar viešoji įstaiga.

EESRK nuomone¹⁷⁰, įmonių rūšių įvairovei apibrėžti gali būti taikomi įvairūs kriterijai, pavyzdžiui, jų dydis, teisinė struktūra, finansavimo gavimo būdai, tikslai, kapitalui taikomos finansinės ir politinės teisės

¹⁷⁰ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl įmonių rūšių įvairovės, 2009 m. spalio 1 d., Briuselis

(pelno ir dividendų paskirstymas, balsavimo teisės) arba kapitalo sudėtis – valstybinis ar privatus, valdytojų skyrimas, jų reikšmė ekonomikai (Europos, nacionalinio ir vietos masto), darbo vietų skaičius, bankroto rizika ir pan. Visų šių kriterijų visuma ir sudaro prielaidas įvairovei:

Įmonių rūšys	Tarptautinės	Didelės įmonės	Vidutinės ir mažosios
Viešojo sektoriaus įmonės	X	X	X
Įmonės, įtrauktos į biržos sąrašus	X	X	X
Į biržos sąrašus neįtrauktos įmonės		X	X
Šeimai priklausančios įmonės		X	X
Partnerystės įmonės	X	X	X
Kooperatyvai	X	X	X
Susivienijimai		X	X
Fondai		X	X
Asociacijos		X	X
Kitos ne pelno valstybių narių įmonės		X	X

Lentelė 13. Socialinio verslo subjektų rūšys (Šaltinis: parengta pagal EESRK¹⁷¹)

Pažymėtina tai, EESRK pateiktoje nuomonėje dėl įmonių rūšių įvairovės išsakytos nuostatos yra pilnai realizuotos Lietuvos teisinėje praktikoje, nustatančioje verslo subjektų veiklos teises formas.

Lietuvoje socialinio verslo subjektų veiklos teisių formų praktinę raišką lemia Socialinio verslo koncepcijos nuostatos ir Socialinių įmonių įstatymas. Remiantis socialinio verslo koncepcijos nuostatomis, socialinio verslo subjektais pagal teisinę formą gali būti individuali įmonė, akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, asociacija, labdaros ir paramos fondas, viešoji įstaiga, žemės ūkio bendrovė, komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija, tikroji ūkinė bendrija, mažoji bendrija, daugiabučių namų bendrija, sodininkų bendrija ir kooperatinė bendrovė, kurios yra nepriklausomos nuo valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, viešojo sektoriaus organizacijų ir kitų organizacijų. Remiantis LR Pelną mokesčio įstatymu, kontroliuojamas asmuo laikomas tas, kurio daugiau kaip 50 procentų akcijų tiesiogiai ar netiesiogiai valdo kiti subjektai. Remiantis Socialinių įmonių įstatymu, galimos socialinės įmonės verslo teisinė veiklos formų spektras yra labiau apribotas. Socialinės įmonės statusą gali įgyti tik individuali įmonė, akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, labdaros ir paramos fondas, žemės ūkio bendrovė, komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija, tikroji ūkinė bendrija, mažoji bendrija, daugiabučių namų bendrija, sodininkų bendrija ir kooperatinė bendrovė. Išimties numatytos tik valstybės ir savivaldybių institucijoms, viešosioms įstaigoms, profesinėms sąjungoms, religinėms bendruomenėms (bendrijoms) bei asociacijoms. Iš esmės minėti abu dokumentai nevienodai nustato, kokią teisinę veiklos formą gali turėti socialinio verslo ar socialinės įmonės subjektas. Šiuo metu pagal esamas socialinių įmonių teises formas, vyrauja uždarnosios akcinės bendrovės (84,82 proc. nuo visų socialinių įmonių), viešosios įstaigos (10,75 proc.) (įsakymo pakeitimas, draudžiantis socialinėms įmonėms turėti viešųjų įstaigų teisinį statusą įsigaliojo tik nuo 2012 m. kovo 6 d.), individualios

¹⁷¹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl įmonių rūšių įvairovės, 2009 m. spalio 1 d., Briuselis

įmonės (2,53 proc.), mažosios bendrijos (1,27 proc.) ir akcinės bendrovės (0,63 proc.).

Nežiūrint akivaizdžių bendrumų socialinio verslo teisinės veiklos formų įvairovėje, pasaulinėje praktikoje yra ir specialiai socialinio verslo subjektams pritaikytos specifinės veiklos teisinės formos, savo esme atspindinčios socialinio verslo subjektų esmę. Dažniausiai pasitaikančių specialių socialinio verslo teisinės veiklos formų aibėje yra išskirtinos: nedidelio pelningumo ribotos atsakomybės bendrovės; naudos korporacijos; bendruomenės interesų bendrovės.

Nedidelio pelningumo ribotos atsakomybės bendrovė (angl. Low-profit limited liability company).

Nedidelio pelningumo ribotos atsakomybės bendrovė yra vienas iš ribotos atsakomybės bendrovės teisinių formų variantų. Ši teisinė subjekto veiklos forma pirmą kartą buvo legalizuota 2008 m. Vermonte, Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuri buvo pasirinkta kaip tarpinis variantas tarp ne pelno siekiančių ir pelno siekiančių organizacijų. Nedidelio pelningumo ribotos atsakomybės bendrovės teisinė veiklos reglamentavimo forma turėjo užtikrinti struktūrą, kuri palengvintų pelno siekiančių įmonių investavimą į socialinių tikslų pasiekimą bei padėti į socialinę misiją orientuotoms verslo įmonėms pritraukti investicijas.

Poreikį įteisinti atskirą socialinio verslo teisinės veiklos formą lėmė tai, jog 1969 m. JAV įsigaliojo Mokesčių reformos įstatymas, remiantis kuriuo privatūs fondai privalo kasmet skirti ne mažiau kaip 5 proc. nuo savo turto labdarai. Šiame įstatyme taip pat buvo įteisinta alternatyva – su programa susijusios investicijos (*angl. program-related investment*). Šios investicijos gali būti įvairių formų – paskolos, paskolų garantijos, kreditinės linijos, indėliai, kapitalo investicijos, tačiau investicinis tikslas turi būti susijęs su labdara, religija, mokslu, literatūra, švietimu ir pan. Ir nors nėra numatytos galimų gauti pajamų ar turto padidėjimo ribos, tačiau pelno siekimas negali būti pagrindinis investicijų tikslas. Siekiant sukurti paprastesnę ir lankstesnę subjekto teisinės veiklos formą, leidžiančią ne tik įgyvendinti 5 proc. skyrimo labdarai prievolę, bet ir gauti nors ir nedidelę, tačiau ne nulinę investicijų grąžą, buvo sukurta ir legalizuota nauja socialinio verslo teisinė veiklos forma.

Nedidelio pelningumo ribotos atsakomybės bendrovės pagrindinis tikslas yra labdara, tačiau tuo pat metu ji, kaip ir bet kuri ribotos atsakomybės bendrovė, gali turėti akcininkus, turinčius teisę į pelną. Tokios bendrovės yra apmokestinamos lygiai taip pat kaip ir pelno siekiančios įmonės. Skirtingai nuo ne pelno siekiančių organizacijų, kurios investuotojams negali pasiūlyti investicinės grąžos, jos gali užtikrinti nors ir nedidelį, tačiau ne nulinį pelną.

Naudos korporacija (angl. Benefit corporation).

Naudos korporacija – yra nauja korporacijos teisinė veiklos forma, kurios pagrindinė prievolė – kurti teigiamą poveikį visuomenei ir aplinkai ir viešai skelbti audituotas veiklos rezultatų ataskaitas. Esminis skirtumas – naudos korporacijų darbuotojai ir vadovai neprivalo paisyti dalininkų interesų dėl investicinės grąžos, kai korporacijos sprendimai yra nukreipti į nefinansinių kompanijos darbuotojų, bendruomenės ar aplinkosauginių interesų tenkinimą. Pavyzdžiui, tradicinės pelno siekiančios korporacijos vadovai, susidūrę su finansiniais sunkumais, gali pasirinkti kaupti pinigų rezervus atleidžiant darbuotojus, taip užtikrinant įsipareigojimus teikti pirmenybę investuotojų grąžai.

Naudos korporacijoje vadovų, susidūrusių su panašiais sunkumais, prioritetu būtų išlaikyti darbuotojus naudojant pinigų rezervus, siekiant korporacijos naudos visuomenei.

Ši teisinė subjekto veiklos forma pirmą kartą buvo legalizuota 2010 m. Merilende, Jungtinėse Amerikos Valstijose, o 2015 m. gruodį naudos korporacijos teisinė forma buvo legalizuota Italijoje. Naudos korporacija, Naudos korporacijos turi tokias pačias mokestines prievoles kaip ir bet kurios kitos formos korporacija.

Bendruomenės interesų bendrovė (angl. Community interest company). Bendruomenės interesų bendrovės teisinė forma buvo legalizuota 2005 m. Jungtinėje Karalystėje. Ji buvo skirta socialinio verslo subjektams, siekiantiems gautas pajamas ir turtą naudoti visuomenės labui. Įteisinus šią veiklos teisinę formą per pirmuosius 10 m. JK buvo įsteigta 10 tūkst. bendrijos interesų bendrovių. Šiuo metu JK yra įregistruota 3100 tokių bendrovių. Bendruomenės interesų bendrovė yra verslo įmonė, kurios pagrindinis tikslas – socialinė nauda. Tokioje įmonėje pelnas pirmiausia yra reinvestuojamas į verslo plėtrą arba bendruomenę, o savininkų ar dalininkų gaunamos grąžos didinimas nėra pagrindinis veiklos motyvas.

Bendruomenės interesų bendrovės orientuojasi į socialinių ir aplinkosauginių problemų sprendimą ir veikia visuose ekonomikos sektoriuose. Bendruomenės interesų bendrovė gali būti tiek labai maža organizacija, kurioje dirba tik 1 žmogus, tiek ir tarptautinė organizacija su keliolika tūkstančių darbuotojų. Tokia bendrovė gali būti įsteigta kaip ribotos atsakomybės bendrovė ar akcinė bendrovė ir dažnai yra apibūdinama kaip savitarpio pagalbos ar socialinio verslo įmonė. Kooperatyvai taip pat gali turėti bendruomenės interesų bendrovės statusą, taip pat kaip ir individualios įmonės ar privačios ribotos atsakomybės bendrovės. Centrinė ir regioninė valdžia, labdaros ir paramos organizacijos vis labiau naudojami bendruomenės interesų bendrovių paslaugomis, siekiant teikti inovatyvias paslaugas.

Pagrindiniai bendruomenės interesų bendrovės kriterijai:

- turto valdytojai neturi priėjimo prie bendrovės turto, kas užtikrina jog jis bus naudojamas tik bendruomenės gerovei;
- dividendų ir palūkanų išmokėjimas akcininkams yra galimas, tačiau ribotas, pirmiausiai orientuojantis į bendruomenės poreikius.

Bendruomenės interesų bendrovės turi pareigą kiekvienais metais teikti ataskaitas apie šių kriterijų įgyvendinimą.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje egzistuoja pakankama socialinio verslo subjektų veiklos teisinių formų įvairovė, leidžianti sėkmingai plėtoti socialinio verslo veiklas, todėl papildomai įtvirtinti atskirą teisinę socialinio verslo veiklos formą nėra pagrįstos būtinybės.

3.6. Socialinių įmonių, Viešųjų įstaigų, Nevyriausybinių organizacijų plėtros ir kitų įmonių rūšių įstatymų įtaka socialinio verslo plėtrai ir jų adaptavimo socialinio verslo plėtros poreikiams tikslingumas

Įstatymų, reglamentuojančių įvairių rūšių (įvardinta poskyryje 3.5) ūkio subjektų veiklą, įtakos socialinio verslo plėtrai vertinimas ir jų adaptavimas socialinio verslo plėtros poreikiams analizuojamas dviem aspektais:

- galimybė vykdyti ūkinę komercinę veiklą (taip pat ir galimybės teikti socialines paslaugas, ar vykdyti kitas veiklas būdingas socialinėms įmonėms);
- galimybės paskirstyti pelną socialiniams tikslams.

*LR Individualių įmonių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-1805*¹⁷², reglamentuoja individualių įmonių steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, likvidavimą, šių įmonių savininkų teises ir pareigas.

Individuali įmonė (toliau - IĮ) yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo, įsteigtas veiksnus vieno fizinio asmens. Individualios įmonės savininkas negali būti kitos individualios įmonės savininku. IĮ turi teisę verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla, susijusia su įmonės veiklos sritimi įvardinta įmonės nuostatuose. IĮ pelną savininkas skirsto bei priima sprendimus dėl jo panaudojimo savo nuožiūra.

*LR Akcinių bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835*¹⁷³, reglamentuoja akcinių bendrovių ir uždarytųjų akcinių bendrovių (toliau – bendrovė) steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą, pertvarkymą, atskyrimą ir likvidavimą, akcininkų teises ir pareigas, taip pat užsienio bendrovių filialų steigimą bei jų veiklos nutraukimą.

Bendrovė yra įmonė ir ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo kurio įstatinis kapitalas padalytas į dalis, vadinamas akcijomis. Akcinės bendrovės įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 40 tūkstančių eurų. Jos akcijos gali būti platinamos ir jomis prekiaujama viešai, vadovaujantis vertybinių popierių rinką reglamentuojančiais teisės aktais. Uždarnosios akcinės bendrovės įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 2,5 tūkstančio eurų. Joje turi būti mažiau kaip 250 akcininkų. Uždarnosios akcinės bendrovės akcijos negali būti platinamos ir jomis prekiaujama viešai, jeigu įstatymai nenustato kitaip. Akcijų siūlymas tos uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams, darbuotojams ir kreditoriams nėra laikomas vertybinių popierių viešu siūlymu.

Bendrovės akcininkais gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų. Kiekvienas akcininkas bendrovėje turi tokias teises, kokias suteikia jam nuosavybės teise priklausančios bendrovės akcijos. Bendrovės veiklos objektas įstatuose nurodomas trumpai apibūdinant bendrovės ūkinės

¹⁷² LR individualių įmonių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-1805

¹⁷³ LR akcinių bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835

komercinės veiklos pobūdį. Bendrovė turi teisę verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla. Bendrovės akcininkų susirinkimas priima sprendimus pelno dėl paskirstymo.

*LR Asociacijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969*¹⁷⁴ reglamentuoja juridinių asmenų, kurių teisinė forma yra asociacija, steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymo, pabaigos (reorganizavimo ir likvidavimo) ypatumus

Asociacija – ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus. Asociacijos steigėjais gali būti nemažiau kaip trys 18 metų sulaukę veiksnius fiziniai asmenys ir (ar) juridiniai asmenys, sudarę asociacijos steigimo sutartį. Asociacija turi teisę vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę komercinę veiklą, kuri neprieštarauja jos įstatams bei veiklos tikslams, kurių norima pasiekti. Svarbu pabrėžti, kad Asociacijai neleidžiama gauti pelno skirti kitiems veiklos tikslams, negu nustatyta įstatuose, todėl labai svarbu juose tiksliai apibrėžti jos veiklą. Asociacijos pelnas taip pat negali būti skiriamas mokėti asociacijos steigėjui ar nariui išmokas ar būti paskirstytas tos asociacijos ir (ar) jos valdymo organų nariams, asociacijoje darbo sutarties pagrindu dirbantiems asmenims, išskyrus atvejus, kai yra mokamas darbo užmokestis, kitos su darbo teisiniais santykiais susijusios išmokos ir kai autorinės sutarties pagrindu mokamas autorinis atlyginimas, atlyginama už suteiktas paslaugas ar parduotas prekes arba kaip labdarą ir paramą pagal Labdaros ir paramos įstatymą.

*LR Labdaros ir paramos fondų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1232*¹⁷⁵, reglamentuoja juridinių asmenų, kurių teisinė forma yra labdaros ir paramos fondas, steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymo, pabaigos (reorganizavimo ir likvidavimo) ypatumus.

Labdaros ir paramos fondas (toliau – fondas) – savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kuris valdo, naudoja jam perduotą ir savo įgytą turtą, tuo turtu disponuoja ir kurio pagrindiniai veiklos tikslai – labdaros ir (ar) paramos, prireikus kitokios pagalbos teikimas fiziniams ir juridiniams asmenims Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymo ir šio įstatymo nustatyta tvarka mokslo, švietimo, kultūros, meno, religijos, sporto, sveikatos apsaugos, socialinės globos ir rūpybos, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenei naudingomis ir su naudos sau siekimu nesiejamose srityse.

Fondo steigėjai gali būti fiziniai ir (ar) juridiniai asmenys, sudarę fondo steigimo sutartį ir iki fondo įregistravimo Juridinių asmenų registre įsipareigoję skirti fondui įnašus pinigais ar turtu. Jeigu fondą steigia vienas asmuo, vietoj steigimo sutarties jis surašo steigimo aktą. Fondo steigėjais negali būti asmenys, kurie pagal LR Labdaros ir paramos įstatymą negali būti paramos teikėjais.

Fondas turi teisę vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę veiklą, kuri neprieštarauja jo įstatams bei veiklos tikslams ir reikalinga jo tikslams pasiekti. Fondo pelnas gali panaudojamas tik fondo veikloms pasiekti, kaip tai numato LR Labdaros ir paramos įstatymas. Draudžiama fondo pelną, kokia nors forma skirstyti to fondo

¹⁷⁴ LR Asociacijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969

¹⁷⁵ LR Labdaros ir paramos fondų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1232

dalininkams ir (ar) jo organų nariams, fonde pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, išskyrus atvejus, kai mokamas darbo užmokestis, kitos su darbo teisiniais santykiais susijusios išmokos ir pagal autorinę sutartį mokamas autorinis atlyginimas. Taip pat draudžiama mokėti fondo dalininkui išmokas iš pelno dalies.

LR Viešųjų įstaigų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. I-1428¹⁷⁶, reglamentuoja viešųjų įstaigų (toliau - VŠĮ) steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą, pertvarkymą ir likvidavimą.

Viešoji įstaiga (toliau - VŠĮ) – tai pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti viešuosius interesus vykdant švietimo, mokymo ir mokslinę, kultūrinę, sveikatos priežiūros, aplinkos apsaugos, sporto plėtojimo, socialinės ar teisinės pagalbos teikimo, taip pat kitokią visuomenei naudingą veiklą. Viešoji įstaiga turi teisę verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla, kuri yra neatsiejamai susijusi su jos veiklos tikslais. Svarbu pabrėžti, kad VŠĮ neleidžiama gauto pelno skirti kitiems veiklos tikslams, negu nustatyta įstatuose, todėl labai svarbu juose tiksliai apibrėžti jos veiklą. Viešosios įstaigos pelnas taip pat negali būti skiriamas dalininkams, VŠĮ organų nariams, darbuotojų premijoms.

LR Žemės ūkio bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1991 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. I-1222¹⁷⁷, reglamentuoja žemės ūkio bendrovių (toliau – ŽŪ bendrovė) steigimą, valdymą ir veiklą, bendrovių narių teises ir pareigas, pelno bei kapitalo kaupimą ir jų paskirstymą, bendrovių reorganizavimą, pertvarkymą ir likvidavimą.

ŽŪ bendrovė yra fizinių asmenų pagal Žemės ūkio įmonių turto privatizavimo įstatymą privatizuota buvusi žemės ūkio įmonė arba, sudarius steigimo sandorį, fizinių ir juridinių asmenų įsteigta įmonė, kurią sudaro nemažiau kaip du 2 nariai (ŽŪ bendrovės pajininkai). ŽŪ bendrovė yra ribotos turtinės atsakomybės juridinis asmuo. ŽŪ bendrovė gali verstis įstatuose nustatyta gamybine ir komercine veikla. ŽŪ bendrovė laikoma gamybinei ir komercinei veiklai įsteigta įmonė, kurios pajamos per ūkinius metus už žemės ūkio produkciją ir suteiktas paslaugas žemės ūkiui sudaro daugiau kaip 50 procentų visų realizavimo pajamų. Sprendimą dėl pelno paskirstymo priima ŽŪ bendrovės narių susirinkimas.

LR Ūkinių bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. lapkričio 6 d. nutarimu Nr. IX-1804¹⁷⁸, reglamentuoja įmonių, kurių teisinė forma yra tikroji ūkinė bendrija, ir įmonių, kurių teisinė forma yra komanditinė ūkinė bendrija, steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, pabaigą, šių įmonių dalyvių teises ir pareigas. Tikroji ūkinė bendrija ir komanditinė ūkinė bendrija (toliau - bendrija) yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Bendrija gali verstis gamybine ir komercine veikla. Sprendimą dėl pelno paskirstymo priima bendrijos tikrieji nariai.

¹⁷⁶ LR Viešųjų įstaigų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. I-1428, Žin., 2004, Nr. 25-752 (2004-02-14)

¹⁷⁷ LR Žemės ūkio bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1991 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. I-1222

¹⁷⁸ LR Ūkinių bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. lapkričio 6 d. nutarimu Nr. IX-1804

*LR Mažųjų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2012 m. birželio 29 d. nutarimu Nr. XI-2159*¹⁷⁹, reglamentuoja įmonių, kurių teisinė forma yra mažoji bendrija, steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, pabaigą ir šių įmonių dalyvių (narių) teises ir pareigas.

Mažoji bendrija (toliau – MB) yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo – įmonė, kurios visi nariai yra fiziniai asmenys. MB narių gali būti ne daugiau kaip 10. MB narys negali turėti darbo santykių su mažąja bendrija, taip pat sudaryti su ja civilinių sutarčių dėl paslaugų mažajai bendrijai teikimo ar darbų atlikimo, išskyrus su mažosios bendrijos vadovu sudaromą civilinę (paslaugų) sutartį. MB turi teisę verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla. MB narių susirinkimas priima sprendimus pelno dėl paskirstymo.

*LR Daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1995 m. vasario 21 d. nutarimu Nr. I-798*¹⁸⁰, reglamentuoja daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrosios dalinės nuosavybės valdymo būdą steigiant bendriją (toliau – bendrija), reglamentuoja šios bendrijos steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą ir likvidavimą, bendrijai priklausančių butų ir kitų patalpų (pastatų) savininkų – bendrijos narių teises ir pareigas.

Bendrijos tikslas – įgyvendinti butų ir kitų patalpų (pastatų) savininkų teises ir pareigas, susijusias su jiems priklausančių arba kuriamų naujų bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektų valdymu, naudojimu ir priežiūra.

Bendrija gali gauti pajamas disponuojant bendrijos narių turtu (vykdyti ūkinę komercinę veiklą). Pajamos, gautos naudojant butų ir kitų patalpų (pastatų) savininkų bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektus, butų ir kitų patalpų (pastatų) savininkams paskirstomos proporcingai jų turimai bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektų daliai ir (arba) naudojamos pastatui (pastatams) atnaujinti. Vykdam veiklą bendrijai nedraudžiama lygiagrečiai siekti socialinių įmonių tikslo – įdarbinant LR Socialinių įmonių įstatyme, patvirtintame LR Seimo 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251¹⁸¹, nurodytoms tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją ir mažinti socialinę atskirtį.

*LR Sodininkų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. IX-1934*¹⁸², reglamentuoja sodininkų bendrijų reorganizavimą, valdymą ir veiklą, pertvarkymą ir pabaigą, sodininkų bendrojo naudojimo turto valdymą, sodininkų bendrijos nario teises ir pareigas, mėgėjų sodo teritorijos ir mėgėjų sodų sklypų tvarkymo bei naudojimo reikalavimus.

¹⁷⁹ LR Mažųjų bendrijų įstatymas patvirtintas LR Seimo 2012 m. birželio 29 d. nutarimu Nr. XI-2159

¹⁸⁰ LR Daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1995 m. vasario 21 d. nutarimu Nr. I-798

¹⁸¹ LR Socialinių įmonių įstatymas, patvirtintas 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251

¹⁸² LR Sodininkų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. IX-1934

Sodininkų bendrija (toliau – bendrija) yra atitinkamo administracinio vieneto bendruomenės dalis, visapusiškai plėtojanti mėgėjų sodininkystę, puoselėjanti ir tausojanti gamtą ir kraštovaizdį. Bendrija yra ribotos civilinės atsakomybės pelno nesiekiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – įgyvendinti sodininkų bendrąsias teises ir pareigas, susijusias su mėgėjų sodo teritorijos ir joje esančių bendrojo naudojimo objektų valdymu, priežiūra ir naudojimu. Bendrija turi teisę verstis įstatymų nedraudžiama ir jos įstatuose numatyta ūkine komercine veikla, kuri neatsiejama susijusi su bendrijos veiklos tikslais. Tai yra, bendrijos pajamos gali būti panaudojamos tik Bendrijos tikslams, kurie gali turėti ir socialinį pobūdį, pasiekti. Be to, kaip ir daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų atveju, sodininkų bendrijai nedraudžiama lygiagrečiai siekti socialinių įmonių tikslo – įdarbinant LR Socialinių įmonių įstatyme, patvirtintame LR Seimo 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251¹⁸³, nurodytoms tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją ir mažinti socialinę atskirtį.

*LR Kooperatinių bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1993 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. I-164*¹⁸⁴, reglamentuoja kooperatinių bendrovių ir jų sąjungų steigimą, veiklą, narių teises ir pareigas, kooperatinių bendrovių valdymą ir kontrolę, kapitalo sudarymą, pelno paskirstymą, reorganizavimą, pertvarkymą ir likvidavimą.

Kooperatinė bendrovė – įstatymų nustatyta tvarka fizinių ir (arba) Lietuvos Respublikoje įsteigtų juridinių asmenų, kitoje ES valstybėje narėje ar Europos ekonominės erdvės valstybėje įsteigtų juridinių asmenų ar kitų organizacijų ir jų filialų įsteigta įmonė, skirta narių ekonominiams, socialiniams ir kultūriniais poreikiams tenkinti. Kooperatinė bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Jos nariai įneša lėšas kapitalui sudaryti, tarpusavyje pasiskirsto riziką ir naudą pagal narių prekių ir paslaugų apyvartą su šia bendrove ir aktyviai dalyvauja kooperatinės bendrovės valdyme. Kooperatinė bendrovė gali verstis įstatuose nustatyta gamybine ir komercine veikla. Sprendimą dėl pelno paskirstymo priima kooperatinės bendrovės narių susirinkimas.

Apibendrinant išnagrinėtus teisės aktus, reglamentuojančius įvairių rūšių ūkio subjektų veiklą, galima konstatuoti, kad Lietuvoje egzistuoja pakankama įvairovė galimų socialinio verslo subjektų juridinių formų (rūšių), kurie yra pakankamai adaptyvūs socialinio verslo plėtros poreikiams.

Socialinio verslo plėtojimo kontekste nagrinėjant atitinkamus teisės aktyvus yra išskirtini 3 ūkio subjektų statusai:

- socialinė įmonė;
- nevyriausybinių organizacija;
- smulkiojo ir vidutinio verslo subjektas.

¹⁸³ LR Socialinių įmonių įstatymas, patvirtintas 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251

¹⁸⁴ LR Kooperatinių bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1993 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. I-164

Socialinio verslo subjekto galima juridinė forma (rūšis)	Galimas statusas		
	Socialinė įmonė	Smulčiojo ir vidutinio verslo subjektas	Nevyriausybinių organizacija
Individuali įmonė	X	X	
Akcinė bendrovė	X	X	
Uždaroji akcinė bendrovė	X	X	
Asociacija		X	X
Labdaros ir paramos fondas		X	X
Viešoji įstaiga	–*	X	X
Žemės ūkio bendrovė	X	X	
Komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija	X	X	
Tikroji ūkinė bendrija	X	X	
Mažoji bendrija	X	X	
Daugiabučių namų bendrija	X	X	
Sodininkų bendrija	X	X	
Kooperatinė bendrovė	X	X	

*-Socialinės įmonės statusą iki 2012 m. kovo 16 d. galėjo įgyti ir VŠĮ

Lentelė 14. Socialinio verslo subjekto galimi teisiniai statusai (Šaltinis: sudaryta autorių)

Socialinių įmonių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251¹⁸⁵, nustato juridinių asmenų, kuriems suteiktas socialinės įmonės statusas, su šiuo statusu susijusias teises ir pareigas, šio statuso įgijimo ir netekimo pagrindus ir tvarką, apibrėžia socialinėse įmonėse įdarbinamų asmenų tikslines grupes, nustato darbo santykių šiose įmonėse ypatumus, reglamentuoja valstybės pagalbą socialinėms įmonėms.

Įstatyme nurodoma, jog socialinių įmonių tikslas – įdarbinant tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalintius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją ir mažinti socialinę atskirtį.

Socialinė įmonė apibrėžiama kaip įmonė ar jos filialas, kuris tenkina visas šias sąlygas:

- 1) darbuotojai, t. y. a) neįgalieji, turintys sunkų, vidutinį ar lengvą neįgalumo lygį, ar neįgalieji, kuriems nustatytas neviršijantis 55 procentų darbingumo lygis arba didelių, vidutinių ar nedidelių specialiųjų poreikių lygis; b) ilgalaikiai bedarbiai, kurių nedarbo trukmė nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip dveji metai; c) asmenys, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus likę ne daugiau kaip penkeri metai, jeigu nedarbo trukmė nuo

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas 2004 m. birželio 1 d. Nr. IX-2251. Vilnius

įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip vieni metai; d) vaiko motina (įmotė) arba tėvas (įtėvis), vaiko globėjas arba rūpintojas, vieni auginantys vaiką (įvaikį) iki aštuonerių metų arba neįgalų vaiką (įvaikį) iki 18 metų, ar kitas asmuo, prižiūrintis sergantį ar neįgalų šeimai narį, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis, jeigu nedarbo trukmė nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip šeši mėnesiai; e) asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, kai laisvės atėmimo laikotarpis buvo ilgesnis kaip šeši mėnesiai, ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo jų paleidimo iš pataisos įstaigų dienos yra įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, ir jeigu šios registracijos trukmė yra ne trumpesnė kaip šeši mėnesiai; f) asmenys, priklausomi nuo narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, baigę psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas, jeigu nedarbo trukmė nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip šeši mėnesiai; sudaro ne mažiau kaip 40 procentų metinio vidutinio sąrašuose esančių darbuotojų skaičiaus ir tikslinėms asmenų grupėms priklausančių darbuotojų skaičius yra ne mažesnis kaip keturi;

- 2) LR įsteigto juridinio asmens steigimo dokumentuose yra nurodyta šio juridinio asmens veikla, susijusi su tikslinėms asmenų grupėms priklausančių asmenų įdarbinimu, jų darbinį ir socialinių įgūdžių lavinimu ir socialine integracija, o kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsteigta įmonė ar jos filialas yra pateikę atitinkamus dokumentus, įrodančius, kad Europos ekonominės erdvės valstybėje, kurioje jie yra įsteigti, teisės aktais jiems suteikta tokia teisė;
- 3) nevykdo veiklos, įtrauktos į socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašą, kurį tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, arba iš tokios veiklos gautos pajamos sudaro ne daugiau kaip 20 procentų visų šio juridinio asmens pajamų, taip pat nevykdo laikinojo įdarbinimo veiklos.

Socialinių įmonių neremtinios veiklos yra 1) medžioklės, gaudymo spąstais ir medžioklės patirties skleidimo ir susijusių paslaugų veikla; 2) kasyba ir karjerų eksploatavimas; 3) gėrimų gamyba; 4) tabako gaminių gamyba; 5) kokso, rafinuotų naftos produktų ir branduolinio kuro gamyba; 6) laivų statyba ir remontas; 7) statybos ar griovimo įrenginių nuoma (su operatorių samdymu); 8) variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas; automobilių degalų mažmeninė prekyba; 9) didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais; 10) mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas 11) transportas, sandėliavimas ir ryšiai; 12) Finansinis tarpininkavimas; 13) nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla 14) teisinė veikla; 15) tyrimo ir apsaugos veikla; 16) azartinių lošimų ir lažybų organizavimo veikla.

Socialinei įmonei gali būti skiriama šių rūšių valstybės pagalba: 1) subsidija darbo užmokesčiui ir valstybinio socialinio draudimo įmokoms; 2) subsidija neįgalių darbuotojų darbo vietoms įsteigti ar pritaikyti ir jų darbo priemonėms įsigyti ar pritaikyti; 3) subsidija tikslinėms asmenų grupėms priklausančioms

darbuotojams mokytį; 4) subsidija neįgalių darbuotojų darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti; 5) subsidija papildomoms administracinėms ir transporto išlaidoms; 6) subsidija asistento (gestų kalbos vertėjo) išlaidoms.

Įvertinus socialinių įmonių įstatymo nuostatas, galima teigti, jog Lietuvoje socialinė įmonė yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė, kurios tikslas yra skatinti atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų socialinių grupių integraciją į darbo rinką bei socialinės atskirties mažinimą. Įstatyme nėra minimos kitokio pobūdžio socialinio verslo įmonės ir jų veikla nėra reglamentuojama.

LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-717¹⁸⁶, nustato nevyriausybinių organizacijų plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis ir kitas nevyriausybinių organizacijų veiklos sąlygas, skatinančias jų plėtrą.

Šiame įstatyme nevyriausybinių organizacija apibrėžiama kaip nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra politinės valdžios siekimas arba vien tik religijos tikslų įgyvendinimas. Valstybė ar savivaldybė, juridinis asmuo, kurio visuotiniame dalyvių susirinkime valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 1/3 balsų, negali turėti daugiau kaip 1/3 balsų nevyriausybinių organizacijos visuotiniame dalyvių susirinkime. Prie nevyriausybinių organizacijų nepriskiriamos:

- 1) politinės partijos;
- 2) profesinės sąjungos bei darbdavių organizacijos ir jų susivienijimai;
- 3) įstatymų nustatyta tvarka steigiamos organizacijos, kuriose narystė yra privaloma tam tikros profesijos atstovams;
- 4) susivienijimai, kurių daugiau kaip 1/3 dalyvių yra privatūs juridiniai asmenys;
- 5) sodininkų bendrijos, daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijos ir kitokios bendro nekilnojamojo turto valdymo tikslu įsteigtos bendrijos;
- 6) šeimos.

Nevyriausybinių organizacijos gali būti skirstomos į grupinės ir viešosios naudos siekiant atsižvelgti į organizacijos teikiamą naudą visuomenei skirstant valstybės ir savivaldybių lėšas, skirtas nevyriausybinių organizacijų veiklai finansuoti. Grupinės naudos nevyriausybinių organizacija – nevyriausybinių organizacija, kurios veikla teikia naudą tik jos dalyviams. Viešosios naudos nevyriausybinių organizacija – nevyriausybinių organizacija, kurios veikla teikia naudą ne tik jos dalyviams, bet ir visuomenei. Įstatyme taip pat numatoma, jog valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimas su nevyriausybėmis organizacijomis įgyvendinamas finansuojant nevyriausybinių organizacijų programas, projektus ir iniciatyvas.

Įvertinus *nevyriausybinių organizacijų plėtros* įstatymo nuostatas galima konstatuoti, kad jos sukuria papildomas galimybes nevyriausybėms organizacijoms, plėtojančios socialinio verslo iniciatyvas, glaudžiau

¹⁸⁶ LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-717

bendradarbiauti su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, gauti viešąjį finansavimą bei kitas lėšas socialinių iniciatyvų įgyvendinimui. Šis įstatymas neturi įtakos socialinio verslo subjektų veiklai, liečiančiai subjektų pajamas iš ūkinės komercinės veiklos.

LR Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1998 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. VIII-935¹⁸⁷, nustato smulkiojo ir vidutinio verslo (toliau – SVV) subjektų sampratą, smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams taikomas valstybės paramos formas.

SVV subjektas – labai maža įmonė, maža įmonė ar vidutinė įmonė, atitinkanti šias sąlygas:

a. vidutinė įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- 1) įmonės metinės pajamos neviršija 40 mln. eurų;
- 2) įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 27 mln. eurų.

b. maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- 1) įmonės metinės pajamos neviršija 7 mln. eurų;
- 2) įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 5 mln. eurų.

c. labai maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- 1) įmonės metinės pajamos neviršija 2 mln. eurų;
- 2) įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 1,5 mln. eurų.

Įmonė nepriskiriama SVV įmonei, jei daugiau kaip 25 procentus įmonės akcijų, pajų ar kitokių dalyvavimą įmonės kapitale žyminčių kapitalo dalių arba daugiau kaip 25 procentus įmonės dalyvių balsų tiesiogiai ar netiesiogiai (pagal balsavimo sutartį, balsavimo teisės perleidimo sutartį, įgaliojimą ir pan.) turi valstybė ir (arba) savivaldybė, išskyrus atvejus, kai nuo 25 iki 50 procentų įmonės akcijų, pajų ar kitokių dalyvavimą įmonės kapitale žyminčių kapitalo dalių arba nuo 25 iki 50 procentų visų įmonės dalyvių balsų tiesiogiai ar netiesiogiai (pagal balsavimo sutartį, balsavimo teisės perleidimo sutartį, įgaliojimą ir pan.) turi savivaldybė, kurios metinis biudžetas mažesnis kaip 10 mln. eurų ir kurių teritorijoje gyvena mažiau kaip 5 tūkstančiai gyventojų.

SVV subjektams gali būti taikomos šios valstybės paramos formos:

- 1) mokesčių lengvatos (jei jos nustatytos įstatymų), rinkliavų lengvatos;
- 2) teisės aktų nustatyta tvarka finansinė parama: lengvatinių paskolų teikimas, labai mažų paskolų teikimas, dalinis ar visiškas palūkanų dengimas, garantijų teikimas, kreditų draudimas, rizikos kapitalo investavimas, tam tikrų išlaidų (steigimo, tyrimų, garantijų mokesčių, kreditų draudimo įmokų, sertifikavimo (registravimo), atitikties įvertinimo ir kitų) kompensavimas, subsidijos darbo vietoms kurti;

¹⁸⁷ LR Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1998 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. VIII-935

- 3) viešųjų paslaugų verslui teikimas viešojoje įstaigoje „Eksportuojančioji Lietuva“, verslo inkubatoriuose, verslo informacijos centruose, mokslo ir technologijų parkuose ir kituose juridiniuose asmenyse, kurių steigimo dokumentuose nustatytas šių paslaugų teikimas;
- 4) Vyriausybės ar savivaldybių nustatytos kitos paramos formos, kai teikiama:
 - a) valstybės pagalba taikant bet kurią priemonę, atitinkančią Europos Bendrijos steigimo sutarties 87 straipsnio 1 dalyje nustatytus kriterijus;
 - b) nereikšminga pagalba, kaip ji apibrėžiama Komisijos reglamentuose, priimtuose vadovaujantis 1998 m. gegužės 7 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 994/98 dėl Europos Bendrijos steigimo sutarties 92 ir 93 straipsnių taikymo kai kurioms horizontalios valstybės pagalbos rūšims 2 straipsnio nuostatomis;
 - c) kita parama, iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, valstybės ar savivaldybių pinigų fondų lėšų.

Įvertinus Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo nuostatas, galima konstatuoti, kad jos sukuria papildomas galimybes SVV subjektams plėtoti veiklas, įtakojančias būsimas subjektų pajamas iš ūkinės komercinės veiklos, kurios potencialiai gali būti investuojamos į socialinį sektorį.

Taigi, galima teigti, jog Lietuvoje egzistuoja pakankama įvairovė galimų socialinio verslo subjektų juridinių formų (rūšių), kurių veiklą reglamentuoja atitinkami teisės aktai, kurie gali būti pritaikyti socialinio verslo plėtros poreikiams. Egzistuojantys Viešųjų įstaigų, Nevyriausybinių organizacijų plėtros ir kitų įmonių rūšių įstatymų nuostatos neriboja socialinio plėtros. Tačiau bendra esama situacija, pagrindinai sąlygojama Socialinių įmonių įstatymo, rodo, kad tikslinga būtų turėti atskirą teisės aktą (pvz. Socialinio verslo plėtros įstatymą), kuris:

- praplėstų ir įteisintų socialinio verslo subjektų aibę, neapsiribojant Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, kai Lietuvoje socialinė įmonė yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė;
- praplėstų socialinio verslo subjektų, vykdančių ūkinę komercinę veiklą, aibę, kurios pelnas gali būti investuojamas į socialinį sektorį, neapsiribojant Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo nuostatomis, kai papildomos paramos priemonės yra numatytos tik SVV subjektams.

4. Ekonominės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai Lietuvoje

4.1. Mokestinės ir finansinės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai

Socialinio verslo subjektai yra priskirtini ūkio subjektams. Ūkio subjektas – įmonės, įstaigos, organizacijos, jų junginiai (asociacijos, susivienijimai, konsorciumai ir pan.), ar kiti juridiniai ir fiziniai asmenys, kurie vykdo ar gali vykdyti ūkinę veiklą Lietuvos Respublikoje arba kurių veiksmai daro įtaką ar kurių

ketinimai, jeigu būtų įgyvendinti, galėtų daryti įtaką ūkinei veiklai Lietuvos Respublikoje. Ūkinė veikla – visokia gamybinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, susijusi su prekių (paslaugų) pirkimu ar pardavimu, išskyrus, kai fiziniai asmenys prekę (paslaugą) įsigyja asmeniniams ir namų ūkio poreikiams tenkinti. Kaip ir bet kuris kitas ūkio subjektas, socialinio verslo subjektai priklausomai nuo vykdomos ūkinės komercinės veiklos turi mokėti atitinkamus mokesčius, kurie įvardijami *LR Mokesčių administravimo įstatymo, patvirtinto LR Seimo 2004 m. balandžio 13 d. nutarimu Nr. IX-2112*¹⁸⁸, 13 skyriuje:

- 1) pridėtinės vertės mokestis;
- 2) akcizas;
- 3) gyventojų pajamų mokestis;
- 4) įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis;
- 5) žemės mokestis;
- 6) mokestis už valstybinius gamtos išteklius;
- 7) naftos ir dujų išteklių mokestis;
- 8) mokestis už aplinkos teršimą;
- 9) konsulinis mokestis;
- 10) žyminis mokestis;
- 11) atskaitymai nuo pajamų pagal LR kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą;
- 12) paveldimo turto mokestis;
- 13) privalomojo sveikatos draudimo įmokos;
- 14) įmokos į Garantinį fondą;
- 15) valstybės rinkliava;
- 16) loterijų ir azartinių lošimų mokestis;
- 17) mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą;
- 18) pelno mokestis;
- 19) valstybinio socialinio draudimo įmokos;
- 20) baltojo cukraus viršškočio mokestis;
- 21) kvotinio cukraus gamybos mokestis;
- 22) papildomas cukraus gamybos mokestis;
- 23) muitai;
- 24) atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą.

Šiuos mokesčius nustato atitinkami LR įstatymai. Mokesčio lengvatą ar lengvatas nustato tik atitinkamų mokesčių įstatymai, reglamentuojantys tų mokesčių apskaičiavimo tvarką.

Išnagrinėjus įvardintų mokesčių įstatymus, nustatyta, kad nei viename iš jų nėra įvardinta socialinio verslo subjekto sąvoka ir nėra konkrečių mokesčių lengvatų socialinio verslo subjektams. Nežiūrint to,

¹⁸⁸ LR Mokesčių administravimo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. balandžio 13 d. nutarimu Nr. IX-2112

socialinio verslo subjektai, priklausomai nuo savo (i) teisinio statuso ir/ar (ii) siektinų tikslų ir/ar (iii) vykdomos veiklos gali pasinaudoti atitinkamomis mokesčių lengvatomis.

*LR Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2005 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. X-233*¹⁸⁹, nustato nekilnojamojo turto apmokestinimo nekilnojamojo turto mokesčiu tvarką. Vadovaujantis šiuo įstatymu, nekilnojamojo turto mokesčiu neapmokestinamas nekilnojamasis turtas, už kurį moka juridinis asmuo, galimai sietinas su socialiniu verslu:

- laisvųjų ekonominių zonų įmonių nekilnojamasis turtas;
- neįgaliųjų asociacijų, įmonių ir įstaigų, kurių dalyviai yra tik neįgaliųjų asociacijos, nekilnojamasis turtas;
- juridinių asmenų, kurių daugiau kaip 50 procentų pajamų per mokestinį laikotarpį sudaro pajamos iš žemės ūkio veiklos, kaip tai apibrėžta LR Pelno mokesčio įstatymo 2 straipsnio 28¹ dalyje, įskaitant kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) pajamas už parduotus įsigytus iš savo narių šių narių pagamintus žemės ūkio produktus, nekilnojamasis turtas, kuris visas ar kurio dalis naudojami pajamoms iš žemės ūkio veiklos ir (ar) kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) pajamoms už parduotus įsigytus iš savo narių šių narių pagamintus žemės ūkio produktus gauti (uždirbti);
- daugiabučių namų savininkų bendrijų, namų statybos bendrijų, garažų eksploatavimo ir sodininkų bendrijų nekilnojamasis turtas (arba jo dalis), naudojamas tik nekomercinei veiklai;
- labdaros ir paramos fondų, veikiančių pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymą, nekilnojamasis turtas (arba jo dalis), naudojamas tik nekomercinei veiklai;
- mokslo ir studijų institucijų, nurodytų LR mokslo ir studijų įstatyme, nekilnojamasis turtas;
- švietimo įstaigų, nurodytų LR švietimo įstatyme, nekilnojamasis turtas;
- socialines paslaugas teikiančių įstaigų, veikiančių pagal LR Socialinių paslaugų įstatymą, nekilnojamasis turtas;
- juridinių asmenų, veikiančių pagal Lietuvos Respublikos Asociacijų įstatymą, nekilnojamasis turtas (arba jo dalis), naudojamas tik nekomercinei veiklai;
- juridinių asmenų, veikiančių pagal LR Meno kūrėjų ir meno kūrėjų organizacijų statuso įstatymą, nekilnojamasis turtas;
- nekilnojamasis turtas (arba jo dalis), naudojamas teikiant tik sveikatos priežiūros paslaugas.

*LR Pelno mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2001 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. IX-675*¹⁹⁰, nustato uždirbto pelno ir (arba) gautų pajamų apmokestinimo pelno mokesčiu tvarką. Vadovaujantis šiuo įstatymu, pelno mokesčio lengvatos taikomos juridiniams asmenims, galimai sietinai su socialiniu verslu:

- vienetų (išskyrus pelno nesiekiančius), kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius

¹⁸⁹ LR Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2005 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. X-233

¹⁹⁰ LR Pelno mokesčio įstatymas, patvirtintas LR 2001 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. IX-675

neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 eurų, apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 5 procentų mokesčio tarifą;

- pelno nesiekiančių vienetų, kurių mokestinio laikotarpio pajamos iš ūkinės komercinės veiklos neviršija 300 000 eurų, apmokestinamojo pelno dalis, atitinkanti 7250 eurų sumą, apmokestinama taikant 0 procentų mokesčio tarifą, o likusi apmokestinamojo pelno dalis – taikant 15 procentų mokesčio tarifą. Pelno nesiekiančių vienetų ūkinės komercinės veiklos pajamoms nepriskiriamos pajamos, kurios tiesiogiai skiriamos tenkinant viešuosius interesus vykdomai veiklai finansuoti;
- vienetų apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 procentų mokesčio tarifą, jeigu:
 - per mokestinį laikotarpį vieneto darbuotojų, priklausančių LR Socialinių įmonių įstatymo 4 straipsnyje nurodytoms tikslinėms asmenų grupėms, skaičius sudaro ne mažiau kaip 40 procentų metinio vidutinio sąrašuose esančių darbuotojų skaičiaus, ir
 - per mokestinį laikotarpį vienetas nevykdo veiklos, įtrauktos į socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašą, tvirtinamą LR Vyriausybės, arba per mokestinį laikotarpį iš tokios veiklos gautos pajamos sudaro ne daugiau kaip 20 procentų visų vieneto pajamų, ir
 - mokestinio laikotarpio paskutinę dieną vienetas turi socialinės įmonės statusą.
- vienetų, kurių per mokestinį laikotarpį daugiau kaip 50 procentų pajamų sudaro pajamos iš žemės ūkio veiklos, įskaitant kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) pajamas už parduotus įsigytus iš savo narių šių narių pagamintus žemės ūkio produktus, apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 5 procentų mokesčio tarifą.
- juridiniai asmenys (išskyrus socialines įmones), kurių pajamos už pačių pagamintą produkciją sudaro daugiau kaip 50 procentų visų gautų pajamų ir kuriuose dirba riboto darbingumo asmenys, mažina apskaičiuotą pelno mokestį tokia tvarka:

Riboto darbingumo asmenų dalis tarp visų dirbančių asmenų	Apskaičiuoto pelno mokesčio sumažinimas
Daugiau kaip 50 %	100 %
40–50 %	75 %
30–40 %	50 %
20–30 %	25 %

Asmenų, kuriems taikomas riboto darbingumo asmenų statusas, kategorijas, šių asmenų dalies tarp visų dirbančių asmenų apskaičiavimo metodiką ir šios lengvatos taikymo tvarką nustato LR Vyriausybė.

LR Pelno mokesčio įstatymas taip pat numato, kad:

- mokesčio mokėtojams, pagal LR Labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę teikti labdarą ir

paramą, iš pajamų leidžiama atskaityti visas išmokas (išskyrus išmokas grynais pinigais, viršijančias 250 MGL dydžio sumą vienam paramos ar labdaros gavėjui per mokestinį laikotarpį), įskaitant perleistą turtą, suteiktas paslaugas, kurios LR Labdaros ir paramos įstatymo nustatyta tvarka skirtos labdarai ir paramai;

- mokesčio mokėtojams, pagal LR Labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę teikti tik paramą, iš pajamų leidžiama du kartus atskaityti išmokas (išskyrus išmokas grynais pinigais, viršijančias 250 MGL dydžio sumą vienam paramos gavėjui per mokestinį laikotarpį), įskaitant perleistą turtą, suteiktas paslaugas, kurios LR Labdaros ir paramos įstatymo nustatyta tvarka skirtos paramai, tačiau ne didesnes kaip 40 procentų mokesčio mokėtojo pajamų, apskaičiuotų iš pajamų atėmus neapmokestinamąsias pajamas, leidžiamus atskaitymus ir ribojamų dydžių leidžiamus atskaitymus, išskyrus paramą ir ankstesnių metų mokestinių laikotarpių nuostolius;
- teikiant paramą ilgalaikiu materialiuoju turtu, suteiktos paramos suma yra lygi šio turto likutinei vertei. Teikiant paramą kitu turtu, suteiktos paramos suma yra lygi šio turto įsigijimo kainai. Teikiant paramą paslaugomis, paramos suma yra lygi šių paslaugų savikainai. Teikiant paramą panaudos teise perduodant ilgalaikį materialųjį turtą, paramos suma lygi apskaičiuotai šio turto nusidėvėjimo per laikotarpį, kurį paramos gavėjas jį naudojo, sumai.

*LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007*¹⁹¹, numato atitinkamiems socialinio verslo subjektams pritraukti lėšų, kai gyventojų pajamų mokesčio administratorius nuolatinio Lietuvos gyventojo prašymu, mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka privalo pervesti Lietuvos vienetais, pagal Labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę gauti paramą, iki 2 procentų pajamų mokesčio, mokėtino pagal metinę pajamų mokesčio deklaraciją, sumos, o jeigu nuolatinis Lietuvos gyventojas metinės pajamų mokesčio deklaracijos neteikia, – iki 2 procentų mokesčių išskaičiuojančio asmens išskaičiuoto pajamų mokesčio sumos.

LR Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. IX-751¹⁹², numato, kad pridėtinės vertės mokesčiu neapmokestinamos paslaugos, galimai sietinos su socialiniu verslu:

- asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros paslaugos, kurias teikia asmenys, atitinkamų teisės aktų nustatyta tvarka įgiję teisę teikti šias paslaugas;
- socialinės paslaugos, jeigu jas teikia vaikų ir jaunimo globos institucijos, senelių ir (arba) neįgaliųjų globos (rūpybos) institucijos ar kiti pelno nesiekiantys juridiniai asmenys;
- ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas, mokymas pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas, aukštojo mokslo studijos ir kvalifikacijų teikimas, neformalusis vaikų švietimas, pirminis ir tęstinis profesinis mokymas, jeigu šias paslaugas teikia juridiniai asmenys, teisės aktų nustatyta

¹⁹¹ LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007

¹⁹² LR Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. IX-751

tvarka įgiję teisę jas teikti;

- pelno nesiekiančių juridinių asmenų teikiamos kultūros paslaugos. Kultūros paslaugomis laikomos: muziejų, zoologijos ir botanikos sodų, cirko veikla; visų meno rūšių, kultūros renginiai (teatro spektakliai, muzikos, choreografijos renginiai, kultūros renginiai vaikams, jaunimui, meno kūrinių bei tautodailės parodos ir kita), kino filmų gamyba (įskaitant pagalbinę veiklą – dubliavimą, titravimą ir pan.), nuoma ir rodymas; bibliotekų teikiamos bibliografinės ir informacinės paslaugos;
- pelno nesiekiančių juridinių asmenų teikiamos su kūno kultūra ir sportu susijusios paslaugos. Su kūno kultūra ir sportu susijusiomis paslaugomis šiame straipsnyje laikoma: teisės dalyvauti kūno kultūros arba sporto renginyje suteikimas; paslaugos, teikiamos kūno kultūros ir sporto dalyviams, tiesiogiai susijusios su jų dalyvavimu, t. y. teisės naudotis kūno kultūrai ir sportui pritaikytomis patalpomis, teritorijomis ir (arba) inventoriumi suteikimas, kūno kultūros ir sporto dalyvių treniravimo ir kitos panašios paslaugos. Prie tokių paslaugų nepriskiriamos apgyvendinimo, maitinimo ir vežimo paslaugos;
- teikiamos paslaugos, tiesiogiai susijusios su vaiko teisių apsauga, taip pat su šių paslaugų teikimu tiesiogiai susijusios tiekiamos prekės, kurias tiekia ir (arba) teikia pelno nesiekiantys juridiniai asmenys.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad mokestinę aplinką reglamentuojantys dokumentai numato palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams mokant šiuos mokesčius:

1. Nekilnojamojo turto mokestis. Nuo šiuo mokesčio atleidžiami socialinio verslo subjektai:
 - a. vykdančios specifines veiklas (pavyzdžiui, mokslo ir studijų institucijos, nurodytas LR Mokslo ir studijų įstatyme; švietimo įstaigos, nurodytos LR Švietimo įstatyme; socialines paslaugas teikiančios įstaigos, veikiančios pagal LR Socialinių paslaugų įstatymą);
 - b. turintys specifinį statusą (pavyzdžiui, asociacijos; labdaros paramos fondai ir pan.) subjektai, kai neapmokestinamas nekilnojamasis turtas (arba jo dalis), naudojamas tik nekomercinei veiklai.
2. Pelno mokestis. Šiuo mokesčio lengvatos taikomos socialinio verslo subjektams, turintiems specifinį statusą (pelno nesiekiantiems subjektams; socialinėms įmonėms pagal LR Socialinių įmonių įstatymą; juridiniams asmenims, kuriuose dirba riboto darbingumo asmenys) ir tenkinantiems kitas specifines sąlygas.
3. Pridėtinės vertės mokestis. Šis mokestis nėra mokamas nuo socialinio verslo subjektų, tenkinančių atitinkamas sąlygas, teikiamų paslaugų, kurios gali būti susijusios su socialiniu verslu:
 - a. asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros paslaugos;
 - b. socialinės paslaugos;
 - c. ugdymas ir mokymas;
 - d. kultūros paslaugos;

e. su kūno kultūra ir sportu susijusios paslaugos.

LR teisės aktuose taip pat yra numatytos galimybės socialinio verslo subjektams, esantiems paramos ar labdaros gavėjais pagal LR Labdaros ir paramos įstatymą, pritraukti papildomą finansavimą:

- a) iš pelno siekiančių ūkio subjektų gaunant dalį jų pelno, jiems įgyjant galimybę susimąžinti pelno mokestį;
- b) iš fizinių asmenų iki 2 procentų jų pajamų mokesčio, iš jiems išskaičiuoto pajamų mokesčio sumos.

LR Darbo kodeksas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. birželio 4 d. įstatymu Nr. IX-926¹⁹³ (toliau – Kodeksas), reglamentuoja darbo santykius, susijusius su šiame Kodekse ir kituose norminiuose teisės aktuose nustatytų darbo teisių ir pareigų įgyvendinimu ir gynyba. Kodeksas nenumato jokių išimčių ūkio subjektams pagal jų juridinę formą ar veiklos sritį, tame tarpe ir priskirtiniams socialiniam verslui.

LR Vyriausybė 2016 m. birželio 22 d. nutarimu dėl minimaliojo darbo užmokesčio Nr. 644¹⁹⁴, vadovaudamasi Kodekso 187 straipsnio 1 dalimi ir atsižvelgdama į LR trišalės tarybos 2016 m. gegužės 17 d. teikimą, patvirtino minimalųjį valandinį atlygį – 2,32 euro ir minimaliąją mėnesinę algą – 380 eurų. Šis nutarimas įsigaliojo 2016 m. liepos 1 dieną ir taikomas visiems ūkio subjektams.

LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007¹⁹⁵, numatomas neapmokestinamasis pajamų dydis (toliau – NPD), kuris taikomas tik su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusioms pajamoms. Metinis NPD (toliau – MNPD) negali būti didesnis negu 2400 eurų, jeigu gyventojų metinės pajamos (toliau – GMP) neviršija minimaliosios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną, dvylikos dydžių sumos. Kai GMP viršija minimaliosios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną, dvylikos dydžių sumą, MNPD, jei šio straipsnio 6 dalyje nenustatyta kitaip, negali būti didesnis negu suma, apskaičiuota pagal šią formulę:

Gyventojui taikytinas MNPD = 2 400 – 0,34 x (GMP – dvylika minimaliosios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną, dydžių).

NPD mokestiniu laikotarpiu taikomas tokia tvarka:

- 1) gyventojui, kurio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos per mėnesį neviršija minimaliosios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną, vieno dydžio, taikomas mėnesio NPD yra 200 eurų;
- 2) gyventojui, kurio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos per mėnesį viršija minimaliosios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną, vieną dydį, taikytinas mėnesio NPD apskaičiuojamas pagal šią formulę:

Gyventojui taikytinas mėnesio NPD = 200 – 0,34 x (gyventojų mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – minimaliosios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų

¹⁹³ LR Darbo kodeksas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. birželio 4 d. įstatymu Nr. IX-926

¹⁹⁴ LR Vyriausybės 2016 m. birželio 22 d. nutarimas dėl minimaliojo darbo užmokesčio Nr.644

¹⁹⁵ LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007

kalendorinių metų sausio 1 dieną, vienas dydis).

Šios nuostatos taikomos apskaičiuojant ir deklaruojant 2016 metų ir vėlesnių mokestinių laikotarpių pajamas.

Asmenims, kuriems nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis, arba senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis, arba asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas sunkus neįgalumo lygis, taikomas mėnesio NPD yra 270 eurų. Asmenims, kuriems nustatytas 30–55 procentų darbingumo lygis, arba senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas vidutinių ar nedidelių specialiųjų poreikių lygis, ar asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas vidutinis ar lengvas neįgalumo lygis, taikomas mėnesio NPD yra 210 eurų.

*LR Savanoriškos veiklos įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2011 m. birželio 22 d. nutarimu Nr. XI-1500*¹⁹⁶, nustato savanoriškos veiklos ypatumus, savanoriškos veiklos principus, savanorio ir savanoriškos veiklos organizatoriaus teises ir pareigas, savanoriškos veiklos organizavimo tvarką, savanorių draudimo, savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo atvejus. Įstatymas leidžia socialinio verslo subjektams, esantiems labdaros ir paramos fondu, asociacija ar viešąja įstaiga, būti savanoriškos veiklos organizatoriais. Savanoriška veikla – savanorio neatlyginamai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu.

Taigi, apibendrinus galima teigti, kad darbo santykius ir apmokėjimą už darbą reglamentuojantys dokumentai numato palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams, kurie priskirtini:

1. socialinėms įmonėms, plėtojančioms socialinio užimtumo veiklas. Teisės aktuose yra numatyta, esant darbuotojų ribotam darbingumui, jiems taikytini didesni neapmokestinamieji pajamų dydžiai, kas leidžia jiems išmokėti didesnį faktinį darbo užmokestį;
2. labdaros ir paramos fondams, asociacijoms ar viešosioms įstaigoms. Teisės aktuose yra numatytos nuostatos šiems socialinio verslo subjektams plėtojant veiklą pritraukti savanorius.

Finansinė aplinka – ekonominė aplinka, kuri leidžia subjektams pirkti ir parduoti, t. y. mainyti pinigus, vertybiniais popieriais ir finansinėmis priemonėmis, tokiomis kaip akcijos, obligacijos, žaliavų išankstiniais bei ateities sandoriais. Finansų aplinka perskirsto laikinai laisvas lėšas tarp ūkio subjektų, kartu įtraukdamos į investavimo procesą individualius asmenis, kurie nėra verslo subjektai. Finansų aplinka tai aibė institucijų, mechanizmų ir susitarimų, per kuriuos veikia lėšų pasiūlos bei paklausos jėgos. Jų tikslas yra veiksmingai paskirstyti santaupas pinigų naudotojams. Jos suteikia galimybę įsigyti ir investuoti pinigus, skatina nuosavybės finansavimą. Socialinio verslo kontekste ypač svarbiais laikytinos šios finansinės aplinkos dedamosios, leidžiančios pritraukti finansinius išteklius socialinio verslo formavimui ir plėtojimui:

— kredito įstaigos;

¹⁹⁶ LR Savanoriškos veiklos įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2011 m. birželio 22 d. nutarimu Nr. XI-1500

— rizikos kapitalo fondai;

— „Invega“.

Kredito įstaiga – tai įmonė, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu. Kredito įstaigos – tai komerciniai bankai, užsienio bankų atstovybės ir filialai, kredito unijos. Lietuvos banko¹⁹⁷ duomenimis 2016 m. viduryje Lietuvoje veikė 6 bankai, 8 užsienio bankų filialai ir virš 70 kredito unijų. Kredito įstaigų teikiamų paslaugų verslui spektras yra gan platus. Bendru atveju, socialinio verslo subjektams patraukliausiomis laikytinos šios kredito įstaigų teikiamos paslaugos:

- *paskola naujoms įmonėms* – tai paskola naujoms įmonėms, skirta investicijoms į ilgalaikį materialų bei nematerialų turtą (pvz. ilgalaikiam turtui pirkti, statyti, remontuoti) ir apyvartinio kapitalo finansavimui. Naujoms įmonėms priskiriamos įmonės, kurių veikla ne ilgesnė nei 24 mėn. (t. y. įmonė dar neturi pilnų dviejų metų finansinių ataskaitų);
- *investicinė paskola* – tai ilgalaikė paskola įmonėms, skirta įrangai ar gamybiniam pastatams pirkti ir rekonstruoti bei naujiems verslo projektams finansuoti. Šio tipo paskola naudinga įmonei pastatų pirkimui arba statybai, įsigyjant iki šiol nuomotą įrangą ir panašiais atvejais;
- *overdraftas* – tai trumpalaikis kredito limitas banko sąskaitoje. Jei įmonės banko sąskaitai suteiktas overdraftas, įmonė gali bet kuriuo metu pasiskolinti iš anksto sutartą pinigų sumą ir tam tikrą laiką turėti neigiamą banko sąskaitos likutį;
- *paskola apyvartiniam kapitalui* – tai trumpalaikis kreditavimas, skirtas patenkinti įmonės apyvartinio kapitalo poreikius ar verslui plėtoti;
- *kredito linija* – tai trumpalaikės paskolos forma. Įmonė naudojasi kredito linija, gali bet kuriuo metu pasiskolinti visą ar dalį iš anksto numatytos kredito linijos sumos;
- *dokumentiniai akredityvai ir dokumentų inkaso* – skirti sandorio rizikai sumažinti bei suteikia galimybę vienai ar abiem sandorio šalims gauti banko finansavimą.
- *faktoringas* – tai paslaugų visuma, pagrįsta piniginio reikalavimo (debitorinio įsiskolinimo) perdavimu faktoringo bendrovei ir apimanti finansavimą, sąskaitų administravimą ir klientų skolų apskaitą bei rizikos, susijusios su abejotinomis skolomis, sumažinimą.

Kredito įstaigos, konkuruodamos paslaugų rinkoje, taiko paslaugų sąlygas, todėl dėl vienos ar kitos paslaugos socialinio verslo subjektai turi susiekti su konkrečia kredito įstaiga. Analizuojant kredito įstaigų teikiamų paslaugų tendencijas pastebima, kad nežiūrint padidėjusio aktyvumo finansinėse rinkose ir kreditavimo apimčių augimo, finansinėse rinkose yra finansinių išteklių perteklius. Taip pat pastebėtina ir tai, kad Lietuvoje veikiančios kredito įstaigos netaiko jokių išskirtinių sąlygų socialinio verslo subjektams.

Rizikos kapitalas – tai alternatyvus verslo finansavimo šaltinis investicijų į nuosavą įmonių kapitalą forma. Rizikos kapitalo fondai pagrindinai investuoja į novatoriškas įmones (tiek pradedančias, tiek jau

¹⁹⁷ www.lb.lt, žr. 2016-11-10

veikiančias), pasižyminčias didelio augimo ir plėtros galimybėmis. Investuodami rizikos kapitalo fondas nusiperka dalį įmonės akcijų, įsigydamis nuosavybės teisę į įmonę ar jos dalį, ir uždirba iš dividendų ir (arba) pardavęs tas akcijas vėliau.

Lietuvoje pagal JEREMIE¹⁹⁸ iniciatyvą yra įsteigti ir veikia keli fondai: KŪB „Lithuania SME Fund“ („BaltCap“) (detaliau - www.baltcap.com), KŪB „LitCapital I“ (detaliau - www.litcapital.lt), „Verslo angelų fondas I“ (detaliau - www.versloangelai.eu), KŪB „Practica Seed Capital“ ir KŪB „Practica Venture Capital“ (detaliau - www.practica.lt).

Norėdami pasinaudoti kapitalo paskolinimo galimybe, socialinio verslo subjektai gali kreiptis į konkretų rizikos kapitalo fondą, kuris investuoja kapitalą tiesiogiai arba įsigyja veikiančias įmones. Ar rizikos kapitalo fondas investuos - priklauso nuo konkretaus fondo specializacijos srities, investicijos rūšies, reikalingos investuoti sumos, pramonės šakos, vietovės ir potencialaus investicijų gavėjo gyvavimo ciklo stadijos ir kt. Priimant sprendimą dėl investavimo pasitelkiami trys universalūs kriterijai: verslo koncepcija, vadovybė, grąža ir rizika. Šių kriterijų kontekste socialinio verslo subjektai, kurie planuoja ne mažiau kaip pusę pelno skirti socialinės misijos įgyvendinimui, yra mažiau patrauklūs rizikos kapitalo investavimui.

UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ (INVEGA)¹⁹⁹ pagrindinė veiklos sritis - skatinti Lietuvos verslo augimą ir konkurencingumą, būnant aktyviu verslo finansavimo partneriu. Bendrovės veiklos steigėjo ir priežiūros funkcijas buvo pavesta vykdyti LR ūkio ministerijai.

INVEGA paslaugomis gali pasinaudoto socialinio verslo subjektai, kaip ir bet kurie kiti verslo subjektai, jei jie tenkina šias pagrindines sąlygas:

1. Yra smulkiojo ir vidutinio verslo (SVV) subjektas: labai maža, maža arba vidutinė įmonė ar verslininkas (fizinis asmuo, užsiimantis ūkine komercine veikla).
2. Veikla nėra susijusi su šiomis ūkio sritimis:
 - žuvininkystės ir akvakultūros sektoriumi;
 - žemės ūkio produktų pagrindine gamyba;
 - su eksportu susijusia veikla trečiosiose šalyse arba valstybėse narėse, konkrečiai, tiesiogiai susijusia su eksportuojamais kiekiais, platinimo tinklo kūrimu bei veikla, arba kitoms einamosioms išlaidoms, susijusioms su eksporto veikla;
 - anglies sektoriumi;
 - krovinių kelių transporto priemonių įsigijimu, kai įmonė užsiima krovinių transportavimu keliais samdos pagrindais arba už atlygį.
3. Nepatiria sunkumų, tai yra nėra daugiau kaip pusę nuosavo kapitalo.

Patraukliausiomis socialinio verslo subjektams taikytinos šios INVEGA paslaugos:

1. Garantijos:

¹⁹⁸ http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jeremie/, žr.2016-11-10

¹⁹⁹ www.invega.lt, žr. 2016.11.10

- Individualios paskolų garantijos. „Invega“ garantuoja pirmos paskolos dalies grąžinimą kredito įstaigai iki 80 proc. sumos, o likusi dalis padengiama paskolos ėmėjo pasiūlytais užstatais. Garantija galima pasinaudoti imant bet kurią „Invegos“ administruojamą paskolų priemonę. Dėl paskolos su „Invegos“ garantija galima kreiptis į artimiausią kredito įstaigą.
- Portfelinės paskolų garantijos. Ši paslauga skirta paskatinti SVV kreditavimą, garantuojant 80 proc. paskolos sumos ir taip sumažinant SVV subjektams kliūtis gauti finansavimą, kai trūksta užstato. Portfelines garantijas galima užsitikrinti banke, kuris turi sudaręs nustatyto dydžio paskolų portfelį ir į jį gali įtraukti iki 80 % paskolos dydžio garantiją.
- Portfelinės garantijos lizingui. Garantuojama 80 proc. lizingo sumos naujiems SVV lizingo sandoriams (iki 1 875 000 Eur vienam SVV subjektui). Paslauga realizuojama per finansinės nuomos bendrovę SIA „UniCredit Leasing“ Lietuvos filialas.

2. Paskolos, įgyvendinant ES struktūrinių fondų lėšomis finansuojamas priemones;

- Verslumo skatinimo fondas – tai lengvatinės paskolos iki 24 907,03 Eur, skirtos verslo pradžiai. Imant paskolą, galima gauti ir „Invegos“ garantiją;
- Atviras kreditų fondas – tai lengvatinės paskolos iki 579 240,04 Eur. Paskolos gali būti skirtos tiek verslo pradžiai, tiek verslo plėtrai. Imant paskolą, galima gauti ir „Invegos“ garantiją;
- Pasidalintos rizikos paskolos – tai paskolos iki 4,779 mln. Eur, skirtos verslo plėtrai. Imant paskolą, galima gauti ir „Invegos“ garantiją.

Apibendrinant galima teigti, jog: (i) Lietuvoje mokestinę aplinką reglamentuojantys teisiniai aktai numato pakankamai palankias sąlygas (mokesčių lengvatos; savanoriško darbo ir paramos gavimo galimybės) plėtoti socialinį verslą subjektams, kurie yra pelno nesiekiantys; (ii) socialinio verslo subjektai, kurie planuoja ne mažiau kaip pusę pelno skirti socialinės misijos įgyvendinimui, yra mažiau patrauklūs kredito įstaigoms ir rizikos kapitalo investavimui (socialinio verslo subjektams nėra taiko jokių išskirtinių sąlygų ir investicijų pritraukimo priemonių). LR Pelno mokesčio įstatyme numatyta galimybė pelno mokesčio lengvata naudotis tik Socialinėms įmonėms. Tikslinga būtų turėti atskirą teisės aktą (pvz. Socialinio verslo plėtros įstatymą), kuris praplėstų ir įteisintų socialinio verslo subjektų aibę, neapsiribojant LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, kai Lietuvoje socialinė įmonė yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė. Platesnės aibės socialinio verslo subjektų galimybė pasinaudoti atitinkama pelno mokesčio lengvata skatintų socialinio verslo subjektų įvairovės plėtotę ir jų indėlį sprendžiant socialines problemas. LR Pelno mokesčio įstatyme numatyta teisė socialinio verslo subjektams, siekiantiems pelno, iš pajamų du kartus atskaityti išmokas, įskaitant perleistą turtą, suteiktas paslaugas, kurias LR Labdaros ir paramos įstatymo nustatyta tvarka skirtos paramai, tačiau ne didesnes kaip 40 procentų mokesčio mokėtojo pajamų, apskaičiuotų iš pajamų atėmus neapmokestinamąsias pajamas, leidžiamus atskaitymus ir ribojamų dydžių leidžiamus atskaitymus, išskyrus paramą ir ankstesnių metų mokestinių laikotarpių nuostolius, riboja galimybes pelno siekiantiems socialinio verslo subjektams skirti 50 proc. pelno atitinkamoms organizacijoms, galinčioms būti paramos gavėjomis, pagal LR Labdaros ir

paramos įstatymą, t. y. prieš teikiant paramą reikią sumokėti pelno mokestį nuo dalies pelno, skiriamo paramai. LR Pelno mokesčio įstatyme būtų tikslinga numatyti padidinti maksimalius galimus atskaitymus paramai iki 50 procentų mokesčio mokėtojo pajamų. LR Labdaros ir paramos įstatyme numatytas apribojimas socialinio verslo subjektams, siekiantiems pelno, teikti labdarą tiesiogiai. Įstatyme yra numatyta, kad labdara pripažįstama, kai ją teikia tik Lietuvos Respublikoje registruoti labdaros ir paramos fondai, asociacijos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, tarptautinių visuomeninių organizacijų skyriai (padaliniai), jeigu labdaros teikimas numatytas jų įstatuose arba religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų kanonuose, statutuose ir kitose normose bei veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose ir jeigu jie pagal šio įstatymo nuostatas turi teisę gauti paramą. Šis ribojimas mažina galimų socialinio verslo modelių įvairovę. Norint skirti 50 proc. pelno socialiniams tikslams pasiekti, visada reikalingas tarpininkas, kas tuo pačiu mažina efektyvumą, kurį lemia skirtingų modelio taikymas. LR Labdaros ir paramos įstatyme būtų tikslinga numatyti, kad labdaros teikėjais gali būti ir socialinio verslo subjektai, kaip tai apibrėžta, pavyzdžiui, Socialinio verslo įstatyme.

4.2. Socialinio verslo dalyvavimo viešuosiuose pirkimuose galimybės

*LR Viešųjų pirkimų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. I-1491*²⁰⁰ reglamentuoja viešųjų pirkimų tvarką, šių pirkimų subjektų teises, pareigas ir atsakomybę, viešųjų pirkimų kontrolės ir ginčų sprendimo tvarką.

LR Viešųjų pirkimų įstatymo kontekste socialinio verslo subjektai gali būti kaip:

- perkančiosios organizacijos, kurioms privaloma vykdyti savo pirkimus vadovaujantis šiuo įstatymu;
- tiekėjai (prekių tiekėjai, paslaugų teikėjai, rangovai), galintys pasiūlyti ar siūlantys prekes, paslaugas ar darbus.

Socialinio verslo subjektas perkančiąja organizacija gali tapti, jei jis yra viešasis ar privatusis juridinis asmuo, jeigu visa ar tam tikra jo veiklos dalis yra skirta specialiai viešiesiems interesams, kurie yra nekomercinio ir nepramoninio pobūdžio, tenkinti ir atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- a) jo veikla yra daugiau kaip 50 procentų finansuojama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų arba kitų valstybės ar savivaldybių fondų lėšų, arba kitų Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų lėšų;
- b) yra kontroliuojamas (valdomas) valstybės ar savivaldybių institucijų arba kitų Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų;

²⁰⁰ Viešųjų pirkimų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. I-1491

- c) turi administraciją, valdymo ar priežiūros organą, kurio daugiau kaip pusė narių yra skiriami valstybės ar savivaldybių institucijų arba kitų Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nurodytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų.

Tokiu atveju socialinio verslo subjektas turėtų vykdyti pirkimus taip, kaip bet kuri kita perkančioji organizacija.

Socialinio verslo subjekto tapimas perkančiąja organizacija gali būti apribotas, jei bus teisiškai įtvirtintos nuostatos, kad:

- socialinio verslo subjekto pajamos daugiau kaip 50 proc. turi sudaryti pajamos iš ūkinės komercinės veiklos;
- socialinio verslo subjekto veiklos negali kontroliuoti valstybė ar savivaldybė.

Nežiūrint to, kad socialinio verslo subjektas viešuosiuose pirkimuose gali dalyvauti kaip tiekėjas tokiomis pat sąlygomis kaip bet kuris kitas tiekėjas, Viešųjų pirkimų įstatymas numato atitinkamas papildomas galimybes jiems:

- vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymo 13 straipsnio nuostatomis, perkančioji organizacija pirkimo dokumentuose gali nustatyti sąlygas, sudarančias galimybę pirkimuose dalyvauti tik neįgaliųjų socialinėms įmonėms, arba nustatyti, kad tokie pirkimai bus atliekami pagal remiamų asmenų, kurių dauguma yra neįgalieji, įdarbinimo programas. Pirkimo dokumentuose, įskaitant skelbimą apie pirkimą, turi būti nuoroda į tokius pirkimus ir reikalavimas pagrįsti, kad tiekėjo įmonė atitinka šio straipsnio reikalavimus (pateikiamas kompetentingos institucijos išduotas dokumentas ar tiekėjo patvirtinta deklaracija). Tiekėjo įmonė, atitinkanti šio straipsnio reikalavimus, pirkimo sutarčiai įvykdyti kaip subrangovus, subtiekęjus ar subteikėjus gali pasitelkti tik tokį pat statusą turinčias įmones ir įstaigas. Vadovaujantis „*Socialinės apsaugos reikalavimų taikymo viešuosiuose pirkimuose rekomendacijų*“, patvirtintų Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.1S-95²⁰¹ nuostatomis, socialinės apsaugos reikalavimus perkančioji organizacija gali nustatyti apibrėžiant techninę specifikaciją, tiekėjų kvalifikacijos reikalavimus, pirkimo sutarties vykdymo sąlygas. Socialiniai klausimai galėtų būti įtraukiami ir į pasiūlymų vertinimo kriterijus, ypač kai prašoma pateikti alternatyvų – socialiniu požiūriu priimtinesnį – pasiūlymą. Tai yra, atlikdama pirkimą perkančioji organizacija pirkimo dokumentuose gali nustatyti sąlygas, sudarančias galimybę viešuosiuose pirkimuose dalyvauti tik neįgaliųjų socialinėms įmonėms, arba nustatyti, kad tokie pirkimai bus atliekami pagal remiamų asmenų, kurių dauguma yra neįgalieji, įdarbinimo programas;
- vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymo 91 straipsnio nuostatomis, perkančioji organizacija, išskyrus Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybes, konsulines įstaigas užsienyje ir Lietuvos

²⁰¹ Socialinės apsaugos reikalavimų taikymo viešuosiuose pirkimuose rekomendacijos, patvirtintos Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.1S-95

Respublikos atstovybes prie tarptautinių organizacijų, taip pat kitas perkančiąsias organizacijas, kurios užsienyje įsigyja prekių, paslaugų ar darbų, skirtų užsienyje esantiems jų padaliniais, kariniams atstovams ar specialiesiems atašė, atlikdama supaprastintus pirkimus, ne mažiau kaip 5 procentus visų supaprastintų pirkimų vertės pirkimų privalo atlikti iš negaliųjų socialinių įmonių, socialinių įmonių, įmonių, kuriose dirba daugiau kaip 50 procentų nuteistųjų, atliekančių arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, arba įmonių, kurių dalyviai yra sveikatos priežiūros įstaigos ir kuriose darbo terapijos pagrindais dirba ne mažiau kaip 50 procentų pacientų, jų pagamintoms prekėms, teikiamoms paslaugoms ar atliekamiems darbams pirkti arba atlikti pagal remiamų asmenų, kurių dauguma yra negalieji, įdarbinimo programas, išskyrus atvejus, kai perkančiajai organizacijai reikiamų prekių šios įstaigos ir įmonės negamina, paslaugų neteikia ar darbų neatlieka. Pirkimo dokumentuose ir skelbime apie pirkimą turi būti pažymėta, kad pirkime gali dalyvauti tik šioje dalyje nurodyti tiekėjai, ir reikalaujama pagrįsti, kad tiekėjo įmonė atitinka šio straipsnio reikalavimus (pateikiamas kompetentingos institucijos išduotas dokumentas ar tiekėjo patvirtinta deklaracija). Vadovaujantis „Socialinės apsaugos reikalavimų taikymo viešuosiuose pirkimuose rekomendacijų“, patvirtintų Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.1S-95²⁰² nuostatomis, perkančioji organizacija, ketindama atlikti pirkimą pagal Viešųjų pirkimų įstatymo 91 straipsnį, turėtų užtikrinti konkurenciją ir racionalų lėšų panaudojimą bei kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti potencialių tiekėjų skaičių.

Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. vasario 26 d. Direktyvos 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB²⁰³ nuostatos, kurios turi būti perkeltos į viešuosius pirkimus reglamentuojančius teisės aktus iki 2019 m., atveria platesnes galimybes socialiniams verslams. Direktyva leidžia išskirti (savotiškai rezervuoti) tam tikrą dalį viešųjų pirkimų verslams, kurie siekia didinti socialinę įtrauktį, numatyti tam tikrą dalį viešųjų pirkimų socialines ar aplinkosaugines problemas sprendžiantiems verslams.

Ikiprekybinių pirkimų vykdymo tvarkos aprašą (toliau – aprašas), patvirtintas LR Vyriausybės 2015 m. liepos 1 d. nutarimu Nr. 709²⁰⁴, nustato ikiprekybinių pirkimų organizavimo ir vykdymo principus, ikiprekybinių pirkimų organizavimo tvarką, pagrindines ikiprekybiniame pirkime dalyvaujančių subjektų teises ir pareigas, kitus esminius su ikiprekybiniais pirkimais susijusius klausimus. Aprašas parengtas atsižvelgiant į

²⁰² Socialinės apsaugos reikalavimų taikymo viešuosiuose pirkimuose rekomendacijos, patvirtintos Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.1S-95

²⁰³ Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. vasario 26 d. Direktyvos 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB

²⁰⁴ Ikiprekybinių pirkimų vykdymo tvarkos aprašą (toliau – aprašas), patvirtintas LR Vyriausybės 2015 m. liepos 1 d. nutarimu Nr. 709

Europos Komisijos 2007 m. gruodžio 14 d. komunikatą „Ikiprekybiniai viešieji pirkimai. Naujovių skatinimas siekiant užtikrinti ilgalaikės kokybiškas viešąsias paslaugas Europoje“ (KOM(2007)799 galutinis).

Aprašas įgalina perkančiąsias organizacijas inicijuoti ir vykdyti ikiprekybinius pirkimus, kai perkamos mokslinių tyrimų ir (arba) eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) paslaugos, išskyrus tas, iš kurių gauta nauda naudojama tik perkančiosios organizacijos poreikiams tenkinti ir už kurias viską sumoka perkančioji organizacija arba kurios laikomos valstybės pagalba, siekiant sukurti inovatyvų produktą. Ikiprekybinis pirkimas turi būti vykdomas tik tada, kai įsitikinama, kad rinka negali patenkinti esamo poreikio. Tai gan dažna praktika socialiam sektoriuje, nes privatiems verslo subjektams tai dažnai nėra labai komerciškai patrauklu. Visa tai sukuria atitinkamas naujas galimybes socialiniams verslams dalyvauti kaip tiekėjais, teikiančiais MTEP paslaugas.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad viešuosius pirkimus reglamentuojantys dokumentai numato palankesnius instrumentus ir sąlygas dalyvauti viešuosiuose pirkimuose tik ribotam socialinių verslo subjektų skaičiui:

25.1. neįgalųjų socialinėms įmonėms;

25.2. socialinėms įmonėms;

25.3 įmonėms, kuriose dirba daugiau kaip 50 procentų nuteistųjų, atliekančių arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes;

25.4. įmonėms, kurių dalyviai yra sveikatos priežiūros įstaigos ir kuriose darbo terapijos pagrindais dirba ne mažiau kaip 50 procentų pacientų.

Galima konstatuoti, kad socialinio verslo subjektų dalyvavimo viešuosiuose pirkimuose ribojančiu veiksmu laikytinas „socialinės įmonės“ sąvokos įvardijimas, kuri pagal LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatas yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė, kurios tikslas yra skatinti atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų socialinių grupių integraciją į darbo rinką bei socialinės atskirties mažinimą.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje viešuosius pirkimus reglamentuojančiuose dokumentuose yra numatytos pakankamos galimybės ir paskatos socialiniam verslui dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, tobulinti esamus ar kurti naujus nebūtų tikslinga. Tikslinga turėti atskirą teisės aktą (pvz. Socialinio verslo plėtros įstatymą), kuris praplėstų ir įteisintų socialinio verslo subjektų aibę, neapsiribojant Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, kai Lietuvoje socialinė įmonė yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė. Platesnės aibės socialinio verslo subjektų dalyvavimo įgalinimas, naudojantis palankesniais instrumentais ir sąlygomis dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, skatintų socialinio verslo subjektų įvairovės plėtotę bei jų svaresnį indėlį sprendžiant socialines šalies problemas.

4.3. Taikomos paramos socialinio verslo plėtrai priemonės

Socialinio verslo plėtrai Lietuvoje taikomos priemonės detalios aptariamos 4.4 skyriuje. Aptartų priemonių aibė apima šią priemonių tipologiją:

1. **Netiesioginės paramos priemonės** (informavimas, lavinimas, konsultavimas), kai socialinio verslo subjektai, tenkinantys atitinkamus kriterijus, kaip ir kiti subjektai yra paslaugų gavėjai:
 - *Socialinės atsakomybės ir socialinio dialogo skatinimas* (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - *Vyrų ir moterų lygybės skatinimas* (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - *Leader programa - Parengiamoji parama* (LR Žemės ūkio ministerija);
 - *Akademija LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Verslumas LT* (LR Ūkio Ministerija);
2. **Tiesioginė paramos priemonės**, kai socialinio verslo subjektai, kaip ir kiti subjektai, atitinkantys atitinkamus kriterijus, gali gauti investicijas:
 - **verslo plėtrai, kaip:**
 - subsidių:
 - *Verslo konsultantas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Expo konsultantas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Tarptautiškumas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Eco konsultantas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Inogeb LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Expo sertifikatas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Verslo klasteris LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Regio Invest LT+* (LR Ūkio Ministerija);
 - *DPT pramonei LT+* (LR Ūkio Ministerija);
 - *E-verslas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Dizainas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Eco-inovacijos LT+* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Procesas LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Inovaciniai čekiai* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Intelektas. Bendri mokslo-verslo projektai* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Inopatentas* (LR Ūkio Ministerija);
 - *InoConnect* (LR Ūkio Ministerija);
 - *InoKlaster LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *SmartInvest LT+* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Auditas pramonei LT* (LR Ūkio Ministerija);
 - *Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+* (LR Ūkio Ministerija);

- *Kompetencijų vaučeris* (LR Ūkio Ministerija);
- *Žmogiškieji ištekliai Invest LT+* (LR Ūkio Ministerija);
- *Pameistrystė ir kvalifikacijos tobulinimas darbo vietoje* (LR Ūkio Ministerija);
- *Inomokymai LT* (LR Ūkio Ministerija);
- *Kompetencijos LT* (LR Ūkio Ministerija);
- *Konsultavimo paslaugos, ūkio valdymo ir ūkininkų pavadavimo paslaugos* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Parama investicijoms į žemės ūkio produktų perdirbimą, rinkodarą ir (arba) plėtrą* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Parama investicijoms į žemės ūkio ir miškininkystės plėtrą ir pritaikymą* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Parama ekonominės veiklos pradžia kaimo vietovėse* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Parama investicijoms, skirtoms ne žemės ūkio veiklai kurti ir plėtoti* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Pagrindinės paslaugos ir kaimų atnaujinimas kaimo vietovėse* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Investicijos į miško plotų plėtrą ir miškų gyvybingumo gerinimą* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Ekologinis ūkininkavimas* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Bendradarbiavimas* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Parama trumpoms tiekimo grandinėms ir vietos rinkoms skatinti vietos lygmeniu* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Leader programa - Vietos plėtros strategijų atranka ir įgyvendinimas* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Pridėtinė vertė, produktų kokybė ir nepageidaujamos priegaudos naudojimas* (LR Žemės ūkio ministerija);
- *Produktyvios investicijos į akvakultūrą* (LR Žemės ūkio ministerija).
- *finansinės inžinerijos (paskolos; garantijos ir pan.) instrumentus:*
 - Verslumas FP (LR Ūkio Ministerija);
 - Verslumas DPK (LR Ūkio Ministerija);
 - Faktoringas LT (LR Ūkio Ministerija);
 - Invest FP (LR Ūkio Ministerija);
 - Technoinvestas (LR Ūkio Ministerija);
 - Pramonės įmonių energetinis efektyvumas LT (LR Ūkio Ministerija);

- Verslumo skatinimas 2014-2020 - fondas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija).
- **socialinių iniciatyvų įgyvendinimui, kaip:**
 - subsidijų socialinės atskirties grupių atstovų įdarbinimui:
 - Parama darbui skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Parama neįgaliesiems socialinėse įmonėse skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija).
 - subsidijų socialinio pobūdžio paslaugų teikimui ir/ar iniciatyvų įgyvendinimui:
 - Integrali pagalba į namus skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Kompleksinės paslaugos šeimai skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Asmenų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų, socialinė integracija skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - 54+ (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Diskriminacijos mažinimas skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Jaunimo užimtumo didinimas skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija);
 - Vyrų ir moterų lygybės skatinimas (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija).

Įvardintų priemonių įvairovėje realias socialinio verslo subjektų galimybes pasinaudoti jomis apsprendžia pagrindinės socialinio verslo paradigmos dedamosios:

- verslo plėtojimas;
- pajamų dalies skyrimas socialiniams tikslams.

Šių paradigmos dedamųjų kontekste naudojimosi priemonėmis galimybes sąlygoja ir socialinio verslo statusas bei registracijos forma (detaliau 4.4 skyriuje). Priemonių aprašymuose egzistuoja įtvirtintos nuostatos, ribojančios socialinio verslo plėtrą, atskirose priemonėse numatant tik atskirą socialinio verslo subjektų grupę galinčių pasinaudoti jomis:

- tik socialinėms įmonėms;
- tik NVO;
- tik privatiems juridiniams subjektams.

Priemonėse, skirtose tiesiogiai spręsti socialinio pobūdžio problemas, dominuoja viena socialinės problematikos sritis – socialinės atskirties (neįgaliųjų ir riboto darbingumo) asmenų įdarbinimo skatinimas teikiant subsidiją, tam skiriamą ženkliai sumą lėšų visoje priemonių aibėje.

Įgyvendinama programa „Leader“, apimanti priemonių grupę, šiuo metu yra kompleksiausiai orientuota į socialinio verslo skatinimą. Panaudojus šios programos paramą buvo sukurtas platus vietos veiklos grupių tinklas ir naujojo finansinio periodo rėmuose (2014 – 2020 m.) „Leader“ programos įgyvendinimui numatyta virš 113 mln. eurų, kas gali būti panaudota socialinio verslo vystymui regionuose.

Praktiškai visais atvejais priemonėse, skirtose verslo plėtrai, nėra numatyta jokio prioriteto socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas su tikslu pritraukti investicijas.

Socialinio verslo paramos priemonių, skirtų socialinio verslo plėtrai, įvairovę, turinį bei paramos intensyvumą investuojant lėšas į projektų įgyvendinimą, sąlygoja Valstybės pagalbą reglamentuojantys teisės aktai (detaliau: <https://kt.gov.lt/lt/veiklos-sritys/valstybes-pagalba/susijusi-informacija-2/teises-aktai-3>). Valstybės pagalba yra parama, kurią valstybė iš savo išteklių teikia tam tikriems ūkio subjektams arba tam tikroms prekėms gaminti ar paslaugoms teikti, suteikdama išskirtinę ekonominę naudą, kuri neatsirastų rinkos sąlygomis, ir kuri iškraipo konkurenciją bei veikia prekybą tarp ES valstybių narių. Parama kvalifikuojama kaip valstybės pagalba, kai ji atitinka visus Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus kriterijus.

Apibendrinant galima teigti, jog šiuo metu egzistuojančių priemonių įvairovė laikytina pakankama bei adekvati socialinio verslo brandai bei raidai Lietuvoje Europos Sąjungos kontekste. ES valstybėse narėse bei kitose šalyse taikomi ir kitokie paramos būdai ir metodai, pavyzdžiui, socialinių inovacijų fondai, socialiniai rizikos kapitalo fondai, savitarpio garantijų tinklai ir pan. neturi pakankamai pagrįsto pagrindo dėl jų adekvatumo šių dienų Lietuvos realijoms. Egzistuojančių priemonių turinyje pasigendama jų papildomumo ir tikslingo fokusavimo, skatinant socialinio verslo plėtrą. 2014 m. birželio 17 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 651/2014²⁰⁵, kuriuo tam tikrų kategorijų pagalba skelbiama suderinama su vidaus rinka taikant Sutarties 107 ir 108 straipsnius (OL 2014 L 187, p. 1), 2014 m. birželio 25 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 702/2014²⁰⁶, kuriuo skelbiama, kad tam tikrų kategorijų pagalba žemės bei miškų ūkio sektoriuose ir kaimo vietovėse yra suderinama su vidaus rinka pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 ir 108 straipsnius (OL 2014 L 193, p. 1), 2013 m. gruodžio 18 d. Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1408/2013²⁰⁷ dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 ir 108 straipsnių taikymo *de minimis* pagalbai žemės ūkio sektoriuje (OL 2013 L352, p. 9), 2013 m. gruodžio 18 d. Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1407/2013²⁰⁸ dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 ir 108 straipsnių taikymo *de minimis* pagalbai (OL 2013 L 352, p. 1), 2014 m. birželio 27 d. Komisijos

²⁰⁵ Komisijos reglamento (ES) Nr. 651/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 17 d. (OL 2014 L 187)

²⁰⁶ Komisijos reglamentas (ES) Nr. 702/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 25 d. (OL 2014 L 193, p. 1)

²⁰⁷ Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1408/2013, patvirtintas 2013 m. gruodžio 18 d. (OL 2013 L352, p. 9)

²⁰⁸ Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1407/2013, patvirtintas 2013 m. gruodžio 18 d. (OL 2013 L 352, p. 1)

reglamentu (ES) Nr. 717/2014²⁰⁹ dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 ir 108 straipsnių taikymo *de minimis* pagalbai žuvininkystės ir akvakultūros sektoriuje (OL 2014 L 190 p. 45) nenumato galimybių skirti didesnę paramos intensyvumą socialinio verslo plėtros projektams įgyvendinti. Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²¹⁰ nuostatas, tikslinga būtų:

- a. subsidijas numatančių konkursinių priemonių naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams;
- b. papildyti atitinkamų priemonių projektų finansavimo sąlygų aprašus, numatant, kad socialiniams verslui priskiriamos ne tik, pvz. viešosios įstaigos ar nevyriausybinės organizacijos, bet visi juridiniai asmenys, kurie atitinka socialinio verslo kriterijus, nustatytus Socialinio verslo koncepcijoje.
- c. papildyti atitinkamų priemonių projektų finansavimo sąlygų aprašus, numatant kad verslo subjektui priskiriami ne tik privatūs juridiniai asmenys, bet ir viešieji juridiniai asmenys.

4.4. Socialinio verslo subjektų galimybės dalyvauti ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos projektuose

Socialinio verslo subjektų galimybės dalyvauti ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos projektuose, visų pirma, apsprendžia pagrindinės socialinio verslo paradigmos dedamosios:

- verslo plėtojimas;
- pajamų dalies skyrimas socialiniams tikslams.

Šių paradigmų kontekste galimybės dalyvauti paramos projektuose sąlygoja ir socialinio verslo juridinis statusas ir forma, bei kitos finansinės ES struktūrinės paramos fondus ir priemones reglamentuojančių dokumentų nuostatos.²¹¹

ES sanglaudos politika įgyvendinama Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo, įskaitant „Jaunimo užimtumo iniciatyvos“, ir Sanglaudos fondo lėšomis bei pasitelkiant kitas finansines priemones. 2014–2020 m. laikotarpio ES biudžete numatyta 351,8 mlrd. eurų (arba trečdalis viso ES biudžeto) skirti ES sanglaudos politikos tikslams:

- ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas;
- Europos teritorinis bendradarbiavimas.

ES sanglaudos politika – tai bendroji ES politika, kurios tikslas – mažinti išsivystymo skirtumus tarp ES regionų. Šiuo tikslu visa ES yra padalinta į regionus, kurie pagal jų išsivystymo lygį (lyginant BVP vienam gyventojui rodiklį su ES vidurkiu) yra suskirstyti į tris kategorijas:

²⁰⁹ Komisijos reglamentu (ES) Nr. 717/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 27 d. (OL 2014 L 190 p. 45)

²¹⁰ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²¹¹ <http://www.esinvesticijos.lt>, žr. 2016-09-05

- *Mažiau išsivystę regionai* (BVP vienam gyventojui mažesnis nei 75 proc. ES vidurkio). 2014–2020 m. laikotarpiu iš ES struktūrinių fondų 72 mažiau išsivysčiusiems regionams (tarp jų ir Lietuvai) numatyta skirti 182,2 mlrd. eurų;
- *Pereinamojo laikotarpio regionai* (BVP vienam gyventojui tarp 75 ir 90 proc. ES vidurkio). 2014–2020 m. laikotarpiu iš ES struktūrinių fondų 51 pereinamojo laikotarpio regionui numatyta skirti 32,4 mlrd. eurų;
- *Labiau išsivystę regionai* (BVP vienam gyventojui didesnis nei 90 proc. ES vidurkio). 2014–2020 m. laikotarpiu iš ES struktūrinių fondų 151 labiau išsivysčiusiam regionui numatyta skirti 54,4 mlrd. eurų.

2014–2020 m. laikotarpiu pabrėžiama ES sanglaudos politikos sąsaja su strategijos „Europa 2020“ tikslais – skatinti ekonomikos augimą ir darbo vietų kūrimą, tikintis kryptingai artėti pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo link. Šio strateginio matmens nustatymas reiškia tai, kad ES sanglaudos politikos lėšomis siekiama strategijoje „Europa 2020“ nustatytų tikslų.

2013 m. gruodžio 17 d. (Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai metu) buvo patvirtinti ES sanglaudos politikos reglamentai, kuriuose nustatytos ES sanglaudos politikos įgyvendinimo, ES fondų paskirstymo, valdymo ir administravimo taisyklės. ES sanglaudos politikos reglamentų paketą sudaro keturi reglamentai:

- Bendrųjų taisyklių, reglamentuojančių Europos regioninės plėtros fondo (ERPF), Europos socialinio fondo (ESF), Sanglaudos fondo, Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) ir Europos jūrų ir žuvininkystės fondo (EJŽF) veiklą;
- Europos regioninės plėtros fondo;
- Sanglaudos fondo;
- Europos socialinio fondo.

Šiuose reglamentuose išskirti 11 teminių tikslų ir juos detalizuojantys 58 investiciniai prioritetai. Kiekviena ES valstybė narė, atsižvelgdama į jai kylančius iššūkius ir egzistuojančius plėtros poreikius, galėjo pasirinkti skirtingus teminius tikslus. Kaip taisyklė, mažiau išsivysčiusios valstybės narės susiduria su daugiau iššūkių nei labiau išsivysčiusios ir dėl to turi didžiausius plėtros poreikius skirtingose srityse, todėl jų prioritetai nacionaliniu lygiu įgyvendinant ES sanglaudos politiką yra plačiausi.

Pagrindiniai nacionaliniai strateginiai dokumentai, skirti įgyvendinti 2014–2020 m. ES sanglaudos politiką:

- Partnerystės sutartis (EK patvirtinta 2014 m. birželio 20 d.);
- 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa (EK patvirtinta 2014 m. rugsėjo 8 d.).

Šie dokumentai parengti remiantis 2014–2020 m. nacionalinės pažangos programa (NPP), patvirtinta 2012 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1482, kuri skirta strategijos „Europa 2020“ ir Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ nuostatomis įgyvendinti ir apimanti ne tik ES fondus, bet ir kitus finansavimo šaltinius.

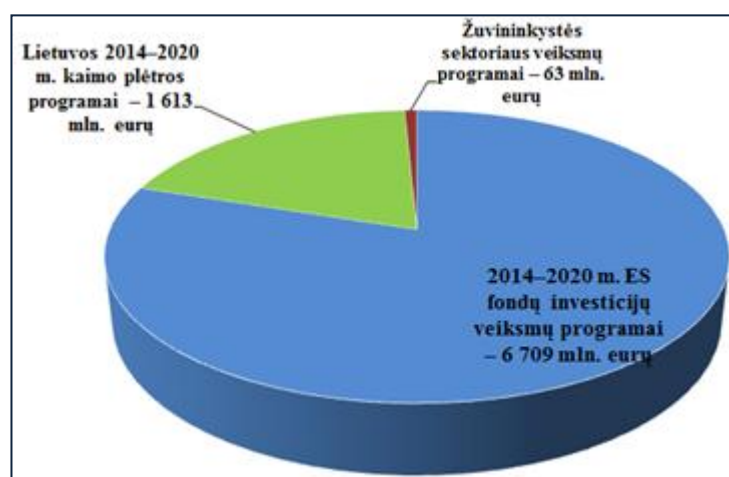
Partnerystės sutartis apibrėžia Europos struktūrinių ir investicinių fondų (ESI fondai) panaudojimo 2014–2020 m. laikotarpiu strategiją. Pagal šią sutartį Lietuvai skirta 8,386 mlrd. eurų iš penkių ESI fondų:

- Europos regioninės plėtros fondo;
- Europos socialinio fondo;
- Sanglaudos fondo;
- Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai;
- Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondo.

Partnerystės sutartyje pateikta Lietuvos aplinkos analizė, identifikuoti iššūkiai ir augimo potencialas, nustatytos priemonės veiksmingam ESI fondų įgyvendinimui užtikrinti bei prioritetinės sritys, į kurias bus investuojamos ESI fondų lėšos.

Pagal Partnerystės sutartį parengtos trys programos:

- 2014–2020 metų ES fondų investicijų veiksmų programa (6,709 mlrd. eurų), skirta įgyvendinti ES sanglaudos politiką Lietuvoje. šioje veiksmų programoje numatomos iš Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo finansuotinos veiklos Partnerystės sutartyje identifikuotiems iššūkiams įveikti ir ekonominiams bei socialiniams pokyčiams Lietuvoje pasiekti 2014–2020 m. laikotarpiu;
- Lietuvos 2014–2020 metų kaimo plėtros programa (1,613 mlrd. eurų), skirta įgyvendinti ES žemės ūkio politiką Lietuvoje;
- Žuvininkystės sektoriaus 2014–2020 metų veiksmų programa (0,063 mlrd. eurų), skirta įgyvendinti ES žuvininkystės politiką Lietuvoje.

Pav. 39. 2014–2020 m. Lietuvai skiriami ES struktūriniai ir investiciniai fondai (Šaltinis: www.esinvesticijos.lt)

Ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo tikslui įgyvendinti pagal 2014–2020 metų ES fondų investicijų veiksmų programą Lietuvai skirta 6,709 mlrd. eurų:

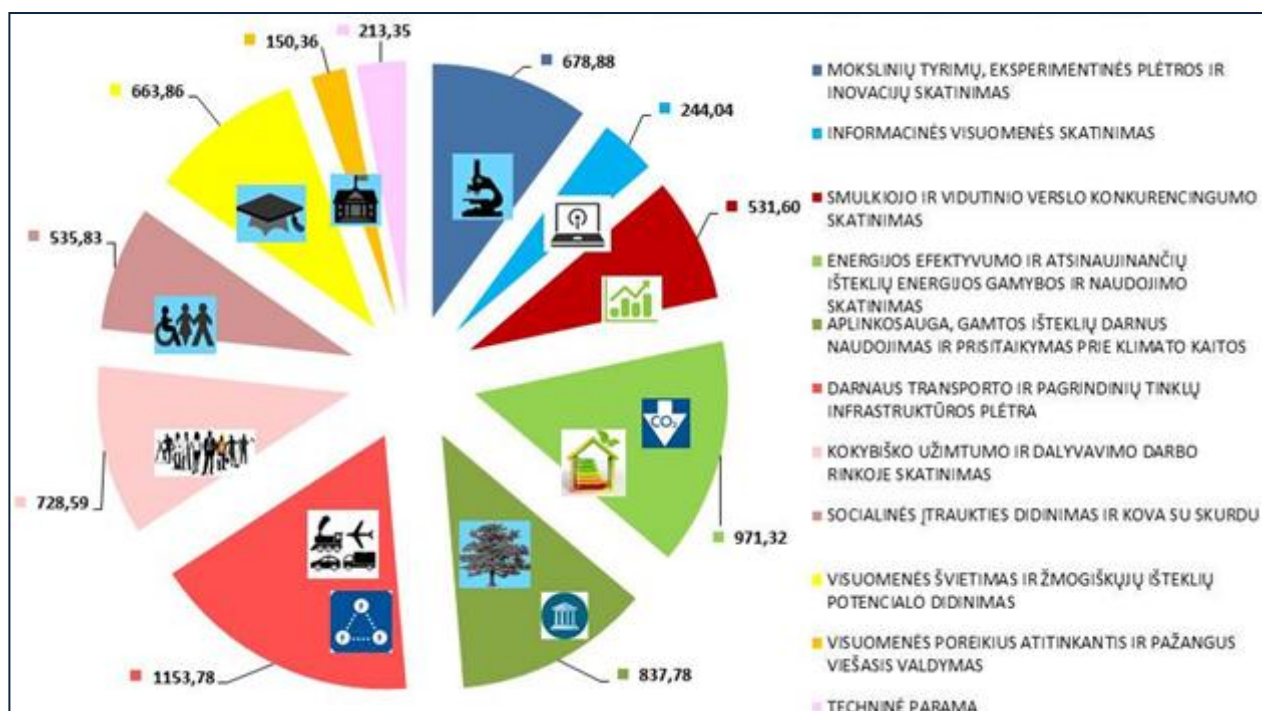
- 3,501 mlrd. eurų iš Europos regioninės plėtros fondo;
- 1,127 mlrd. eurų iš Europos socialinio fondo;

- 2,049 mlrd. eurų iš Sanglaudos fondo;
- 31,8 mln. eurų iš specialiųjų asignavimų Jaunimo užimtumo iniciatyvai.

Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslui įgyvendinti skirta 113,7 mln. eurų iš Europos regioninės plėtros fondo.

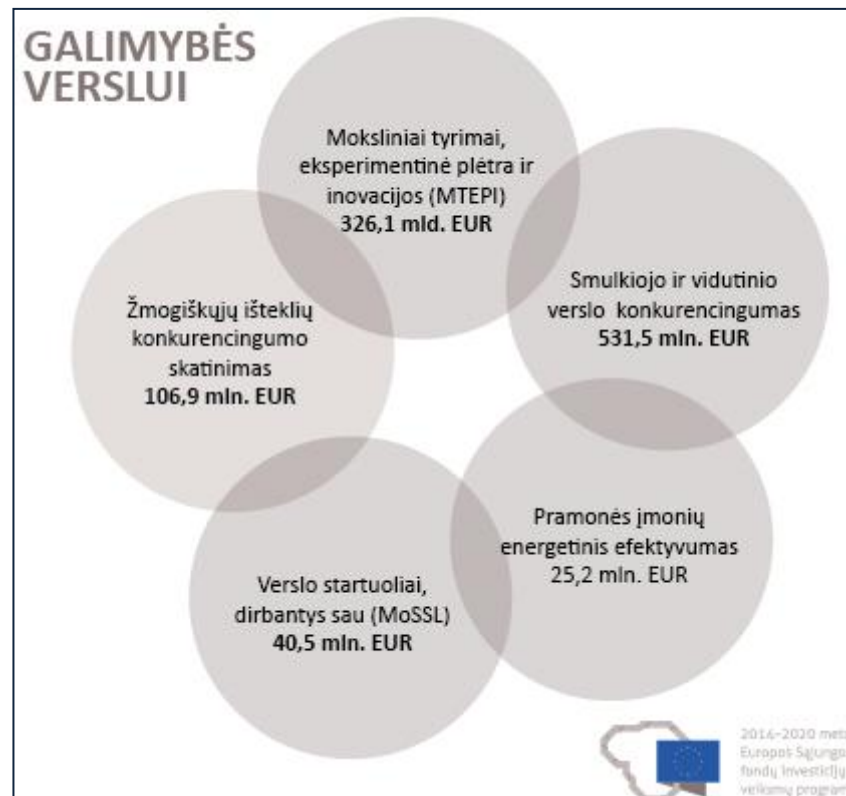
Įgyvendinant ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo tikslą, 2014–2020 m. laikotarpiu didelis dėmesys skiriamas į aukštą pridėtinę vertę orientuotai ekonomikai. Lėšos koncentruojamos tose srityse, kurios gali užtikrinti ilgalaikį ir tvarų ekonomikos augimą ir jos konkurencingumą. Apie 10 proc. ES fondų lėšų planuojama skirti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimui, apie 8 proc. – smulkaus ir vidutinio verslo skatinimui.

2014–2020 m. laikotarpiu iš Europos socialinio fondo, kuriuo finansuojamos neinfrastruktūrinės veiklos, orientuotos į socialinės atskirties mažinimą, švietimą, žmogiškųjų išteklių potencialo didinimą, socialinės atskirties mažinimą. Bendrai šioms sritims numatoma skirti 28,8 proc. 2014–2020 m. ES fondų lėšų. Iš jų ne mažiau nei 20 proc. lėšų bus skirta kovai su skurdu.

Pav. 40. 2014–2020 m. ES fondų lėšų pasiskirstymas (mln. eurų) (Šaltinis: www.esinvesticijos.lt)

2014–2020 m. finansiniu laikotarpiu ES investicijos verslui bus skiriamos šioms sritims:

Pav. 41. 2014-2020 m. ES fondų investicijos verslui (Šaltinis: www.esinvesticijos.lt)

ES investicijų pritraukimo verslui formos:

- *pasinaudoti finansinėmis priemonėmis*. Jas teikia INVEGA (garantijos, palūkanų kompensavimas) ir kredito įstaigos;
- *dalyvauti konkursiniuose kvietimuose – teikti paraiškas ir gauti subsidijas*. Kvietimus administruoja ir konsultacijas paraiškų rengimo bei projektų įgyvendinimo klausimais teikia LVPA ir MITA;
- *dalyvauti viešuosiuose pirkimuose ir teikti paslaugas projektų vykdytojams*: perkančiosioms ir neperkančiosioms organizacijoms.

Anksčiau įvardintų nuostatų kontekste, kaip ir bet kuris kitas verslo subjektas, socialinio verslo subjektai, turintys mažos ir vidutinės įmonės statusą:

1. *Siekdami pradėti verslą ir/ar suteikti jam augimo pagreitį, gali naudotis šių priemonių teikiamomis galimybėmis*²¹²:
 - *Verslo konsultantas LT* – siekiant gauti reikiamą informacinę, konsultacinę metodinę ir kitą paramą verslo pradžios, finansavimo šaltinių, naujų technologijų diegimo ir kitais verslo organizavimo klausimais;
 - *Verslumas LT* – siekiant gauti aukštos kokybės konsultacines paslaugas, reikalingas verslo plėtrai;

²¹² ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

- *Verslumas FP* – siekiant gauti lėšų (paskolą) verslo pradžiai ir plėtrai;
 - *Verslumas DPK* – siekiant palūkanų kompensavimą, už paskolą verslo pradžiai ir plėtrai.
2. *Siekdami padidinti verslo tarptautiškumą, gali naudotis šių priemonių teikiamomis galimybėmis*²¹³:
- *Expo konsultantas LT*- siekiant gauti reikiamą informacinę, konsultacinę metodinę ir kitą paramą eksporto, potencialių rinkų paieškos, tarptautinės prekybos klausimais ir taip paskatinti eksporto ir įmonių konkurencingumo augimą;
 - *Expo sertifikatas LT* – siekiant gauti lėšų planuojamai eksportuoti produkcijai sertifikuoti;
 - *Naujos galimybės LT* - siekiant dalyvauti individualiose ir grupinėse tarptautinėse parodose ir verslo misijose;
 - *Tarptautiškumas LT* - siekiant gauti aukštos kokybės grupines konsultacijas eksporto klausimais, ieškant naujų eksporto rinkų ir plečiant esamas rinkas;
 - *Verslo klasteris LT* – siekiant veikti kartu grupėje su kitomis įmonėmis, įsitraukti į tarptautines tinklų grandines, siekiant rasti savo produkcijai naujas eksporto rinkas;
 - *Faktoringas LT* – siekiant pasinaudoti išoriniais finansavimo šaltiniais, kai garantijų institucijoms užtikrinama kredito įstaigoms faktoringo sutartyje nustatyto piniginio reikalavimo dalinis arba visišką apmokėjimas, kai pagal garantijas tokių įsipareigojimų įvykdymą garantuoja valstybė bei skatinti įmonių tarptautiškumą.
3. *Siekdami padidinti produktyvumą, gali naudotis šių priemonių teikiamomis galimybėmis*²¹⁴:
- *Invest FP* – siekiant gauti lengvatines paskolas verslo pajėgumų ir produktyvumo didinimui;
 - *Regio Invest LT+* - siekiant diegti modernias technologijas, pritaikant esamus ir kuriant naujus gamybos ir paslaugų teikimo pajėgumus naujiems ir esamiems produktams gaminti ir paslaugoms teikti, didinant darbo našumą bei plėtojant veiklą Lietuvos regionuose (išskyrus Vilniaus, Kauno, Klaipėdos savivaldybės);
 - *DPT pramonei LT+* - siekiant diegti didelio poveikio technologijas (DPT) gamybos procesuose, stiprinant ir modernizuojant gamybinę bazę, sudarant sąlygas masinei inovatyvių produktų (panaudojant DPT) gamybai;
 - *Produktyvumas DPK* – siekiant gauti palūkanų kompensavimą, investuojant į technologijų diegimą pagal kitas Ūkio ministerijos kuruojamas priemones;
 - *E-verslas LT* – siekiant diegti elektroninio verslo sprendimus, kuriais siekiama optimizuoti su gamybos ir (ar) paslaugų teikimu ir veiklos organizavimu susijusius verslo procesus, taip sudarant palankias sąlygas darbo našumui augti;

²¹³ ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

²¹⁴ ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

- *Procesas LT* – siekiant remiantis tarptautiniais, europiniais arba nacionaliniais standartais, diegtis inovatyvius vadybos metodus ir valdymo sistemas, sudaryti palankias sąlygas didinti darbo našumą;
 - *Dizainas LT* – siekiant investuoti į gaminių/paslaugų dizaino sprendimus, padidinti įmonės produktų ar paslaugų patrauklumą bei veiklos produktyvumą.
4. *Siekdami diegti eko-inovacijas ir kitas, efektyviai resursus naudojančias, technologijas, gali naudotis šių priemonių teikiamomis galimybėmis²¹⁵:*
- *Eco-inovacijos LT+* – siekiant diegti technologines eko-inovacijas, sumažinti neigiamas klimato kaitos ir šiltnamio efekto pasekmes.
 - *Eco-inovacijos LT* – siekiant diegti netechnologines eko-inovacijas, t. y. diegti aplinkos vadybos sistemas, atlikti gamybos technologinius ir (ar) aplinkosaugos auditus bei projektuoti gaminius taikant ekologinio projektavimo principus.
 - *Eco konsultantas LT* – siekiant gauti reikiamą informacinę, konsultacinę metodinę ir kitą paramą efektyvesnio išteklių naudojimo, gamtinių resursų tausojimo, eko-inovacijų diegimo ir panašiais klausimais, investuojant į eko-inovacijas ir kitas efektyviai išteklius naudojančias technologijas.

Apibendrintai galima teigti, jog kaip ir bet kuris kitas verslo subjektas, socialinio verslo subjektai, turintys mažos ir vidutinės įmonės statusą, gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397216, 3 prioriteto „Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“ priemonėmis. Socialinio verslo subjektams jokio išskirtinumo netaikoma.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207 nuostatas, rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams:

1. dalyvauti konkursiniuose kvietimuose – teikti paraiškas 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 3 prioriteto „Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“ priemonėmis, siekiant gauti subsidijas. Tikslinga būtų subsidijas numatančių priemonių naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams.
2. naudotis informacija ir konsultacine metodine ar kita parama, siekiant pradėti ir plėtoti socialinį verslą. Tikslinga būtų 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 3 prioriteto „Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“ priemonėje „Verslo

²¹⁵ ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

²¹⁶ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

konsultantas LT“ numatyti gauti konsultacijas tema „Socialinio verslo plėtros modeliai“, atitinkamai papildant Verslo konsultantų tinklo veiklos organizavimo ir administravimo tvarkos aprašo, patvirtinto LR Ūkio ministro 2016 m. liepos 13 d. įsakymu Nr. 4-472²¹⁷, 1 priedą „Verslo pradžios ir verslo plėtros konsultacijų temų (potemių) sąrašas.

Socialinio verslo subjektai, turintys privataus juridinio asmens statusą ir vykdantys mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų veiklas Prioritetinėse mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) kryptyse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 951²¹⁸, gali naudotis šių priemonių teikiamomis galimybėmis²¹⁹:

- a. *Inovaciniai čekiai* – siekiant užmegzti pirminius kontaktus, tęsti bendradarbiaujant jau pradėtas vykdyti MTEPI veiklas, aktyviau vykdyti inovacinę veiklą bei pasinaudoti verslo ir mokslo bendradarbiavimo teikiamomis galimybėmis;
- b. *Intelektas. Bendri mokslo-verslo projektai* – siekiant investuoti į inovaciniams gaminiams, paslaugoms ar procesams kurti reikalingus MTEPI ir MTEPI bei inovacijų infrastruktūros kūrimą ir plėtrą;
- c. *Inopatentas* – siekiant teikti paraiškas tarptautiniu mastu patentuoti išradimus ir registruoti dizainą taip stiprinant intelektinės nuosavybės teisių apsaugą tarptautiniu mastu ir vykdyti MTEPI veiklas (tinkamas pareiškėjas yra ir viešasis juridinis asmuo);
- d. *InoConnect* – siekiant dalyvauti tarptautinėse MTEPI iniciatyvose, apie kurias informaciją teikia EVIT organizacijos, renginiuose (tinkamas pareiškėjas yra ir viešasis juridinis asmuo, jei jis yra klasterio koordinadorius ar mokslo ir technologijų parkas);
- e. *InoKlaster LT* – siekiant vykdyti MTEPI veiklas, veikiant klasteryje kurio eksploatavimo metu atliekamos strategijos, tyrimai (įžvalgų, rinkos tyrimų ir kt.), vykdomos mokymų, rinkodaros, klasterių narių bendradarbiavimo, naujų narių pritraukimo, įsitraukimo į tarptautinius tinklus ir kitos veiklos;
- f. *SmartInvest LT+* – siekiant pritraukti į tiesiogines užsienio MTEPI srityje pagal Prioritetines mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumaniosios specializacijos) kryptis;
- g. *Inogeb LT* – siekiant gauti inovacijų konsultacines ir inovacijų paramos paslaugas, didinant inovatyvumą, aktyviau plėtoti MTEPI veiklas;

²¹⁷ Verslo konsultantų tinklo veiklos organizavimo ir administravimo tvarkos aprašas, patvirtintas LR Ūkio ministro 2016 m. liepos 13 d. įsakymu Nr. 4-472

²¹⁸ Prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) kryptys, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 951

²¹⁹ ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

- h. *Technoinvestas* – siekiant pritraukti pradžios (angl. Seed capital) ir rizikos (angl. Venture capital) kapitalą į MTEPI pagal Prioritetines mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumaniosios specializacijos) kryptis.

Apibendrintai galima teigti, jog socialinio verslo subjektai, kaip ir bet kurie kiti verslo subjektai, turintys mažos ir vidutinės įmonės statusą, gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²²⁰, 1 prioriteto „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“ priemonėmis. Socialinio verslo subjektams jokio išskirtinumo netaikoma.

Kaip teigiamas veiksnys, skatinantis socialinio verslo plėtojimą, laikytinos nuostatos, įtvirtintos Prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumaniosios specializacijos) krypties „Įtrauki ir kūrybinga visuomenė“ prioriteto „Proveržio inovacijų kūrimo ir diegimo technologijos ir procesai“ veiksmų plane, patvirtintame LR Švietimo ir mokslo ministro ir LR Ūkio ministro 2015 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. V-290/4-175 bei parengtame įgyvendinant Prioritetinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumaniosios specializacijos) kryptių ir jų prioritetų įgyvendinimo programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. balandžio 30 d. nutarimu Nr. 411, susijusios su skatinimu MTEPI plėtojant:

- a. *Socialinė inovacija* – naujų idėjų (prekių, paslaugų, metodų) pritaikymą socialiniams poreikiams efektyviau tenkinti ir (ar) naujiems socialiniams ryšiams, partnerystėms ar tinklams kurti.
- b. *Socialinės technologijos* – naujų arba iš esmės patobulintų produktų, paslaugų arba procesų, informacinėmis ir komunikacinėmis bei kitomis technologijomis kuriančių socialinės sąveikos (pvz.: socialiniai tinklai, tinklaraščiai, socialinės medijos ir pan.), proceso ir organizacinės inovacijos ir skatinančių novatoriškų įmonių ir socialinio verslo kūrimąsi ir augimą. Socialinės technologijos skirtos socialiniams poreikiams efektyviau tenkinti, socialinėms problemoms spręsti ir (ar) naujiems socialiniams ryšiams, partnerystėms ar tinklams kurti ir dalytis naujomis žiniomis.
- c. *Socialinį verslą* – kaip verslo modelį, kai, išnaudojant rinkos mechanizmą, pelno siekimas susiejamas su socialiniais tikslais ir prioritetais, remiamasi socialiai atsakingo verslo ir viešojo ir privataus sektorių partnerystės nuostatomis, taikomos socialinės inovacijos.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207 nuostatas, rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams rekomenduotina į tinkamų pareiškėjų sąrašą, pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu

²²⁰ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

Nr.C(2014)6397²²¹, 1 prioriteto priemonės įtraukti ir viešuosius juridinius asmenis, plėtojančius ūkinę komercinę veiklą.

Socialinio verslo subjektai, turintys privataus juridinio asmens statusą ir vykdančys ekonominę veiklą, pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių (EVRK 2 red.), patvirtintą Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. DĮ-226²²² priskirtiną B sekcijai „Kasyba ir karjerų eksploatavimas“ (išskyrus šias ekonomines veiklas: B 06 „Žalios naftos ir gamtinių dujų gavyba“, B 08.92 „Durpių gavyba“ ir B 09.1 „Naftos ir gamtinių dujų gavybai būdingų paslaugų veikla“) ir C sekcijai „Apdirbamoji gamyba“ (išskyrus ekonominę veiklą C 19 „Kokso ir rafinuotų naftos produktų gamyba“) bei norintys sumažinti energijos vartojimo intensyvumą gamybos procesuose gali naudotis šių priemonių teikiama galimybe²²³:

- a. *Auditas pramonei LT* - siekiant identifikuoti energijos vartojimo apimtį, nustatyti energijos vartojimo mažinimo galimybes ir numatyti atitinkamas priemones įmonių energijos vartojimo efektyvumui didinti;
- b. *Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+* - siekiant sumažinti energijos vartojimo intensyvumą įmonėje, diegiant atitinkamas technologijas ir didinant atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą;
- c. *Pramonės įmonių energetinis efektyvumas LT* – siekiant paskolų ir finansinės nuomos (lizingo) sandorių dalinio palūkanų kompensavimo, įdiegus atsinaujinančių energijos išteklių gamybos ir naudojimo technologijas.

Apibendrintai galima teigti, jog socialinio verslo subjektai, kaip ir bet kurie kiti verslo subjektai, turintys privataus juridinio asmens statusą ir vykdančys ekonominę veiklą, pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių (EVRK 2 red.), patvirtintą Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. DĮ-226²²⁴ priskirtiną B sekcijai „Kasyba ir karjerų eksploatavimas“ (išskyrus šias ekonomines veiklas: B 06 „Žalios naftos ir gamtinių dujų gavyba“, B 08.92 „Durpių gavyba“ ir B 09.1 „Naftos ir gamtinių dujų gavybai būdingų paslaugų veikla“) ir C sekcijai „Apdirbamoji gamyba“ (išskyrus ekonominę veiklą C 19 „Kokso ir rafinuotų naftos produktų gamyba“), gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²²⁵, 4 prioriteto "Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių energijos išteklių gamybos ir naudojimo skatinimas" priemonėmis. Socialinio verslo subjektams jokie išskirtinumo netaikoma.

²²¹ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

²²² Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius (EVRK 2 red.), patvirtintas Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. DĮ-226

²²³ ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

²²⁴ Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius (EVRK 2 red.), patvirtintas Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. DĮ-226

²²⁵ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

Atsižvelgiant į priemonių specifiką bei socialinio verslo subjektų galimą skaitlingumą priemonės galimybėmis besinaudojančių subjektų aibėje nėra tikslinga daryti kokių nors esminių korekcijų priemonių aprašymuose.

Socialinio verslo subjektai turintys privataus juridinio asmens statusą ir vykdančys ekonominę veiklą gamybos ir/ar paslaugų srityje bei norintys padidinti dirbančių žmonių išteklių konkurencingumą gali naudotis šių priemonių teikiama galimybėmis²²⁶:

- a. *Kompetencijų vaučeris* – siekiant gauti paramą dirbančiųjų mokymui tuo metu, kai jos reikia, ir ta apimtimi, kuri yra reikalinga.
- b. *Žmogiškieji ištekliai Invest LT+* – siekiant tiesiogines užsienio investicijas įmonėje, sudarant sąlygas tobulinti investuotojų darbuotojų kvalifikaciją, žinias ir gebėjimus.
- c. *Pameistrystė ir kvalifikacijos tobulinimas darbo vietoje* – siekiant užtikrinti nuolatinį darbuotojų kvalifikacijos lygio palaikymą, jų profesinį mobilumą ir gebėjimą sparčiai, esant poreikiui, persiorientuoti į kito ūkio sektoriaus veiklas
- d. *Inomokymai LT* – siekiant padidinti darbuotojų, vykdančių MTEPI veiklas, gebėjimus dirbti su naujomis technologijomis, sudarant galimybes įgyti reikiamų įgūdžių užsienio mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų centruose.
- e. *Kompetencijos LT* – siekiant užtikrinti nuolatinį darbuotojų kvalifikacijos lygio palaikymą, jų profesinį mobilumą ir gebėjimą sparčiai persiorientuoti į kito ūkio sektoriaus veiklas, sudarant galimybę darbuotojams gauti aukščiausios kokybės specialiuosius mokymus.
- f. *Akademija LT* – siekiant gauti mokymo paslaugas pagal viešosios įstaigos „Versli Lietuva“ sukurtas ir (arba) adaptuotas mokymų programas įmonių darbuotojams, siekiant pagilinti jų praktines žinias verslumo ir eksporto srityse ir tokiu būdu užtikrinti jų galimybes prisitaikyti prie ekonomikos pokyčių.

Apibendrintai galima teigti, jog socialinio verslo subjektai, kaip ir bet kurie kiti verslo subjektai, turintys privataus juridinio asmens statusą ir vykdančys ekonominę veiklą gamybos ir/ar paslaugų srityje bei norintys padidinti dirbančių žmonių išteklių konkurencingumą, gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397²²⁷, 9 prioriteto "Visuomenės švietimas ir žmonių išteklių potencialo didinimas" priemonėmis. Socialinio verslo subjektams jokio išskirtinumo netaikoma.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²²⁸ nuostatas, rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams:

²²⁶ ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05

²²⁷ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

²²⁸ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

1. dalyvauti konkursiniuose kvietimuose – teikti paraiškas 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto "Visuomenės švietimas ir žmoniškųjų išteklių potencialo didinimas" priemonėmis, siekiant gauti subsidijas. Tikslinga būtų subsidijas numatančių priemonių naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz., 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams.
2. Įtraukiant į tinkamų pareiškėjų sąrašą, pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²²⁹, 9 prioriteto "Visuomenės švietimas ir žmoniškųjų išteklių potencialo didinimas" priemones įtraukti ir viešuosius juridinius asmenis, plėtojančius ūkinę komercinę veiklą.

Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842²³⁰ (pakeitimas patvirtintas Europos Komisijos 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923²³¹), numato investicijas žemės ūkio sektoriuje ir kaimo vietovėse pagal aibę priemonių, galimai sietinų su socialinio verslo subjektų veiklos plėtra²³²:

- a. *2 priemonė. Konsultavimo paslaugos, ūkio valdymo ir ūkininkų pavadavimo paslaugos.* Pagal priemonę paramą gauti gali kaimo vietovėse veikiančios labai mažos, mažos ir vidutinės įmonės, siekiančios įgyti žinių įmonių veiklos pradžios ir aplinkosauginiais klausimais.
- b. *4 priemonė. Investicijos į materialųjį turtą.* Pagal priemonės:
 - i. 4.2 veiklos sritį "Parama investicijoms į žemės ūkio produktų perdirbimą, rinkodarą ir (arba) plėtrą" paramą gauti gali juridiniai asmenys, užsiimantys žemės ūkio produktų perdirbimu ir (arba) rinkodara, siekiant didinti žemės ūkio ir maisto sektoriaus konkurencingumą, skatinti didesnės pridėtinės vertės žemės ūkio produktų kūrimą, diegti inovacijas, naujus technologinius procesus bei vystyti žemės ūkio produktų rinkodarą.
 - ii. 4.3 veiklos sritį "Parama investicijoms į žemės ūkio ir miškininkystės plėtrą ir pritaikymą" paramą gauti gali miško valdytojai (fiziniai ar juridiniai asmenys) bei jų grupės, siekiantys investuoti į miško kelių su žvyro danga ir kitų su miško keliais susijusių įrenginių (statinių) įrengimas ir (ar) rekonstrukcija;
- c. *6 priemonė. Ūkio ir verslo plėtra.* Pagal priemonės:
 - i. 6.2 veiklos sritį "Parama ekonominės veiklos pradžia kaimo vietovėse" paramą siekiant kurti, plėtoti bei įvairinti veiklas gauti gali:

²²⁹ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

²³⁰ Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842

²³¹ Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos pakeitimas, patvirtintas Europos Komisija 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923

²³² zum.lrv.lt, žr. 2016-09-05

1. veiklą pradedantis (ne ilgiau kaip 6 mėn. iki paraiškos pateikimo užsiimantis individualia veikla pagal verslo liudijimą arba individualios veiklos pažymą) arba pradėsiantis fizinis asmuo;
2. naujai įsteigtas (įregistruotas ne anksčiau kaip 6 mėn. iki paraiškos pateikimo dienos) privatus juridinis asmuo;
3. pareiškėjas nuo paraiškos pateikimo iki paramos sutarties pasirašymo dienos turi atitikti labai mažos įmonės reikalavimus, nurodytus Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatyme (taikoma juridiniams asmenims) ir rekomendacijose 2003/361/EB (taikoma fiziniams asmenims);

Jei projekte numatyta vykdyti socialinį verslą, turi būti pateikiama informacija apie atitiktį socialinio verslo kriterijams, nustatytiems Socialinio verslo koncepcijoje, patvirtintoje LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207233. Socialinio verslo subjektai, planuojantys vykdyti socialinį verslą (pagal Socialinio verslo koncepcijos nuostatas) gauna 15 balų.

ii. 6.4. veiklos srities "Parama investicijoms, skirtoms ne žemės ūkio veiklai kurti ir plėtoti" paramą siekiant kurti, plėtoti bei įvairinti veiklas gauti gali:

1. 6.4.1 veiklai "Parama investicijoms, skirtoms ekonominės veiklos kūrimui ir plėtrai" privatus juridinis asmuo, smulkaus ir vidutinio verslo subjektas siekiantis veiklos įvairinimo, plėtojimo, taip pat darbo vietų kūrimo.
2. 6.4.2 veiklai "Parama biodujų gamybai iš žemės ūkio ir kitų atliekų" privatus juridinis asmuo, smulkaus ir vidutinio verslo subjektas siekiantis įsigyti technologijas biodujų gamybai iš žemės ūkio ir kitų atliekų.

d. 7 priemonė. *Pagrindinės paslaugos ir kaimų atnaujinimas kaimo vietovėse.* Pagal priemonės 7.6 veiklos srities "Parama investicijoms į kaimo kultūros ir gamtos paveldą, kraštovaizdį" 7.6.1 veiklą "Tradicinių amatų centrų plėtra" paramą gali gauti viešieji juridiniai asmenys, siekiantys plėtoti tradicinių amatų centrų veiklą;

e. 8 priemonė. *Investicijos į miško plotų plėtrą ir miškų gyvybingumo gerinimą.* Pagal priemonės 8.6 veiklos sritį "Investicijos į miškininkystės technologijas" paramą gali gauti labai mažos bei mažos įmonės, kaip jos apibrėžtos Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatyme, siekiančios miškų ūkio modernizavimo;

f. 11 priemonė. *Ekologinis ūkininkavimas.* Paramą gali gauti juridiniai asmenys, siekiantys plėtoti ekologinį projektavimą;

g. 16 priemonė. *Bendradarbiavimas.* Pagal priemonės:

²³³ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

- i. 16.3 veiklos sritį "Parama smulkių ūkio subjektų bendradarbiavimui" paramą gali gauti labai mažos įmonės, siekiančios plėtoti smulkių ūkio subjektų bendradarbiavimą organizuojant bendrus darbo procesus, dalijantis įrenginiais ir ištekliais, vykdamas bendrą ūkinę, komercinę, aplinkosauginę veiklą.
 - ii. 16.4 veiklos sritį "Parama trumpoms tiekimo grandinėms ir vietos rinkoms skatinti vietos lygmeniu" paramą gali gauti juridiniai asmenys, užsiimančios žemės ūkio ir maisto produktų gamyba ir perdirbimu bei kaimo vietovėse veikiančios labai mažos, mažos ir vidutinės įmonės siekiančios plėtoti mažųjų ir vidutinių ūkio subjektų bendradarbiavimą, užtikrinant aktyvesnę žemės ūkio produktų paklausos augimą, tinkamą žemės ūkio produktų propagavimą bei gamintojų integraciją į maisto tiekimo grandinę, paramą skiriančią trumpoms tiekimo grandinėms ir vietos rinkoms skatinti vietos lygmeniu.
- h. 19 priemonė. *Leader programa*. Pagal priemonės:
- i. 19.1 veiklos sritį "Parengiamoji parama" paramą gali gauti kaimo vietovių VVG; nauja partnerystė – viešasis juridinis asmuo, veikiantis pagal pagrindinius partnerystės principo reikalavimus; dvisektorių VVG siekiant parengti vietos plėtros strategiją (VPS) ir sustiprinti gebėjimus ir bendradarbiavimą, (įskaitant bendradarbiavimą tinkle) siekiant parengti ir įgyvendinti vietos plėtros strategiją. VVG – trims sektoriams: pilietinei visuomenei, verslui ir vietos valdžiai atstovaujantis viešasis juridinis asmuo, savo veikla siekiantis įgyvendinti tam tikros teritorijos plėtros tikslus ir tenkinti tos teritorijos gyventojų bei jų bendruomenių poreikius;
 - ii. 19.2 ir 19.4 veiklos sritys „Vietos plėtros strategijų atranka ir įgyvendinimas“ VVG gali gauti paramą vietos plėtros strategijų įgyvendinimui. Projektų atrankos ir finansavimo sąlygose yra numatyta didesniu intensyvumu finansuoti (80 proc. vietoj 70 proc. kitais atvejais) tinkamas finansuoti išlaidas, kai vietos projektas yra ne pelno arba socialinio verslo pobūdžio arba kai jį teikia NVO ar kitas viešasis juridinis asmuo. Taip pat įvardijama, kad tinkamų VPS priemonių pavadinimais gali būti „NVO socialinio verslo kūrimas ir plėtra“ (kai socialinio verslo iniciatorius – NVO), Privataus sektoriaus socialinio verslo kūrimas ir plėtra“ (kai socialinio verslo iniciatorius ir paramos gavėjas – fizinis asmuo arba pelno siekiantis juridinis asmuo).

Apibendrinant galima teigti, jog socialinio verslo subjektai, kaip ir bet kurie kiti verslo subjektai, turintys mažos ir vidutinės įmonės ar labai mažos įmonės statusą, gali pasinaudoti Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842²³⁴ (pakeitimas patvirtintas

²³⁴ Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842

Europos Komisijos 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923²³⁵) priemonėmis.

Socialinio verslo subjektams išimtis taikoma tik vienu atveju – pagal 6 priemonės „Ūkio ir verslo plėtra“ 6.2 veiklos sritį "Parama ekonominės veiklos pradžiai kaimo vietovėse" siekiant kurti, plėtoti bei įvairinti veiklas paramą gali gauti socialinio verslo kūrimo atveju, naujai įsteigta (įregistruota ne anksčiau kaip 6 mėn. iki paraiškos pateikimo dienos) labai maža įmonė. Tokiu atveju turi būti pateikiama informacija apie atitiktį socialinio verslo kriterijams, nustatytiems Socialinio verslo koncepcijoje, patvirtintoje LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²³⁶. Socialinio verslo subjektai, planuojantys vykdyti socialinį verslą (pagal Socialinio verslo koncepcijos nuostatas), gauna 15 balų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo atveju socialinio verslo subjektu yra laikytinas tik privatus juridinis asmuo.

19 priemonės „Leader programa“ 19.2 ir 19.4 veiklos sričių „Vietos plėtros strategijų atranka ir įgyvendinimas“ įvardijama, kad VPS priemonių pavadinimais gali būti „NVO socialinio verslo kūrimas ir plėtra“ (kai socialinio verslo iniciatorius – NVO), „Privataus sektoriaus socialinio verslo kūrimas ir plėtra“ (kai socialinio verslo iniciatorius ir paramos gavėjas – fizinis asmuo arba pelno siekiantis juridinis asmuo). Nežiūrinti gan akivaizdaus VPS orientavimo į socialinio verslo plėtrą, VPS pridėtinės vertės (kokybės) vertinime balais pagal atrankos kriterijus pasigendama kriterijaus sietino su socialinio verslo plėtra.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²³⁷, nuostatas, rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams:

1. dalyvauti konkursiniuose kvietimuose – teikti paraiškas Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos, patvirtintos 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842²³⁸ (pakeitimas patvirtintas Europos Komisijos 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923²³⁹) priemonėmis, siekiant gauti subsidijas. Tikslinga būtų subsidijas numatančių priemonių naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams;
2. papildyti 6 priemonės „Ūkio ir verslo plėtra“ 6.2 veiklos srities "Parama ekonominės veiklos pradžiai kaimo vietovėse" projektų finansavimo sąlygų aprašus, numatant kad socialiniams verslui priskiriamos ne tik viešosios įstaigos, bet visi juridiniai asmenys, kurie atitinka socialinio verslo kriterijus, nustatytus Socialinio verslo koncepcijoje, patvirtintoje LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²⁴⁰;

²³⁵ Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos pakeitimas, patvirtintas Europos Komisija 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923

²³⁶ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²³⁷ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²³⁸ Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842

²³⁹ Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos pakeitimas, patvirtintas Europos Komisija 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923

²⁴⁰ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

3. papildyti 19 priemonės „Leader programa“ 19.2 ir 19.4 veiklos sričių „Vietos plėtros strategijų atranka ir įgyvendinimas“ projektų finansavimo aprašus nuostatomis, numatančiomis, kad VPS pridėtinė vertė (kokybė) vertinama balais pagal atrankos kriterijus, tarp kurių yra kriterijus sietinas su socialinio verslo plėtra, pavyzdžiui, sukurtų naujų socialinio verslo subjektų skaičius, kurie veiklą plėtoja visą projektų įgyvendinimo stebėsenos laikotarpį.

Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897²⁴¹, numato investicijas žuvininkystės sektoriuje pagal aibę priemonių, galimai sietinų su socialinio verslo subjektų veiklos plėtra²⁴²:

- i. *Pridėtinė vertė, produktų kokybė ir nepageidaujamos priegaudos naudojimas* – paramą gali gauti juridiniai asmenys, vykdančys verslinę žvejybą vidaus vandenyse, Baltijos jūros priekrantėje, atviroje Baltijos jūroje ir tolimuosiuose jūrų vandenyse žuvų pridėtinę vertę didinti, kokybei išsaugoti ir / arba gerinti (sužvejoto laimikio ir nepageidaujamos priegaudos perdirbimas; naujų sužvejoto laimikio perdirbimo produktų kūrimas ir diegimas; rinkodara ir tiesioginė prekyba);
- j. *Produktyvios investicijos į akvakultūrą* – paramą gali gauti akvakultūros įmonės (MVĮ ir didelės), siekiančios:
 - i. energijos vartojimo efektyvumo didinimo ir įmonės pertvarkymo, kad būtų naudojami atsinaujinantieji energijos ištekliai; arba
 - ii. modernizuotis, įvairinti produkciją ir auginamas rūšis, gerinti produktų kokybę, didinti produktų pridėtinę vertę.

Apibendrinus, socialinio verslo subjektai, kaip ir bet kurie kiti verslo subjektai, esančios akvakultūros įmonės ar vykdančios verslinę žvejybą, gali pasinaudoti Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897²⁴³, priemonėmis. Socialinio verslo subjektams jokio išskirtinumo netaikoma. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad yra numatyta, jog MVĮ gauna didesnę finansavimo intensyvumą nei didelės įmonės.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²⁴⁴ nuostatas, rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams dalyvauti konkursiniuose kvietimuose – teikti paraiškas Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897²⁴⁵ priemonėmis, siekiant gauti subsidijas. Tikslinga būtų subsidijas numatančių priemonių

²⁴¹ Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897

²⁴² [zum.lrv.lt](#), žr. 2016-09-05

²⁴³ Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897

²⁴⁴ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²⁴⁵ Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897

naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams.

Greta anksčiau pristatytų socialinio verslo subjektų galimybių dalyvauti ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos projektuose, skirtuose aktyvinti ir/ar efektyvinti ūkinę veiklą, yra išskirtinos kitos socialinio verslo subjektų galimybės dalyvauti ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos projektuose, skirtuose plėtoti veiklas siekiant socialinių tikslų.

Socialinių tikslų siekimo kontekste, socialinio verslo subjektai gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397246, 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonėmis²⁴⁷:

- a. *Parama neįgaliesiems socialinėse įmonėse* – suteikia galimybę socialinėms įmonėms, kaip jos apibrėžtos LR Socialinių įmonių įstatyme, gauti subsidiją apskaičiuojamą procentais nuo kiekvienam socialinėje įmonėje dirbančiam neįgaliam darbuotojui tą mėnesį apskaičiuoto darbo užmokesčio, tačiau neviršijant dviejų tą mėnesį galiojančios LR Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotos privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumos:
- už kiekvieną sunkų neįgalumo lygį turintį neįgalų darbuotoją ar darbuotoją, kuriam nustatytas neviršijantis 25 procentų darbingumo lygis arba didelių specialiųjų poreikių lygis, skiriama kompensacija sudaro 75 procentus Aprašo 24.1 papunktyje nurodytos sumos;
 - už kiekvieną vidutinį neįgalumo lygį turintį neįgalų darbuotoją ar darbuotoją, kuriam nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis arba vidutinių specialiųjų poreikių lygis, skiriama kompensacija sudaro 70 procentų Aprašo 24.1 papunktyje nurodytos sumos;
 - už kiekvieną lengvą neįgalumo lygį turintį neįgalų darbuotoją ar darbuotoją, kuriam nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis arba nedidelių specialiųjų poreikių lygis, skiriama kompensacija sudaro 60 procentų Aprašo 24.1 papunktyje nurodytos sumos;
 - subsidija asistento (gestų kalbos vertėjo) išlaidoms (toliau – subsidija asistentui) kompensuoti yra teikiama vadovaujantis Komisijos reglamento 34 straipsnio 2 dalies b punkto, 3 dalies ir Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis. Subsidija asistentui sudaro 40 procentų subsidijos skyrimo mėnesį galiojančio Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto minimaliojo valandinio atlygio dydžio už kiekvieną sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį turintį neįgalų darbuotoją ar darbuotoją, kuriam nustatytas

²⁴⁶ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397

²⁴⁷ esinvesticijos.lt, žr. 2016-09-07

neviršijantis 25 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, ir 20 procentų už kiekvieną darbuotoją, kuriam nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis, atsižvelgiant į darbuotojo faktiškai dirbtą laiką, kuriam atlikti buvo suteikta asistento (gestų kalbos vertėjo) pagalba.

- b. *Socialinės atsakomybės ir socialinio dialogo skatinimas* – suteikia galimybes socialinio verslo subjektams, kaip ir kitoms organizacijoms, kurios vykdo ar gali vykdyti ūkinę veiklą Lietuvos Respublikoje arba kurių veiksmai daro įtaką ar ketinimai, jei būtų įgyvendinti, galėtų daryti įtaką ūkinei veiklai Lietuvos Respublikoje gali gauti konsultacijas, mokymus ir kitas panašias paslaugas, siekiant savo veikloje efektyviai taikyti socialinės atsakomybės principus.
- c. *Integrali pagalba į namus* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams gauti paramą siekiant sukurti ir plėtoti kokybišką integralią pagalbą (socialinės globos ir slaugos) namuose neįgaliems vaikams, darbingo amžiaus neįgaliems asmenims, senyvo amžiaus asmenims ir konsultacinę pagalbą šeimos nariams, prižiūrintiems neįgalius vaikus, darbingo amžiaus neįgalius asmenis, senyvo amžiaus asmenis, jei bus įvardinti kaip projekto vykdytojai įvardinti Integralios pagalbos plėtros veiksmų plane, patvirtintame LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. A1-435²⁴⁸ arba partneriais.
- d. *Kompleksinės paslaugos šeimai* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams gauti paramą siekiant sudaryti sąlygas šeimai gauti kompleksiskai teikiamas paslaugas, užtikrinant paslaugų prieinamumą kuo arčiau šeimos gyvenamosios vietos ir siekiant įgalinti šeimą įveikti iškilusius sunkumus ir krizes bei padėti derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus būnant partneriu, jei jie yra nevyriausybinė organizacija, kaip ji apibrėžta LR nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme arba viešasis ir privatus juridinis asmuo. Partnerių atranką atlieka pareiškėjas (savivaldybės administracija), vadovaudamasis savo parengta ir patvirtinta projekto partnerių atrankos tvarka. Pareiškėjas užtikrina skaidrią, viešą ir objektyviais kriterijais paremtą projekto partnerių atranką. Partnerių atrankos tvarkoje, atsižvelgiant į planuojamų teikti šeimai paslaugų pobūdį, turi būti numatyti kvalifikaciniai, patirties ir kiti reikalavimai projekto partneriams.
- e. *Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams gauti paramą siekiant gerinti socialinių paslaugų prieinamumą bendruomenėje, mažinti regioninius skirtumus, plėtojant socialinių paslaugų infrastruktūrą bendruomenėje senyvo amžiaus asmenims, socialiai pažeidžiamoms asmenų grupėms (neįgaliems asmenims (išskyrus turinčius proto ar (ir) psichikos negalią), socialinės rizikos asmenims), jei socialinio verslo subjektas yra viešoji įstaiga (išskyrus viešąsias įstaigas, kurių savininkė arba dalininkė yra valstybė); asociacija; labdaros ir paramos fondas.

²⁴⁸ Integralios pagalbos plėtros veiksmų planas, patvirtintas LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. A1-435

- f. *Asmenų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų, socialinė integracija* - suteikia galimybę socialinio verslo subjektams gauti paramą siekiant padėti priklausomiems asmenims integruotis į darbo rinką ir visuomenę ir tokiu būdu išvengti jų socialinės atskirties, jei socialinio verslo subjektas yra psichologinės ir socialinės reabilitacijos paslaugas teikianti įstaiga, turinti galiojančią licenciją trumpalaikiai institucinei socialinei globai socialinės rizikos asmenims teikti.
- g. 54+ - suteikia galimybę, socialinio verslo subjektams gauti paramą siekiant sukurti palankias sąlygas vyresniems darbingo amžiaus asmenims aktyviai dalyvauti sprendžiant socialinius ir pilietinius klausimus, padidinti jų dalyvavimo darbo rinkoje galimybes, jei socialinio verslo subjektas yra nevyriausybinių organizacijų ar darbdavių organizacija.

Apibendrinant galima teigti, jog socialinio verslo subjektams teoriškai yra sudaryta gan didelė įvairovė siekiant pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²⁴⁹, 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonių teikiama galimybėmis, tačiau, žiūrint iš praktinės pusės, egzistuoja aibė ribojančių veiksnių, kaip antai:

- a. Priemonės „*Parama neįgaliesiems socialinėse įmonėse*“ galimybėmis gali pasinaudoti tik tie socialinio verslo subjektai, kurie turi socialinės įmonės statusą, t. y. nėra viešieji juridiniai asmenys (viešosios įstaigos, ar asociacijos) ir teikia plėtojantioms socialinio užimtumo veiklas. Visi kiti socialinio verslo subjektai pagal juridinę formą ar teikiamas socialines paslaugas tokių galimybių neturi.
- b. Didžioji dalis 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²⁵⁰, 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonių yra įgyvendinamos atrenkant projektus regionų projektų planavimo būdu – suteikiant teisę savivaldybėms atrenkant projektų partnerius.

Pastebėtina, kad dalis savivaldybių partnerių atrankos tvarkų aprašuose gan dažnai susiaurina galimų partnerių aibę, galinčių dalyvauti partnerių atrankos procedūrose, pavyzdžiui, priemonės „*Kompleksinės paslaugos šeimai*“ projektų finansavimo sąlygų aprašymuose yra numatyta, kad būti partneriais gali: (i) nevyriausybinių organizacijų, kaip ji apibrėžta LR nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme arba (ii) viešasis ir (iii)privatus juridinis asmuo, tačiau:

- Projekto, planuojamo įgyvendinti pagal priemonę „Kompleksinės paslaugos šeimai“, partnerių atrankos tvarkos apraše, patvirtinto 2016 m. rugpjūčio 30 d. Ukmergės rajono

²⁴⁹ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397

²⁵⁰ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397

savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. 13-1322²⁵¹, nenumatyta galimybė būti partneriais (ii) viešiesiems ir (iii) privatiems juridiniams asmenims;

- Projekto „Kompleksinės paslaugos šeimai“ partnerių atrankos tvarkos apraše, patvirtinto 2016 m. rugsėjo 5 d. Marijampolės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. DV-1347²⁵², nenumatyta galimybė būti partneriais (ii) viešiesiems, kurių steigėja ar dalininkė yra ne savivaldybė, ir (iii) privatiems juridiniams asmenims;
- Nevyriausybinių organizacijų atrankos projektui „Kompleksinės paslaugos šeimai“ įgyvendinti Kauno miesto savivaldybėje tvarkos apraše, patvirtintame 2016 m. rugpjūčio 3 d. Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. A-2272²⁵³, nenumatyta galimybė būti partneriais (ii) viešiesiems ir (iii) privatiems juridiniams asmenims ir t.t.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²⁵⁴, nuostatas, rekomenduojama sudaryti nediskriminacines sąlygas socialinio verslo subjektams dalyvauti konkursiniuose kvietimuose būti projektų vykdytojais ar partneriais įgyvendinant projektus pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²⁵⁵, 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonių priemones – atsisakymo apribojimų pagal statusą ir juridinę formą.

Galimybių suteikimas dalyvauti platesniam ratui socialinio verslo subjektų sudarytų realias prielaidas padidinti teikiamų paslaugų apimtį ir paslaugų tvarumą ilgalaikėje perspektyvoje, kai socialinio verslo subjektai būtų skatinami ir galėtų socialinio pobūdžio paslaugų tekimui skirti iki 50 proc. pelno, greta gaunamos subsidijos.

Socialinių tikslų siekimo kontekste socialinio verslo subjektai taip pat gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²⁵⁶, 7 prioriteto „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“ priemonėmis²⁵⁷:

²⁵¹ Projekto, planuojamo įgyvendinti pagal priemonę „Kompleksinės paslaugos šeimai“, partnerių atrankos tvarkos aprašas, patvirtintas 2016 m. rugpjūčio 30 d. Ukmergės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. 13-1322

²⁵² Projekto „Kompleksinės paslaugos šeimai“ partnerių atrankos tvarkos aprašas, patvirtintas 2016 m. rugsėjo 5 d. Marijampolės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. DV-1347

²⁵³ Nevyriausybinių organizacijų atrankos projektui „Kompleksinės paslaugos šeimai“ įgyvendinti Kauno miesto savivaldybėje tvarkos apraše, patvirtintame 2016 m. rugpjūčio 3 d. Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. A-2272

²⁵⁴ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²⁵⁵ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397

²⁵⁶ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397

²⁵⁷ esinvesticijos.lt, žr. 2016-09-07

- a. *Parama darbui* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams, vykdančioms ūkinę komercinę veiklą, gauti paramą siekiant pas save įdarbinti su sunkumais darbo rinkoje susiduriančius asmenis bei gauti tokio darbuotojo darbo užmokesčio išlaidų atitinkamos dalies kompensaciją;
- b. *Diskriminacijos mažinimas* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams esantiems nevyriausybiniams organizacijoms, dirbantiems žmogaus teisių apsaugos srityje, būnant projekto partneriu, gauti paramą siekiant mažinti diskriminaciją darbo rinkoje LR lygių galimybių įstatyme numatytais pagrindais ir skatinti tautinių mažumų atstovų įsivertinimą darbo rinkoje;
- c. *Moterų ir vyrų lygybės skatinimas* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams esantiems nevyriausybiniams organizacijoms, būnant projekto partneriu, gauti paramą siekiant skatinti moterų ir vyrų lygybę vietos savivaldos lygmeniu;
- d. *Verslumo skatinimas 2014-2020* – suteikia galimybes pasinaudoti lengvatinėmis paskolomis steigiant ar plėtojant socialinį verslą. Paskolas gali gauti labai mažos, mažos įmonės, fiziniai asmenys, dirbantys pagal verslo liudijimą arba užsiimančios individualia veikla, kurie atitinka SVV subjekto statusą pagal SVV įstatymą, ketinantys pradėti verslą ir (arba) veikiantys iki 1 metų;
- e. *Jaunimo užimtumo didinimas* – suteikia galimybę socialinio verslo subjektams esantiems nevyriausybiniams organizacijoms ir viešaisiais juridiniais asmenimis, būnant projekto partneriu, gauti paramą siekiant sumažinti nedarbingumą, nesimokančio ir mokymuose nedalyvaujančio 15–29 metų amžiaus jaunimo skaičių.

Apibendrintai galima teigti, jog socialinio verslo subjektai gali pasinaudoti Socialinių tikslų siekimo kontekste, socialinio verslo subjektai taip pat gali pasinaudoti 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²⁵⁸, 7 prioriteto „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“ priemonėmis tik griežtai atskirtais tikslais:

- plėtoti ūkinę komercinę ekonominę veiklą, naudojantis paskolomis ar gaunant subsidiją darbuotojų darbo užmokesčiui daliniam kompensavimui;
- teikti socialiai orientuotas paslaugas, būnant nevyriausybine organizacija.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²⁵⁹ nuostatas, rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas socialinio verslo subjektams dalyvauti konkursiniuose kvietimuose – teikti paraiškas 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, patvirtintos Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr.C(2014)6397²⁶⁰, 7 prioriteto „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje

²⁵⁸ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

²⁵⁹ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²⁶⁰ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397

skatinimas“ priemonėmis, siekiant gauti subsidijas įdarbinant ar paskolas. Tikslinga būtų subsidijas numatančių priemonių naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams.

Bendrai galima daryti išvadas, jog Lietuvoje taikomų ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos priemonių aibėje pasigendama jų papildomumo ir tikslingo fokusavimo, skatinant socialinio verslo plėtrą, kaip antai:

- a. LR Ūkio ministerijos kuruojamose ES struktūrinės paramos priemonės nenumato jokių papildomų paskatų socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas, nežiūrint to, kad Ūkio ministerija yra parengusi ir patvirtinusi Socialinio verslo koncepciją. Be to, gan dažniais atvejais paramos galimybės ribojamos būtinybe turėti privataus juridinio subjekto statusą, eliminuojant verslo subjektus turinčius viešojo juridinio asmens statusą;
- b. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kuruojamuose ES struktūrinės paramos priemonėse dažnu atveju apsiribojama tik dviem socialinio verslo subjektų tipais: socialinė įmonė (pagal LR socialinių įmonių įstatymą) ir nevyriausybinių organizacijų (pagal LR Nevyriausybinių organizacijų įstatymą), eliminuojant kitus socialinio verslo subjektus. Konkursinėse priemonėse, kuriose gali dalyvauti visi ūkio subjektai vykdančys ūkinę komercinę veiklą, nėra įvardijama jokių papildomų paskatų socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas.
- c. LR Žemės ūkio ministerijos kuruojamuose ES paramos priemonėse tik vienu atveju iš visų kitų yra papildomų paskatų socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas (suteikiama papildomai 15 balų projektų vertinimo metu), tačiau ir šiuo atveju ši paskata taikoma tik tokiu atveju, jei socialinio verslo subjektas yra privatus juridinis asmuo. Be to, esant Leader programos akivaizdaus VPS orientavimosi į socialinio verslo plėtrą, VPS pridėtinės vertės (kokybės) vertinime balais pagal atrankos kriterijus pasigendama kriterijaus sietino su socialinio verslo plėtra.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207²⁶¹, nuostatas, tikslinga būtų:

- d. subsidijas numatančių konkursinių priemonių naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams;
- e. papildyti atitinkamų priemonių projektų finansavimo sąlygų aprašus, numatant kad socialiniams verslui priskiriamos ne tik, pvz. viešosios įstaigos ar nevyriausybinių organizacijos, bet visi juridiniai asmenys, kurie atitinka socialinio verslo kriterijus, nustatytus Socialinio verslo koncepcijoje.

²⁶¹ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

- f. papildyti atitinkamų priemonių projektų finansavimo sąlygų aprašus, numatant kad verslo subjektui priskiriami ne tik privatus juridiniai asmenys, bet ir viešieji juridiniai asmenys.

4.5. Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės galimybės

Bendradarbiavimas gali būti suvokiamas kaip subjektų arba socialinių grupių bendravimas, siekiant padėti realizuoti vienas kito poreikius. Bendradarbiavimas apima vienus ar kitus veiksmus, išorinius pokyčius, kuriuos lemia minėti veiksmai, pokyčių poreikį kitiems individams arba jų grupėms bei jų atsakomąją reakciją. Bendradarbiavimas gali būti laikinas ir nuolatinis, privatus ir viešas, formalus ir neformalus. Socialinio verslo ir savivaldybių vykdomų veiklų kontekste bendradarbiavimas yra sietina su tradiciškai viešojo sektoriaus kompetencijai priskiriamų socialinio pobūdžio paslaugų teikimu ir šių paslaugų teikimui reikalingos infrastruktūros plėtojimu.

Dažniausiai naudojamos šios bendradarbiavimo formos²⁶²:

- a. Informacijos teikimas;
- b. Konsultavimas;
- c. Aktyvus įsitraukimas.

Vertinant socialinio verslo ir savivaldos specifikos kontekste:

- *Informacijos teikimas* laikytinas pamatine bendradarbiavimo forma ir išraiška. Šis procesas paprastai vyksta viena kryptimi, t. y. kai savivaldos organizacijos atvirai skelbia visus su atitinkama informacija susijusius dokumentus (projektus, išvadas, pasiūlymus) ir nesiima veiksmų, kurie galėtų užkirsti kelią suinteresuotiems asmenims tą informaciją gauti.
- *Konsultavimas* suprantamas kaip savivaldos institucijų kvietimas socialinio verslo atstovų pateikti savo nuomonę, komentarus ir įvairius pasiūlymus dėl atitinkamų klausimų. Šioje bendradarbiavimo formoje aktyviai įtraukiamos abi partnerystės pusės – savivaldos institucijos atsiklausia socialinio verslo atstovų nuomonės, o visuomenė ją teikia atsakydama į užklausas arba pati imdamasi iniciatyvos ir teikia pasiūlymus nelaukiant paklausimo iš institucijų.
- *Aktyvus įsitraukimas* – tai partnerystė, paremta bendru savivaldos organizacijų bei socialinio verslo atstovų darbu, siekiant bendro tikslo. Šioje bendradarbiavimo formoje turi aktyviai veikti abi pusės, susitardamos dėl priemonių, proceso ir rezultato, o šios bendradarbiavimo formos esmė yra atskleisti ir išnaudoti socialinio verslo potencialą sprendžiant valstybei aktualias problemas.

²⁶² NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai, NVO teisės institutas, 2015

Ypač efektyvia bendradarbiavimo forma, greta kitų dviejų, laikytinas aktyvus įsitraukimas, grįstas viešojo ir privataus sektorių partneryste.

Viešojo ir privataus sektorių partnerystė – valstybės arba savivaldybės institucijos ir privataus subjekto įstatymuose nustatyti bendradarbiavimo būdai, kuriais valstybės arba savivaldybės institucija perduoda jos funkcijoms priskirtą veiklą privačiam subjektui, o privatus subjektas investuoja į šią veiklą reikalingą turtą, už tai gaudamas įstatymų nustatytą atlyginimą.²⁶³

Jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis – tai sutartis, kuria du ar daugiau asmenų (partnerių), kooperuodami savo turtą, darbą ar žinias, įsipareigoja veikti bendrai tam tikram, neprieštaraujančiam įstatymui, tikslui arba tam tikrai veiklai. Jungtinės veiklos sutarties teisiniai santykiai nėra detalčiai reglamentuoti, o konkrečios jungtinės veiklos sutarties turinio ir formos specifiką lemia tikslas arba veikla, kuriai ji yra sudaroma. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad teisinę jungtinės veiklos sutarties formą gali įgyti bet kokie įstatymui neprieštaraujantys kelių asmenų tarpusavio įsipareigojimai, kooperuojant turtą ar nematerialines vertybes, užsiimti bendra veikla ar siekti bendro tikslo. Teisės doktrinoje jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis pagal teisinį tikslą priskiriama prie bendradarbiavimo sutarčių grupės, t. y. sutarčių, kurių kvalifikuojamasis požymis yra sutarties šalių bendri tikslai. Jungtinės veiklos sutarties dalyvių tikslo bendrumas lemia jų tarpusavio teisių ir pareigų specifiką: nė vienas jungtinės veiklos dalyvis negali reikalauti naudos tik sau pačiam, jungtinės veiklos partneriai dalijasi tiek gautą pelną, tiek nuostolius ir bendrai atsako pagal iš bendros veiklos kilusias prievoles. Esminis partnerystės santykių elementas – partnerių įsipareigojimas atsisakyti savo trumpalaikių interesų ir suteikti prioritetą ne asmeninei, bet visos partnerių grupės gerovei; partneriai subordina savo interesus ir bendradarbiauja, tikėdamiesi ilgalaikės asmeninės naudos maksimizavimo. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 17 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-435/2013 jungtinės veiklos galutinis tikslas visada siejamas su pelno uždirbimu²⁶⁴.

Šiuo metu Lietuvoje egzistuojantys teisiniai pagrindai sudaro sąlygas bendruoju atveju taikyti šias viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės formas:

- *koncesiją* (pagal LR Koncesijų įstatymą, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1510²⁶⁵) – kai viešojo sektoriaus subjektas suteikia privataus sektoriaus subjektui (koncesininkui) leidimą vykdyti ūkinę komercinę veiklą, susijusią su infrastruktūros objektų projektavimu, statyba, plėtra, atnaujinimu, pakeitimu, remontu, valdymu, naudojimu ir (ar) priežiūra, teikti viešąsias paslaugas, valdyti ir (ar) naudoti valstybės, savivaldybės turtą (tarp jų eksploatuoti gamtos išteklius), o koncesininkas pagal koncesijos sutartį prisiima visą ar didžiąją dalį su tokia veikla susijusios rizikos bei atitinkamas teises ir pareigas, ir jo atlyginimą už šią

²⁶³ LR Investicijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1999 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. VIII-1312

²⁶⁴ www.jurex.lt, žr. 2016-09-12

²⁶⁵ LR Koncesijų įstatymą, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1510

veiklą sudaro tik teisės užsiimti atitinkama veikla suteikimas ir pajamos iš tokios veiklos ar tokios teisės suteikimas ir pajamos iš tokios veiklos kartu su atlyginimu, mokamu koncesininkui suteikiančiosios institucijos, atsižvelgiant į jos prisiimtą riziką. Svarstydama ir vertindama koncesijos tikslingumą ir jos galimą naudą visuomenės poreikiams, suteikiančioji institucija privalo atlikti išsamią ketinamos suteikti konkrečios koncesijos ekonominės, socialinės naudos visuomenės poreikiams analizę, parengti skaičiavimais pagrįstas kiekybines bei kokybines išvadas ir jomis vadovautis priimant sprendimus dėl koncesijos suteikimo. Koncesininkui perduodamas pagal koncesijos sutartį valdyti ir (ar) naudoti valstybės, savivaldybės ir (arba) valstybės ar savivaldybės kontroliuojamų asmenų nuosavybės, patikėjimo teise valdomas ir (ar) naudojamas turtas turi būti valdomas ir (ar) naudojamas taip, kad būtų tenkinami ne vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai ir šis turtas tarnautų visuomenės poreikiams.

- *valdžios ir privataus subjektų partnerystę* (pagal LR Investicijų įstatymą, patvirtintą LR Seimo 1999 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. VIII-1312²⁶⁶) – kai privatus subjektas valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartyje nustatytais sąlygomis investuoja į valdžios subjekto funkcijoms priskirtas veiklos sritis ir šiai veiklai vykdyti reikalingą valstybės arba savivaldybės turtą ir vykdo tose srityse tam tikrą nustatytą veiklą, už kurią privačiam subjektui atlyginimą moka valdžios subjektas;
- *mišraus kapitalo įmonių steigimą* (pagal LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymą, patvirtintą LR Seimo 2014 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. XII-802²⁶⁷) – kai konkrečiai veiklai vykdyti steigiamas mišraus kapitalo juridinis asmuo (viešoji įstaiga, akcinė bendrovė ar uždaroji akcinė bendrovė) ir valstybės ar savivaldybių turtas yra investuojamas kaip viešojo sektoriaus įnašas į bendros įmonės kapitalą.

Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklės, patvirtintos LR Vyriausybės 2014 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. 1363²⁶⁸, reglamentuoja viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų - valdžios ir privataus subjektų partnerystės projektų bei koncesijos projektų – rengimą, teikimą, vertinimą, sprendimų dėl projektų įgyvendinimo priėmimą, įgyvendinimą, partnerystės procese dalyvaujančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę. Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projekto įgyvendinimas turi būti numatytas galiojančiuose strateginiuose veiklos planuose ir (arba) tarpinstituciniuose veiklos planuose, ir (arba) savivaldybių vidutinės arba trumpos trukmės strateginio planavimo dokumentuose. Atrenkant projektų partnerius turi būti viešai skelbiami atrankos kriterijai.

²⁶⁶ LR Investicijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1999 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. VIII-1312

²⁶⁷ LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2014 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. XII-802

²⁶⁸ Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklės, patvirtintos LR Vyriausybės 2014 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. 1363

Atitinkamą bendradarbiavimą tarp socialinio verslo subjektų ir savivaldybių, teikiant socialinio pobūdžio paslaugas, įgalina LR *Viešųjų pirkimų įstatymas*, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. I-1491²⁶⁹. Vadovaujantis LR *Viešųjų pirkimų įstatymo* 32 straipsnio nuostatomis, savivaldybė, kaip perkančioji organizacija, privalo išsiaiškinti, ar tiekėjas yra kompetentingas, patikimas ir pajėgus įvykdyti pirkimo sąlygas, todėl ji turi teisę skelbime apie pirkimą ar kituose pirkimo dokumentuose nustatyti minimalius kandidatų ar dalyvių kvalifikacijos reikalavimus ir pareikalauti, kad kandidatai ar dalyviai pateiktų pirkimo dokumentuose nurodytą informaciją ir kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus. Tačiau perkančiosios organizacijos nustatyti minimalūs kandidatų ar dalyvių kvalifikacijos reikalavimai negali dirbtinai riboti konkurencijos. Jie turi būti pagrįsti ir proporcingi pirkimo objektui, nustatyti atsižvelgiant į perkamų socialinių paslaugų, prekių ar darbų pobūdį, kiekį, svarbą ir paskirtį. Inovatyviųjų viešųjų pirkimų gairės, patvirtintos LR Ūkio ministro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. 4-938²⁷⁰, nežiūrint to, kad yra tik rekomendacinio pobūdžio, sukuria paskatas savivaldybėms, naudojantis esamos viešuosius pirkimus reglamentuojančios teisinės bazės galimybėmis, įsigyti geresnės kokybės, perkančiųjų organizacijų specifinius poreikius labiau atitinkančių socialinio pobūdžio prekių, paslaugų ar darbų, kurie pagerintų viešųjų socialinių paslaugų kokybę ir (ar) savivaldybių funkcijų vykdymo efektyvumą.

LR Valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos apraše, vadovaujantis LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 14 straipsnio 1, 2 ir 4 dalimis, patvirtintame LR Vyriausybės 2014 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1230, numatyta, kad valstybės turtas panaudos pagrindais gali būti perduodamas ne ilgesniam kaip 10 metų terminui:

1. Viešosioms įstaigoms, kai bent vienas iš jų dalininkų yra valstybė ar savivaldybė, kurioms atstovauja valstybės ar savivaldybės institucija, taip pat viešosioms įstaigoms – mokykloms ir viešosioms įstaigoms, tenkinančioms visuomenės interesą muziejų sistemoje;
2. Socialinės įmonės statusą turintiems juridiniams asmenims;
3. Asociacijoms, veikiančioms pagal LR Asociacijų įstatymą, labdaros ir paramos fondams, kai valstybės nekilnojamas turtas perduodamas asociacijoms, labdaros ir paramos fondams, kurie vykdo bent vieną socialinei ar valstybės nacionalinio saugumo sričiai priskirtinų veiklų, įvardintų LR Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimo Nr. 1890 „Dėl Valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašo patvirtinimo“²⁷¹ 2 punkte;
4. Kitiems subjektams, jeigu tai nustatyta įstatymuose, tarptautinėse sutartyse ar tarptautiniuose susitarimuose.

LR Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimo Nr. 1890 „Dėl Valstybės turto perdavimo panaudos

²⁶⁹ LR *Viešųjų pirkimų įstatymas*, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. I-1491

²⁷⁰ Inovatyviųjų viešųjų pirkimų gairės, patvirtintos LR Ūkio ministro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. 4-938

²⁷¹ LR Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1890 „Dėl Valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašo patvirtinimo“

pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašo patvirtinimo" 2 punkte įvardinta, kad šios asociacijų, labdaros ir paramos fondų veiklos priskiriamos socialinei sričiai:

- vaiko ir šeimos gerovės skatinimas ir (arba) vaiko teisių užtikrinimas;
- pagalba nusikaltimų aukoms ir (arba) smurto artimoje aplinkoje prevencija ir mažinimas;
- jaunimo dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas ir jo integravimas į visuomeninį gyvenimą;
- neįgaliųjų ar kitų socialinių grupių (prekybos žmonėmis aukų, asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichotropinių medžiagų ligomis, nuteistųjų ir asmenų, paleistųjų iš laisvės atėmimo vietų, taip pat kitų socialinių grupių) ir užsieniečių socialinė integracija;
- pagalbos ar socialinių paslaugų teikimas asmenims dėl amžiaus, neįgalumo ar kitų socialinių problemų negalintiems pasirūpinti savo asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ar patiriantiems skurdą ir socialinę atskirtį;
- ligų ir priklausomybių prevencija, pacientų telkimas ir jų teisių gynimas ir savipagalbos stiprinimas;
- žmogaus teisių ir lygių galimybių užtikrinimas;
- moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas;
- užimtumo ir socialinės integracijos skatinimas per neformalųjį vaikų ir jaunimo švietimą, suaugusiųjų švietimą ir kultūrinę veiklą;
- savanoriškos veiklos plėtojimas;
- žmonių fizinio aktyvumo skatinimas, kūno kultūros ir sporto plėtojimas;
- bendruomeninių organizacijų veikla, tenkinanti gyvenamosios vietovės bendruomenės viešuosius poreikius;
- socialinės atsakomybės, socialinio dialogo ir socialinės partnerystės skatinimas ir plėtojimas nacionaliniu, šakos ir teritoriniu lygmeniu;
- mokslo bendruomenės socialinės atsakomybės skatinimas plėtojant visuomenės poreikius atitinkančius mokslinius tyrimus ir mokslo žinių sklaidą.

Asmenys, kuriems valstybės ir savivaldybių turtas perduotas neatlygintinai naudotis, negali jo išnuomoti ar kitaip perduoti naudotis tretiesiems asmenims.

Platesnes bendradarbiavimo ir partnerystės galimybes turi savivaldybių įmonės ir socialinio verslo subjektai, turintys nevyriausybines organizacijas. LR *Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas*, patvirtintas LR Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-717²⁷², nustato nevyriausybinių organizacijų plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis ir kitas nevyriausybinių organizacijų veiklos sąlygas, skatinančias jų plėtrą. Šiame įstatyme nevyriausybė organizacija apibrėžiama kaip nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai

²⁷² LR *Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas*, patvirtintas LR Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-717

veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra politinės valdžios siekimas arba vien tik religijos tikslų įgyvendinimas. Valstybė ar savivaldybė, juridinis asmuo, kurio visuotiniame dalyvių susirinkime valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 1/3 balsų, negali turėti daugiau kaip 1/3 balsų nevyriausybinių organizacijos visuotiniame dalyvių susirinkime. Nevyriausybinių organizacijos gali būti skirstomos į grupinės ir viešosios naudos siekiant atsižvelgti į organizacijos teikiamą naudą visuomenei skirstant valstybės ir savivaldybių lėšas, skirtas nevyriausybinių organizacijų veiklai finansuoti. Grupinės naudos nevyriausybinių organizacija – nevyriausybinių organizacija, kurios veikla teikia naudą tik jos dalyviams. Viešosios naudos nevyriausybinių organizacija – nevyriausybinių organizacija, kurios veikla teikia naudą ne tik jos dalyviams, bet ir visuomenei. Šiame taip pat numatoma, jog valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimas su nevyriausybėmis organizacijomis įgyvendinamas finansuojant nevyriausybinių organizacijų programas, projektus ir iniciatyvas.

Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės galimybes sąlygoja valstybės pagalba reglamentuojantys teisės aktai (detaliau: <https://kt.gov.lt/lt/veiklos-sritys/valstybes-pagalba/susijusi-informacija-2/teises-aktai-3>). Valstybės pagalba yra parama, kurią valstybė iš savo išteklių teikia tam tikriems ūkio subjektams arba tam tikroms prekėms gaminti ar paslaugoms teikti, suteikdama išskirtinę ekonominę naudą, kuri neatsirastų rinkos sąlygomis, ir kuri iškraipo konkurenciją bei veikia prekybą tarp ES valstybių narių.

Parama kvalifikuojama kaip valstybės pagalba, kai ji atitinka visus Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus kriterijus:

- *Parama skiriama ūkio subjektui.* Ūkio subjektu laikomas bet kokio juridinio statuso ir bet koku būdu finansuojamas subjektas, vykdomas ūkinę veiklą (net jeigu savo veikla nesiekia pelno). Ūkinė veikla yra prekių ar paslaugų siūlymas rinkoje. Taigi tam tikro subjekto priskyrimas prie ūkio subjektų kategorijos visiškai priklauso nuo jo veiklos pobūdžio, o ne nuo jo teisinės formos.
- *Parama skiriama valstybės.* Tais atvejais, kai valdžios institucija suteikia pagalbą gavėjui tiesiogiai arba per tarpininką, šis paramos perdavimas yra priskirtinas valstybei. Priemonė nepriskirtina valstybei, jeigu valstybė narė įpareigota ją įgyvendinti pagal Sąjungos teisę ir neturi galimybės veikti savo nuožiūra.
- *Parama teikiama iš valstybės išteklių.* Valstybiniais ištekliais yra laikomi visi viešojo sektoriaus ištekliai. Į valstybės išteklių sąvoką patenka ir valstybės ar savivaldybės kontroliuojamų įmonių ištekliai, nes valstybė (ar savivaldybė) gali nurodyti, kaip šiuos išteklius naudoti. Išteklių kilmė nėra svarbi, jeigu prieš tai, kai jie tiesiogiai ar netiesiogiai perduodami pagalbos gavėjams, jie yra kontroliuojami valstybės (pavyzdžiui, Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos).
- *Parama teikia išskirtinę ekonominę naudą, kurios ūkio subjektai negautų rinkos sąlygomis.* Laikoma, kad ūkio subjektas įgyja išskirtinę ekonominę naudą tada, kai įprastomis rinkos

sąlygomis, t. y. be valstybės intervencijos, tokia nauda nebūtų atsiradusi. Jeigu dėl valstybės intervencijos sumažėja ūkio subjekto įprastai patiriamos sąnaudos, tai reiškia, kad jam suteikta ekonominė nauda.

- *Parama yra selektyvi.* Priemonė yra selektyvi, kai ji teikia naudą tik tam tikriems ūkio subjektams arba tam tikriems sektoriams (pavyzdžiui, parama teikiama tam tikro dydžio arba įsikūrusioms tam tikrame regione, arba veikiančioms tam tikruose sektoriuose įmonėms).
- *Parama daro poveikį konkurencijai ir prekybai tarp valstybių narių.* Praktiškai vertinant valstybės pagalbą šie kriterijai dažnai vertinami kartu, nes paprastai manoma, kad jie yra glaudžiai susiję. Valstybės suteikta priemonė laikoma iškraipančia konkurenciją arba galinčia ją iškraipyti, jeigu valstybė suteikia ūkio subjektui finansinį pranašumą liberalizuotame sektoriuje, kuriame yra arba galėtų būti konkurencija. Užtenka vien to, kad tokia pagalba ūkio subjektui suteikiama galimybė išlaikyti stipresnę konkurencinę padėtį, nei jis būtų turėjęs, jeigu ta pagalba nebūtų suteikta. Poveikis prekybai tarp valstybių narių konstatuojamas tada, kai valstybės suteikta parama sustiprina ūkio subjekto padėtį, lyginant su kitais Europos Sąjungos vidaus rinkoje konkuruojančiais ūkio subjektais. Valstybės parama gali daryti poveikį Europos Sąjungos vidaus prekybai net ir tuo atveju, kai jos gavėjas tarpvalstybinėje prekyboje tiesiogiai nedalyvauja²⁷³.

Nežiūrint to, kad dauguma subjektų, kuriems suteikta teisė panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudoti valstybės ar savivaldybių turtą pagal *LR Koncesijų įstatymą*, patvirtintą LR Seimo 1996 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1510²⁷⁴, yra pelno nesiekiantys viešieji juridiniai asmenys, kurių tikslas tenkinti viešuosius interesus vykdant švietimo, mokymo ir mokslinę, kultūrinę, sveikatos priežiūros, socialines pagalbos teikimo, taip pat kitokią visuomenei naudingą veiklą, galimybė šiems subjektams neatlygintinai naudotis valstybės turtu gali būti traktuojama kaip tam tikra valstybės pagalbos forma. Šiuo atveju valstybės pagalba būtų neteikiama, jeigu būtų pagrįsta, kad visa nauda, kurią atitinkamas subjektas gavo bus perduota galutiniais naudos gavėjams, o subjektas gavęs turtą panaudos pagrindais veiks kaip tarpininkas, negaudamas jokios naudos.

Valstybės pagalba nelaikoma, jei, plėtojant bendradarbiavimą tarp socialinio verslo ir viešojo sektoriaus, bus patvirtina, kad: a) tiek viešasis finansavimas, tiek visi dėl tokio finansavimo įgyti pranašumai yra kiekybiškai įvertinami ir įrodomi, ir yra taikoma atitinkama tvarka, kuria užtikrinama, kad jie būtų visiškai perduoti galutiniais pagalbos gavėjams; taip pat b) tarpininkui nesuteikiamas papildomas pranašumas, nes jis arba išrenkamas per atvirą konkursą, arba viešąjį finansavimą gali gauti visi subjektai, kurie atitinka būtinas objektyvias sąlygas, kad vartotojai, kaip galutiniai pagalbos gavėjai, turėtų teisę įsigyti tokias pat paslaugas iš bet kokio tinkamo tarpininko.

²⁷³ kt.gov.lt, žr. 2016-09-12

²⁷⁴ LR Koncesijų įstatymą, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1510

Plėtojant bendradarbiavimą tarp socialinio verslo ir savivaldybių reikia atsižvelgti, kad būtų nepažeistos Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (OL 2008 C 115)²⁷⁵ nuostatos, numatančios, kad Valstybių teikiama pagalba:

1. Bendrajai rinkai neprieštarauja:
 - a. socialinio pobūdžio pagalba individualiems vartotojams, jei ji yra teikiama nediskriminuojant atitinkamų gaminių dėl jų kilmės;
 - b. pagalba gaivalinių nelaimių ar kitų ypatingų įvykių padarytai žalai atitaisyti;
 - c. pagalba, teikiama tam tikrų Vokietijos Federacinės Respublikos regionų, patyrusių žalą dėl Vokietijos padalijimo, ūkiui, jei tokia pagalba reikalinga dėl padalijimo atsiradusiam ekonominiam atsilikimui kompensuoti.
2. Bendrajai rinkai neprieštaraujančia gali būti laikoma:
 - a. pagalba, skirta regionų, kuriuose yra neįprastai žemas gyvenimo lygis arba didelis nedarbas, ekonominei plėtrai skatinti;
 - b. pagalba, skirta bendriems Europos interesams svarbių projektų vykdymui skatinti arba kurios nors valstybės narės ekonomikos dideliems sutrikimams atitaisyti;
 - c. pagalba, skirta tam tikros ekonominės veiklos rūšių arba tam tikrų ekonomikos sričių plėtrai skatinti, jei ji netrikdo prekybos sąlygų taip, kad prieštarautų bendram interesui;
 - d. pagalba, skirta kultūrai remti ir paveldui išsaugoti, jei tokia pagalba prekybos sąlygų ir konkurencijos Bendrijoje nepaveikia taip, kad prieštarautų bendram interesui.
 - e. kitos pagalbos rūšys, kurios gali būti nurodytos Tarybos sprendimuose, priimtuose kvalifikuota balsų dauguma remiantis Komisijos pasiūlymu.

Aktyvus įsitraukimas, kaip bendradarbiavimo forma, grįsta viešojo ir privataus sektorių partneryste, akcentuojamas ir *Valstybės pažangos strategijoje „Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“*, patvirtintoje LR Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015²⁷⁶, kurioje numatytas siekis sudaryti realias galimybes viešąsias paslaugas teikti ne tik valdžios institucijoms, bet ir bendruomenėms, nevyriausybiniams organizacijoms ir privačiam sektoriui. *Viešojo valdymo tobulinimo 2012-2020 metų programoje*, patvirtintoje LR Vyriausybė 2012 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 171²⁷⁷, teigiama, jog viešojo valdymo procesų efektyvumą lemia viešojo valdymo institucijų ir visuomenės pastangos bei gebėjimai mažiausiomis sąnaudomis priimti ir įgyvendinti viešojo valdymo sprendimus, labiausiai atitinkančius visuomenės poreikius bei užtikrinti visuomenės poreikius atitinkančių paslaugų teikimą. Šių nuostatų kontekste tampa aktualus socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės efektyvinimas.

²⁷⁵ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (OL 2008 C 115)

²⁷⁶ Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta LR Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015

²⁷⁷ Viešojo valdymo tobulinimo 2012-2020 metų programa, patvirtinta LR Vyriausybė 2012 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 171

Aktyvaus socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės aktyvinimo pavyzdžiu laikytinos savivaldos bendruomenės inicijuojamos veiklos, skirtos socialinei atskirčiai mažinti, įgyvendinamos plėtojant Vietos veiklos grupių veiklas. Vietos veiklos grupių steigimą ir vietos plėtros strategijų rengimą nustato *Vietos plėtros strategijų rengimo taisyklės*, patvirtintos LR Vidaus reikalų ministro 2015 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 1V-36²⁷⁸.

LR Vietos savivaldos įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1994 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. I-533²⁷⁹, numato socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės galimybes. LR Vietos savivaldos įstatyme įvardintų savarankiškos savivaldybių funkcijų aibėje išskirtinos funkcijos sietinos su pagrindinėmis socialinio verslo dedamosiomis:

- *socialinių paslaugų plėtra*:
 - o socialinių paslaugų planavimas ir teikimas, socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis;
 - o sąlygų savivaldybės teritorijoje gyvenančių neįgalųjų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas;
 - o savivaldybės socialinio būsto fondo sudarymas ir jo remontas, socialinio būsto nuoma;
 - o dalyvavimas sprendžiant gyventojų užimtumo, kvalifikacijos įgijimo ir perkvalifikavimo klausimus, viešųjų ir sezoninių darbų organizavimas; ir t.t.
- *verslo plėtra* (tame tarpe ir socialinio verslo):
 - o sąlygų verslo ir turizmo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas.

Įvardintų funkcijų, įgyvendinimui LR Vietos savivaldos įstatyme numatytos atitinkamos savivaldybės tarybos kompetencijos, leidžiančios realizuoti viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės formas (koncesija; valdžios ir privataus subjektų partnerystė; mišraus kapitalo *įmonių steigimas*) plėtojant socialinį verslą:

- sprendimų dėl viešųjų ir privačių juridinių asmenų (kurių dalininkė yra savivaldybė) steigimo, reorganizavimo, likvidavimo priėmimas;
- sprendimų dėl bendrų su kitomis savivaldybėmis įmonių steigimo priėmimas;
- sprendimų dėl partnerystės su privačiais subjektais tikslingumo priėmimas; reikalingų partnerystei su privačiais subjektais įgyvendinti, paskelbimo, viešųjų pirkimų sąlygų, būdo ir pagrindinių sutarties dėl partnerystės su privačiais subjektais sąlygų tvirtinimas; pritarimas galutiniam partnerystės su privačiais subjektais sutarties projektui iki tokios sutarties pasirašymo.

²⁷⁸ Vietos plėtros strategijų rengimo taisyklės, patvirtintos LR Vidaus reikalų ministro 2015 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 1V-36

²⁷⁹ LR Vietos savivaldos įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1994 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. I-533

Apibendrinant galima teigti, jog šiuo metu Lietuvoje egzistuojantys teisiniai pagrindai sudaro sąlygas taikyti šias viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės formas, plėtojant socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimą:

- *koncesiją* (pagal LR Koncesijų įstatymą, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1510²⁸⁰).
- *valdžios ir privataus subjektų partnerystę* (pagal LR Investicijų įstatymą, patvirtintą LR Seimo 1999 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. VIII-1312²⁸¹).
- *mišraus kapitalo įmonių steigimą* (pagal LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymą, patvirtintą LR Seimo 2014 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. XII-802²⁸²).

Socialinio verslo subjektai, kaip ir kiti subjektai, turi galimybes naudoti šias bendradarbiavimo su savivaldybėmis formas:

- Informacijos teikimas;
- Konsultavimas;
- Aktyvus įsitraukimas.

Aktyvaus bendradarbiavimo formos tarp socialinio verslo subjektų ir savivaldybių realizavimas tam tikrais atvejais gali būti Valstybės pagalbos objektas. Valstybės pagalba nelaikoma, jei plėtojant bendradarbiavimą tarp socialinio verslo ir viešojo sektoriaus, bus pagrįsta, kad:

- a) tiek viešasis finansavimas, tiek visi dėl tokio finansavimo įgyti pranašumai yra kiekybiškai įvertinami ir įrodomi, ir yra taikoma atitinkama tvarka, kuria užtikrinama, kad jie būtų visiškai perduoti galutiniams pagalbos gavėjams; arba
- b) tarpininkui nesuteikiamas papildomas pranašumas, nes jis arba išrenkamas per atvirą konkursą, arba viešąjį finansavimą gali gauti visi subjektai, kurie atitinka būtinas objektyvias sąlygas, kad vartotojai, kaip galutiniai pagalbos gavėjai, turėtų teisę įsigyti tokias pat paslaugas iš bet kokio tinkamo tarpininko.

Taigi, socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės formų, įvardijamų įstatymuose ir normatyviniuose aktuose, įvairovė yra pakankama. Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės galimybes ribojančiu veiksniu laikytinas LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme, patvirtintame LR Vyriausybės 2014 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1230²⁸³, numatyta nuostata, kad valstybės turtas panaudos pagrindais gali būti perduodamas ne ilgesniam kaip 10 metų terminui ribotai aibei socialinio verslo subjektų:

²⁸⁰ LR Koncesijų įstatymą, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1510

²⁸¹ LR Investicijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1999 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. VIII-1312

²⁸² LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2014 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. XII-802

²⁸³ LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, patvirtintas LR Vyriausybės 2014 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1230

- viešosioms įstaigoms – mokykloms ir viešosioms įstaigoms, tenkinančioms visuomenės interesą muziejų sistemoje;
- socialinės įmonės statusą turintiems juridiniams asmenims.

Siekiant efektyviai įgyvendinti Socialinio verslo koncepcijos, patvirtintos LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207284, nuostatas tikslinga būtų LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme numatyti, kad valstybės turtas panaudos pagrindais gali būti perduodamas visiems socialinio verslo subjektams, kurie atitinka socialinio verslo kriterijus, nustatytus Socialinio verslo koncepcijoje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės poreikį ir galimybės sąlygoja šios dedamosios:

- (i) savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų viešųjų paslaugų įvairovė (detaliau – 2.6 poskyryje);
- (ii) viešųjų paslaugų mastas;
- (iii) egzistuojanti socialinių paslaugų infrastruktūra.

Šios dedamosios yra skirtingos kiekvienoje savivaldybėje, todėl, rengiant laipsniškus viešųjų socialinių paslaugų perdavimo socialinio verslo subjektams planus, jų įgyvendinimui, priklausomai nuo realios situacijos konkrečioje savivaldybėje, turėtų būti taikomi individualūs (pritaikyti konkrečiai situacijai) partnerystės instrumentai: (i) viešieji pirkimai; (ii) koncesija; (iii) valdžios ir privataus subjektų partnerystė; (iv) mišraus kapitalo įmonių steigimas.

Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės egzistuojančioms teisinėms galimybėms įveiklinti siūlytina taikyti šiuos partnerystės plėtojimo instrumentus:

- a. Socialinio verslo subjektų ir savivaldybių bendradarbiavimą plėtoti steigiant ir plėtojant klasterius, kaip tai apibrėžta Lietuvos klasterių plėtros koncepcijoje, patvirtintoje LR Ūkio ministerijos 2014 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. 4-131²⁸⁵;
- b. Savivaldybėms, naudojantis esamos viešuosius pirkimus reglamentuojančios teisinės bazės galimybėmis, įsigyti geresnės kokybės, perkančiųjų organizacijų specifinius poreikius labiau atitinkančių socialinio pobūdžio prekių, paslaugų ar darbų, kurie pagerintų viešųjų socialinių paslaugų kokybę, dažniau taikant Inovatyviųjų viešųjų pirkimų gairėse, patvirtintose LR Ūkio ministro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. 4-938²⁸⁶, pateiktas rekomendacijas.

²⁸⁴ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207

²⁸⁵ Lietuvos klasterių plėtros koncepcijoje, patvirtintoje LR Ūkio ministerijos 2014 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. 4-131

²⁸⁶ Inovatyviųjų viešųjų pirkimų gairės, patvirtintos LR Ūkio ministro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. 4-938

IŠVADOS

1. ES valstybių narių patirtis plėtojant socialinį verslą:

- Pastaruosius dešimtmečius pasaulyje augant ekonominės gerovės užtikrinimo ir socialinio saugumo poreikiams užsienio valstybėse, socialinis verslas tampa vis svarbesne priemone, leidžiančia sumažinti atotrūkį tarp valdžios, verslo ir bendruomenių bei suteikiančia galimybes efektyviai tenkinti socialinius poreikius ir spręsti visuomenės problemas.
- ES lygiu socialinio verslo reglamentavimas tik formuojamas. Svarbiausiame ES teisės akte – Socialinio verslo iniciatyvoje – socialinis verslas yra suprantamas kaip įmonė, kurios pagrindinis siekis yra socialinis poveikis, o ne pelno savininkams ar akcininkams siekimas ir kuri veikia rinkoje tiekdamą prekes ir paslaugas verslui įprastu ir inovatyviu būdu, tačiau pelno perviršį pirmiausia naudoja socialiniams tikslams. Ji valdoma atsakingai ir skaidriai – įtraukiant darbuotojus, klientus ir jos komercinė veikla suinteresuotas šalis. ES pateikiamas socialinio verslo apibrėžimas bei kriterijai nėra griežti ir turi tik rekomendacinį pobūdį, kadangi ES lygiu yra siekiama nesudaryti formalių kliūčių įvairių formų ūkio subjektams vystyti socialinį verslą.
- Vertinant socialinio verslo raiškos ir praktikos įvairovę tiek pagal socialinio verslo įvairių ir platų ūkio subjektų ratą, tiek pagal socialinio verslo kriterijų taikymo praktiką skirtingose valstybėse, galima identifikuoti socialinio verslo tipinius skiriamuosius požymius, kurie yra bendri užsienio šalyse: a) socialinio verslo pagrindinis tikslas turi būti nukreiptas į socialinę misiją; b) jis turi vykdyti ekonominę veiklą ir pelno dalį reinvestuoti į pagrindinius tikslus; c) būti finansiškai ir instituciškai nepriklausomas nuo viešojo sektoriaus; bei d) skaidrus ir atsakingas.
- Europos valstybėse socialinio verslo subjektų vykdoma ekonominė veikla dažniausiai yra susijusi su (i) sveikatos priežiūros ir socialinio darbo paslaugomis, (ii) švietimo paslaugomis, (iii) paslaugomis verslui, o pagal socialinius sektorius socialinis verslas veikia (i) bendruomenių vystymo, (ii) aprūpinimo būstu, (iii) dalyvavimo ir lygybės darbo rinkoje skatinimo bei (iv) švietimo srityse. Daugiausiai socialinio verslo įmonės orientuojasi į paslaugų teikimo veiklas.
- Užsienio šalių praktikoje dominuoja atlygintinų paslaugų modelis bei paslaugų subsidijavimo modelis, kas rodo jog dauguma šių valstybių socialinio verslo įmonių sėkmingai operuoja rinkoje. Jos yra savarankiškos, sugeba pritraukti pelną per teikiamas paslaugas ir parduodamas prekes, didelę dalį gauto pelno reinvestuoja į socialinės misijos palaikymą.
- Socialinio verslo teisinis reglamentavimas Europos šalyse įvairus – vienoje šalyje (pvz. Jungtinėje Karalystėje) socialinio verslo plėtrai paskatinti ir šiam sektoriui sustiprinti tinkamos sąlygos yra kuriamos tiek strateginiame tiek ir atskirų priemonių įgyvendinimo lygmenyse, kitose šalyse, tokiose kaip Nyderlandai arba Švedija socialinio verslo reglamentavimas apsiriboja tik bendru ūkio subjektų teisiniu reglamentavimu (dažniausiai darbo integracijos socialinių įmonių srityje).

- Socialinio verslo subjektų paramos sistema užsienio šalyse yra netolygi – pvz. Jungtinėje Karalystėje paramos sistema yra labai išplėtotą, tuo tarpu Švedijoje ir Nyderlanduose socialinio verslo subjektai paramos priemonių atžvilgiu nėra išskiriami iš kitų ūkio subjektų rato. Nors užsienio šalyse egzistuoja specialūs, į socialinio verslo plėtrą nukreipti fondai, tačiau dauguma šalių taikomų finansinių mechanizmų yra nukreipta į palankios aplinkos socialinio verslo plėtrai kūrimą (švietimą, kvalifikacijos kėlimą, gebėjimų didinimą, mokestines lengvatas, socialinio verslo savarankiškumo stiprinimą ir pan.), o ne į konkrečių socialinio verslo įmonių palaikymą. Visais nagrinėtais atvejais pastebėta, kad socialinio verslo subjektams yra sąlygos pasinaudoti visomis paramos galimybėmis, teikiamomis įprastiniams verslo subjektams.
- Socialinio verslo poveikio vertinimas ir jo būtinumas yra pabrėžiamas Europos lygiu. Atsižvelgiant į socialinio verslo rūšių ir veikimo būdų įvairovę taikomos labai skirtingos poveikio vertinimo metodikos. Jų pasirinkimas priklauso to kas, ką ir kokiam tikslui nori įvertinti. Labiausiai paplitusios yra išlaidų-naudos analizės metodas, reitingavimu paremta metodika bei socialinė apskaita ir auditas. Lietuvoje socialinių įmonių, taip kaip jos šiandien dienai yra apibrėžiamos LR socialinių įmonių įstatymo, atžvilgiu tikslingiausia yra taikyti kaštų – naudos analizės metodą. Tačiau vertinat socialinį verslą plačiąja prasme, nerekomenduotina prisirišti prie vienos metodikos bei taikyti jas pagal tai, kuri iš jų geriausiai atitinka siekiamą poveikio vertinimo tikslą.

2. Socialinio verslo būklė ir galimos plėtros kryptys Lietuvoje:

- Lietuvoje faktinę socialinio verslo subjektų aibę formuoja trys subjektų grupės: (i) ūkio subjektai vykdančys ūkinę-komercinę veiklą; (ii) nevyriausybines organizacijas; (iii) socialinės įmonės.
- Daugiausia potencialo įsitraukti į socialinį verslą turi ūkinę-komercinę veiklą vykdančys ūkio subjektai, kurie dalyvauja labdaros, paramos arba socialinės atsakomybės iniciatyvose, nes jie investuoja dalį savo pelno į socialinius tikslus, tik renkasi kitokią formą. Socialiai atsakingo verslo principų raiška Lietuvos verslo įmonėse yra ženkliai mažesnė nei kitose ES valstybėse. Žemas socialiai atsakingo verslo lygis Lietuvoje atitinkamai sąlygoja ir socialinio verslo potencialą ir apimtį. Didelis socialinio verslo potencialas fiksuojamas ekonominės veiklos sektoriuose, priskirtinuose paslaugų sferai: "S Kita aptarnavimo veikla"; "R Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla"; "P Švietimas". Bendros labdaros ir paramos skyrimo aplinkos gerinimas, socialinės atsakomybės skatinimas didintų kritinę masę įmonių, galinčių pradėti socialinį verslą.
- Nevyriausybinių sektoriaus organizacijos (asociacijos, labdaros ir paramos fondai, viešosios įstaigos ir pan.) Lietuvoje taip pat turi socialinių pobūdžio paslaugų teikimo potencialą, tačiau didžioji dauguma iš jų neturi pajamų iš ūkinės komercinės veiklos generavimo gebėjimų ir tradicijų. Nevyriausybinių sektoriaus organizacijų aibėje tik pavieniai subjektai šiuo metu yra pajėgūs daugiau kaip 50 proc. įplaukų generuoti iš ūkinės komercinės veiklos. Nežiūrint to, nevyriausybinių

sektoriaus organizacijos, ypač viešosios įstaigos ir asociacijos, juose įdiegus atitinkamus verslo modelius ir suformavus reikiamus gebėjimus, galėtų tapti pilnateisiais socialinio verslo subjektais ir turėtų konkurencinį pranašumą prieš kitus ūkio subjektus (privačius juridinius asmenis) dėka galimybės pritraukti paramos lėšas teikiamų socialinių paslaugų plėtrai.

- Socialinių įmonių plėtra turi tik labai ribotą perspektyvą, nes absoliučiai yra priklausoma nuo valstybės finansinių paramos priemonių, kurioms sumažėjusius tokių įmonių veikla nutrūktų, būtų negyvybinga. Be to, socialinės dažnai prisideda prie tikslinės grupės izoliavimo nuo likusios visuomenės dalies, tuo tarpu kitos socialinio verslo rūšys atvirkščiai – padeda integruoti tikslines grupes į visuomenę.
- Išanalizavus užsienio šalyse taikomas praktikas, galima identifikuoti šias kryptis, kuriose Lietuva galėtų perimti gerąją patirtį: (1) socialinė ir ekonominė atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų visuomenės grupių integracija (pvz. integracija į darbo rinką ar remiamas įdarbinimas); (2) visuotinės svarbos socialinės paslaugos (tokios kaip ilgalaikė pagyvenusiu asmenų ar asmenų su negalia priežiūra, švietimas ir vaikų globa, užimtumo ir ugdymo paslaugos, socialinė rūpyba, sveikatos priežiūros ir medicinos paslaugos); (3) kitos socialinės ir bendruomeninės paslaugos, tokios kaip konsultavimas, jaunimo informavimas, mikro finansavimas, laikinas benamių prieglobstis ir kt.; (4) kitos viešosios paslaugos, tokios kaip viešasis transportas, viešųjų erdvių priežiūra, atliekų tvarkymas, grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų rehabilitacija ir pan.; (5) žemės ūkis ir aplinkosauginė veikla, tokia kaip emisijų ir atliekų mažinimas, atsinaujinanti energetika ir pan.; (6) kultūra, turizmas ir rekreacinės veiklos; (7) solidarumo su besivystančiomis šalimis praktikavimas (pvz. sąžiningos prekybos skatinimas).
- Lietuvoje esanti teisinė ir normatyvinė bazė, bent jau strateginiame/programiniame lygmenyje, suponuoja, kad socialinio verslo plėtra yra vienas iš prioritetinių uždavinių, siekiant paskatinti sumanios visuomenės ir socialinės ekonomikos plėtrą Strategijos „Lietuva 2030“ strategijos ir 2014–2020 metų nacionalinė pažangos programa nuostatos pilnai atliepia iššūkius, sietinus socialinio verslo plėtros dimensijomis. Strateginiame lygmenyje yra išskirta aibė prioritetinių kryptių, kurių įgyvendinimas yra būtinas siekiant užtikrinti tvarią ūkio plėtrą bei geresnę gyvenimo kokybę visiems šalies gyventojams. Šiems prioritetams įgyvendinti yra numatomi būtini veiksmai bei priemonės socialinėje, aplinkosauginėje ir kultūros srityse, kas galėtų būti esminis pagrindas formuojantis socialinio verslo veiklų spektro plėtojimo kryptis. Socialinis verslas, plėtodamas savo veiklą numatytose kryptyse (socialinių paslaugų pažeidžiamoms gyventojų grupėms teikimas, socialinio būsto aprūpinimo paslaugos, sveikatos priežiūros paslaugos, miestų ir kaimų bendruomenių įveiklinimas, pažeidžiamų visuomenės grupės asmenų bei pagyvenusiu asmenų reintegracija į visuomenę bei darbo rinką, kultūros paveldosauga ir gamtos apsauga ir jų propagavimas ir kt.), galėtų ne tik prisidėti prie esamų problemų sprendimo, bet ir pasiūlyti naujus ekonomiškai

pagrįstus jų sprendimo būdus bei alternatyvas. Siekiant įveiklinti socialinį verslą minėtose srityse galima būtų sukurti mišrią viešųjų paslaugų ekonomiką, kuriant konkurencinę rinką, kai valstybės, savivaldybės įstaigos, socialinis ir privatus verslas, ir nevyriausybinės organizacijos, teikia paslaugas, konkuruodamos tarpusavyje. Tačiau tam reikalingas geresnis socialinio verslo teisinis reglamentavimas. Lietuvoje šiuo metu egzistuoja tik atskiras Socialinių įmonių įstatymas, tačiau dėl skirtingo socialinio verslo ir socialinių įmonių subjektų traktavimo bei neatitikimų, jo nuostatos sukelia nemažai prieštaravimų bei neleidžia tikslingai įgyvendinti politikos priemonių, skirtų socialinio verslo plėtrai. Kiti dokumentai (pvz. socialinio verslo koncepcija) teisės aktų hierarchijoje yra žemiau nei Socialinių įmonių įstatymas.

- Šiuo metu Lietuvoje vyrauja (i) įterptų ir (ii) integruotų socialinių verslų modeliai (NVO, paramos labdaros fondai bei socialinės įmonės statusą turintys verslai) pagal integracijos tarp socialinių programų ir verslo veiklų lygį. Pagal socialinio verslo veiklos plėtojimo mechanizmo tipą, Lietuvoje vyrauja (i) užimtumo, (ii) atlygintinių paslaugų ir (iii) kooperatyvo modeliai.
- Lietuvoje egzistuoja aibė instrumentų (finansinės paramos/labdaros projektai, įmonių socialinės atsakomybės projektai, viešo ir privataus sektoriaus partnerystė, ikiprekybiniai pirkimai, ES paramos priemonės, socialinis verslas), kurie gali būti skirti paskatinti tradicinio verslo įsitraukimą į socialinių problemų sprendimą. Dėl socialinio verslo teisinio reglamentavimo neapibrėžtumo, esamų priemonių panaudojimas siekiant pritraukti tradicinį verslą į socialinių problemų sprendimą yra fragmentiškas ir nekuriantis tvaraus pokyčio.
- Lietuvos NVO poveikis sprendžiant socialines problemas šiuo metu yra minimalus dėl resursų nepastovumo, fragmentiškumo ir stokos bei valstybės nenoro bendradarbiauti ir decentralizuoti socialinių paslaugų teikimą. Šio sektoriaus potencialą tapti socialinio verslo subjektais paskatintų tokios priemonės kaip (i) NVO verslumo kompetencijų sustiprinimas, (ii) pagalba suformuojant pradinį veiklos kapitalą, (iii) partnerystės projektai su tradiciniu ir patyrusiu verslu bei (iv) valstybės parama socialinio verslumo "startui".
- Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų viešųjų paslaugų perdavimo NVO, tradiciniam verslui arba socialiniam verslui lygis šiuo metu yra labai žemas ir jis turėtų būti visokeriopai skatinimas. Socialinio verslo kontekste, remiantis EK Komunikato „Socialinio verslo iniciatyva“ nuostatomis, vertinant valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų viešųjų paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, reiktų vertinti ne visų viešųjų paslaugų perdavimo socialiniam verslui galimybes, o pirmiausia paskatinti į socialinių paslaugų perdavimą, taip suformuojant gerąją praktiką.
- Priimant sprendimus dėl konkrečių socialinių paslaugų perdavimo, reikia atsižvelgti į socialinių paslaugų spektrą ir įvairovę bei socialinių paslaugų perėmimo socialiniam verslui patrauklumą. Mažiausiai patrauklios iš socialinio verslo vystymo perspektyvos yra tos viešosios paslaugos, kurios

sukuria galutiniam vartotojui mažai vertės arba yra sunkiai apčiuopiamos (informavimas, konsultavimas). Taip pat kompleksinės paslaugos, kurių teikimui reikalingas kompleksinis požiūris ir infrastruktūra (trumpalaikė socialinė globa, apgyvendinimas savarankiškuose namuose, laikinas apnakvydinimas ir pan.). Nepakankamai komerciškai patrauklios yra paslaugos, susijusios su ilgalaikiais įsipareigojimais (ilgalaikė socialinė globa). Komerciškai patraukliausios yra tipinės verslo paslaugos (maitinimo organizavimas, transporto paslaugos, aprūpinimas avalyne ir drabužiais, skalbimo paslaugos). Aiškūs ir apibrėžti verslo modeliai, leistų greitai pradėti sėkmingus socialinius verslus šioje srityje.

- Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas socialiniuose versluose gali pagerinti šių verslų prieigą prie klientų ir tikslinių grupių, tačiau kad socialiniai verslai būtų patrauklūs komerciškai, reikalingi modeliai, kurie leistų atpiginti paslaugų teikimo kaštus ir tokiu būdu užtikrinti 50 proc. pelno reinvesticiją į socialinius tikslus, tuo pačiu formuojant palankią aplinką socialinių problemų sprendimui verslo pagalba.

3. Teisinės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai Lietuvoje:

- Šiuo metu Lietuvoje nėra aiškių ir vieningų socialinio verslo kriterijų, kurie būtų visuotinai pripažįstami ir indikuotų tą patį apibrėžiamąjį reiškinį. Skirtinguose teisės aktuose yra nustatyti skirtingi socialinio verslo kriterijai, o kai kurios aktų nuostatos yra tiek prieštaraujančios tarpusavyje, tiek ir EK rekomendacijoms. Pagrindinės socialinio verslo kriterijų taikymo ir jų teisinio reglamentavimo problemas yra sąlygojamos šių teisės aktų: (i) Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta 2015 m. balandžio 3 d. LR Ūkio ministro įsakymu Nr. 4-207; (ii) Socialinio verslo kriterijų detalizavimo rekomendacijos, patvirtintos 2016 m. rugpjūčio mėn. 29 d. LR ūkio ministras įsakymu Nr.4-533; (iii) LR Socialinių įmonių įstatymas, priimtas LR Seimo 2004 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. IX-2251.
- Lietuvos socialines įmones ir socialinį verslą reglamentuojantys teisiniai dokumentai skirtingai apibrėžia socialinio verslo subjektus bei juos nuo tradicinio verslo skiriančius svarbiausius požymius. Lietuvoje reglamentuoti socialinės įmonės statuso suteikimo kriterijai neatitinka socialinio verslo esmės, o privalomi atitikti kriterijai apima tik prievolę siekti socialinio tikslo (tačiau jis neprivalo būti pagrindinis) bei įdarbinti tikslinių grupių asmenis. Socialines įmones Lietuvoje reglamentuojančiuose teisės aktuose galimų socialinio verslo subjektų teisinių formų apribojimai prieštarauja tiek Lietuvos socialinio verslo koncepcijoje, tiek ir EK komunikate įtvirtintoms bendrosioms socialinio verslo nuostatom.
- Daugelyje Europos Sąjungos valstybių socialinio verslo subjektų veikla yra reglamentuojama dviem kryptimis: (1) pagal teisinę formą; (pagal) pagal teisinį statusą.

- Lietuvoje yra būtinos socialinių įmonių subjektų teisinio statuso reglamentavimo korekcijos ar atskiro socialinio verslo įmonių statuso nustatymas. Vertinant tyrimo rezultatus pagrįstai manytina, kad socialinio verslo įmonės statusas turi būti suteiktas organizacijoms ar įmonėms, kurios atitinka esminius socialinio verslo kriterijus, neapribojant kitų galimų subjektų pagal tam tikrus, atskiriems socialinio verslo veiklos modeliams būdingus požymius, kaip šiuo metu yra įteisinta Socialinių įmonių įstatyme. Tokios pačios pozicijos laikosi ir Europos Komisija. Socialinio verslo statuso teisinis reglamentavimas yra viena iš pagrindinių sąlygų siekiant sukurti ir skatinti tvarų socialinio verslo sektorių.
- Lietuvoje egzistuoja pakankama socialinio verslo subjektų veiklos teisinių formų įvairovė, leidžianti sėkmingai plėtoti socialinio verslo veiklas, todėl papildomai įtvirtinti atskirą teisinę socialinio verslo veiklos formą nėra pagrįstos būtinybės;
- Socialinių įmonių, Viešųjų įstaigų, Nevyriausybinių organizacijų plėtros ir kitų įmonių rūšių įstatymų nuostatų integracija formuojant ir įgyvendinant bendrą nacionalinę socialinio verslo politiką yra galima tik esant atskiram socialinio verslo ar socialinio verslo paramos įstatymui, kuris: (i) praplėstų ir įteisintų socialinio verslo subjektų aibę, neapsiribojant Socialinių įmonių įstatymo nuostatomis, kai Lietuvoje socialinė įmonė yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė; (ii) praplėstų socialinio verslo subjektų aibę, vykdančių ūkinę komercinę veiklą, kurios pelnas gali būti investuojamas į socialinį sektorių, neapsiribojant Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo nuostatomis, kai papildomos paramos priemonės yra numatytos tik SVV subjektams.

4. Ekonominės aplinkos poveikis socialinio verslo plėtrai Lietuvoje:

- Lietuvoje mokestinę aplinką reglamentuojantys teisiniai aktai numato palankias sąlygas (mokesčių lengvatos; savanoriško darbo ir paramos gavimo galimybės) plėtoti socialinį verslą pelno nesiekiantiems subjektams.
- Pelno siekiantiems subjektams (privatiems juridiniams asmenis) Lietuvoje mokestinę aplinką reglamentuojančiuose teisiniuose dokumentuose yra ženkliai mažiau paskatų plėtoti socialinį verslą. Visų pirma, LR Pelną mokesčio įstatyme numatyta galimybė pelno mokesčio lengvata naudotis tik socialinėms įmonėms. Antra, LR Labdaros ir paramos įstatyme numatytas apribojimas socialinio verslo subjektams, siekiantiems pelno, teikti labdarą tiesiogiai. Įstatyme yra numatyta, kad labdara pripažįstama, kai ją teikia tik Lietuvos Respublikoje registruoti labdaros ir paramos fondai, asociacijos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, tarptautinių visuomeninių organizacijų skyriai (padaliniai), jeigu labdaros teikimas numatytas jų įstatuose arba religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų kanonuose, statutuose ir kitose normose bei veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose ir jeigu jie pagal šio įstatymo nuostatas turi teisę gauti paramą. Šis ribojimas mažina galimų socialinio verslo modelių įvairovę - norint skirti 50 proc. pelno

socialiniams tikslams pasiekti visada reikalingas tarpininkas. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad mokestinę aplinką reglamentuojantys teisės aktai sumažina praktines galimybes taikyti įvairius socialinio verslo modelius.

- Lietuvoje viešuosius pirkimus reglamentuojančiuose dokumentuose yra numatyti palankesni instrumentai ir sąlygos dalyvauti viešuosiuose pirkimuose tik siaurai socialinių verslo subjektų aibei: (i) neįgalųjų socialinėms įmonėms; (ii) socialinėms įmonėms; įmonėms, kuriose dirba daugiau kaip 50 procentų nuteistųjų, atliekančių arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes; (iv) įmonėms, kurių dalyviai yra sveikatos priežiūros įstaigos ir kuriose darbo terapijos pagrindais dirba ne mažiau kaip 50 procentų pacientų. Šiame kontekste, socialinio verslo subjektų dalyvavimo viešuosiuose pirkimuose ribojančiu veiksniu laikytinas „socialinės įmonės“ sąvokos įvardijimas, kuri pagal LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatas yra traktuojama tik kaip socialinio užimtumo įmonė, kurios tikslas yra skatinti atskirtį patiriančių ir pažeidžiamų socialinių grupių integraciją į darbo rinką bei socialinės atskirties mažinimą.
- Šiuo metu Lietuvoje egzistuojančių priemonių, skirtų verslo plėtrai, įvairovė laikytina pakankama bei adekvati bendrame Europos Sąjungos kontekste. Tačiau Lietuvoje taikomų ES struktūrinės ir kitos finansinės paramos priemonių aibėje pasigendama jų papildomumo ir tikslingo fokusavimo, skatinant socialinio verslo plėtrą.
- Europos komisijos reglamentai (Nr. 651/2014, Nr. 702/2014, Nr. 1408/2013, Nr. 1407/2013, Nr. 717/2014) reglamentuojantys ES Struktūrinių lėšų investavimą, nenumato galimybių skirti didesnį paramos intensyvumą socialinio verslo plėtros projektams įgyvendinti.
- LR Ūkio ministerijos kuruojamos ES struktūrinės paramos priemonės nenumato jokių papildomų paskatų socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas, nežiūrint to, kad Ūkio ministerija yra parengusi ir patvirtinusi Socialinio verslo koncepciją. Be to, gan dažniais atvejais paramos galimybės ribojamos privaloma būtinybe turėti privataus juridinio subjekto statusą, eliminuojant verslo subjektus turinčius viešojo juridinio asmens statusą (kurie galėtų atitikti socialinio verslo kriterijus).
- LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kuruojamose ES struktūrinės paramos priemonėse dažnu atveju apsiribojama tik dviem socialinio verslo subjektų tipais: socialinė įmonė (pagal LR socialinių įmonių įstatymą) ir nevyriausybinė organizacija (pagal LR Nevyriausybinių organizacijų įstatymą), eliminuojant kitus socialinio verslo subjektus. Konkursinėse priemonėse, kuriose gali dalyvauti visi ūkio subjektai vykdančys ūkinę komercinę veiklą, nėra įvardijama jokių papildomų paskatų socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas.
- LR Žemės ūkio ministerijos kuruojamuose ES paramos priemonėse tik vienu atveju yra papildomų paskatų socialinio verslo subjektams teikiant paraiškas (suteikiama papildomai 15 balų projektų vertinimo metu), tačiau ši paskata taikoma tik tokiu atveju, jei socialinio verslo subjektas yra privatus juridinis asmuo. Be to, esant Leader programos akivaizdaus vietos plėtros strategijų orientavimo į

socialinio verslo plėtrą, pridėtinės vertės (kokybės) vertinime balais pagal atrankos kriterijus pasigendama kriterijaus sietino su socialinio verslo plėtra.

- Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės formų, įvardijamų įstatymuose ir normatyviniuose aktuose, įvairovė yra pakankama. Šiuo metu Lietuvoje egzistuojantys teisiniai pagrindai sudaro sąlygas bendruoju atveju taikyti šias viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės formas: (i) koncesija; (ii) valdžios ir privataus subjektų partnerystė; (iii) mišraus kapitalo įmonių steigimas. Socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo ir partnerystės galimybes ribojančiu veiksnio laikytinas LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme numatyta nuostata, kad valstybės turtas panaudos pagrindais gali būti perduodamas ne ilgesniam kaip 10 metų terminui ribotai aibei socialinio verslo subjektų, tik: (i) viešosioms įstaigoms – mokykloms ir viešosioms įstaigoms, tenkinančioms visuomenės interesą muziejų sistemoje; (ii) socialinės įmonės statusą turintiems juridiniams asmenims.

REKOMENDACIJOS

1. Dėl socialinio verslo kriterijų taikymo rekomenduojama:

- Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose atsisakyti arba aiškiau detalizuoti nuostatą dėl socialinio tikslo siekimo bet kuriame socialinio verslo grandinės etape;
- Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose įtvirtinti Socialinio verslo koncepcijoje nurodytą nuostatą dėl socialinės misijos atspindėjimo socialinio verslo subjektų steigimo ir/arba veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose;
- koreguoti Socialinio verslo koncepcijoje bei Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose kriterijus, susijusius su ekonominiais socialinio verslo kriterijais: i) Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose naikinti nuostatą, jog socialinis verslas gali vykdyti nuolatinę ekonominę veiklą siekiant pelno arba kurti darbo vietas; ii) detalizuojant socialinio verslo kriterijų, susijusį su pelno panaudojimo ribojimu, Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose tikslinga nurodyti galimus pelno panaudojimo/reinvestavimo būdus siekiant socialinio tikslo (pvz. pelno dalies pervedimą paramos gavėjo statusą turinčioms organizacijoms, socialinių iniciatyvų įgyvendinimą, darbo vietų tikslinei grupei pritaikymą ir pan.);
- koreguoti Socialinio verslo koncepcijoje bei Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose kriterijus, susijusius su socialinio verslo valdymo aspektais, t. y. autonomijos laipsniu bei įtraukiu valdymu, nustatant, jog: i) socialinis verslas negali būti kontroliuojamas valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, tradicinių pelno siekiančių subjektų (atsisakant draudimo dalyvauti visiems kitiems neišvardintiems subjektams), socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose nurodant, jog sąvokos „kontroliuojamas“ reikšmė atitinka LR Pelno mokesčio įstatyme įtvirtintą „kontroliuojamas vienetas“ reikšmę; ii) socialinis verslas yra valdomas atskaitingai ir skaidriai, užtikrinant suinteresuotų šalių atstovų dalyvavimą ir/arba demokratinių sprendimų priėmimo procesą;
- unifikavusi Lietuvos teisės aktuose (Socialinio verslo koncepcijoje, Socialinių įmonių įstatyme, Socialinio verslo koncepcijoje nurodytų kriterijų detalizavimo rekomendacijose) socialiniam verslui taikomus kriterijus remiantis Europos Komisijos rekomendacijomis, kurie būtų vieningai pripažįstami ir indikuotą tą patį apibrėžiamąjį reiškinį, taikyti šiuos kriterijų apibrėžtis:
 1. Pagal savo įstatus ar kitą įstatymu nustatytą juridinio asmens steigimo dokumentą vykdoma nuolatinė ekonominė veikla siekiama pagrindinio tikslo – išmatuojamo ir teigiamo socialinio poveikio. Detalizuojant, kad:

- 1.1. Socialinė misija / tikslas turi būti įvardintas socialinio verslo subjektų steigimo ir / arba veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose (įstatuose, nuostatuose);
- 1.2. Turi būti vykdoma nuolatinė ekonominė veikla siekiant pelno ir turi būti bent vienas darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį (reikalavimas dėl darbuotojų netaikomas mažosioms bendrijoms);
- 1.3. Didžiąją dalį - daugiau nei 50 proc. - socialinio verslo pajamų turi sudaryti rinkos įplaukos (prekių ir (arba) paslaugų pardavimas) iš ekonominės veiklos;
- 1.4. Vykdomos ekonominės veiklos neturi būti įtrauktos į socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašą arba iš tokių veiklų gautos pajamos turi sudaryti ne daugiau kaip 20 proc. visų socialinio verslo pajamų.
- 1.5. Socialinio verslo socialinė misija / tikslas turi atitikti bent vieną iš šių bruožų:
 - 1.5.1. Yra orientuotas į asmenis, kurie yra atskirti nuo įvairių visuomenės gyvenimo sričių, yra jautresni socialiniams ir ekonominiams iššūkiams ir rizikoms bei turi mažiau išteklių su jais sėkmingai susidoroti (pavyzdžiui, neįgalieji, vienišos motinos ar tėvai, priešpensinio amžiaus žmonės, pensininkai, kvalifikacijos neturintys jauni asmenys, nedirbantys, nesimokantys, ir mokymuose nedalyvaujantys jauni asmenys, tautinių mažumų atstovai, pabėgėliai, prievartą patyrę asmenys ir kt.).
 - 1.5.2. Yra orientuotas į visuomenės socialinių, aplinkosauginių ar kultūros problemų sprendimą, pavyzdžiui:
 - socialinės atskirties mažinimas ir integracijos į darbo rinką skatinimas;
 - pagrindinių ūkio šakų (pavyzdžiui, transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, būsto, turizmo ir kt.) neigiamo poveikio aplinkai mažinimas;
 - efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas;
 - pasaulio klimato kaitos ir jos padarinių švelninimas;
 - biologinės įvairovės apsauga, gyvūnų globa;
 - kraštovaizdžio (viešųjų erdvių) apsauga ir tvarkymas;
 - Lietuvos kultūrinio savitumo saugojimas;
 - kultūrinio paveldo populiarinimas, kultūros paslaugų prieinamumo plėtojimas;
 - ligų ir priklausomybių prevencija, sveikos gyvensenos skatinimas, pacientų telkimas ir jų teisių gynimas bei tarpusavio pagalbos stiprinimas;

- socialinis turizmas;
 - žmogaus teisių ir lygių galimybių gynimas ir užtikrinimas;
 - bendruomeninių organizacijų veikla, tenkinanti gyvenamosios vietovės bendruomenės viešuosius poreikius;
 - pilietiškumo, patriotiškumo ugdymas, visuomenės švietimas ir informavimas valstybės gynybos klausimais;
 - parama socialiniam verslui ir nevyriausybinėms organizacijoms.
2. Gautas pelnas reinvestuojamas pagal iš anksto apibrėžtas pelno paskirstymo procedūras ir taisykles, kad būtų pasiekti pagrindiniai tikslai, sietini su socialinės misijos įgyvendinimu. Detalizuojant, kad socialinio verslo subjektų steigimo ir / arba veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose (įstatuose, nuostatose) turi būti įvardinta:
- kad, didžioji dalis pelno – daugiau nei 50 proc. – turi būti reinvestuojama socialiniams tikslams įgyvendinti;
 - pelno paskirstymo procedūros ir taisyklės;
 - mechanizmas, užtikrinantis suinteresuotų šalių atstovų dalyvavimą ir / arba demokratinių sprendimų priėmimo procesą, dėl sprendimų, susijusių su pagrindinių tikslų, sietinų su socialinės misijos įgyvendinimu.
3. Socialinis verslas yra valdomas atskaitingai ir skaidriai, užtikrinant suinteresuotų šalių atstovų dalyvavimą ir / arba demokratinių sprendimų priėmimo procesą. Detalizuojant:
- 3.1. Funkcionuoja kolegialus valdymo organas (pvz. valdyba, taryba), kuriame priimant sprendimus su ne mažesne nei 50 proc. balsų teise dalyvauja suinteresuotų šalių atstovai, kuriems daro poveikį vykdoma socialinio pobūdžio veikla įgyvendinant socialinę misiją
- ir/arba
- 3.2. Viešai skelbiama (pvz. subjekto internetinėje svetainėje) informacija, pristatanti sprendimus, susijusius su socialinės misijos įgyvendinimu: (i) metinės pelno-nuostolių ataskaitos; (ii) valdymo organų sprendimai dėl pelno paskirstymo/panaudojimo; (iii) dalykinės ir finansinės veiklų, tiesiogiai sietinų su socialinės misijos įgyvendinimu, metinės ataskaitos; (iv) įgyvendinama socialiai atsakingo verslo politika.
4. Socialinis verslas negali būti kontroliuojamas valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, tradicinių pelno siekiančių subjektų, ir kitų organizacijų, kurių pagrindinė veikla nėra orientuota į socialinių tikslų įgyvendinimą.
- 4.1. Sąvoka „kontroliuojamas“ reikšmė atitinka LR Pelno mokesčio įstatyme įtvirtintą sąvokos „kontroliuojamas vienetas“ reikšmę;

- 4.2. Prie biudžetinių institucijų ir įstaigų priskiriamos biudžetinės įstaigos, kaip jos apibrėžiamos LR Biudžetinių įstaigų įstatyme;
 - 4.3. Prie tradicinių pelno siekiančių subjektų priskiriamos įmonės, taip kaip jos yra įvardintos LR Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatyme;
 - 4.4. Prie kitų organizacijų, kurių pagrindinė veikla nėra orientuota į socialinių tikslų įgyvendinimą, priskiriamos pvz., politinės partijos, religinės bendruomenės ir pan.
- Socialinių įmonių įstatyme nurodyti, jog socialinių įmonių statusą atitinkančios organizacijos turi atitikti socialinio verslo subjektams taikomus socialinio verslo kriterijus.

2. Dėl socialinio verslo teisinės aplinkos tobulinimo rekomenduojama:

- parengti ir priimti Socialinio verslo plėtros įstatymą, kuriame būtų nustatyta (i) socialinio verslo samprata, (ii), socialinio verslo subjektams taikomi kriterijai, (iii) socialinio verslo subjektų aibės įvairovė pagal formą, veiklos tipą ir plėtojamus verslo modelius, (iv) socialinio įmonių statuso įgijimo mechanizmas, (v) taikytina valstybės parama ir paramos formas, (vi) valstybės paramos socialinio verslo subjektams apribojimai ir t. t. Šiame įstatyme taip pat turėtų būtų aiškiai numatytos susijusių institucijų (LR Ūkio ministerija; LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija; LR Žemės ūkio ministerija, savivaldos organizacijos) atsakomybės ir funkcijos skatinant socialinio verslo plėtrą, įgyvendinimo priemonės;
- LR Socialinių įmonių įstatymo nuostatas, susijusias su užimtumo rėmimo socialinių įmonių apibrėžimu, kriterijais, nuostatomis bei esminėmis sąlygomis perkelti į Socialinio verslo plėtros įstatymą, kaip atskirą socialinio verslo įmonių tipą apibūdinančią ir reglamentuojančią dalį, o nuostatas, susijusias su valstybės pagalba tikslinės grupės asmenų įdarbinimu perkelti į kitus susijusius teisės aktus (pvz. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą).
- padaryti pakeitimus atitinkamuose teisės aktuose (LR Viešųjų pirkimų įstatymas; LR Pelno mokesčio įstatymas; LR Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas), numatant greta ir arba vietoj subjektų apibūdinamų „neįgaliųjų įmonė“, „socialinė įmonė“, „socialinių paslaugų įstaiga“ įvardinti subjektą „socialinio verslo subjektas“ arba visur įvardinti „socialinė įmonė“, jei bus panaikintas LR Socialinių įmonių įstatymas, o LR Socialinio verslo plėtros įstatyme „socialinio verslo subjektai“ bus įvardijami kaip „socialinė įmonė“.

3. Dėl socialinio verslo statuso ir registravimo rekomenduojama:

- nustatyti, kad socialinio verslo subjekto statusą turi galimybę įgyti visi ūkio subjektai, kurie atitinka socialinio verslo subjektams keliamus kriterijus numatytus Socialinio verslo plėtros įstatyme, vadovaujantis paskutinių finansinių metų duomenimis (analogiškai kaip yras smulkaus ir vidutinio verslo subjektų atveju);
- nekurti ir netaikyti socialinio verslo subjektų statuso registravimo mechanizmo;

- sukurti socialinio verslo subjektų statuso deklaravimo formą arba papildyti esamas formas (pvz. „Įmonių įstaigų ir organizacijų anketa“ arba „Vietinių vienetų duomenų atnaujinimo statistinė anketa“) papildomais informaciniais laukais apie subjekto atitikimą socialinio verslo kriterijams statistikos rinkimo tikslais.
4. Dėl socialinio verslo veiklos sričių plėtojimo rekomenduojama:
- kurti mišrią viešųjų paslaugų ekonomiką, kuriant konkurencinę rinką, kai valstybės, savivaldybės įstaigos, privatus verslas ir nevyriausybinės organizacijos, teikia paslaugas, konkuruodamos tarpusavyje;
 - neprioritetizuoti socialinio verslo veiklos sričių, o tik Socialinio verslo plėtros įstatyme pateikti jų sąrašą vadovaujantis EK rekomendacijomis bei LR Socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis.
 - Išskirtinį dėmesį skirti bendro suvokimo apie socialinį verslą formavimui tarp skirtingų interesų grupių (NVO, tradicinio verslo, savivaldybių, valstybės institucijų) ir kiekvienos iš šių grupių gebėjimų stiprinimui įsitraukti į socialinį verslą
5. Dėl socialinio verslo modelių įvairovės taikymo rekomenduojama:
- neprioritetizuoti socialinio verslo modelių taikymo praktikoje, paliekant tai savireguliacijai.
 - skleisti informaciją apie galimus socialinio verslo modelius ir skatinti netradicinių verslo modelių ir inovatyvių veiklos būdų paieškas.
6. Dėl socialinio poveikio (naudos) vertinimo metodikų taikymo rekomenduojama:
- kol nėra susiformavusios pakankamai gausios socialinio verslo subjektų aibės, Lietuvoje socialinių įmonių, taip kaip jos yra apibrėžiamos LR socialinių įmonių įstatymo, atžvilgiu vertinant socialinį poveikį, rekomenduojama taikyti kaštų – naudos analizės metodą;
 - atlikti pilotinį vienos ar kitos socialinės paslaugos (pvz. neįgalųjų įdarbinimas) poveikio vertinimą, remiantis pripažintomis socialinio poveikio matavimo metodikomis;
 - socialinio verslo aibės besiformavimo laikotarpiu, jo poveikio vertinimui rekomenduojama taikyti du indikatorius: (i) socialinio verslo subjektų sukurtų/išsaugotų darbo vietų skaičius; (ii) socialinių paslaugų teikimui ir/ar socialinių paslaugų įgyvendinimui skiriama suma iš pelno;
 - perspektyvoje (po 2-3 metų) įvertinti pasaulinėje praktikoje taikomus ir pasiteisinusius socialinio verslo vertinimo metodikas bei pasirinkti Lietuvos sąlygoms adekvačią vieną arba kelių metodikų kompleksą.
7. Dėl socialinio verslo mokestinės, finansinės aplinkos tobulinimo rekomenduojama:
- LR pelno mokesčio įstatyme (i) padidinti maksimalius galimus atskaitymus paramai iki 50 procentų mokesčio mokėtojo pajamų bei (ii) numatyti, kad labdaros teikėjais gali būti ir socialinio verslo subjektai.
8. Dėl socialinio verslo rėmimo priemonių rekomenduojama:

- SF 2014-2020 subsidijas verslui numatančių konkursinių priemonių (pagrindinai LR Ūkio ir LR Žemės ūkio ministerijos) naudos ir kokybės vertinimo kriterijus papildyti kriterijumi, suteikiančiu pvz. 5 ar 10 balų socialinio verslo subjektams;
- SF 2014-2020 atitinkamų priemonių (pagrindinai LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) projektų finansavimo sąlygų aprašus papildyti nuostata, numatant, kad socialiniams verslui priskiriamos ne tik, pvz. viešosios įstaigos ar nevyriausybinės organizacijos, bet visi juridiniai asmenys, kurie atitinka socialinio verslo kriterijus, nustatytus Socialinio verslo koncepcijoje;
- SF 2014-2020 atitinkamų (ypač kuruojamose LR Ūkio ministerijos ir LR Žemės ūkio ministerijos) priemonių projektų finansavimo sąlygų aprašus papildyti nuostata, numatant, kad verslo subjektui priskiriami ne tik privatūs juridiniai asmenys, bet ir viešieji juridiniai asmenys, jei jų pajamos iš ūkinės komercinės veiklos sudaro daugiau nei 50 proc. įplaukų;
- SF 2014-2020 priemonėje „Verslo konsultantas LT“ numatyti gauti konsultacijas tema „Socialinio verslo plėtros modeliai“, atitinkamai papildant Verslo konsultantų tinklo veiklos organizavimo ir administravimo tvarkos aprašo 1 priedą „Verslo pradžios ir verslo plėtros konsultacijų temų (potemių) sąrašas“;
- LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme numatyti, kad valstybės turtas panaudos pagrindais gali būti perduodamas socialinio verslo subjektams, kurie atitinka socialinio verslo kriterijus, nustatytus Socialinio verslo koncepcijoje;
- sukurti socialinio verslo pradžiai skirtą priemonę (pvz. „socialinio verslo pradžios krepšelis“), kuri leistų pradedančiam socialinio verslo subjektui gauti konsultavimo paslaugas ir lėšų pradinėms investicijoms;
- apsvastyti galimybę sukurti atskirą priemonę, nukreiptą į Lietuvos NVO sektoriaus potencialo tapti socialinio verslo subjektais stiprinimą, įgyvendinant tokias veiklas kaip NVO verslumo kompetencijų sustiprinimas, pagalba suformuojant pradinį veiklos kapitalą, partnerystės projektai su patyrusiu verslu bei valstybės parama socialinio verslumo „startui“;
- revizuoti paramos priemonės, skirtas socialinės atskirties grupių asmenų įdarbinimui ir taikytinas „socialinėms įmonėms“ pagal šiuo metu galiojantį LR Socialinių įmonių įstatymą:
 - o įvardijant, kad „socialinės įmonės“ norėdamos gauti paramą turi atitikti visus privalomus kriterijus taikytinus socialinio verslo subjektams;
 - o susieti paramos intensyvumą su „socialinės įmonės“ įsipareigojamomis investicijoms, skirtomis socialinės atskirties grupių asmenų įdarbinimui;
 - o numatyti ribotą paramos laikotarpį (pvz. 24 mėn.) su privalomu stebėsenos laikotarpiu (pvz. 36 mėn.) ir įsipareigojimą visą stebėsenos laikotarpį išlaikyti atitinkamą darbo vietų kiekį, skirtą socialinės atskirties grupių asmenims;
 - o atlikti socialinių įmonių paramos priemonių kaštų – naudos analizę.

9. Dėl socialinio verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo rekomenduojama:

- socialinio verslo subjektų ir savivaldybių bendradarbiavimą plėtoti steigiant ir plėtojant klasterius, kaip tai apibrėžta Lietuvos klasterių plėtros koncepcijoje;
- savivaldybėms, naudojantis esamos viešuosius pirkimus reglamentuojančios teisinės bazės galimybėmis, įsigyti geresnės kokybės, perkančiųjų organizacijų specifinius poreikius labiau atitinkančių socialinio pobūdžio prekių, paslaugų ar darbų, kurie pagerintų viešųjų socialinių paslaugų kokybę, dažniau taikant Inovatyviųjų viešųjų pirkimų gairėse pateiktas rekomendacijas;
- kiekvienoje savivaldybėje parengti laipsnišką viešųjų socialinių paslaugų perdavimo socialinio verslo subjektams planą ir jo įgyvendinimui, priklausomai nuo realios situacijos konkrečioje savivaldybėje, taikyti individualius (pritaikytus konkrečiai situacijai) partnerystės instrumentus: (i) viešuosius pirkimus; (ii) koncesiją; (iii) valdžios ir privataus subjektų partnerystę; (iv) mišraus kapitalo įmonių steigimą.

SAŖAŠAS

1. 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 8 d. sprendimu Nr. C(2014)6397.
2. 2014-2020 metų nacionalinė pažangos programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr.1482.
3. 2016 m. vasario 12 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-82 "Dėl įmonių socialinės atsakomybės 2016-2020 metų veiksmų plano patvirtinimo".
4. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Lithuania. European Commission, 2014.
5. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Netherlands. European Commission, 2014.
6. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Sweden. European Commission, 2014.
7. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: United Kingdom. European Commission, 2014.
8. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. European Commission, 2015.
9. Adamonienė R., Astromskienė A. Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų Lietuvoje tendencijos. *Ekonomika ir vadyba* - 2009. ISSN 1822-6515-. Nr. 14, Kaunas, Technologija, , p. 217-222. .
10. Alamaa Ch. The State of Social Entrepreneurship in Sweden SEFORIS Country Report, 2014.
11. Alter, K. (2007). Social Enterprise Typology. Virtue Ventures LLC.
12. Available at: <http://www.arvsfonden.se/>.
13. Available at: <https://www.the-sse.org/>.
14. Available at: <https://www.tno.nl/en/>.
15. Belgium-Brussels: Social business initiative (SBI) follow-up: cooperation between social economy enterprises and traditional enterprises. Contract notice. Services. 2016/S 145-261231.
16. Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas, BGI Consulting, 2011.
17. BGI Consulting (2012). Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas.
18. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - "Think Small First" - A "Small Business Act" for Europe. COM/2008/0394 final.
19. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Social Business Initiative creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the.
20. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Single Market Act II Together for new growth. COM/2012/0573.
21. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2010/C 83/01.
22. Dees J. G. and Anderson B. B. (2003). For-Profit Social Ventures. In Social entrepreneurship, Eds. M. L. Kourilsky and W. B. Walstad. Birmingham, UK: Senate Hall Academic Publish.
23. Drencheva A., Stephan U. The State of Social Entrepreneurship in the UK. SEFORIS Country Report, 2014.

24. During R., van der Jagt P., de Sena N. *Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in The Netherlands: A National Report, 2014. Opportunities for the Dutch Social Enterprise Sector.* McKinsey & Company.
25. Durkin Ch., Hazenberg R., Field M., Bajwa-Patel M. *Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in England: A National Report, 2014.*
26. EESC recommendations on Social Enterprise, 2014.
27. EK 2007 m. gruodžio 14 d. komunikatas „Ikiprekybiniai viešieji pirkimai. Naujovių skatinimas siekiant užtikrinti ilgalaikės kokybiškas viešąsias paslaugas Europoje“, (KOM (2007) 799 galutinis).
28. Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius (EVRK 2 red.), patvirtintas Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. DJ-226.
29. esinvesticijos.lt, žr. 2016-09-07.
30. European Commission. *Growth. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs*, Available at: http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en.
31. European Commission. *Social Business Initiative: Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation.* Brussels, 2011.
32. Europos Komisijos komunikatas KOM (2010)2020 galutinis. 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Briuselis 2010.
33. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. vasario 26 d. Direktyvos 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB.
34. Gineitienė, Z., Žiogelytė, D. (2010) Įmonės socialinės atsakomybės principų įgyvendinimo vertinimas (UAB „PakMarkas“ pavyzdžiu) // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 17, 57-64. .
35. González D. G., *The Emergence of the Dutch Social Enterprise: Opportunities for International Development Cooperation*, 2012.
36. Guclu, A., Dees, J. G., and Anderson, B. B. (2002) *The process of social entrepreneurship: creating opportunities worthy of serious pursuit.* Durham, NC: Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Fuqua School of Business, Duke University.
37. *Guidelines on Impact Assessment. Better Regulation.* European Commission, Available at: http://ec.europa.eu/smart-regulation/guidelines/ug_chap3_en.htm.
38. <http://asociacijalava.lt/atsakingasverslas.html>.
39. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3100201&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSLd=2721&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.
40. http://ec.europa.eu/index_lt.htm, žr. 2016-09-19.
41. <http://socialenterprise.org.uk/uploads/editor/files/Publications/FINALVERSIONStateofSocialEnterpriseReport2015.pdf>.
42. <http://www.3sektorius.lt/trecias-sektorius/nvo-duomenu-baze/>.
43. <http://www.3sektorius.lt/trecias-sektorius/teises-aktai-dokumentai/>.
44. <http://www.esinvesticijos.lt>, žr. 2016-09-05.
45. http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/soc_imones_sarasas.aspx.
46. <http://www.mita.lt/lt/inovacijos/ikiprekybiniai-pirkimai/apie/>.
47. <http://www.oecd.org/>, žr. 2016-09-19.
48. <http://www.ppplietuva.lt/vpsp-projektai/>.
49. <http://www.regeringen.se/contentassets/e7c7d467b3e141f8b87ec4589c201fd5/a-policy-for-civil-society>.

50. [http://www.sofisam.se/download/18.3453fc5214836a9a47297c05/1472023483000/Regeringen.+H](http://www.sofisam.se/download/18.3453fc5214836a9a47297c05/1472023483000/Regeringen.+Handlingsplan+%C3%B6r+arbetsintegrerade+sociala+%C3%B6retag.pdf)
[ndlingsplan+%C3%B6r+arbetsintegrerade+sociala+%C3%B6retag.pdf](http://www.sofisam.se/download/18.3453fc5214836a9a47297c05/1472023483000/Regeringen.+Handlingsplan+%C3%B6r+arbetsintegrerade+sociala+%C3%B6retag.pdf).
51. <https://nvoatlasas.lt/filtravimas/>.
52. <https://nvoatlasas.lt/kategorija/d-u-k/>.
53. <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=4537276>.
54. <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=20860>.
55. [https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78979/building-](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78979/building-big-society_0.pdf)
[big-society_0.pdf](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78979/building-big-society_0.pdf).
56. <https://www.unglobalcompact.org/>.
57. *Ikiprekybinių pirkimų vykdymo tvarkos aprašą (toliau – aprašas), patvirtintas LR Vyriausybės 2015 m. liepos 1 d. nutarimu Nr. 709.*
58. *Inovatyviųjų viešųjų pirkimų gairės, patvirtintos LR Ūkio ministro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. 4-938.*
59. *Integralios pagalbos plėtros veiksmų planas, patvirtintas LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. A1-435.*
60. *JPP Kurk Lietuvai (2016). Kas daro socialinį verslą socialinių verslu? Gerosios užsienio praktikos analizė.*
61. *Key Actions towards the Single Market Act II (exploratory opinion requested by the European Commission), 2012.*
62. *Kėrytė, Ž. 2014. Socialinių nevyriausybinų organizacijų, generuojančių pajamas, atsiradimo kontekstas ir vaidmuo Lietuvos gerovės valstybėje. Kultūra ir visuomenė, 5(1): 105–124. .*
63. *Komisijos reglamentas (ES) Nr. 702/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 25 d. (OL 2014 L 193, p. 1).*
64. *Komisijos reglamento (ES) Nr. 651/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 17 d. (OL 2014 L 187).*
65. *Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1407/2013, patvirtintas 2013 m. gruodžio 18 d. (OL 2013 L 352, p. 1).*
66. *Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1408/2013, patvirtintas 2013 m. gruodžio 18 d. (OL 2013 L 352, p. 9).*
67. *Komisijos reglamentu (ES) Nr. 717/2014, patvirtintas 2014 m. birželio 27 d. (OL 2014 L 190 p. 45).*
68. *kt.gov.lt, žr. 2016-09-12.*
69. *Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programa, patvirtinta 2013 m. gruodžio 18 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1281 .*
70. *Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2015.02.13 Europos Komisija sprendimu Nr. C(2015)842.*
71. *Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos pakeitimas, patvirtintas Europos Komisija 2016 m. vasario 10 d. sprendimu Nr. C(2016)923.*
72. *Lietuvos klasterių plėtros koncepcijoje, patvirtintoje LR Ūkio ministerijos 2014 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. 4-131.*
73. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ .*
74. *Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2014-2020 m. veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos 2015 m. rugpjūčio 17 d. sprendimu Nr. C(2015)5897.*
75. *LR Akcinių bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835.*
76. *LR Asociacijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969.*
77. *LR Darbo kodeksas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. birželio 4 d. įstatymu Nr. IX-926.*
78. *LR Daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1995 m. vasario 21 d. nutarimu Nr. I-798.*

79. LR Finansų ministerija, CPVA ir PPP Lietuva (2015). Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų vadovas. http://www.ppplietuva.lt/wp-content/uploads/2015/06/Viesojo_ir_privataus_sektoriu_partnerystes_projektu_vadovas.pdf.
80. LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007.
81. LR Individualių įmonių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-1805.
82. LR Investicijų įstatymas, 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII-1312.
83. LR Koncesijų įstatymas, 1996 m. rugsėjo 10 d. Nr. I-1510.
84. LR Kooperatinių bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1993 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. I-164.
85. LR Labdaros ir paramos įstatymas, 1993 m. birželio 4 d. Nr. I-172.
86. LR Mažųjų bendrijų įstatymas patvirtintas LR Seimo 2012 m. birželio 29 d. nutarimu Nr. XI-2159.
87. LR Mokesčių administravimo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. balandžio 13 d. nutarimu Nr. IX-2112.
88. LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas Nr. XII-717, 2013 m. gruodžio 19 d.
89. LR Pelno mokesčio įstatymas, 2001 m. gruodžio 20 d. Nr. IX-675.
90. LR Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. IX-751.
91. LR Savanoriškos veiklos įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2011 m. birželio 22 d. nutarimu Nr. XI-1500.
92. LR Smulkiąjo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1998 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. VIII-935.
93. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. rugsėjo 29 d. įsakymas Nr. A1-225 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“.
94. LR Socialinių įmonių įstatymas. Žin., 2011, Nr. 155-7352.
95. LR Socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493.
96. LR Sodininkų bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. IX-1934.
97. LR Ūkinių bendrijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2003 m. lapkričio 6 d. nutarimu Nr. IX-1804.
98. LR Ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymas Nr. 4-207 „Dėl Socialinio verslo koncepcijos patvirtinimo“.
99. LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, 1998 m. gegužės 12 d. Nr. VIII-729.
100. LR Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2014 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. XII-802.
101. LR Vidaus reikalų ministerija (2010). Studija "Savivaldybių organizuojamų viešųjų paslaugų teikimo analizė".
102. LR viešojo administravimo įstatymas, 1999 m. birželio 17 d. Nr. VIII-1234.
103. LR Viešųjų įstaigų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. I-1428, Žin., 2004, Nr. 25-752 (2004-02-14).
104. LR Viešųjų pirkimų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. I-1491.
105. LR Vietos savivaldos įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1994 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. I-533.
106. LR Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1890 „Dėl Valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašo patvirtinimo“.
107. LR Vyriausybės 2016 m. birželio 22 d. nutarimas dėl minimaliojo darbo užmokesčio Nr. 644.
108. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašo patvirtinimo“ (2015 m. gruodžio 16 d. nutarimo Nr. 1311 redakcija).

109. *LR Žemės ūkio bendrovių įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1991 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. I-1222.*
110. *Middelkamp K. E. M., Scaling of Social Enterprises in the Netherlands. A master thesis in cooperation with Social Enterprise NL, 2015. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Netherlands. European Commission, 2014.*
111. *Nevyriausybinių institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimas. UAB „Factus“, 2011 m.*
112. *Nevyriausybinių organizacijų atrankos projektui „Kompleksinės paslaugos šeimai“ įgyvendinti Kauno miesto savivaldybėje tvarkos apraše, patvirtintame 2016 m. rugpjūčio 3 d. Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. A-2272.*
113. *Nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių plėtros 2014–2016 metų veiksmų planas, patvirtintas 2014 m. balandžio 2 d. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-179.*
114. *NIPC (2014). Studija "Nevyriausybinių organizacijų ir valstybinio sektorių bendradarbiavimas".*
115. *NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai, NVO teisės institutas, 2015 .*
116. *Office of the Third Sektor. Social enterprise action plan. Scaling new heights. London, 2006.*
117. *Opinion of the European Economic and Social Committee on the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Towards a Single Market Act - For a highly competiiti.*
118. *Opportunities for the Dutch Social Enterprise Sector. McKinsey & Company.*
119. *Osterwalder, A., Pigneur, Y., In Clark, T., & Smith, A. (2010). Business model generation: A handbook for visionaries, game changers, and challengers.*
120. *Perrini, F., and Vurro, C. (2006). Social Entrepreneurship: Innovation and Social Change Across Theory, and Practice. Mair, J., Robinson, J., and Hockerts, K. (eds.) Social Entrepreneurship. New York: Palgrave-MacMillan, p. 57–85.*
121. *Policy Brief on Social Impact Measurement for Social Enterprises. Policies for Social Entrepreneurship. EU / OECD, 2015.*
122. *Prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) krypties „Įtrauki ir kūrybinga visuomenė“ prioriteto „Modernios ugdymosi technologijos ir procesai“ veiksmų planas, patvirtin.*
123. *Prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) kryptys, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 951.*
124. *Projekto "Kompleksinės paslaugos šeimai" partnerių atrankos tvarkos aprašas, patvirtintas 2016 m. rugsėjo 5 d. Marijampolės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. DV-1347.*
125. *Projekto, planuojamo įgyvendinti pagal priemonę "Kompleksinės paslaugos šeimai", partnerių atrankos tvarkos aprašas, patvirtintas 2016 m. rugpjūčio 30 d. Ukmergės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu Nr. 13-1322.*
126. *Proposed Approaches to Social Impact Measurement in European Commission legislation and in practice relating to: EuSEFs and the EaSI. GECES Sub-group on Impact Measurement, 2014, Available at: http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/exper.*
127. *Public Services (Social Value) Act 2012.*
128. *Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006.*

129. *Regulation (EU) No 1304/2013 of the European Parliament and the Council of 17 December 2013 on the European Social Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1081/2006.*
130. *Regulator of Community Interest Companies Annual Report 2014/2015. Available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/445334/cic-15-15-annual-report-14-15.pdf.*
131. *Respublikos Vyriausybė 2015 m. liepos 1 d. nutarimas Nr. 709 „Dėl ikiprekybinių pirkimų vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“.*
132. *Social Enterprise Mark CIC, Available at: <http://www.socialenterprisemark.org.uk/>.*
133. *Social Enterprise NL, Available at: <https://www.social-enterprise.nl/english>.*
134. *Social Enterprise UK, Available at: <http://www.socialenterprise.org.uk/>.*
135. *Socialiai atsakingas verslas: kur link judame? Tematinio tyrimo ataskaita. Visionary analytics 2015 m.*
136. *Socialinės apsaugos reikalavimų taikymo viešuosiuose pirkimuose rekomendacijos, patvirtintos Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.15-95.*
137. *Socialinio verslo kriterijų detalizavimo rekomendacijos, patvirtintos 2016 m. rugpjūčio mėn. 29 d. LR ūkio ministras įsakymu Nr.4-533.*
138. *Sommerrock, K. Social Entrepreneurship Business Models: Incentive Strategies to Catalyze Public Goods Provision. New York, NY: Palgrave Macmillan. 2010.*
139. *State of Social Enterprise Survey 2015. Social Enterprise UK. Available at: <http://socialenterprise.org.uk/uploads/editor/files/Publications/FINALVERSIONStateofSocialEnterpriseReport2015.pdf>.*
140. *Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (OL 2008 C 115).*
141. *Šalkauskas Š., Dzemyda I. Socialinio verslo modelis. Verslo sistemos ir ekonomika. ISSN 2029-8234 (online), Vol. 3(2), 2013.*
142. *The State of Social Entrepreneurship - Executive Summary Country Reports. SEFORIS, Available at: https://www.hertie-school.org/fileadmin/images/Downloads/research_projects/Executive_Summary_Country_reports_SEFORIS.pdf.*
143. *Thomas H., Persson R., Hafen N. Social Enterprise, Social Innovation and Social Entrepreneurship in Sweden: A National Report, 2014.*
144. *UAB „Factus Dominus“ (2011). Nevyriausybinių sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimas.*
145. *UAB „PricewaterhouseCoopers ir LR Finansų ministerija (2014). VPSP proceso Lietuvoje skatinimo galimybių studijos galutinė ataskaita.*
146. *ukmin.lrv.lt, žr. 2016-09-05.*
147. *Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta LR Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015.*
148. *Verslo konsultantų tinklo veiklos organizavimo ir administravimo tvarkos aprašas, patvirtintas LR Ūkio ministro 2016 m. liepos 13 d. įsakymu Nr. 4-472.*
149. *Verslo Žinios (2015). Socialinė atsakomybė klaidžioja tarp deklaracijų ir realių darbų. <http://vz.lt/verslo-aplinka/2015/08/08/socialine-atsakomybe-klaidzioja-tarp-deklaraciju-ir-realiu-darbu>.*
150. *Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklės, patvirtintos LR Vyriausybės 2014 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. 1363.*

151. *Viešojo valdymo tobulinimo 2012-2020 metų programa, patvirtinta LR Vyriausybė 2012 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 171.*
152. *Viešųjų pirkimų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. I-1491.*
153. *Vietos plėtros strategijų rengimo taisyklės, patvirtintos LR Vidaus reikalų ministro 2015 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 1V-36.*
154. *What makes a social enterprise a social enterprise? Available at: http://www.socialenterprise.org.uk/uploads/files/2012/04/what_makes_a_social_enterprise_a_social_enterprise_april_2012.pdf.*
155. *www.jurex.lt, žr. 2016-09-12.*
156. *zum.lrv.lt, žr. 2016-09-05.*
157. *Žalimienė L., Lazutka R., 2009, Socialinės globos paslaugos Lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio. Pinigų studijos. Nr. 2. P. 22–36.*
158. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, Economic and Social Committee and the Committee of the Regions review of the "Small Business Act" for Europe. Com/2011/0078 final .*